Bachman & Bachmann Építész Iroda Kft.
7625 Pécs, Böck János u. 17.

M&M ARCHITEKTÉSZ Építésziroda Kft.
1118 Budapest, Szt. Adalbert tér 16.

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi terület

M E G A L A P O Z Ó D O K U M E N T Á C I Ó

a világörökségi kezelési tervhez

II. KÖTET

Megbízó: Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ

Pécs – Budapest, 2014. február-május

Tartalomjegyzék

V. Háttéranyagok és előzmények 3
V.1 A világörökségi terület értékeivel kapcsolatos történeti és archív adatok, források (szöveges és vizuális), valamint kutatási eredmények és egyéb dokumentumok felsorolása és elérhetőségük megjelölése 3
V.1.1. Bibliográfia, kutatási eredmények, sírépítmények főbb adatai 3
V.1.1.a. „Pécs (Sopianae) ókeresztény temető" temetőre vonatkozó alapirodalom 3
V.1.1.b. Áttekintő táblázat a MAD-ban szereplő, jelenleg világörökségi területen levő, illetve a bővítésre javasolt sírépületekről (Tóth Zsolt alapján) 10
V.1.1.c. Sopianae késő római kori északi temető - További ismert, de bizonytalan sírépítmények (Tóth Zsolt alapján) 11
V.1.1.d. Tóth Zsolt összefoglaló tanulmánya Sopianae késő római sírépületeiről 12
V.1.1.e. Sopianae (Pécs) sírépületeinek összefoglaló táblázata 24
V.1.1.f. Az egyes sírkamrákra vonatkozó részletes leírás 26
V.1.1.g A pécsi Janus Pannonius Múzeum szakvéleménye 89
V.1.1.h. A „Pécs (Sopianae) ókeresztény temető" világörökségi területen és védőzónáján levő egyes helyrajzi számokra vonatkozó védettségek 110
V.1.1.i. A terület régészeti és műemléki védettségére vonatkozó konkordancia táblázat 117
V.1.1.j. A terület védettségére vonatkozó fontosabb határozatok 119
V.1.1.k. A világörökséghez kapcsolódó ajándéktárgyak mintakollekciójának arculatformáló, és pécsi művészeket bevonó programja 122
V.1.1.l. A Cella Septichora Látogatóközpont nyitvatartása és jegyárai 128
V.1.1.m. A krisztogram jelkép leírása és jelképként való használata 131
V.1.1.n. A világörökségi területhez kapcsolható vállalkozások 135
V.1.1.o. Pécs rendezvénynaptárja 2014-re 137
V.1.2. A terület védettségére vonatkozó jogszabályok 153
V.1.2.a Világörökséget érintő hazai jogszabályok 153
V.1.2.b Kulturális örökségre vonatkozó jogszabály-helyek 166
V.1.2.c Épített környezetre és településfejlesztésre vonatkozó jogszabályok 177
V. 2. Az Egyezmény végrehajtása során az adott helyszínnel kapcsolatban keletkezett hazai vagy nemzetközi dokumentum 180
V.2.a a világörökségi helyszín felterjesztési dokumentációja 180
V.2.b a világörökségi helyszín Kezelési Terve 181
V.2.c az UNESCO Világörökség Bizottsága döntései eredeti nyelven 210
V.2.d a tanácsadói és a reaktív monitoring missziók állásfoglalásai 220
V.2.e az időszaki jelentéstételek, az állam által a Központnak tett bejelentések, megőrzési állapotjelentések 221
V.2.f a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága és a világörökségi testület döntései 222
V.2.g a Kormány és az Országgyűlés részére készített jelentések és beszámolók 227

V.3. A helyi és az országos nemzetiségi önkormányzatok világörökségi területet érintő rendeletei és határozatai 257
V.3.1. Pécs Építési Szabályzatának és Szabályozási Tervének megállapításáról szóló 46/2009. (XII. 21.) rendelete 257
V.3.2. Baranya megyei Önkormányzat Közgyűlése 9/2012 (V.31.) rendelete a Baranyai megyei Területrendezési Tervről 259
V.4. Az építészeti-műszaki tervtanácsok világörökségi területet érintő jegyzőkönyvei 261
V. 5. Statisztikai adatok és térképek, különösen a fennálló védettség ábrázolásával 269

MELLÉKLETEK 270
A Megbízó és Vállalkozó közötti konzultációk és a társadalmi egyeztetések emlékeztetői 270
Táblázatok jegyzéke 323
Képek jegyzéke 325

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK 323

V. Háttéranyagok és előzmények

V.1 A világörökségi terület értékeivel kapcsolatos történeti és archív adatok, források (szöveges és vizuális), valamint kutatási eredmények és egyéb dokumentumok felsorolása és elérhetőségük megjelölése

V.1.1. Bibliográfia, kutatási eredmények, sírépítmények főbb adatai

V.1.1.a. „Pécs (Sopianae) ókeresztény temető" temetőre vonatkozó alapirodalom

Római kor, ókeresztény emlékek

ALFÖLDI ANDRÁS: A kereszténység nyomai Pannoniában a népvándorlás korában. In: SERÉDI J. (szerk.): *Szent István Emlékkönyv I*. Budapest 1938. 151-170.

SZ. BURGER ALICE: The Roman villa and mausoleum at Kővágószöllős near Pécs (Sopianae): excavations 1977-1982. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 30-31 (1985-1986), 165-228.

FÜLEP FERENC: Újabb ásatások a pécsi cella trichorában. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1959 (1960), 75-89.

FÜLEP FERENC: Későrómai temető Pécs – Geisler Eta u. 8. sz. alatt. *Archaeologiai Értesítő* 96 (1969), 3-42.

FÜLEP FERENC – FETTER ANTAL: Neuere Forschungen in der ausgemalten frühchristlichen Grabkammer No II. von Pécs. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1969-70, 91-103.

FÜLEP FERENC: A pécsi ókeresztény mauzóleum ásatása (előzetes jelentés). *Archaeologiai Értesítő* 104 (1977), 246-257.

FÜLEP FERENC: *Roman cemeteries on the territory of Pécs (Sopianae).* Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1977.

FÜLEP FERENC – SZ. BURGER ALICE: Baranya megye a római korban. In: Bándi G. (szerk.): *Baranya megye története az őskortól a honfoglalásig*. Pécs 1979, 223-328.

FÜLEP FERENC: *Sopianae: the history of Pécs during the Roman Era, and the problem of the continuity of the Late Roman population*. Archaeologia Hungarica 50. Budapest 1984.

FÜLEP FERENC: A pécsi későrómai ókeresztény mauzóleum feltárásáról (The excavation of the Late Roman – old Christian Mausoleum in Pécs). *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 32 (1987), 31-44.

FÜLEP FERENC – BACHMANN ZOLTÁN – PINTÉR ATTILA: *Sopianae – Pécs ókeresztény emlékei*. Budapest 1988.

FÜLEP FERENC – BACHMANN ZOLTÁN: *Pécs ókeresztény mauzóleuma*. Budapest 1990.

GÁBOR OLIVÉR: A Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Gimnáziuma udvarán talált római kori temetőrészlet [Römerzeitlicher Gräberfeldteil im Hof des Nagy Lajos Gymnasiums des Zisterzierordens]. *Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Gimnáziumának jubileumi évkönyve a 2002/2003-as tanévről*. Pécs 2003, 59-72.

GÁBOR OLIVÉR: Suburbanum Sopianarum: Az antik Pécs város környéke és vonzáskörzete. In: SZIRTES G. – VARGHA D. (Szerk.): *Mozaikok Pécs és Baranya gazdaságtörténetéből*. Pécs 2005, 9-23.

GÁBOR OLIVÉR: A pécsi késő antik temető épületeinek számozása. *Sopianae krónika* 2007/1-2, 11-14.

GÁBOR OLIVÉR: Ókeresztény jellegek a pécsi késő antik temetőben. In: BÍRÓ SZILVIA (szerk.): *FiRKák I. Fiatal Római Koros Kutatók I. Konferenciakötete*. Győr 2007, 367-378.

GÁBOR OLIVÉR: Üzenet a múltból. Időkapszula a XIX. számú sírkamra mellett [Nachricht aus der Vergangenheit Zeitkapsel neben der Grabkammer Nr. XIX]. *Pécsi Szemle* VIII/1 (2005), 2-5.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae ókeresztény egyháza(i) [Die altchristliche(n) Kirche(n) von Sopianae]. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 50-52 (2005-2007) [2008], 105-122.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae temetői építményeinek számozása (Scholarly Serial Numbers of Cemetery Buildings North to Sopianae). In: *'Ripam omnem quaesivit' Ünnepi tanulmányok Prof. Visy Zsolt 65. születésnapjára tanítványaitól*. Specimina Nova Suppl. VIII. – Paksi Múzeumi Füzetek 6. Pécs – Paks, 2009, 67-80.

GÁBOR OLIVÉR: Christograms from the northern late roman cemetery of Sopianae (Pécs). In: Á. SZABÓ – P. VARGYAS (Hrsg.): *Cultus Deorum. Studia religionum ad historiam II. De rebus aetatis graecorum et romanorum in memoriam István Tóth*. Ókortudományi Dolgozatok 2. Pécs 2008, 289-310.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae temetői épületeinek sorsa a 18. századi újrafelfedezésükig [Das Schicksal der Grabbauten von Sopianae bis zu ihrer Wiederentdeckung im 18. Jh.]. *Pécsi Szemle* XI/4 (2008), 4-15.

GÁBOR OLIVÉR: *Sopianae késő antik (északi) temetőjének épületei és festményei*. PhD doktori értekezés PTE. Pécs, 2008. (kézirat)

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae temetői épületeinek sorsa 18. századi újrafelfedezésükig. *Pécsi Szemle* XI.4. (2008 ősz), 4-14.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae temetői építményeinek számozása (Scholarly Serial Numbers of Cemetery Buildings North to Sopianae). In: *'Ripam omnem quaesivit' Ünnepi tanulmányok Prof. Visy Zsolt 65. születésnapjára tanítványaitól*. Specimina Nova Suppl. VIII. – Paksi Múzeumi Füzetek 6. Pécs – Paks, 2009, 67-80.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae pogány és ókeresztény temetkezései [Heidnische und frühchristliche Bestattungen in Sopianae]. In: *„…Eleitől fogva". A 75 éves Makkay Jánost köszöntő kötet [Festschrift für János Makkay zum 75. Geburtstag]*. SpecNova Suppl. XI – Vivarium Fontium 6. Pécs 2011, 55-74.

GÁBOR OLIVÉR: Sopianae ókeresztény temetőjének épületei. In: VISY ZSOLT (szerk.): *Pécs története I. Az őskortól a püspökség alapításáig*. Pécs 2013, 195-222.

GÁBOR OLIVÉR – KATONA GYŐR ZSUZSA: Ókeresztény tárgyak Baranyából [Frühchristliche Gegenstände aus Komitat Baranya]. *Pécsi Szemle* XV/4 (2012), 2-10.

GOSZTONYI GYULA: A pécsi hétkaréjos temetői épület – Ein altchristliches Gebäude mit 7 Apsiden in Pécs. *Archaeologiai Értesítő* 67 (1940), 56-62.

GOSZTONYI GYULA: A pécsi II. számú ókeresztény festett sírkamra és sírkápolna – Die bemalte altchristliche Grabkammer und Grabkapelle no. II. *Archaeologiai Értesítő* 69 (1942), 196-206.

GOSZTONYI GYULA: *A pécsi ókeresztény temető*. Pécs 1943.

HUDÁK KRISZTINA: The Chronology of the Paintings in the Saint Peter and Paul Burial Chamber of Sopianae. In: BÍRÓ SZILVIA (szerk.) : *Ex officina… Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr 2009, 225-237.

HUDÁK KRISZTINA – NAGY LEVENTE: *Megfestett Mennyország. Barangolás a pécsi ókeresztény temetőben*. Örökségi Füzetek 6. Pécs, 2009.

HUDÁK KRISZTINA: The Iconographical Program of the Wallpaintings in the Saint Peter and Paul Burial Chamber of Sopianae (Pécs). *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie* 15 (2009), 47-76.

HUDÁK KRISZTINA: The Chronology of the Paintings in the Saint Peter and Paul Burial Chamber of Sopianae. In: SZILVIA BÍRÓ (Hrsg.): *Ex officina… Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr 2009, 225-238.

KÁRPÁTI GÁBOR – GÁBOR OLIVÉR: The Buildings and Frescoes of the Early Christian Cemetery of Pécs. In: *The autonomous towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien.* Situla 42. Ljubljana 2004, 287-290.

KÁRPÁTI GÁBOR: A pécsi V. számú sírkamra. *Műemlékvédelem* 46/3 (2002), 142-144.

KÁRPÁTI GÁBOR: The Roman settlement of Sopianae. In: *The autonomous towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien*. Situla 42. Ljubljana 2004, 279-287.

KÁRPÁTI GÁBOR: A pécsi V. számú sírkamra. *Műemlékvédelem* 46/3 (2002), 142-144.

KRAFT JÁNOS: *A pécsi ókeresztény temető geológiája és felszínének fejlődése*. Örökségi Füzetek 5. Pécs, 2006.

KATONA GYŐR ZSUZSA: *Pécs (Sopianae) Early Christian Cemetery Into The UNESCO World Heritage List. Management Plan*. Pécs 2000.

KATONA GYŐR ZSUZSA: Az első keresztények a Dél-Dunántúlon az ókeresztény temetők tükrében – Sopianae (Die ersten Christen im südlichen Transdanubien im Spiegel der urchristlichen Friedhöfe – Sopianae; The First Christians in Southern Transdanubia as Mirrored in the early Christian Cemeteries – Sopianae); Baranya és a kereszténység (Kr. u. 4-14. sz.) című kiállítás műtárgylistája (Verzeichnis der Kunstgebilden zur Ausstellung: „Baranya und das Christentum (4-14. Jh. n. Chr.)"; Catalogue of the „Baranya and Christianity (4-14th c. A. D.)" Exhibition) In: *Kereszténység és államiság Baranyában (Christentum und Staatlichkeit in Baranya – Christianity and Statehood in Baranya County)*. Pécsvárad 2000-2001.

KATONA GYŐR ZSUZSA: Temetkezési szokások a római kori Sopianaeben (Burial Rites in Sopianae in the Roman Period). In: VISY ZSOLT (szerk.): *Pécs története I. Az őskortól a püspökség alapításáig*. Pécs 2013, 153-194.

LÁNYI VERA: Spätrömische Gräberfelder in Pannonien. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 24 (1972), 64-213.

LÁNYI VERA – MÓCSY ANDRÁS: Temetkezés és halottkultusz. In: MÓCSY ANDRÁS – FITZ JENŐ (szerk.): *Pannonia régészeti kézikönyve*. Budapest 1990, 243-253.

LENGVÁRI ISTVÁN: *Sopianae kutatásának története*. A pécsi világörökség. Örökségi Füzetek 2. Pécs 2004, 55-62.

MÓCSY ANDRÁS: *Pannonia a késői császárkorban*. Budapest, 1974.

MÓCSY ANDRÁS – FITZ JENŐ (szerk.): *Pannonia régészeti kézikönyve*. Budapest 1990.

NAGY LAJOS: Pannonia Sacra. In: SERÉDI J. (Szerk.): *Szent István Emlékkönyv I.* Budapest 1938, 29-149.

NAGY LEVENTE: Túlvilági elképzelések és értelmezési problémáik a pécsi késő római-ókeresztény temetőben. *Műemlékvédelem* 57/1 (2013), 1-12.

NAGY TIBOR: *A pannoniai kereszténység története a római védőrendszer összeomlásáig*. Dissertationes Pannonicae II 12. Budapest 1939.

NAGY TIBOR: Sopianae – Egy új városmonográfia margójára. *Antik Tanulmányok* XXXIII (1987-88), 218-245.

POZSÁRKÓ CSABA: Sopianae a korabeli források és feliratos kőemlékek alapján. *Pécsi Szemle* V.3 (2001 ősz), 2-11.

POZSÁRKÓ CSABA: A világörökségi Krisztus-monogram kapcsán. *Pécsi Szemle* VI.2 (2002 nyár), 2-4.

POZSÁRKÓ CSABA: Későrómai antik motívumok az Ókeresztény Mauzóleumban. *Pécsi Szemle* VIII.3 (2004 ősz), 2-10.

POZSÁRKÓ CSABA – TÓTH ISTVÁN ZSOLT – VISY ZSOLT: SOPIANAE: A cella septichora és környéke. Beszámoló a 2005-2006. évi régészeti feltárásról. *Ókor* VI.3 (2007), 84-90.

TÓTH ENDRE: Das Christentum in Pannonien bis zum 7. Jahrhundert nach den archäologischen Zeugnissen. In: *Das Christentum im bairischen Raum*. Köln – Weimar – Wien 1994, 241-272.

TÓTH ENDRE: *Sopianae a késő császárkorban.* A pécsi világörökség Örökségi Füzetek 2. Pécs 2004, 27-34.

TÓTH ENDRE: *A pécsi ókeresztény sírépületek eredete és jelképei*. Örökségi Füzetek 2. Pécs 2004, 110-116.

TÓTH ENDRE: A pogány és keresztény Sopianae. *Specimina Nova* XX (2006), 49-102.

TÓTH ZSOLT: Római kori sírépítmény a Széchenyi téren. *Pécsi Szemle* XIII.1 (2010 tavasz), 2-17.

TÓTH ZSOLT: A cella septichora Pécs első középkori székesegyháza? *Pécsi Szemle* XIV.2 (2011 nyár), 3-13.

TÓTH ZSOLT: Régészeti kutatások a Rózsakertben 2010-2011. *Pécsi Szemle* XIV.4 (2011 tél), 2-13.

TÓTH ZSOLT: Hány sírkamrát rejt a föld Sopianae északi temetőjében? *Pécsi Szemle* XV.1 (2012 tavasz), 2-15.

TÓTH ZSOLT – POZSÁRKÓ CSABA: *Pécs a római korban*. 2010.

TÖRÖK GYULA: Római kori sírkamrák Pécs-Felső-Sétatéren. (Grambkammern aus der Römerzeit an der oberen Promenade von Pécs). *Archaeologiai Értesítő* (1942), 207-215.

TÖRÖK GYULA: A pécsi belvárosi templom bővítésénél előkerült római leletek. *Folia Archaeologica* 3-4 (1941), 125-137.

VANYÓ LÁSZLÓ: *Az ókeresztény művészet szimbólumai*. Budapest 1988.

VISY ZSOLT: *Adatok Sopianae ókeresztény leletegyüttesének értékeléséhez*. Örökségi Füzetek 2. Pécs 2004, 117-123.

VISY ZSOLT: Cella septichora. Előzetes beszámoló a Szent István téren, az ókeresztény temető területén folytatott régészeti kutatásokról. *Pécsi Szemle* IX.1 (2006 nyár), 3-13.

VISY ZSOLT: Újabb adatok a pécsi ókeresztény sírépítmények szerkezeti felépítéséhez. *Archaeologiai Értesítő* 132 (2007), 111-121. = Recent data on the structure of the early Christian burial buildings at Pécs. *Acta classica Universitatis Scientiarum Debrecensis* 43 (2007), 137-156.

VISY ZSOLT: A pécsi cella septichora műemléki munkálatainak tanulságai. *Műemlékvédelem* 51.3 (2007), 201-208.

VISY ZSOLT – FEJÉRDY TAMÁS: Félrevezeti-e a látogatót a helyreállított pécsi ókeresztény sírkamrák jelenlegi bemutatása? *Múzeumcafé: a múzeumok magazinja* I.2 (2007), 16-17.

ZSIDI PAULA: Temetkezés. In: Visy Zsolt (szerk.): *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest 2003, 251-257.

Középkor, hódoltság kor

BODÓ BALÁZS: 13. századi éremlelet Pécs központjából. In: RITOÓK ÁGNES – GARAM ÉVA (szerk.): *A tatárjárás (1241–1242). Katalógus.* Budapest 2007, 94–95.

BUZÁS GERGELY: Az egyházmegye építészeti emlékei. In: FEDELES TAMÁS – SARBAK GÁBOR – SÜMEGI JÓZSEF (szerk.): *A középkor évszázadai (1009–1543).* A Pécsi Egyházmegye története I. Pécs 2009, 611–713.

FEDELES TAMÁS: Eine Bischofsresidenz in Südungarn im Mittelalter. Die Burg zu Fünfkirchen (Pécs). *Quaestiones Medii Aevi Novae* 13 (2008), 179–217.

FEDELES TAMÁS: Pécs a középkorban. In: FEDELES TAMÁS – SARBAK GÁBOR – SÜMEGI JÓZSEF (szerk.): A *középkor évszázadai (1009–1543)*. A Pécsi Egyházmegye története I. Pécs 2009, 173–194.

FEDELES TAMÁS: Város a Mecsek lábánál. Pécs városszerkezete és térhasználata a középkorban. *Urbs Várostörténeti Évkönyv* IV (2009), 99–121.

GOSZTONYI GYULA: *A pécsi Szt. Péter székesegyház eredete*. Pécs 1939.

GOSZTONYI GYULA: A pécsi vár. *Pécs szab. kir. város „Majorossy Imre Múzeumának" 1939-40. évi Értesítője*, 55-69.

KÁRPÁTI GÁBOR: Pécs Szent István korában. *Baranyai Művelődés* 1988/3, 81-86.

KOSZTA LÁSZLÓ: Püspöki székhely és városfejlődés. Pécs központi funkciói és vonzáskörzete a 14. század közepéig. In: KOSZTA LÁSZLÓ: *Írásbeliség és egyházszervezet*. Capitulum III. Szeged 2007, 83–112.

KOSZTA LÁSZLÓ: A püspökség alapítása. In: FEDELES TAMÁS – SARBAK GÁBOR – SÜMEGI JÓZSEF (szerk.): *A középkor évszázadai (1009–1543).* A Pécsi Egyházmegye története I. Pécs 2009, 13–42.

PETROVICH EDE: A pécsi káptalani levéltár épületének története. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1963, 177–206.

ROTH, HARALD – GÜNDISCH, KONRAD: *Fünfkirchen/Pécs. Geschichte einer Europäischen Kulturhaupstadt*. Böhlau 2010, 23–39.

G. SÁNDOR MÁRIA ET ALII: *Die Bischofsburg zu Pécs / A pécsi püspökvár*. ICOMOS Hefte des deutschen Nationalkomitees XXII. Budapest 1999.

G. SÁNDOR MÁRIA: Die Entwicklung der mittelalterlichen Stadtstruktur in Pécs In: MÁRIA FONT – MÁRIA G. SÁNDOR (Hrsg.): *Mittelalterliche Häuser und Strassen in Mitteleuropa*. Varia Archaeologica Hungarica IX. Budapest – Pécs 2000, 203–212.

SUDÁR BALÁZS: Megjegyzések a pécsi dzsámik történetéhez. In: KAPOSI ZOLTÁN (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 19*. Pécs 2007, 59–73.

VARGA SZABOLCS: *Irem kertje. Pécs története a hódoltság korában (1526–1686).* Pécs 2009.

VISY ZSOLT: Újabb adatok a pécsi vár építéstörténetéhez. In: KAPOSI ZOLTÁN (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 19.* Pécs 2007, 35–58.

Turizmus

PÉCS Megyei Jogú Város Önkormányzata, Az Európa Kulturális Fővárosa - Pécs, 2010 tárgyú EU támogatásra számot tartó projekt előkészítése

Komplex megvalósíthatósági tanulmány - Turizmusfejlesztési stratégia, 2007. november 30. (Econo-Consult Kft.)

PINCZEHELYI SÁNDOR – SARKADI ESZTER – MÉSZÁROS BERNADETT: Ókeresztény temető – kiállítási terv, 2005.

Ezek a legvonzóbb magyar települések - itt a lista!, 2014. február 28., péntek 12:02 Pénzcentrum.hu

Kutatási gyorsjelentés - Az Európa Kulturális Fővárosa program ismertségének és imázsának feltárása, 2007. augusztus (Synovate Kft.)

Cella Septichora látogatottsági adatok – Zsolnay Örökségkezelő Kft.

Turisztikai adatok – KSH, IrányPécs Kft.

Pécs város vendégkörének 2011 nyarán végzett kérdőíves felmérésének tapasztalatai. Zárótanulmány, 2011. december. (Summa Cum Bt.)

PINCZEHELYI SÁNDOR: Ókeresztény arculat – arculati kézikönyv.

KATONA GYŐR ZSUZSA: Régészeti szakvélemény a Pécs Sopianae Világörökösége Turisztikai vonzerőfejlesztés ROP I.I.2 Komponens pályázathoz. Pécs, 2004. július 3.

A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program marketingstratégiája, 2008. november, Pécs 2010. (Menedzsment Központ Kht.)

Pécs város turisztikai és márkastratégiája, 2011. március 22. (Deko-Rozmár Kft.)

A magyar lakosság utazási szokásai, 2010, a Magyar Turizmus Zrt. megbízásából készítette a M.Á.S.T. Piac- és Közvéleménykutató Társaság

SARKADI ESZTER – MÉSZÁROS BERNADETT: Pécs-Sopianae világörökösége – Örökség kezelés és menedzsment egy 2000 éves városban, Pécs 2002.

Flash Eurobarometer 392, Preferences of Europeans towards tourism, February 2014.

V.1.1.b. Áttekintő táblázat a MAD-ban szereplő, jelenleg világörökségi területen levő, illetve a bővítésre javasolt sírépületekről (Tóth Zsolt alapján)

Előkerülés ideje/ Feltárás ideje	**Az épület helye**	**Állapot**	**SZÁMOZÁSOK**			
			FÜLEP 1984	GÁBOR 2013	KATONA GYŐR 2000	Új, a világörökségi listára felkerülő épületek
1780-1782	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)	I.	I.	1.	
XVIII. század; 1939; 1964	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)	II.	II.	2.	
1913	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)	III.	III.	3.	
1913	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)	IV.	IV.	4.	
1913; 2002	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)	V.	V.	5.	
1922	Szent István tér (Dóm tér)	Elfedett	VI.	VI.	6.	
1958	Székesegyház nyugati oldala előtti tér	Elfedett	VII.	VII.	7.	
1940-1941	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Elfedett	VIII.	VIII.	8.	
1940-1941; 2005	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Elfedett	IX.	IX.	9.	
1922; 1955; 2013-2014	Székesegyház nyugati oldala előtti tér	Bemutatott	cella trichora	XXXI.	10.	
1938-1940; 2005-2006	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Bemutatott (CSL)	cella septichora	XXXII.	11.	
1975-1976	Alsó- Sétatér (Szent István tér)	Bemutatott	ún. ókeresztény mauzóleum	XXXIII.	12.	
1968- 1969	Szent István tér 12. - Apáca utca 14.	Bemutatott	XIII.	XIII.	13.	
1958-1961	Apáca utca 8.	Bemutatott			14.	
1958-1961	Apáca utca 8.	Bemutatott	G/25.	XXVII.	15.	
1958-1961	Apáca utca 8.	Bemutatott, de nem látogatható	G/4.	XVI.	16.	
2005-2006	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Elfedett		XXII.		17.
2005-2006	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Elfedett		XXIII.		18.
2003-2004	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)		XIX.		19.
2004-2006	Szent István tér (Dóm tér)	Bemutatott (CSL)		XX.		20.
2005-2006	Felső- Sétatér (Szent István tér)	Elfedett		XXIV.		21.
2010-2011	Janus Pannonius utca 10. (Rózsakert)	Elfedett	cella trichora 2	XXXVI		22.

	2000. évben a listára felvett örökségi elem		Új, bővítésre javasolt örökségi elemek

33. táblázat

V.1.1.c. Sopianae késő római kori északi temető - További ismert, de bizonytalan sírépítmények (Tóth Zsolt alapján)

Előkerülés ideje/ Feltárás ideje	Az épület helye	Állapot	SZÁMOZÁSOK		Megjegyzés
			FÜLEP 1984	GÁBOR 2013	
1927, 1980-as évek	Káptalan u. 6. előtt	Elfedett	X.	X.	Bizonytalan, hogy az épület előtt előkerült épületrészek egy, kettő, esetleg három épülethez tartoznak-e. Az épület(ek) sírkamra funkciója sem teljesen biztos.
1716-1726	Janus Pannonius utca - egykori Jezsuita Rendház helyén	Elpusztult	XI.	XI.	
1927	Széchenyi tér - Hunyadi út sarka	Elpusztult	XII.	XII.	Valószínűleg épített sír és nem sírkamra
1968-1970	Szent István tér 12. - Pezsgőgyár udvara	Elpusztult	XIV.	XIV.	
1968-1970	Szent István tér 12. - Apáca utca 14.	Elpusztult	XV.	XV.	
2002	Széchenyi tér - Nagy Lajos Gimnázium udvara	Elpusztult		XVII.	Kőből épített sírkerítés, nem épület és nem késő római (nem ókeresztény).
2002	Széchenyi tér - Nagy Lajos Gimnázium udvara	Elpusztult		XVIII.	Kőből épített sírkerítés, nem épület és nem késő római (nem ókeresztény).
2004	Apáca utca 13-15.	Elfedett		XXVIII.	Nem eldönthető, hogy épület vagy csak építmény. Az sem teljesen biztos, hogy a temetőhöz tartozott.
1958-1961	Apáca utca 8.	Elfedett (?)	G/28.	XXIX.	Nem eldönthető, hogy nagyobb épített sírról, vagy egy kisebb sírkamráról van-e szó.
1939		Elfedett		XXX.	Nem római kori temetői épület, hanem középkori osszuárium
1883	Alsó-Sétatér (Szent István tér)	Elpusztult		XXXIV.	
2009	Széchenyi tér	Elfedett		XXXV.	Dongaboltozatos sír felső és oldalsó nyílással épített külön sírhely nélkül.
1940-1941	Felső-Sétatér (Szent István tér)	Elfedett			A VIII. és IX. számú épülettől keletre eső területen közműfektetéskor római falak kerültek elő, amelyek helyük alapján temetői épületekhez vagy falazott oldalú sírokhoz tartoznak.
1975	Felső Sétatér (Szent István tér)	Elfedett			A KIOSZK mellett, attól délkeletre. A falvastagság alapján inkább csak falazott oldalú téglasír.

34. táblázat

V.1.1.d. Tóth Zsolt összefoglaló tanulmánya Sopianae késő római sírépületeiről[1]

Bevezető

A Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak késő római temetőiben általában nem volt jelentősebb mennyiségű kőből épített temetkezőhely. Pécs város római kori elődjének, Sopianaenak, késő római északi temetőjének a sajátossága, hogy itt nagyszámú ilyen típusú emlék koncentrálódott. A temető területének egy része 2000-ben felkerült a világörökségi helyszínek közé. A kultúrtörténeti kincsminősítést azzal az indokkal érdemelte ki, hogy a feltárt lelet együttes építészetében és falfestészetében rendkívül sokoldalúan és összetetten szemlélteti a Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak korai keresztény temetkezési építészetét és művészetét.

A sokszínű örökség számbavételének elengedhetetlen előfeltétele a keretek meghatározása és a fogalmak tisztázása. Ennek hiányában ugyanis, kiindulási alaptól függően, más és más eredményre jutunk.

Északi temető - ókeresztény temető - világörökségi helyszín

A római kori településtől északra helyezkedik el Sopianae nagy temetője. A területen a római kor kezdetétől a végéig temetkeztek, a teljes terület azonban egyszerre sosem volt használatban. A földrajzi értelemben körülhatárolt északi temető nem egy egységes egész: több kisebb temetőről, több vallás és „szekta" gyűjtőterületéről van szó. A temető határait megközelítő pontossággal csak a 4. századtól lehet meghúzni. Területét a késő római időszakban az ismert régészeti emlékek alapján, északon a Székesegyház - Káptalan utca, keleten a Hunyadi út és a Széchenyi tér keleti széle, délen a Ferencesek utcája. nyugaton pedig a Szent István tér nyugati széle határolja.

A 4. század a vallást illetően (is) nagy változásokat hozott a Római Birodalomban. A császárság korában az 1. századtól a 4. század elejéig több alkalommal üldözött keresztény vallásból egy Nagy Constantinus alatt elkezdődött és Nagy Theodosius által lezárt többlépcsős folyamat során a S.irodalom hivatalos, egyedüli vallása lett.

Valószínűsíteni lehet, hogy ahol a kereszténynek egyházközösségük volt, ott a pogányokétól elkülönülő temetővel is rendelkeztek. Sopianaében ennek központi része a város északi temetőjének északnyugati területén húzódott. A település keresztény közösségére a meglévő emlékekből lehet következtetni: tárgyi leletekből és vallási-temetkezési épületekből.

A temetőhasználat intenzitása a 4. században megugrott a korábbihoz képest. Sopianae a 3. század végén Valeria provincia polgári közigazgatási központja lett. Az adminisztratív funkció lakosságnövekedéssel járt , ami a temetkezések megnövekedett számában is tetten érhető. Mindeközben a temetkezési szokásokban is jelentős változások történtek. A Római Birodalomban a korábbi hamvasztásos rítus rovására a 2-3. század fordulójától mindinkább

[1] TÓTH Zs 2012 alapján

általánossá vált a csontvázas temetkezés, amely a 4. században csaknem kizárólagosnak tekinthető.

A késő római korszakban a temetőkben a téglasíros temetkezés az általános, a földsír és a szarkofág kevés. A nyugat-keleti irányú tájolás a 4. század végére általánossá vált, de ez nem tekinthető kizárólag a keresztény vallásúakra jellemző sajátosságnak. A mellékletként sírba tett tárgyak provinciális szinten egységesnek tűnnek, a változatosság kicsi. Ugyancsak egységesnek tekinthető a sírba tett mellékletek elhelyezése is. A sírokból előkerült tárgyak így önmagukban nem alkalmasak az elhunyt hitének meghatározására, csupán tendenciák megállapítására használhatók.

A 4. század folyamán, különösen a második felében, megfigyelhető a mellékletek számának csökkenése és fokozatos eltűnése. Elviekben ez két okkal magyarázható: A lakosság fokozatos elszegényedésével és a keresztény hitűek számarányának növekedésével.

Sopianae északi temetőjének esetében nagy valószínűséggel ez utóbbi jelenséggel kell számolnunk, mivel itt a század második felében épültek a sírkamrák (amihez jelentős anyagi háttér kellett), és a téglasír használata is általános. (A város keleti temetőjében ez az arány mindössze húsz százalék.)

Jó példa erre a 2005 őszén előkerült szarkofág, amelyre a Székesegyházi Plébánia nyugati oldala előtt, a Korsós sírkamrához vezető folyosó északi oldala mellett találtunk, és amely a temető egyetlen, eddig ismert bolygatatlan kőszarkofágjának számít. A nyugat-keleti tájolású szarkofág egy 50-60 év közötti férfi csontvázát rejtette magában. Melléklete mindössze egyetlen üvegkorsó volt, amelyet szájával lefele fordítva helyeztek el az elhunyt jobb lába mellé. A szarkofágba temetkezés ezen időszakban nemcsak itt. hanem más pannóniai városokban is csekély számban figyelhető meg. Az elhunyt férfi módosabb lakos lehetett, de nem tartozott a leggazdagabbak közé. Az „átlagpolgárok" általános sírformája a téglasír volt, a tehetősebbeké pedig a sírkamra. A földbe süllyesztett szarkofág a kettő között áll minőségében. Vallását tekintve keresztény lehetett. Erre a módosabb temetkezésből és az elhunyt mellé helyezett szerény mellékletből lehet elsősorban következtetni.

A tárgyak kapcsán felmerül a kérdés, hogy miért látták el mellékletekkel a keresztény hitű elhunytakat, amikor az ő felfogásuk szerint ezekre a túlvilágon már nincs szükségük? A válasz a berögződött pogány hagyományokban keresendő. Időbe telt, amíg a temetkezéseket illetően is letisztult formában valósultak meg a keresztény tanítás elvárásai. A 4. század végére ez a folyamat a városi lakosságot illetően előrehaladott állapotba került, amit a sírokban talált kevés melléklet is bizonyít.

Valamikor a 4. század közepe és 420-as évek közötti időszakban épültek a temető területén azok a kőépületek, köznapi nevükön sírkamrák, amelyeket ókereszténynek szokás nevezni Felvetődik a kérdés: Mi alapján nevezhető egy temetői épület ókereszténynek, illetve a sírkamrás temetkezési szokás kizárólagos ókeresztény sajátosságnak tartható-e? A temetkezés ezen módja önmagában nem százszázalékos bizonyíték az eltemetettek keresztény hitűségének kérdésében. A sírkamrák falára festett keresztény motívumok és szimbólumok (krisztogram, bibliai jelenetek) viszont annak tekinthetők. Csak ezek alapján

azonban a temető épített emlékeinek csupán csekély hányadáról lehetne kijelenteni, hogy ókeresztény: 1. számú (Péter - Pál) sírkamra, az ún. Ókeresztény Mauzóleum, XX. számú sírkamra és az Apáca utca 8-ban talált festett ikersír. (Korábban a II. számú sírkamrában látható korsóábrázolás alapján felmerült a korsónak keresztény szimbólumként való értelmezése. A korsó és az azzal együtt gyakran előforduló pohár együttese azonban az egész tartományra jellemző általános edénymelléklet. Sírokban előforduló gyakorisága a század folyamán nem növekedett, pedig az idő előrehaladtával egyre nagyobb mértékben emelkedett a magukat kereszténynek vallók számaránya. A Korsós sírkamra ez alapján tehát nem a korsó ábrázolása miatt tekinthető kereszténynek.)

A feltárt sírkamrák egy részének az elhelyezkedése rendszert alkot, soros elrendeződést mutatnak: A szorosan egymás mellé épített IV, L és V. sírkamra közül a középső festett (krisztogram és bibliai jelenetek egyaránt vannak). Ezektől délre két nagyon hasonló alaprajzú sírkamra látott napvilágot egymástól észak-déli irányban: a XCX. és XX. számúak. Utóbbi egyik sírjának belső felületén ugyancsak krisztogram ábrázolás látható.

Ha csak a keletelt tájolást vesszük alapul, akkor ez alapján mindössze két nagyobb épületet tekinthetnénk ókereszténynek: az ún. Ókeresztény Mauzóleumot (amely már a kripta freskói alapján is annak tekinthető), továbbá a cella septichorát, amelynek létesítése a római időszak legvégére tehető, mivel felépítése nem fejeződött be. A nem keletelt emlékek közül az V. számú épület és a két cella trichora tekinthető kereszténynek építészeti megoldásaik alapján.

Mivel a temető ezen kőépületei ismereteink alapján olyan időintervallumban készültek, amikor a birodalmi valláspolitika következtében biztosra vehető a keresztény hitűek magas aránya, az egyértelmű keresztény ábrázolásokat, a helyenként bizonyítható rendszerszerű elhelyezkedést és az építészeti megoldásokat figyelembe véve ókeresztény emlékeknek lehet tekinteni a sírkamrákat. A kifestés kérdése sokkal inkább az elhunyt családjának anyagi helyzetével lehetett összefüggésben, nem pedig az elhunyt vallási meggyőződését volt hivatott tudatni a külvilág felé. Hozzáadva ehhez a melléklet nélküli (vagy csekély mellékletű) téglasírokat a kereszténynek tekinthető épületek környezetében, egy olyan területet kapunk, amelyről feltételezhető, hogy oda keresztény hitűeket helyeztek örök nyugalomra: Ez az északi temető északnyugati része. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az ókeresztényeket csakis ide temetették és a temető más részén pogányokkal kellene számolnunk. A 4. század folyamán a keresztény hitűek számaránya emelkedő tendenciát mutat, a század végére a városi lakosság nagyobb része annak tekinthető. Ebből kifolyólag a temető már 4. század végén - 5. század első harmadában használt részein is magas lehet a keresztény hitű eltemetettek aránya.

A fentiek alapján látható tehát, hogy az „anyagi világ" emlékei alapján nem lehet teljesen biztos, legfeljebb logikus következtetéseket levonni az akkor élt emberek „szellemi világáról", vallási hovatartozásáról. Alapvetően nem is szabad: A 4. században maga a kereszténység is jelentős változásokon ment keresztül az állami politika beavatkozásával. Nem tudjuk, hogy a megkeresztelkedés mennyire fakadt meggyőződésből vagy érdekből egyes embereknél, továbbá milyen volt ennek az aránya és milyen változást hozott a javarészt műveletlen embereknél a pogányból kereszténnyé válás? Éles határvonalat semmiképp sem szabad

meghúzni, nem szabad azt gondolni, hogy a kereszténységgel a legtöbb ember gyökeresen átalakult. Például a mintakönyvek alapján falra festett bibliai jelenetek jelentéstartalmával mennyire volt tisztában a megrendelő? A kifestetés mennyiben volt „sznobizmus" és mennyiben hitbéli meggyőződés? Ezek olyan kérdések, amelyekre nem lehet egyértelmű választ adni, többféle megítélés lehetséges. Az mindenesetre hiba lenne, hogy egy erősen változó világot (akár a szellemi, társadalmi, gazdasági vetületét nézzük) statikusan szemléljünk.

A világörökségi helyszín területe nem fedi az „ókeresztény időszakban" használt temetőrészt, a 2000. évig ismert és bemutatott emlékeket magába foglaló, mesterségesen lehatárolt terület a Püspökvár (Dóm-tér), a Szent István-tér és az Apáca utca egy része. A világörökséggé nyilvánított terület határvonala északnyugati irányban túlnyúlik a temető itt feltételezhető batárvonalánál, alapvetően a középkori Püspökvárhoz és az érvényes helyrajzi számokhoz igazodik. Így tehát a világörökségi terület több is és kevesebb is, mint az ókeresztény temető területe.

Temetői építmény - temetői épület - sírkamra

Az „ókeresztény sírkamra" kifejezés mind a köztudatban, mind a szakirodalomban meghonosodott Sopianae északi temetőjének: késő római időszakból származó épített emlékeinek elnevezésére. A kifejezés azonban alkalmatlan arra, hogy ezzel a gyűjtőfogalommal illessük az összes temetőben előkerült épített emléket, hiszen szó szerint a földalatti temetkezőhelyet, - mai szóhasználattal élve - a kriptát jelenti (*cubiculum*), amely nem mindegyik építményhez tartozott. A sírkamra azért is pontatlan elnevezés, mert a földalatti temetkezőhelyhez tartozhatott egy földfeletti felépítmény is (*cella memoriae, mausoleum*). Annyiban helytálló csupán, hogy a fizikai valójában az ilyen építményeknél valóban csak a sírkamra maradt meg.

Az értelmezéshez elengedhetetlen, hogy meghatározzuk a temetői építmény és temetői épület fogalmát: Az építmény egy tágabb fogalom, elvi alapon beletartozik minden olyan dolog a temető területén, amelyet építési tevékenységgel hoztak létre. Az épület ennél jóval szűkebb kategória: Olyan építési tevékenységgel , szilárd építőanyagból létrehozott építészeti mű, amely egy vagy több körülzárt helyiséget foglal magába és így önálló zárt egységet képez.

Előbbiek alapján egyértelmű, hogy a „sírkamra"·kifejezéssel nem summázhatjuk Sopianae északi temetőjének épített elemeit. A számbavétel és értelmezés első lépcsőfoka az, hogy meghatározzuk, mit is akarunk számba venni: építmények vagy csak épületek; ókeresztény és/vagy pogány épületek és/vagy építmények; sírkamrák… A temető antik örökségének számbavételéhez kategóriákra és csoportokra kell szétválasztanunk az egészet, mindenekelőtt el kell különíteni az épületeknek nem nevezhető építményeket az épületektől. Melyek ezek? A fogalmi meghatározásból adódóan ide tartozik az összes téglasír, valamint a kőből épített elemek közül a kőkerítések.

A síroknak is van ugyan körbezárt belső tere, de ez nem nevezhető helyiségnek, amúgy a többi kitételnek megfelelne az épület vonatkozásában: legegyszerűbb formája az, amikor az

egyszerű földbe ásott sír fölé vízszintesen fektetve vagy állítva - egymásnak döntve (nyeregtető szerűen) téglákat helyeztek el. Sok esetben a sírgödör belső oldalát bevakolták, habarccsal kenték le. A téglatetőt kívülről általában vékony mész-·vagy vastag habarcsréteg borította. A téglatető köré, általában a sírgödör széle mentén, néhány esetben még kőpakolás is került. Ritkábban a sír oldalát, esetleg az alját is téglával bélelték. Különösen a nagyméretű síroknál figyelhető meg az épített, falazott szerkezet: A sír oldalát kőből vagy téglából kifalazták, alját téglával bélelték, belsejét elvétve terrazzóval burkolták, felül téglából épített nyeregtetővel vagy téglaboltozattal fedték. Előfordult, hogy kétfülkés sírt építettek. A sírok belső oldalát esetenként ki is festették.

A temetőben talált épületek szerkezet és méret alapján az alábbi csoportokra különíthetőek el:

1. Kisméretű, kétszintes temetői épületek – „sírkamrák"

A csoporthoz tartozó emlékek: 1. (I.); 2. (II.); 19. (XIX.); 20. (XX.); 21. (XXIV.)

A kétrészes építmény földalatti része a tulajdonképpeni sírkamra (cubicutum), ahová az elhunytakat helyezték az oldalfalak mellé falazott téglasír(ok)ba, kőből falazott sír(ok)ba vagy kőszarkofágba. E fölé emlékkápolnát emeltek (memoria). A két rész szerkezeti kapcsolata elviekben kétféle: a felszíni épület alapozása a sírkamra falazatán nyugszik vagy külön alapokon. Eddigi ismereteink alapján az utóbbi megoldás az általános. A felszíni épületnek és a sírkamrának külön külső bejárata volt A sírkamrába a 19. (XIX.), 20. (XX.) és 21. (XXI.) számú épületeknél tett megfigyelések alapján egy szűk, földbe vájt folyosó lépcsőin lehetett bejutni a felszínről. A sírkamra bejáratát kőfalazással zárták el, az aknaszerű folyosót pedig valószínűleg teltöltötték, a sírboltot csak temetések alkalmával nyitották meg. A sírkamra bejárata mindig boltíves kialakítású. A csoportba tartozó eddig ismert sírkamrákat felül dongaboltozat zárja. Az épületek tájolása a terepviszonyokhoz alkalmazkodva észak-déli, déli bejárattal.

2. Nagyméretű, kétszintes temetői épületek

A csoporthoz tartozó emlékek: ún. Ókeresztény Mauzóleum (12. -·XXXIll.); cella trichora II. (22. - XXXVI.)

Az 1. csoporthoz hasonlóan földfelszín alatti (*cubiculum*) és fölötti (*mausoleum*) részből állnak, de az 1. csoport épületeinél jóval nagyobbak. A két rész kapcsolata a két épületnél eltérő: Az Ókeresztény Mauzóleumnál a felszíni épület és a sírkamra nem alkot egy szerkezeti egységet, a felszíni épület alapozása nem a sírkamra falazatán nyugszik. A cella trichora esetében a két épületrész egy egységet alkot, a sírkamra fölött a földalatti rész falára alapozták a felszíni épület felmenő falazatát. A kisebb sírkamráktól eltérően, a temetkezőhelyre nem külön külső bejáraton, hanem mindkét esetben magából a földfelszíni épületből lehetett lejutni. A két épület tájolása nem azonos: A cella trichora tájolása a terepadottságokhoz igazodik (észak-déli, déli bejárattal), az Ókeresztény Mauzóleum az előbbitől eltérően, a keresztény építészeti elveknek megfelelően, nyugat-keleti. Az elhunytakat az Ókeresztény Mauzóleumban szarkofágokban helyezték el, a cella trichorában is ez valószínűsíthető .

3. Nagyméretű, egyszintes, részben földbe „süllyesztett” épületek

A csoporthoz tartozó emlékek: cella septichora (11. - XXXII.); 5. (V.)

Az előbbiektől eltérően nincs elkülönülő két épületrész, az épített sírkamra hiányzik. Egyetlen szerkezeti egységből állnak. Méretükből adódóan mindkettő mausoleum. A belső járószint azonban az egykori külső talajszint alá esik, így felmenő falazatuk is részben földfelszín alatti. Mindkettő belső tere nyolcszög alaprajzú. A cella septichora tájolása a keresztény építészeti elveknek megfelelően nyugat-keleti, az V. számú, centrális alaprajzú épület bejárata déli, a terepadottságokhoz igazodva . A funkciójukat illetően a későbbiekben sírkápolnává átépített V. számú ókeresztény emlék eredeti rendeltetése nem egyértelműen meghatározható akárcsak a cella septichora esetében, amelynek építését nem fejezték be.

4. Nagyméretű, egyszintes, földfelszíni épület

A csoporthoz tartozó emlék: cella trichora I.[2] (10. - XXXI.)

Nem földbe süllyesztett, mint a 3. csoport épületei.[3] Tájolása a terepadottságokhoz igazodik (észak-déli, déli bejárattal). A felszíni épület apszisokkal körbevett centrális tere előtt narthexet (előcsarnok) alakítottak ki. Az építésével egykorú sír az épület belső teréből nem ismert[4]. Funkciója bizonytalan, római kori sír hiányában nem bizonyítható a mausoleum funkció.

5. Temetői épület téglasírokkal

A csoporthoz tartozó emlékek: 13. (XIII.) - az átépítés előtti (eredeti) állapot[5]

Nincs a sírkamrára és felszíni épületre tagolódó, elkülönülő két épületrész, az előbbi hiányzik, funkciója sírkápolna volt: A földfelszíni épület belső térének padlószintje alá, téglasírokba elhunyt(ak)at temettek. Az Apáca utcában kerültek elő ilyen épületek, a keresztény voltuk nem bizonyítható.

[2] Az 1922-ben végzett régészeti feltárás sírkamrát nem azonosított a felszíni épület alatt. Az északi apszis záródásában itt is előkerült az az 1,20 méter széles kelet-nyugat irányú fal (a felszíni épület terrazzo járószintje alatt), mint amilyen a másik cella trichora (22. – XXXVI.) északi sírkamrafala. Más, sírkamrára utaló nyom azonban nem került elő. Szőnyi Ottónak az ásatásról közzétett fotóin a felszíni épület terrazzo járószintje alatt homogén altalaj látszik: SZŐNYI 1923-26, 172-195.

[3] Ez Szőnyi Ottó közzétett fotóin is látszik: SZŐNYI 1923-26, 177-179. Ugyanerre lehet következtetni a néhány méterrel északkeletre talált 7. (VII.) számú épület környezetében megfigyelhető szintviszonyokból is. A felszín észak-déli lejtéséből adódóan, a déli oldalon lévő bejárat előtt lépcsőt kellett kialakítani, hogy be lehessen jutni az épületbe. Fülep F. megfigyelései szerint a narthextől északra elhelyezkedő centrális tér is egy lépcsőfoknyival magasabban van. A lépcsős megoldást figyelhettük meg a másik cella trichoránál (22. - XXXVI.). - TÓTH - POZSÁRKÓ 2012. 101. és 103.

[4] SZŐNYI 1923-26, 181. leírása alapján feltételezte ezt Gosztonyi. - GOSZTONYI 1943, 16.; Az épületben 1955-ben feltárásokat végző Fülep Ferenc viszont rómainak tartja. - FÜLEP 1959, 82. Utóbbi esetben a 4. és az 5. csoport szerkezetileg azonos képet mutatna. A 2013-ban a cella trichorától északra talált sírok ugyanolyanok, mint a narthexben találtak. Középkoriak, így a narthexben lévők is azok.

[5] A kezelési tervben nem szereplő épületek közül a XIV. és XV. számú elpusztult épületek.

6. Falazott oldalú sírok (kápolnával?)

A csoporthoz tartozó emlékek: 14.; 15. (XXVII.); XII.; XXIX. ?; XXXV .

Több olyan falazott oldalú, dongaboltozatos fedésű sír van a temetőben, amelyekről nem tudjuk, hogy építettek-e fölé kápolnát. Ha nem, akkor csupán sírokként azonosíthatók (azaz épületeknek nem tekinthető építmények).[6]

Lényeges, hogy elvi alapon tisztázzuk, mi a különbség a sír és a sírkamra között A sírkamra, mivel magában foglalja a sírokat (amelyek különböző típusúak lehetnek: téglasír, kőből épített sír vagy szarkofág), ezáltal egyfajta „tároló helyiségnek" tekinthető, így az épület kategóriájába sorolandó. Ezzel szemben a téglasír, a megépítés minőségétől függetlenül csak építmény, az elhunyt nyughelye („koporsója"). A csoportba tartozó falazott oldalú, dongaboltozatos építmények ilyen megfontolásból önmagukban csak sírok, elkülönített temetkezőhely nélkül. Ha ezt felettük (a kis méretből adódóan) egy kis fülkekápolna is kiegészítette, akkor a kettő együtt már épület. A szerkezetből adódóan az 1. csoport egyszerűsített változatáról vagy az 5. csoport egy továbbfejlesztett változatáról beszélhetnénk. Mivel azonban a felszíni épületet régészeti módszerekkel egy esetben sem sikerült kimutatni, nem lehet épületként számba venni ezen építményeket.

7. Földalatti sírkamra kápolna nélkül (?)

A csoporthoz tartozó emlékek: 3. (III.); 4. (IV.); 6. (Vl); 8. (VIII.); 9. (IX.); 16. (XVI.); 17. (XXII.) ?; 18. (XXIII.) ?

Az ismert sírkamráknál a felszíni épület megléte nem minden esetben bizonyítható, így régészeti bizonyíték hiányában, elméleti alapon vélelmezni kell/lehet, hogy eredetileg sem épült meg. Ezen esetben a 6. csoport komolyabb, már épületnek nevezhető változatáról beszélhetnénk.[7]

A forrásokról

Az egyes emlékekről eltérő minőségű és mennyiségű információ áll rendelkezésre: egy részük régészetileg kutatott (a), másik részük azonban fizikai valójában nem ismert , csak írott forrásanyag álI rendelkezésre (b).

(a) A temetői épületek kutatásának egyetlen biztos módszere a régészeti feltárás. Nyitott kérdések ezt követően is maradhatnak ennek oka az, hogy vannak olyan emlékek, amelyek csak részlegesen feltártak, s a napvilágra került részből nem egyértelműen határozható meg az épület szerkezete és kite1jedése, s ez alapján a funkciója, csoportba sorolása sem egyértelmű. Egyes esetekben az is előfordulhat, hogy nem is római kori temetői emlékről van szó. Bizonytalanság adódott több esetben abból is,

[6] Oldalsó bejárat is mindössze egy esetben mutatható ki (a Széchenyi téren 2009-ben előkerült épület), amely nem boltíves záródású, hanem a nyeregtetős téglasírokéval egyező: TÓTH Zs 2010.

[7] Sopianaéhoz legközelebb a Balkánon létező temetkezési szokás. A sírépületek eredetéről: TÓTH E 2004, 110 - 116. A IV. számú felett három téglasír került elő, ami (ha pontos a megfogalmazás) biztosan kizárná a felszíni épület meglétét: SZŐNYI 1913, 120-124.

hogy az előkerült régészeti emlék pontos helye később nem lett meghatározható, így van olyan temetői épület, amely több számot is kapott.

Az ismertség fokától függően egyes emlékek beszámozása ezért kétségeket vethet fel.

(b) Ismertek olyan 18-20. századi híradások, amelyek római kori sírkamrák előkerüléséről tudósítanak, de régészetileg nem kutatottak. Ezekben az esetekben nagy a bizonytalanság ugyanis a nem szakember által „meghatározott" sírkamra lehet középkori vagy újkori építésű fal, pince is. Ezen építkezések, közműfektetések során előkerült emlékekről pontos megfigyeléseken alapuló leírás, rajz és fotódokumentáció nem áll rendelkezésre.

Az emlékek számbavételének elvi alapjai

Mennyiségileg számba venni és sorszámmal ellátni nem ugyanazt jelenti. El kell dönteni, hogy mit számolunk össze, majd mit és hogyan sorszámozunk be ebből a mennyiségből.

A régészeti feltárásokon előkerült temető területén, felbukkanó sírokat sorszámmal szokás ellátni. Ha számba vesszük és összeadjuk az egyes ásatások sírjainak számát, akkor értelemszerűen megkapjuk, hogy hány ismert sír (épületnek nem nevezhető temetői építmény) van eddig.[8] Egy új, általános sorszámozás bevezetése felesleges és problematikus lenne. A tudományos elemzésekhez és feldolgozásokhoz nem szükséges, csak bonyolítaná a helyzetet.

A sírok sorszámozása amúgy sem egyenlő az épületeknek nem nevezhető temetői építmények számozásával, ugyanis vannak egyszerű földsírok is (még ha kis számban is), amelyek még az építmény kategóriába sem tartoznak bele.

A temető területén előkerült emlékek ez idáig többször sorszámozásra kerültek, a legutolsó, teljességre törekvő számozás Gábor Olivértől származik.[9]

Sorszámozni (felfogásunk szerint) az azonos kategóriába tartozó emlékeket lehet és szabad. A legnagyobb azonos kategória az északi temető késő római kori temetői épületei lenne. Az „ókeresztény" jelző nem sorolható automatikusan a számozás feltételei közé.

Problémás beszámozott emlékek[10]

1. **Az UNESCO világörökségi helyszín területén**

7. (VII.): A világörökségi listán is szereplő emlékek közül ez az épület az adattári dokumentáció[11] és Fülep Ferenc publikációja[12] alapján meglátásunk szerint nem római kori temetői épület: Fülep leírása alapján egy földfelszín alatti, kőfalú épület fagerendákból és

[8] A számbavétel lehetőséget korlátozza, hogy vannak publikálatlan ásatások, továbbá az is, hogy nem minden sír került elő régészeti feltárással, és nem mindegyik feltárt sírt dokumentálták megfelelően. Ezekből adódóan csak hozzávetőleges számot kaphatunk.
[9] Az eddig meglevő számozásokról összefoglalóan: GÁBOR 2013.
[10] A sorszámokat GÁBOR 2013.alapján közöljük.
[11] Janus Pannonius Múzeum Régészeti Adattár 1289-83.
[12] FÜLEP 1962

fapadlókból álló síkfödémére lehet következtetni. Ez leégett és lezuhant a padlóra, ennek égésterméke maradt meg ott. A Fülep által meghatározott boltfészkek a gerendák fészkei. Dongaboltozat esetén mindkét hosszanti falon végigfutó boltvállal kellene számolni. Fülep egy meglehetősen lapos dongaívet rekonstruált, hogy a felső síkja a felszíni épület padlósíkja alatt maradjon. A római építészetre jellemző félkörív, vagy ahhoz közelítő keresztmetszetű dongaboltozat esetén ugyanis a donga erősen belógott volna a felszíni épület belső terébe. Fülep is említi, hogy kevés, dongaboltozatra utaló téglát talált. A földalatti épülethez csatlakozó, azzal összeépített keleti irányú hosszú földfelszíni oldalfal és a narthex ilyenfajta kialakítása szintén ismeretlen megoldás. Fülep adatai alapján egy hosszú és nagyon szűk folyosót rekonstruált Építészetileg és funkcionálisan értelmetlen ez az elképzelés. A narthex mindig az épület bejárati rövidebb oldalán szokott lenni. Fülep értelmezése szerint a földalatti épülethez csatlakozó K-Ny irányú fal a narthex északi fala. Leírja, hogy a falat törmelékes rétegre alapozták és a fal alatt mélyen római sír került elő. Mindkettő megerősíti a fal római kor utáni építését. Az épületet Jeginkább az Árpád-korra lehet datálni, a földalatti rész funkcióját pedig pinceként (annak északi végeként) lehet leginkább meghatározni. Fülep publikált alaprajzán a 6. számmal jelölt fal szintén a struktúrához tartozhat iránya és falvastagsága alapján. A leégett, használaton kívüli épületet visszabontották, egy tájolásban is eltérő, jóval szélesebb falakból felépülő épületet emeltek a korábbi helyén. A pincét feltöltötték a környező terület anyagával, ebből származnak a Karoling-kori és Árpád-kori leletek.

15. (XXVII.): Az objektum fölött földfelszíni építmény nem bizonyítható. Méretéből adódóan sírkamra is lehetne, de nincs bejárata szemben a sírkamrákkal, és a délnyugati sarkában talált sír helyét is utólagosan különítették el. Az ismérvek alapján inkább egy tágas sírnak tekinthető.

X.: Lehetséges, hogy több épülettel azonos. 1841-ben a Káptalan utca 6. telken épületalap (a mai Martyn-ház) ásása során előkerült mozaikpadló római kori épületet jelöl. 1927-ben a Martyn-háztól délre közműfektetéskor szintén falrészletek láttak napvilágot. Fejes György a helyszínen festett íves falat, egy zárt helyiség keleti és nyugati falát, ez előtt pedig az ajtónyíláshoz tartozó oszlopokat szemrevételezett, valamint szarkofágról is említést tesz.[13] A leírás alapján egy apszisos záródású temetői épületről lehet szó. A zárt helyiség vagy a felszíni épülethez tartozó narthex, vagy a sírkamra előkamrája. Az oszlopok (pillérek?) pedig a kápolna előtti porticushoz tartozhatnak inkább. Legújabban az is felmerült, hogy nem is temetői épületről van szó, hanem a mozaikpadló egy 3. századi villaépülethez tartozhatnak. (Vaday Andrea kutatási eredménye.) Kérdéses az újkori épület (Martyn-ház) alatt és előtt előkerült emlékek összetartozása, ill. az, hogy az épület előtt hány római kori temetői (?) épület maradványa került elő. A kevés adat alapján a Káptalan u. 6. alatt és előtt egy (nagyobb), kettő (kisebb) vagy esetleg három épület is elképzelhető. Utóbbi akkor, ha a szarkofág külön épülethez tartozott, nem a leírásban szereplő(k}höz.

XVII. és XVIII.: A fogalmi meghatározás alapján eleve nem vehető számba egyik temetői építmény sem, ugyanis mindkettő egy-egy 2-3. századi hamvasztásos sír kőkerítése, azaz

[13] GOSZTONYI 1943. 29.

sem a „késő római", sem az „épület" kategóriába nem férnek bele. A logika alapján akkor lehetne beszámozni ezeket, ha az összes sírral ezt tennénk.

XXI.: 2005-ben, előkerülésekor nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy azonos-e a korábban feltárt IX. számú sírkamrával, ezért kapott egy új számot (XXI.). Az ásatás anyagának feldolgozása során egyértelműen eldönthetővé vált a kérdés, a IX. és XXI. sorszám alatt beszámozott két épület egy és ugyanaz: a sírkamra bejárata mindkétszer megtalált délkeleti sarka azonos; a korábbi feltáráson előkerült (újkorinak azonosított) északkelet- délnyugati irányú fal a sírkamra felett 2005-ben újra előkerült. 2005-ben az épület feltárt voltára utalt a rétegzetlen, laza betöltés is.

XXV.: Nem létező sírkamra. 2005-ben a XXI. számú sírkamra körüli bizonytalanság miatt, előkerülési helye miatt feltételezhető lett a VIII. sírkamrával való azonosítása. Ez azonban a IX. – XXI. sírkamra viszonyának tisztázása következtében kizárható lett. Az előkerülési körülmények alapján is ez volt már gyanítható: Az észak-déli irányú közműárokban egy északkelet-délnyugati irányú, kötés nélküli kövekből álló. 0,40 m széles kősáv jelentkezett az altalajba beleásva, amely ha sírkamrához tartozik, akkor iránya alapján az épület északi vagy déli fala lehetett volna. Tájolása eleve nem illeszkedett a VIII. sírkamráéhoz és a fal párhuzamos (északi vagy déli) párja sem jelentkezett a közműárokban.

XXVI.: Nem létező sírkamra. *„a XX I. sírkamrától K-re 2 m-re"*[14] - Jelzett területen nem folyt régészeti kutatás 2005-ben, a IX. (XXI.) sírkamra délkeleti sarka egy szűk közműárokban került elő. Az adat forrását Gábor O. nem adja meg hivatkozásként.

XXVIII.: Az északi temető déli részén előkerült, római kori kőfalrészletek funkciója nem meghatározható. Felszíni építményhez/épülethez tartozott. A szerény ismeretanyag alapján egyelőre nem számba vehető, mint temetői épület.

XXIX.: Az erősen roncsolt állapotban előkerült objektumban méretéből adódóan sem nagyon lehetett elkülönített sírhely, bejárata sem került elő. Inkább dongaboltozatos sír lehetett.

XXX.: Az építménynek mind meghatározása, mind időrendi besorolása téves: „Hamvasztásos sír (kolumbárium?) kőfallal körülvéve, rajta római téglák."[15] Az építmény egy középkori építésű osszárium[16].

XXXIV.: A temetői épület a Szent István tér 12. telken talált mozaikpadlóból és a tér egy meg nem nevezett helyén előkerült boltozott építményből (sírkamra? pince?) lett összekombinálva.[17]

[14] GÁBOR 2009. 74.
[15] GÁBOR 2009. 74. – VÖ. 2013. 221.
[16] BUZÁS 2010. 4.
[17] GOSZTONYI 1943. 32. – VÖ. GÁBOR 2009. 75.

2. Az UNESCO világörökségi helyszín területén kívül

XI.: Római kori, festett, csak az nem bizonyos, hogy sírkamra. Festett sír is lehetett, de ez nem ellenőrizhető már, mert elpusztult.

XII.: Fejes György leírása alapján a helye pontosan beazonosítható. A leírás alapján két dongaboltozatos sír (azaz nem sírkamra) került elő, amelyek össze voltak építve. Az egyik festett volt Ez az egykori Városi Múzeumba került kiemelése után. Valószínűleg megsemmisült, meglétére nincs semmilyen adat, a másik talán a helyén megmaradt.[18]

Problémás számozatlan emlékek az UNESCO világörökségi helyszínen

- A VIII. és IX. számú épülettől keletre eső területen közműfektetéskor római falak kerültek elő, amelyek helyük alapján temetői épületekhez vagy falazott oldalú sírokhoz tartoznak.[19]
- 1975-ben a Kioszktól délkeletre észak-dél irányú falszakasz került elő, amelyet a feltáró Sándor Mária római sírkamraként azonosított.[20] A falvastagság alapján inkább csak falazott oldalú téglasír lehet. Nem eldönthető.

A temetői épületek számozása - UNESCO világörökségi lista

- UNESCO világörökség területén és a világörökségi listán szereplő, ill. újólag felvételre javasolt épületek (1. táblázat)

Számozásra a régészetileg már kutatott, biztos emlékek kerültek, amelyek épületek, azaz a téglasírok, dongaboltozatos sírok, sírkerítések és a bizonytalan dolgok nem kerültek felvételre. Ezen csoport emlékeit lehet fizikailag „kezelni".

Megjegyzés: A beszámozott emlékek közül a 14. nem épület, hanem csak egy sír, habár belső felülete festett. A 17. és 18. számú emlékből csak kis részlet ismert. Számozásuk az ismert adatok alapján mégis indokolt.

A 7. számú emléket le kell venni a listáról, mert az nem tartozik a késő római temetői emlék együtteshez.

- Ismert emlékek, de a sorszámozás eldöntéséhez hitelesítő ásatás szükséges (2. táblázat)

A további kutatást az eddigi kis felületű és/vagy régi feltárások teszik indokolttá. Ezek alapján lehet egyértelműen eldönteni, hogy az adott emlék felkerüljön-e a listára vagy sem.

- Bizonytalan, elpusztult vagy valószínűleg elpusztult emlékek, amelyeknek az UNESCO világörökségi listán való szerepeltetésük nem lehetséges (3. táblázat)

Ezeket már valószínűleg nem lehet hitelesíteni, mert elpusztultak; bizonytalan, hogy épületek-e vagy hogy a temetőhöz tartoztak, vagy hogy egyáltalán rómaiak-e. Azonosításához (vagy egykori helyének azonosításához) hitelesítő ásatás szükséges, amely a távoli jövőben lehetséges.

[18] FÜLEP 1984.R/194. és 195. sírok
[19] FÜLEP-BURGER 1981. 23-24.
[20] Janus Pannonius Múzeum Adattár 1377-83; 1754-84

- Az UNESCO világörökség területén kívül eső, azzal nem határos területre eső, elvileg beszámozható emlék (4. táblázat)

Formailag megfelelnek a listára való felvételnek, de területileg elkülönül a világörökség területétől, ezért egyelőre még a későbbi hozzácsatolás sem lehetséges.

V.1.1.e. Sopianae (Pécs) sírépületeinek összefoglaló táblázata
Forrás: Gábor 2013, 220-222.

A temetői építmények katalógusa és számozásaik konkordancia-jegyzéke

	Fülep 1984	Katona Győr 2000	Gábor – Visy 2012
Péter–Pál sírkamra (1780–1782) KOLLER 1804	I. (R/I-1.)	1.	**I.**
Korsós sírkamra (18. század, 1939, 1964) GOSZTONYI 1942	II. (R/II/1-2.)	2.	**II.**
Festetlen sírkamra az I. sírkamrától délre (1913) SZŐNYI 1913	III. (R/III/1-2.)	3.	**III.**
Festetlen sírkamra az I. sírkamra nyugati oldalán (1913) SZŐNYI 1913	IV. (R/IV/1-2.)	4.	**IV.**
Nyolcszögletű sírépítmény (1913, 2002) GOSZTONYI 1939	V.	5.	**V.**
Festetlen sírkamra a Möller-csatornában (1922)	VI. (R/VI/1-2.)	6.	**VI.**
Festetlen sírkamra a cella trichora1-től északnyugatra (1958) FÜLEP 1962	VII. (?)	7.	**VII.**
Festetlen sírkamra a Szent István tér (Sétatér) északkeleti sarkában (1940–1941) TÖRÖK 1942	VIII. (R/VIII/1-2.)	8.	**VIII.**
Festetlen sírkamra a Szent István tér (Sétatér) északkeleti sarkában (1940–1941) TÖRÖK 1942	IX. (R/IX/1.)	9.	**IX.**
Festetlen, mozaikpadlós(?) sírkamra a Káptalan u. 6. előtt (1841, 1927, 1980-as évek?, 2005?) HAAS 1845, 226.	X. (R/X/1.)	-	**X.**
1716-26. évi ismeretlen helyű, festett sírkamra (Széchenyi tér – Jezsuita kollégium, Janus Pannonius u.) SZERDAHELYI 1770, 230.	XI. (?)	-	**XI.**
1927. évi sírépítmény (valószínűleg épített, boltozatos sír) a Széchenyi tér és a Hunyadi u. sarkán (hrsz. 3246.).	XII. (R/194-195?)	-	**XII.**
Apáca u. 14. temetői épület (1968–1969) FÜLEP – BURGER 1981, 37.	XIII. (L/4., 40., 43., 45.)	13.	**XIII.**
Szent István tér 12. – Pezsgőgyár udvara. Sírkamra északi és nyugati oldalának falmaradványai (1968–1970) FÜLEP – BURGER 1981, 38.	XIV. (?)	-	**XIV.**
Szent István tér 12. – Apáca u. 14. sírépítmény az L/42. sír felett, északnyugati apszissal. (1968–1970) FÜLEP 1984, 105-108.	XV. (L/42.)	-	**XV.**
Apáca u. 8. – Csoportos temetkezési hely, Közösségi sírkamra (1958–1961) FÜLEP 1969B	G/4. (G/4/A-D, G/4/a-j.)	16.	**XVI.**
Széchenyi tér – Nagy Lajos Gimnázium udvara, hamvasztásos sír, felette kőkerítéssel körülvett sírkert (2002)	-	-	**XVII–XVIII.**
Szent István tér (Dóm tér), az V. sírkamra déli előterénél talált sírkamra (2003–2004)	-	-	**XIX.**
Szent István tér (Dóm tér), a XIX. sírkamra déli előterénél talált sírkamra (2004–2006) VISY 2007A 7.	-	-	**XX.**
Szent István tér – Felső-Sétatér, sírkamra a cella septichora keleti apszisától keletre 7–8 m-re (2006). VISY 2007A, 7–8. Valószínűleg a IX. sírkamra újra-megtalálásáról van szó (TÓTH ZS 2012, 14.)	-	-	**XXI. (=IX.?)**
Szent István tér – Felső-Sétatér, sírkamra a XXI. sírkamrától északra 9–10 m-re (2006) VISY 2007A 8	-	-	**XXII**
Szent István tér – Felső-Sétatér, sírkamra a XXII. sírkamrától keletre 2 m-re (2006) VISY 2007A 8	-	-	**XXIII.**
Szent István tér – Felső-Sétatér, a XXIII. Sírkamrától keletre 1,5–2 m-re (2006) VISY 2007A 8	-	-	**XXIV.**
Szent István tér – Felső-Sétatér 2005/legdélibb, bizonytalan sírkamra (azonos a VIII. sírkamrával?) POZSÁRKÓ – TÓTH ZS – VISY 2007, 87.	-	-	**XXV. (=VIII.?)**
A cella septichora közelében, a 2007. évi Szent István téri ásatáson felmerült sírépítmény létét később megcáfolták.	-	-	**(XXVI.)**
Apáca u. 8. – Festetlen, nyugat–keleti irányú sírkamra (1958–1961). FÜLEP 1969B	G/25. (G/25-26.)	15.	**XXVII.**
Apáca u. 13-15. alatti észak–déli és kelet–nyugati irányú építménymaradványok. (2004)	-	-	**XXVIII.**
Apáca u. 8. sírkamra? (a Csoportos temetkezéstől keletre, a festetlen sírkamrától délre). (1958–1961) FÜLEP 1969B	G/28.	-	**XXIX.**
Széchenyi tér – Dzsámi északi oldala. Feltételezett columbárium (1941), melynek léte később megcáfolódott. TÖRÖK 1941, 132–233.	R/217.	-	**XXX.**

Cella trichora1 (1922, 1955) a székesegyház nyugati oldalánál. SZŐNYI 1927, 172–195	-	10.	XXXI.
Cella septichora (1938, 2005) a Felső-Sétatéren (Szent István tér) GOSZTONYI 1938B	-	11.	XXXII.
Pécsi ókeresztény mauzóleum (1975–1976) az Alsó-Sétatéren (Szent István tér) FÜLEP 1977B	-	12.	XXXIII.
Mozaikos sírépítmény. 1883-ban került elő az Alsó-Sétatér (Szent István tér) és a Janus Pannonius utca sarkán. (Pezsgőgyár) HAAS 1845, 226.; GOSZTONYI 1939, 124.; FÜLEP – BURGER 1981, 28.	-	-	XXXIV.
Épített, dongaboltozatos sír a Széchenyi tér északi végében a Dzsámi fölött. TÓTH ZS 2010AB	-	-	XXXV.
Cella trichora2 a Janus Pannonius utca nyugati végében, a „Rózsakertben". (TÓTH ZS 2011B)	-	-	XXXVI.
Király utca 3. – az Aranyhajó fogadó előtt festett(?) sírkamra(?) került elő 1770-ben. Csupán megemlítés maradt fenn róla: „…crypta picturis intrinsecus variegata..." – Cronographus celebrium Hungariae urbium. 1770, 230. 1. GYÁRFÁS 1889, 85.; SZŐNYI 1907, 10.; NAGY 1938, 39.	-	-	-
Alsó-Sétatér (Szent István tér, régebben búza-piac ill. Scitovszky tér). 1868-ban földdel betöltött sírkamra maradványait találták pinceásáskor. (Más adat szerint 1888-ban.) Nem tudni, hogy mi a viszonya a XXXIV. sírkamrához.Valószínűsíthető, hogy a későbbi Pezsgőgyár területén ásott egyik korai pincével egyben meg is semmisítették. HORVÁTH 1868, 62.; PÓSTA 1897, 191.; GOSZTONYI 1943, 32.; FÜLEP – BURGER 1981, 28.	-	-	-
Szent István tér (Dóm tér közepe: az 1920-as években a Möller-csatorna készítésekor festett vakolat került elő, amiből Fülep Ferenc újabb sírkamrára következtetett. A 2005. évi műszeres felderítés talán ennek az épületnek a feltételezhető nyomait mutatta ki(?) „C"-vel jelölve. Valószínűleg innen került elő a házakat, tapéta- vagy pikkely-mintát ábrázoló freskótöredék, melyet sokáig a cella trichora1-ben őriztek. NAGY L 1938, 35.; FÜLEP 1984, 53.; VISY 2007B 45., 58.	-	-	-
1927-ben, csatornázási munkák során a cella septichora közelében festett sírkamra került elő. Először csak sárga, később figurális falfestményekről készült tudósítás. Gosztonyi Gyula mégis „negyedik festetlen kubikulumnak" nevezte. Feltárására sem 1927-ben, sem 1939-40-ben nem került sor. Elhelyezkedése alapján később Fülep Ferenc talán ezt a sírkamrát azonosította a mozaikos X. sírkamrával. GOSZTONYI 1943, 10., 12., 29.	-	-	-
A Felső-Sétatéren a VIII-IX. sírkamrák közelében Török Gyula 1940-41-es ásatásai idején a VIII. sírkamrától délre és keletre folytatott ásatások során „falakat" talált. A IX. sírkamrától É-ra, az Amtmann Prosper-szobor északi oldalán Török Gyula további római(?) falmaradványokat talált. FÜLEP 1984, 61.	-	-	-
A Széchenyi tér nyugati oldalán, a Nagy L. Gimn. Délkeleti sarkánál villanyoszlop állításakor festett kőfaltöredék és téglakonzol került elő. Mivel a helyszín a temető területén van, a festett fal sírkamrára utal, a konzol pedig felszíni építményre. FÜLEP – BURGER 1981 79-80 (A Gerecze Péter-féle jelentés: *„Két római fej látható még befalazva a belvárosi templom háta mögötti épület falába"* – inkább a Széchenyi tér 12. sz. alatti épületre vonatkozhat. GERECZE 1895, 75.)	(R/201. sírnál)	-	-
Szent István tér 12. – Apáca u. 14.: 1968-ban a Pezsgőgyár keleti végében Fülep Ferenc 1 m mélyen észak–déli irányú vakolt falakat talált, melyek közül az egyik („2. fal") apszidálisan kanyarodott és az egy évvel később megásott XIII. sírkamra nyugati falának bizonyult). A másik fal egyelőre azonosítatlan. FÜLEP 1984, 87., 99.	-	-	-
A Szent István téren található Kioszk épületének ÉK-i sarka tövében Fülep Ferenc 1975-ben egy sírkamra falait találta meg. SÁNDOR 1976, 82., FÜLEP – BURGER 1981, 24.	-	-	-
Aradi vértanúk útja. A Püspökvár középkori várfalának ÉK-i sarokbástyájától kiinduló északi fal szakaszán – attól északra – részben a fal alatt római kori épület falmaradványai kerültek elő. Az építmény azonban a 4. századi temető feltételezett határától északra található. Valószínűleg inkább az észak felé vezető út mentén emelt épületről, de nem síremlékről van szó. SÁNDOR 1978; FÜLEP – BURGER 1981, 27.	-	-	-
A Szent István téren, az ókeresztény mauzóleum ásatása során (1970-es évek) Fülep Ferenc által talált falmaradvány (bejárat maradványa?), mely a Pezsgőgyár előtti úttest alatt húzódik. Korábban ugyanitt mozaikpadló előkerüléséről is volt híradás. A két épület esetleg egybetartozik? PÓSTA 1897, 191. (A mauzóleumtól keletre húzódó monumentális falról: FÜLEP 1977B 246.; NAGY T 1987–1988, 223.)	-	-	-
Apáca u. 12–14. előtt, az úttest déli fele alatt. Csatornaárok ásása idején Ecsedy István leletmentése során 1985 körül római kori falmaradványok kerültek elő. Sírkamraként való értelmezésüket feltételezhetjük (Visy Zsolt szíves szóbeli közlése). Az ásatás dokumentációja egyelőre nem ismert.	-	-	-
Apáca u. 8. – Festett ikersír (1958–1961). Nem sírkamra, hanem sír. FÜLEP 1984, 76.	G/1-2.	14.	-
Szent István tér 12. – Apáca u. 14.: 1968-ban a Pezsgőgyár keleti végében Fülep Ferenc belülről kifestett sírt talált, ami szintén nem tekinthető sírkamrának. FÜLEP 1984, 149.	L/82	-	-
A Szent István tér északnyugati részén (Dóm tér), a székesegyház délnyugati része előtt, a VI. sírkamra körül, a II. sírkamra feletti részen Visy Zsolt a Pattantyús-Ábrahám Miklós által végzett geofizikai mérések adatai alapján öt sírkamrát feltételezett (A-E). Az A-jelűt a székesegyház délnyugati sarkánál. A B-jelűt a Püspöki Palota keleti oldalánál, a ballusztrád felett. A C-jelűt (fentebb már említettük) a VI. sírkamrától néhány méterre délkeletre. A D és E jelűeket pedig a C-től keletre. A feltételezett sírkamrák léte csak régészeti ásatással bizonyítható. VISY 2007B 45., 58.	-	-	-
A székesegyház altemplomának 2008. évi magnetométeres vizsgálata során a középső részen a mai padló alatt kripta falai mutatkoztak. (Bertók Gábor szíves szóbeli közlése.) E falak lehetnek 4–5. századiak, de 11–12. századiak is. Ásatás azon a helyen még nem folyt.	-	-	-

V.1.1.f. Az egyes sírkamrákra vonatkozó részletes leírás

1. I. (Péter-Pál) sírkamra
Forrás: Gábor 2008, 52-55.

A sírkamra 1780-82-ben került elő a székesegyház délkeleti tornyához kapcsolódó korábbi épület bontásakor, a mai Szent István tér északi részén.[21] A tévesen megadott 1870-es dátum[22] a számok felcseréléséből eredhet. Koller József kanonok felismerve a sírkamra történeti és keresztény jelentőségét az ide tervezett új épületet (ma Káptalani Levéltár és Plébánia) keletebbre építtette meg. A sírkamra feletti épület maradványainak egy részét a 19. század második felében zajlott restaurálás idején leverték, mivel nem látták összefüggését a sírkamrával.[2324] A legutóbbi restaurálás és rekonstrukció 1995-ben kezdődött és 2001-ig tartott. 2007-től a sírkamra a Cella Septichora bemutatókomplexum részeként látható. Az épület legpontosabb leírását Fülep Ferenc és Burger Alice adták meg[25], míg a festmények legutóbbi és egyben legjobb leírása Hudák Kriszta és Nagy Levente művében olvasható[26]. Az I. sírkamrát először Ejnar Dyggve rekonstruálta, mégpedig Henszlmann Imre nyomán kétszintes építményként[27]. A rekonstrukcióhoz az építész Gosztonyi Gyula a következő megjegyzéseket tette: a kamra vagy előcsarnoka boltozatán keresztül semmiféle feljáró akna nem vezetett a felszíni kápolnába[28]. Hibája volt, hogy az egyetlen bizonyítható előkamra elé még egy „lépcsőházépítményt" feltételezett (a II. sírkamránál is hasonló módon járt el), amit Fülep Ferenc már nem vett át. Sajnos azonban az 1970-es években készült maketteken újabb hiba keletkezett, mert a sírkamrák bejáratai teraszosan ábrázolva jóval a felszíni épületek elé csúsztak.

Az alsó szinten helyezkedett el a boltozott sírkamra, benne a hátulról nyitott fülkével valamint déli részén az előkamrával és a lejárattal, míg felül az emléképület (kápolna, cella memoriae) a porticusos bejárattal. Építőanyaga elsősorban helyi mészkő, míg a boltozatok, boltívek, padkák és a fülke kerete téglából készültek. Koller József egy IMP. N. bélyeges téglát talált itt. Mind a sírkamra, mind pedig előkamrája festett volt. Az előkamra bejárata 92 cm széles és 1,43 m magas, felül boltívvel. Balti szinthez mért magassága: 159,65 m. A fal vastagsága 47 cm. Belterülete szabálytalan trapéz alaprajzú, a déli oldalon 1,73 m széles, a vele párhuzamos északin 2,05 m. A keleti oldal 1,18 m, a nyugati ·1,22 111 Dongaboltozata 2 m magas (legmagasabb pontján a 20. század elején 68 cm átmérőjű kerek szellőztetőnyílást vájtak bele). Keleti oldalába 37-39 cm magas, 31-36 cm széles padkát

[21] KOLLER 1804 Tab XI 24, GOSZTONYI 1939. 93. – 1943. 16-22., FÜLEP-BURGER 1981. 1., FÜLEP 1984 36-41
[22] CABROL-LECLERCQ 1924.-53. XIII 1058.
[23] FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 24.
[24] A bejárat dél felől vezetett le és az ott talált - 1999-2000-ben sajnos végleg elbontott - falrészek részben a felszíni építmény előcsarnokának pillérmaradványai és alatta a sírkamra bejáratának köböl rakott folyosófala voltak.
[25] FÜLEP-BURGER 1979. 244-245. FÜLEP 1984. 36-41.
[26] HUDÁK-NAGY 2005A 31-51 2005B 31-51
[27] HENSZLMANN 1873A 79, DYGGVE 1935 62, GERKE 1952 1954
[28] GOSZTONYI 1943. 22.

építettek téglából.[29] A sírkamrába az előkamrán keresztül lehetett bejutni. Koller József leírása alapján azonban a bejárat el volt falazva. (Ez később a XIX. és XX. sírkamrák ásatásakor talált hasonló kőtorlaszokkal igazolást nyert.) Ejnar Dyggve következtetése, miszerint a felső épületrész bejárata nem azonos a sírkamra bejáratával természetesen helyesnek bizonyult.[30] Azonban az épület 2006-ig készült későbbi rekonstrukciós képei, és makettje rosszul tükrözik ezt a nézetet.[31]

Az előkamrából nyílik a sírkamra 55 cm széles, 1,37 m magas, boltíves bejáratába alul 18-20 cm magas küszöböt építettek kőből. Maga sírkamra majdnem szabályos alaprajzú, a keleti fal 3,05 m, a nyugat fal csupán egy cm-rel rövidebb: 3,04 m. A déli fal 2,76 m, az északi ennél 7 cm-rel hosszabb: 2,83 m. A dongaboltozat teteje 2,04-2,20 m magas, míg vállai két oldalt 75 cm-nél végződnek. Az északi fal alján 73-78 cm magas, 15-18 cm széles téglapárkány épült. A helyiség belső falait finom fehér vakolat borítja. Gosztonyi Gyula két É-D irányú sátortetős épített sírról írt a sírkamra jobb, illetve bal oldalán[32], amelyhez hasonló elrendezés a VI. sírkamrában ma is megfigyelhető. Ugyanakkor Fülep Ferenc sem a keleti, sem a nyugati falon nem találta hozzájuk csatlakozva épített sír nyomait, ahogy azt más sírkamrák esetében a sírok elrombolása után a falon valóban látni lehet (pl. IV. sírkamra). Feltételezése szerint inkább egy a „falfülke" alá helyezett Ny-K irányú sír egykori meglétével számolhatunk a sírkamra északi fala mentén, amelynek végei azonban nem érték el sem a keleti, sem a nyugati falat, így ott vékony padlóréteg lehetett. A sír szerinte vízszintes lefedést kapott, hogy teteje ne takarja a felette levő nyílást.[33] Egyetlen faltól falig érő sírt feltételez ugyanitt itt Wolfgang Schmidt, a salonai Aesclepia sírkamra mintájára.[34] A sírkamra valószínűsíthető meszes padlója nem maradt fenn (balti abszolút magassága: 159,91 m)[35], bár a 18. századi megtaláláskor még ép volt, és emberi csontokat is találtak rajta.[36]

A sírkamra északi falába vágott fülke nyitott hátoldala egy elzárt „apszisba" vezet, melynek szélessége kb. 2 m, belmagassága ismeretlen. Ez az apszis a felső épület apszisának alapozását képezve felfelé is folytatódhatott, melynek felmenő falai azonban csak részben maradtak meg. Ejnar Dyggve a fülkét a Salona-Marusinac temető egyik hasonló eleme alapján ereklyetartóként azonosította.[37]

A felszíni épületet támpilléreinek maradványait Henszlmann Imre szerint a XIX. század második felében bontották el, de rajzán megörökítette az eredeti állapotukat. Ó még kápolnának nevezte, míg Ejnar Dyggve már memoriaként értelmezte, oltárasztalkát, mensát feltételezve berendezésként.[38] A felszíni épület megmaradt falairól Fülep Ferenc is jórészt már csak múlt időben emlékezett meg, mivel azok a „restaurálás során" ledőltek. Felszíni részéből ma már csak az egykori apszis részlete látható. Bejáratát Ejnar Dyggve és Gosztonyi Gyula rekonstrukciós képeiken

[29] Míg Koller József padkát jelölt a másik oldalon is, addig Szőnyi István már csak a keletit említi (KOLLER 1804 PI XI, SZŐNYI 1907. 32.)
[30] DYGGVE-EGGER 1939. 107.
[31] Sokáig ugyanis egy alsóbb teraszfal oldalába nyíló külön sírbejárat lehetősége élt a köztudatban, többek közt Gosztonyi Gyula és Fülep Ferenc nyomán (GOSZTONYI 1943. Fig. 6/e-d, FÜLEP 1984 40).
[32] GOSZTONYI 1943. 17.
[33] FÜLEP 1984. 41., FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 27.
[34] SCHMIDT 2000. 292.
[35] FÜLEP 1984. 40.
[36] SZŐNYI 1907. 23., 82.
[37] DYGGVE-EGGER 1939. 81.
[38] GOSZTONYI 1943. 48.

helyesen a déli oldalra tették.[39] Pontos alaprajzi adataik ezek alapján adhatók meg. Az épület hossza: 530 cm, szélessége 470 cm lehetett. A pillérek átlagosan 40 cm-re lógtak ki a falak síkjából. Az alapfalak vastagsága: átlagosan 60 cm. A felszíni épület falait nem a sírkamra falaira építették (a boltozás ezt megnehezítette volna), de minden szempontból figyelembe vették azokat. Az épület irányítása néhány fokkal eltér az É-D iránytól ÉNy-DK felé. A sírkamra „apszisában" (fenestella?) feltételezett relikviák fölé, a „kápolnában" Ejnar Dyggve és Gosztonyi Gyula a mártírsírok esetén szokásos mensát feltételezték.[40] Ezt a nézetet Fülep Ferenc - bőséges példatárat felhozva - megerősítette[41], de Wolfgang Schmidt is elfogadta.[42] Kádár Zoltán tagadta, hogy az I. sírkamra esetén depositio ad sanctos temetkezésekről beszélhetnénk, de a falképek programja alapján elfogadta, hogy vértanú teste nyugodott a sírkamrában[43] vagy legalább translatiot feltételezett. Ejnar Dyggve az építészeti párhuzamok (pl. Marusinac), Friedrich Gerke pedig a festmények alapján viszont kimondottan mártírsírra gondoltak.[44] Simonyi Dezső meg is határozta, hogy a négy kőfaragó mártír sírhelyéről van szó.[45] Fülep Ferenc inkább csak egy püspök sírhelyét látta itt, aki mellé odatemetkezett a közösség is.[46] Végül Hudák Krisztina helyesen a családi sírbolt-meghatározás mellett érvelt, megemlítve, hogy a sírkamra építészetileg legközelebbi párhuzamai Salona-Marusinacban, Teurniában és Turbe-ban találhatók.[47] A felszíni épületen vakolatra utaló jelet nem találtunk, mivel a beltér falai ilyen magasan nem maradtak meg. A „kápolna" külső falán sem találtunk vakolatnyomot, de látszik a felmenő fal elválása az alapozástól. Ez alapján a belső és külső járószint nagyjából azonos magasságban volt A belső padló természetesen vízszintes volt, míg a külső járószintnél a Mecsek lábának lejtős felszínére számíthatunk.

Rekonstruálható építési fázisok:

1. fázis: Megépül a téglalap alaprajzú (apszis nélküli) sírkamra.

2. fázis: Megépül a sírkamra előkamrája Elkészülését mindenképpen a sírkamra utánra tehetjük, hiszen alaprajzi szélességében nem követi a sírkamrát és nincs is kötésben vele. Ugyanakkor ez a 2. fázis valószínűleg időben rögtön követi az 1. fázist, azaz a sírkamra elkészítése ezzel fejeződött be igazán.

3. fázis: Megépül a felszíni épület és porticusa. A „kápolna" részben a sírkamra felett van, de alapozása a sírkamra külső oldala mellé kerül. Alapozása lenyúlik a sírkamra felső részéig, de messze nem éri el a sírkamra aljának szintjét. A „kápolna" a saját alapjain áll a sírkamra fala és a „kápolna" alapja között kőkitöltés van. A sírkamrától D-felé kinyúló épületalapozás a sírkamra előkamrája mellett már vastagabb (átlag 60 cm széles tehertartó fal), mivel ott a felszíni épület alapja az összeszűkült előkamra távolra került falait már nem

[39] DYGGVE 1935. Fig 1, GOSZTONYI 1943. 17.
[40] DYGGVE 1935. Fig 1, GOSZTONYI 1943. 17.
[41] FÜLEP 1984. 41.
[42] SCHMIDT 2000. 292.
[43] KÁDÁR 1939. 8., 15., HUDÁK 2003.
[44] DYGGVE 1935. 67-75., GERKE 1954. 161., 164., 178., 186., 190., HUDÁK 2003.
[45] SIMONYI 1959.
[46] FÜLEP 1984. 41.
[47] HUDÁK 2003.

használhatja belső statikai kiegészítésül. Ebből látszik, hogy a 2. fázisba tartozó előkamra természetesen már korábban készen volt, mint a „kápolna" alapozása. A felszíni építmény bejáratának és a sírkamra előtere bejáratának falsíkja csak nagyjából egyezik meg, kisebb eltérések vannak köztük. Itt is a „kápolna' későbbi volta látszik.

- A külső támpillérek a felszíni építménnyel együtt épültek, kötésben vannak annak főfalával és alapjával.

- A felszíni épület apszisánál megfogható a belső járószint indítása (a sírkamra boltozata felett 30-50 cm, az északkeleti sarokkő bekötési habarcsnyomában megtaláltuk a terrazzo padló kanyarodó indulását). Az apszis leérő alapozása azonban a sírkamra korábban elkészült északi fala révén kirekesztődik a sírkamrából. A lent üregesen maradt apszisalap[48] felett viszont volt szintelválasztás, azaz a felszíni épület padlója egyben az apszis alapozási üregének a födéme volt. A sírkamrának tehát nem volt apszisa, csupán a „kápolna" apszisának épülésekor, annak alapja nyúlt le a sírkamra mögé.

- A porticus dél felé túlnyúlik a sírkamra előterének bejáratán. Feltételezhetjük, hogy a felszíni épülettel egy időben vagy közel egy időben építették. (Az épület részeinek egymáshoz viszonyított arányai és elhelyezkedése jól látszik a Visy Zsolt és Szíjártó Kálmán rajzain[49].)

Összefoglalva: A sírkamra előkamrája (2. fázis) közvetlen a sírkamra (1. fázis) után épülhetett. Ezt az előkamrát még szintén kifestették. A felszíni épület a 3. fázisban épült a sírkamra fölé. Eltérően a Fetter Antal-féle makettől a „kápolna" porticusa déli irányban kinyúlt a sírkamra előkamrájának bejáratán túlra, vagyis a sírkamra visszatemetett bejárata a porticus padlója volt. A felszíni épület padlószintje nagyjából azonos volt a külső járószinttel. Az apszis alapozásával körbevett üregbe alul becsatlakozott a sírkamra kis fülkéje (áttörték a hátsó falát). Statikai okokból pedig az épület további részeinek alapozási mélysége is nyilván mindenhol alkalmazkodott az apszis alapozási mélységéhez.

Szőnyi Ottó az itt talált pénzek alapján a 4. század közepére keltezte a sírkamra készítését, míg a későbbi kutatók a Krisztus-monogram és az apostolok képeinek a nisi sírkamrában, és a Theodosius kori passio-szarkofágokon látható párhuzamai alapján később már a 4. század utolsó harmadára tették.[50] Végül Hudák Krisztina és Nagy Levente a festmények stilisztikai-művészettörténeti párhuzamaival igazolva (főleg a 390-es években készült konstanti nápolyi Theodosius-oszlop ábrázolásai alapján) a 4. század végére tolta ki az építés keltezését.[51] A kifestés 5. század közepére való datálása[52] a történeti tények ismeretében nem tartható, a 4. század legvégére való helyezés már jóval valószínűbbnek tűnik. A IV. és V. sírkamrák közt elfoglalt helyzete alapján a Péter-Pál sírkamra ez utóbbi datálását tartjuk valószínűnek.

[48] A sírkamra északi fala mögötti apszisalap üreges voltára a falfülke „áttört" hátoldala utal.
[49] VISY 2007C 7. kép 2007D 6. kép
[50] KÁDÁR 1939. 8-9., 1940-41., 1942. 7. FÜLEP 1984. 39., 160.
[51] SZŐNYI 1929. 543., HUDÁK-NAGY 2005A 47., 2005B 47.
[52] STRZYGOWSKI 1893. 56.

Falfestményei:
Forrás: Gábor 2008, 129-133.

A sírkamra festményeit korábban freskóknak vélték, míg a legújabb kutatás már több rétegű alapozáson készült szekkó technikát (a megszáradt, fehér vakolatalapra festették a képeket) és egyszerre több festő közös munkáját feltételezi.[53] [54]

Az 1939. évi restaurálás során az előkamra délkeleti sarkában egy kandeláber (candelabrum) lábát és tartórészét ábrázoló festmény került elő újra[55], amely azonban ma már nem látható, ugyanúgy, ahogy a többi itt megfigyelt festménymaradvány sem. Valószínű, hogy az előkamra festményei növények és esetleg egy további kandeláber ábrázolása[56] mellett emberi alakot eredetileg sem tartalmaztak.

A bejárat belső oldalára (a sírkamra déli oldalfalának belső oldalán) *az ajtónyílás vonalát követő, félköríves képmezőben a központi akanthusztőből induló, gazdagon burjánzó, stilizált levelekkel tűzdelt indadíszítés került... A képmezőt két szélesebb, vörös és sárga színű sáv és több, velük párhuzamos, keskeny, mélyvörös színű, vonalas keretelés határolja, az ajtónyílás és a dongaboltozat ívét követve.*[57]

A sírkamra bejárattal szemben levő északi fala a legfontosabb és leghangsúlyosabb. A boltozat ívét követő, felül félköríves falát három vonalban, 12 cm szélességben vörös, sárga és barna sávok keretezik. Ezen sávval egy 8 cm szélességű szalag köti össze a Krisztus-monogramot, melyet alul egy hasonló festett „szalag" kapcsol a fülke keretéhez. A falfelület központi motívuma a 38 cm átmérőjű Krisztus-monogram, *mely a falfülke, a loculus külső körvonalát követő több sávos kereten mint egyfajta talapzaton áll... A krisztogramot övező, „abroncskerék" belsejében apró, zöld virágokból kialakított „hervadhatatlan koszorú" látható... A krisztogram két oldalán két férfialak áll. A jobbra álló férfi gyapjúból szövött, vörös színű csíkkal díszített, fehérített tunicába és szintén fehérített, vagy natúr színű gyapjúköpenybe (pallium) öltözött. Ő Péter apostol. Tőle balra áll egy hasonlóan öltözött másik férfi, Pál apostol. Mindketten a köztük levő jelképre mutatnak. Pál kezében valószínűleg irattekercset (rotulus) tart, bár ez tisztán nem vehető ki... Péter szakállas, haja dús, kissé göndör, középkorú; Pál szintén középkorú, fejtetője csaknem kopasz, haja egyenes szálú, szakálla hosszabb, esetleg csúcsban végződik. Az apostolok mellett elszórtan a Paradicsomkert virágai: vörös színű tulipánok és egyéb virágok, a képet szegélyező keret alatt pedig mélyvörös színű több helyen felfüggesztett vörös girland (füzérdísz) láthatók. A girlandról könnyedén átvetett, zöld színű, keskeny szalagok*

[53] HUDÁK-NAGY 2005A 32., 47., 2005B 32., 47.,HEIDL 2005A 208.
[54] A festmények korábbi leírásai: KOLLER 1804., HENSZLMANN 1873. 136., FÜLEP 1984. 36-40., GÁSPÁR 2002. 70-81., HUDÁK-NAGY 2005AB 31-51. A szekkó technika kevésbé időtálló, mint a freskó, ennek ellenére máshol is fennmaradtak késő antik szekkók (pl. az izrae Li Or-ha-Ner sírkrunnijában – MICHAELI 1 37.)
[55] KOLLER 1804. 25., SZŐNYI 1907. 32., GOSZTONYI 1943. 20., FÜLEP 1984. 36.
[56] A durostorumi és az Or-ha-Ner mellett talált sírkamrákban (ATANASOV 2005. 24., MICHAELI 1 52-55.) a pécsi 1. sírkamra előkamrájának festett kandeláberéhez hasonlóan a bejárat falának két oldalára festettek gyertyákat, amiből a pécsi sírkamra esetén következtethetünk a megmaradt egy gyertyatartó képének egykori párjára.
[57] HUDÁK-NAGY 2005A 32-33., 2005B 32-33.

csüngenek alá. A kompozíciót a talán csak térkitöltő szerepű, keskeny vörös és zöld, csipkeszerűen kanyargó, kisebb girlandok gazdagítják.[58]

A sírkamra keleti oldalfalán három jelenet látható sorban. *A képeken egy széles sárga és vörös, illetve két-két keskeny, vonalszerű sáv kereteli. Az északi falsarokba eső jelenet a Biblia eseményei közül időrendben a legkorábbit: Ádámot és Évát ábrázolja az általában almafaként megfestett Tudás fája alatt. Az ábrázolásból a 20. század elejére már csak a női alak feje és derékrésze, illetve az (alma)fa leveles ágai látszódtak. A jeleneten Éva szendén lehajtja fejét, a fától elfordulva kissé oldalra tekint, bal kezét szemérme elé tartja*.[59] Szőnyi Ottó még látott a képen négy kerek almát, leveleket és Ádám lábait is.[60] A kép mérete 73 x 70 cm. A szinte teljesen megsemmisült középső jelenet apró töredékei kevéssé leírhatók. A tudomány Szőnyi Ottó nyomán általában „Dániel az oroszlánok közt" ószövetségi történet ábrázolásaként értékeli.[61] [62] *A harmadik ábrázolás a délkeleti falsarokban nagyobb töredékekben maradt fenn, amely a Jónás-ciklust, az ószövetségi Jónás próféta kalandjait mutatja be... Pécsett a bibliai történet három epizódja (Jónás tengerbe vetése, Jónást kiköpi a cet, Jónás a lugasban) - falán a helyhiány miatt - egyetlen jelenetbe sűrítve szerepel a sírkamra falán. A képmező közepén két hajós áll, akik a hajóról vízbe dobják Jónást, hogy lecsendesüljön a tenger. Jónás két lába felsőtestük között, valószínűleg részben a bal hajóst takarva volt megfestve, ma is látható jobb (?) lábfeje a bal oldali hajós arca mellé esik. A bal oldalt álló hajós alakjánál, a sérült felületrész alatt helyezkedik el a cet világosszürke fejével és zöld testével; éppen kitátja száját, amelybe az ókeresztény ikonográfia szerint Jónás „fejest ugrik". A szörny alakjától jobbra, az idő múlását érzékeltetve ismét őt látjuk: szájából éppen kiköpi Jónást, aki közvetlenül a hajó orra mellett „dől" a repkény alá. A szűkös hely lehet az oka, hogy Jónás a szörny szájából kilógva már pihen is az isteni gondviselést, a hívő számára a Paradicsomkertet jelképező, védelmet, árnyékot adó repkényinda alatt, amely a képpanel jobb felső sarkát foglalja el... A cet feje itt azonban egy ritkán megjelenő típushoz tartozik: szürkésfehér színű és madárszemű, „csőrös", Leginkább egy nagyobb csőrű pelikán fejére hasonlít. Teste nyakközéptől lefelé élénk sötétzöld, ez megfelel a cetábrázolások sötét tónusának; mellső lábai izmosak, elkeskenyedő sárkányszerű farka a bal hajós alakja vonalában az alsó keret felett látható. A tengert vonalas zöld tónusok jelzik a képmező alsó harmadában. A hajó formája gyakori típust mutat; vitorlájának formája, a talpára állított háromszög alakú, fehér színű vitorla más ábrázolásokhoz képest azonban szokatlan. Távolabbról nézve csupán az árbóccsúcs kivehető, amely a két hajós feje között, a képmező felső keretéhez közel esik. A pécsi Jónás-jelenet igazi különlegessége lehet azonban az, hogy az ókeresztény művészetben megszokott lopótökinda (görögül kolokymé, latinul cucurbira) helyett úgy tűnik, hogy a lugasban pihenő Jónás körül talán a jóval kisebb, szív alakú levelű repkényinda tekereg; a jellegzetes töktermés is hiányzik a képről*.[63] [64]

[58] HUDÁK-NAGY 2005A 33-36., 2005B 33-36.
[59] HUDÁK-NAGY 2005A 36. 2005B 36.
[60] SZŐNYI 1907. 51.
[61] FÜLEP 1984. 38.
[62] Rövid elemzés után hasonló következtetésre jutott a festményeket érdemben legutóbb méltató szerzőpáros is (HUDÁK-NAGY 2005A 36-38., 2005B 36-38.)
[63] HUDÁK-NAGY 2005A 36-39., 2005B 36-39.

A nyugati oldalfalon szintén három bibliai témájú, keretelt kép sorakozik, melyek délről sorrendben: először a mágusok, majd Mária, végül Noé jelenete. *A bejárat melletti, a délnyugati falsarokhoz közel eső jelenet állaga rosszabb, az alakok elmosódottak, emiatt bizonytalanul értelmezhető. Csak annyi látszik biztosan, hogy három alakot ábrázoltak, a római viselettől eltérő, élénk színű ruhában, valószínűleg mindhármukat hosszabb hajjal és fríg sapkában. A három férfialak a római császárkorban szokásos „keleti férfi" ábrázolási sémájának megfelelően öltözött. Ruhájuk kidolgozása egészen részletező: zöld színű, öves tunicájuk alját szélesebb, okkersárga színű szegély díszíti. Szűk nadrágjuk és száras, zárt, keleti jellegű cipőjük szintén élénkzöld; a lábbeli körvonalár igen keskeny, vörös színű kontúrvonal emeli ki, hogy elkülönítse az azonos színű cipő és nadrág határvonalát. Az alakok köpenye mélyvörös, amelyet a két megmaradt felsőtestű alak jobb vállán korongfibula. (kerek ruhakapcsoló tű) kapcsol össze. A jobb szélső figura sárga alapon „pöttyös" felsőruhája is jól kivehetően látszik köpenye alatt. A jelenet témájának egyértelmű azonosírását megnehezítik azok a lángnyelvek, amelyek a jobbra menő alakok lábánál tárhatók. .....Elsősorban ikonográfiai okok miatt lehetséges, hogy nem tüzet jeleznek a sárga csíkok. ... Hasonlóképpen az sem valószínű, hogy a Három ifjú-jelenetet átfestették volna. Semmilyen jel nem utal arra, hogy több festékréreg lenne a falon. Mindhárom alak lába egyértelműen jobbra „halad". A két szélső figura, amelyeknek felsőteste is viszonylag épen megmaradt, kissé jobbra fordul, a középső képpanel ülő női alakja felé, akinek szemsíkja éppen egy vonalban van a jobb szélső keleti ruhás alakéval. A két panel így esetleg összetartozik. A bal szélső alak karját behajlítva tartja, mintha vinne valamit. Mindhármuk lába kissé behajlított, szemmel láthatóan „sietnek" a középső, keretelt mező alakja elé. A három ifjú történeténél nem ábrázolnak ilyen irányú mozgást. A középső képpanel ülő, főkötős nőalakjából egy 12 cm magas fej és váll egy részlete maradt meg. Az ülő nő feje a római katakombák Mária-ábrázolásaival rokonítható. A pécsi nőalak arcvonásai erőteljesek, határozottak, szemformája, orrhoz közel ülő szemei az ókeresztény festészetben gyakran előfordulnak. Mindazonáltal fej- és arcformájának legközelebbi párhuzamai 370-400 közé keltezhetők. Viselete megfelel a férjes asszonyok, a matrónák öltözetének, amelyre fátylának elrendezése is utal. Közelről, szemmagasságból jól kivehető az is, hogy a sopianaei mester Mária ruhájának nyakrészén piros-zöld ecsetvonásokkal dolgozott, míg karját jól kivehetően fehér színű felsőruhával takarta. el. Lehetséges, hogy a színesfoltocskák valamilyen, a ruháknak gyakran a vállrészére varrt rátétdíszre utalnak, amely a késő római időszakban igen elterjedt volt, ezzel is gazdagítva a kompozíciót. Mária vállmagasságánál valószínűleg a gyermek Jézus feje látszik, akit anyja ölében tart. Erre utal fejtartása és az ő, ill. a gyermek fejének egymáshoz viszonyított helyzete. ... Kérdéses, hogy mi lehet az ülő Mária mögötti két, elmosódott, talán kékeszöld folt. ... Mária mögött pálmafa vagy két férfialak egyaránt feltűnhet az ókeresztény művészetben. ... Az északi falsarok jelenete sérült, de még felismerhető állapotban maradt meg: a Noé-jelenet főalakja a bárkát jelképező ládában áll. A barnás árnyalatú tunicát és hasonló színű palliumot viselő, kissé erőteljes alkatú Noé balra fordulva mindkét kezét felfelé, a képkeret bal belső sarka felé nyújtja. A bal oldali kereten, az alak kezeinél valószínűleg a galamb elmosódott alakja látszik. A galamb alatt, a bárka bal oldalán talán fűcsomó foltját festették meg. Noé haja*

[64] A Jónás-jelenet további elemzései: KÁDÁR 1938-39 29, GERKE 1954. 159., FÜLEP 1984. 38., HEIDL 2005A.

kissé bozontos, rendezetlen tincsekből áll, szakálla az ószövetségi alakoknál megszokott módon hosszú, egészen mellközépig ér. Úgy tűnik, hogy a bárkát jelképező. elmosódott felületű láda előlapja nem sima, hanem világosabb színű rekeszekre van osztva.[65] A Noé-kép mérete 61 x 79 cm, a középső képé 62 x 80 cm, míg a déli képé 78,5 x 82 cm. A képek festett keretezése egymáshoz hasonló módon, piros, sárga és barna sávokból áll.

A sírkamra boltozatának festményei három kereteit mezőben láthatók.[66] Míg a középső mező növényekkel, állatokkal, portrékkal és Krisztus-monogrammal van kifestve, addig a két szélső, keskenyebb keretben csupán akanthusz motívumokat láthatunk. *A központi, nagyobb, négyzet alakú keret az oldalfalakról már megismert motívumok közül a széles sárga és vörös, illetve a keskenyebb, de a vonalnál erősebb tónusú fekete sávok keretelik. A dongaboltozatnak a rövidebb, az északi és déli oldalfalak felé eső végénél a tér teljes kitöltése érdekében a keret egy-egy erősen stilizált, helyenként szőlőkacsokkal kombinált akanthuszinda-köteget is határol. A dongaboltozaton egy Krisztus-monogram, valamint négy medalion található négy mellképpel. A középen látható, erősen sérült, koszorúba foglalt, fekete színű kriszrogramot két-két páva, a boltozat hosszabbik oldalán két-két szárnyaival csapkodó galamb, valamint egy-egy lándzsahegy alakú, szalagokkal átkötött virágos ágköteg, füzérdíszek és mélyvörös színű, szintén keretelt mező szegélyezik. A sírkamra gazdag növényi ornamentikája, virágdíszítményei és madáralakjai a 4. század második felére keltezett katakombafestményekről jól ismert Paradicsomkertet jelenítik meg.* A portrékra vonatkozóan: *Az ovális, ill. szív alakú fejforma, a viszonylag lapos arcforma, a nagyméretű, mandula alakú szemek, a kissé felfelé tekintő szembogár, a keskeny, egyenes orr, a homlokközépig érő, jellegzetesen a kor férfi frizuradivatjára jellemző, a fejre sapkaszerűen rásimuló haj és az átszellemült tekintet alapján a négy mellkép a 4. század utolsó negyedében, még inkább a század végén készülhetett*.[67] A középső mező sarkaiból a mező oldalaihoz hasonlóan egy-egy lándzsa alakú növényi minta mutat a kép közepe, a Krisztus-monogram felé, elérve az imago clipeaták szegélyét. A sírkamra leghangsúlyosabb portréi a boltozat négy férfibüsztje, a Mária és talán az apostolok. A karikatúraszerű arcok színezésével egyben megfigyelhető az árnyékolás ábrázolására való kezdetleges törekvés. A Pécsett hangsúlyozottan kontúros szemek és szemöldökívek egyrészt a római Yia Dino Compagni-katakomba Sámson-termének 4. század végi, jellemábrázolásra is törekvő arcaival (pl. filiszteusok, szamaritánus nő, stb.)[68], másrészt előremutatva a későbbi bizánci mozaikportrékkal rokonítható. A Priscilla-katakomba gazdag ruhájú, esdeklő tekintetű oráns hölgye érzékeny ábrázolásának színvonalát viszont nem érik el.

[65] HUDÁK-NAGY 2005A 39-43., 2005B 39-43.

[66] Az 1. sírkamra boltozatán a festmény szerkesztésmintájának nyomai - amilyeneket a Szönyben talált hasonló elhelyezésű festményen felfedeztek - a sok restaurálás miatt ma már nem találhatók meg. Ugyanakkor elmondható, hogy centrális szerkezetük geometrikus szerkesztési elvei (BORHY 2001. 70-74.) a két helyszínen hasonlók lehettek.

[67] HUDÁK-NAGY 2005A 44-47., 2005B 44-47.

[68] BISCONTI-MAZZEI 1999. 67.

Szőnyi Ottó és Ejnar Dyggve 330-340 közé keltezték a sírkamra festményeit.[69] Hudák Krisztina azonban már 2003-ban felhívta a figyelmet arra, hogy a sírkamra képtípusainak nagy része éppen Damasus korában válik gyakorivá az orthodox teológiához kötődik és a krisztogrammra mutató apostolok képtípusa a 4. század közepe előtt nem fordult elő.[70] A legkésőbbi dátumot viszont az 5. századra helyezve a sírkamrát Jozef Strzygowski adta meg.[71] Kádár Zoltán meghatározásában a freskók készítésének ideje inkább 366-384 közé kerül.[72] A falfestményeket az itáliai passio-szarkofágokkal egybevetve arra lehet következtetni, hogy az I. sírkamrát 380 után festették ki.[73] Hudák Krisztina szerint 375-400 között.[74] [75] Fülep Ferenc a festmények készítésének legkésőbbi dátumát 395-ben adta meg[76], míg Heidl György szerint ugyanennek legkorábbi ideje Jeromos bibliafordításának pontosan meghatározható évei alapján csak 397 lehetett.[77] Mindezek alapján a Péter-Pál sírkamra kifestése a 390-es évek előtt semmiképp nem történhetett.

Hudák Krisztina vizsgálatai kimutatták, hogy a sírkamra festményeit legalább két mester készítette. Az első mester a dongaboltozat medalionjait és büstjeit (az északkeleti arckép kivételével), Mária fejét és a három mágust készítette, míg a második mester az északkeleti medalion portréját, Évát, a Jónás-jelenetet és a Noé-jelenetet festette. Mindkét mester műhelyének hagyományai visszanyúlnak a 4. század elejéig. Az első mester vonalas stílusa és realisztikus portréi azonban elütnek a második mester műveinek fény-árnyék hatásától és szimbolizmusától. Mindkét műhely alkotásai megtalálhatók Rómában is.[78] [79]

[69] SZŐNYI 1929. 543., DYGGVE 1935. 12.
[70] HUDÁK 2003
[71] STRZYGOWSKI 1893. 56-57.
[72] KÁDÁR 1939. 9., 1940-41. 68.
[73] GERKE 1939. 50-54., GOSZTONYI 1943. 20.
[74] HUDÁK 2003.
[75] A dongaboltozat akanthusz díszeinek ábrázolásai a 3-4. századból, a medalionok többszínű vagy többsávos keretének párhuzamai, ill. madarakkal együtt történő ábrázolásai a 4. század második feléből ismertek (római Cyriaca-katakomba fejmozaikjai, brignori mozaik, thesszaloniki Georgios-rotunda mozaik Ananiás képe és a konstantinápolyi Theodosius-oszlop talapzatának magisztrátus alakja, stb.). Párhuzamaik alapján II. Valentinianus (375-392), Theodosius (379-395) és esetleg Arcadius (395-408) császárok uralkodásának idejére tehetők (HUDÁK-NAGY 2005A 44-46., 2005B 44-46.). Az 1. sírkamra festményrészletei közül a Jónás képen látható növény mellett éppen a boltozat portréi mutatják a legkésőbbre datálható stilisztikai fejlődést, mely feltételesen a 4.század végére tehető (HUDÁK-NAGY 2005A 39., 2005B 39.)
[76] FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 27.
[77] HEIDL 2005A
[78] HUDÁK 2003.
[79] A 2. mester Jónás-ciklusát Kádár Zoltán inkább provinciális alkotásnak tartotta (KÁDÁR 1939. 29)

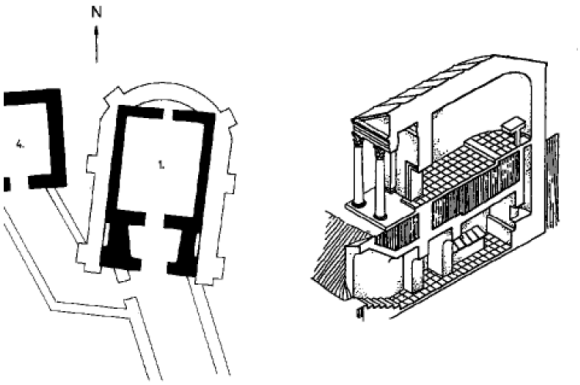

72. kép. Az 1. [I] sírkamra alaprajza és rekonstruált metszete (Katona Győr 2000, Fig. 12.a-b)

73. kép. Az 1. [I] sírkamra északi falán Péter és Pál ábrázolásával (Gábor 2013, 5. ábra)

74. kép. Az 1. [I] sírkamra dongaboltozatának festményei (Fotó: Csonka Károly, http://www.pecsorokseg.hu/cella_septichora_latogato-kozpont)

2. II. (Korsós sírkamra)

Forrás: Gábor 2008, 55-58.

A székesegyház déli főbejáratától délre 44 m-re található. A borospince készítésekor már a 18- 19. században előkerült[80] és részben raktárnak használhatták. Csak 1939-ben ásta ki Gosztonyi Gyula és még ugyanabban az évben konzerválták is.[81] 1964-ben Fülep Ferenc folytatta a kutatását, főleg a 18. századi pince falai miatt korábban hozzáférhetetlen D-i részen.[82] Ekkor történt meg a védőépület kialakítása és a falképek restaurálása is. 1988-ban újabb rekonstrukció következett, majd a bemutatóhelyet megnyitották.

Az enyhén trapezoid alaprajzú sírkamra padlója a mai járó szint alatt 6,65 m mélyen volt (154,47 m magasan a balti tengerszint felett). A felszíni épület járószintje 4,26 m mélyen (156,86 m magasan a Balti-tenger szintje felett), vagyis az egyik legmélyebben eltemetődött építményről van szó. Tekintve, hogy a felszíni épületet nem ásták bele a földbe, feltételezhető, hogy a temető ezen területe felé meredekebb lejtő vezetett a 4-5. században, melynek azonban a középkori és újkori planírozásokkal csökkent az esésszöge, ill. a Korsós sírkamra feletti rész magasan feltöltődött. A felszíni épület járószintjéből megmaradt egy 103 x 90 cm területű rész a DNy-i sarokban. A sírkamra és a „kápolna" járószintje közti különbség 2,39 m volt.[83]

A sírkamra irányítása a többi sírkamrához hasonlóan néhány fokkal ÉNy-DK-i irányba tér el az É-D iránytól. Falai 55-60 cm vastagok. Az északi fal hossza 2,49 m, a vele párhuzamos délié viszont csak 2,35 m. A keleti 2,39 m, a nyugati fal pedig 2,37 m hosszú. Falai helyi mészkőből készültek, dongaboltozata pedig téglából, mely azonban beomlott Az eredeti belső magasság 2,3 m körül lehetett. A sírkamrát belülről vakolták és festményekkel díszítették. A helyiség az ásatás idejére feltöltődött törmelékkel, csupán néhány cserepet és egy vasgyűrűt találtak. A holttestek Ny-K irányú fektetését természetesen a sírok vonala, fejük Ny-i irányát (arccal K felé) pedig a sír kőpárnája mutatja.

A sírkamra északi falába boltíves fülkét mélyítettek, melynek szélessége 56,5 cm, magassága 65 cm, mélysége pedig 36 cm. Nem pont az északi fal közepén, hanem attól nyugatra helyezték el, így a sírkamra északnyugati sarkától 84 cm, az északkeleti sarkától pedig 110 cm távolságra van. Közvetlenül a belső sír nyugati oldala felett az északnyugati saroktól 52 cm-re (a sír Ny-K tengelyvonalától egy kicsit D felé eltolódva) még egy kis, 37 cm széles, 30 cm magas és 30 cm mély „fülke" készült, mely azonban nem boltozott, hátoldala pedig viszonylag mélyen van.

[80] GOSZTONYI 1942, 1943. 26, FÜLEP-BURGER 1979. 245, 1981. 2, FÜLEP 1984. 42-46, FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 27.

[81] GOSZTONYI 1939A 104, 1942, 1943. 24-26.

[82] FÜLEP 1984. 42-46.

[83] A sírkamra méreteinek megadásakor Gosztonyi Gyula ill. Hudák Krisztina-Nagy Levente szerzőpáros helyenként kis mértékben eltérő végső adatokat adott meg, mint Fülep Ferenc a lelőhely utolsó ásatója (GOSZTONYI 1942., FÜLEP 1984. 42-46, HUDÁK-NAGY 2005A 26-30, 2005B 26-30). A néhány centiméteres eltérések valószínűleg a mérések körülményeiből adódtak.

Az 1964. évi ásatáson sikerült megfigyelni a déli falba épített boltíves bejáratot, mely nem pont a déli oldal közepén volt, hanem a fülkéhez hasonlóan kissé nyugatra eltolódva attól. A délkeleti saroktól való távolsága 1,35 méter, míg a délnyugatitól csupán 1,05 m. Szélessége 70 cm, magassága 90-92 cm, vagyis a többi sírkamra-bejárathoz hasonlóan ide is csak legörnyedten lehetett bejutni. Az egykori felszíni járószinttől 50 centire volt a bejárat teteje és 140 cm-re az alja, így onnan még majdnem 1,5 méter mélységet kellett áthidalni a levezető járatnak. A ma látható küszöb eredetileg mivel a sírkamrába felülről vezetett lejárat legalsó lépcsőfokaként funkcionált. A bejárat nyugati oldalából egy dél felé induló falrészlet 18 cm hosszan megmaradt darabját figyelte meg Fülep Ferenc, aki ebből Gosztonyi Gyula nyomán a sírkamra előtt egykor létezett rövid folyosóra vagy előkamrára következtetett. Elvetette viszont a Gosztonyi Gyula által feltételezett lépcsős lejáró lehetőségét és inkább egy létrával megközelíthető akna egykori meglétét tartotta valószínűnek, mely csak legalul folytatódik néhány lépcsőfokban.[84] Mindezt a sírkamra előtti rövid előfolyosó meglétére, és a sírkamra felett talált törött, lapos sírkőből átalakított „fedőkőre”[85] alapozta. A fedőkövet korábbi pogány sírkőből faragták ki.[86] [87] Analógiaként a Salonai Manastirine temető 2., 3. és 4. sírjainak hasonló lejáratai említette, melyek közül a 4. sírkamrában geometrikus festés, a 3. sírkamra bejárata felett pedig lapos fedőkő volt.[88] Visy Zsolt szerint azonban ez a kő inkább a felszíni épülethez tartozó mensa része lehetett.[89]

A sírkamra északi falának belső oldalához építve egy Ny-K irányú sír volt (R/II/1.). Dupla téglapadlójának felső rétegén „folyadékelvezető” réseket alakítottak ki. Az északi sír hossza 2,1 m, szélessége 80-88 cm, mélysége 65 cm. A sír északi téglafala 15 cm széles, míg a déli fal 32 cm. A sír dupla alján a két padlózat közti távolság 15 cm. Míg azonban az alsó padló téglái 35 x 35 x 6,5 cm méretűek, addig a felső téglái 60 x 60 x 6,5 centiméteresek. A sír Ny-i végében 56 cm hosszú épített fejalátét (párna) van. A sír lefedése lapos, faragott kőlapokkal történt, melyek közül kettőt az ásatók a helyén találtak. Méretük: 130 x 75 x 18 cm ill. 102 x 53 x 14 cm. A szűk bejárat miatt az is elképzelhető, hogy a sírt fedő hatalmas kőlapok még a boltozat elkészülte előtt bekerültek a kamrába. A sírkamra bejárata előtt találták meg az 1964. évi ásatás egyetlen római kori pénzét, I.Valentinianus kisbronzát, melyet 367-375 közt vertek. A későbbiekben a sírkamra déli, bejárat felőli felét is - Gosztonyi Gyula véleményével ellentétben - sírként használták (Fülep: R/II/2.), teljesen elfoglalva ezzel a sírkamra maradék belső padlóját. A sírkamra déli falán, valamint keleti és nyugati falainak déli részén egy 15-20 cm széles, 50-54 cm magas új párkányt alakítottak ki, mely későbbre tehető, mint a sírkamra kifestése és az északi sír elkészítése, mivel a délkeleti sarokban fedte a rácsfestményt.[90] A régi sír déli fala azonban eleve néhány centivel magasabbra épült, így ha az új sírt fedő kövek északi részének alátámasztására azt is felhasználták, akkor azok déli irányba lejtve ferdén feküdtek a síron. A sír fedésének vonala a sírkamra déli

[84] FÜLEP 1984. 43-44.
[85] A fedőkő hossza: 106 cm, szélessége 57 cm, vastagsága 9 cm.
[86] FÜLEP-BURGER 1979. 246.
[87] Hasonló példa hozható fel az V. sírkamra bejáratánál, ahol talán egy korábbi szarkofágot faragtak át (Kárpáti Gábor szíves szóbeli közlése).
[88] RENDIC-MIOCEVIC 1954. 57, 59, FÜLEP 1984. 44-45.
[89] VISY 2007C 115, 2007D 140.
[90] FÜLEP 1984. 46, HUDÁK-NAGY 2005A 27, 2005B 27.

falának vakolatán látszik. A déli sír padlóját is áttörték a folyadék elvezetése okán, de ennek áttörései más formát mutatnak, mint az északié. A sír hossza 2,15 cm, szélessége 0,91 cm. A második sír elfoglalta a kripta padlóját, így megszűnt a sírkamrába való belépés lehetősége.

A sírkamra felett szögletes záródású É-D irányú felszíni épület állt. Kapcsolata a sírkamrával hasonló ahhoz, ami a többi kétszintes pécsi temetői épületnél tapasztalható. A felszíni építményt később építették a sírkamra fölé, falai nem is épültek rá a sírkamra falaira. Igazán pontos föléhelyezése - talán a sírkamra enyhe aszimmetriája miatt - nem sikerülhetett. Leginkább a ,,kápolna" északi és keleti falának iránya tér el néhány fokkal az alatta levő sírkamra azonos irányú falainak párhuzamától. A felszíni épület alapjai 85-90 cm-el a sírkamra boltozatának kezdeti szintje (válla) felett indulnak. A „kápolna" megmaradt 1,6 m magas falaiból 35 cm az alapozás és 1,25 m a felmenő falcsonk. Bennük opus spicarum falazás nyomait ismerte fel Gosztonyi Gyula.[91] Padlója nem maradt meg, mivel alatta a sírkamra boltozata beomlott. A felszíni épület északi falának belső hossza 3,11 m, a délié 3,1 m, a keletié 4,15 m, a nyugatié pedig 4,37 m, ami kissé szabálytalan, igen enyhén trapezoid alakot ad ki. A kőfalak vastagsága átlagosan 70-72 cm. A Ny-i és keleti oldalon 3-3, a fal síkjából 65-70 cm-re kiálló külső támpillér van. Gosztonyi Gyula 1939-ben Ejnar Dyggve Péter-Pál sírkamra rekonstrukciójából kiindulva[92] úgy vélte, hogy a „kápolna" és a sírkamra déli fala egy síkba esik. Fülep Ferenc 1964. évi ásatása során azonban kiderült, hogy a felszíni épület déli és északi irányban 50-60 centiméternyire, nyugati és keleti irányban pedig 25-36 centiméternyire túlnyúlik a sírkamra alaprajzán.[93]

A rácsminta, szőlő, virág- és márványimitáció együttes megjelenésének legközelebbi párhuzamát Fülep Ferenc inkább a Balkán felé tájékozódva a szófiai Santa Sophia melletti sírkamrában és a 7. számú festett sírban találta meg.[94] A szófiai lelőhelyet közlő Kristo Miatyev a sírokat és festményeket az 5. századra keltezi, és a Paradicsom-ábrázolást - Itáliának csak közvetítő szerepet tulajdonítva - végsősoron hellenisztikus, szíriai és egyiptomi eredetűnek tartja.[95] Stylianos Pelekanidis leginkább a salonicai Eustorgios sírkamra festményeivel rokonítja e jellegeket. Míg azonban ő a salonikai sírkamrát az ott talált pénzek alapján legkésőbb a 4. század első két évtizedére datálta, addig Fülep Ferenc - valószínűleg helyesen - a chur-i sírkamra hasonló szőlő-madár-márvány-imitációs képei alapján a pécsit későbbre tette.[96] A salonai manastirine temető 4. sírkamráját az ásató Duje Rendic-Miocevic a hasonló, de jóval egyszerűbb kivitelezésű ábrák alapján viszont már legkorábban az 5. század 2. felére tette.[97]

A sírkamra és környezete viszonyát az R/40. sír mutatja, melynek tájolása pont fordított volt, fejjel K-felé, arccal Ny felé. A sír 1,2 m távolságra volt a „kápolna" Ny-i középső pillérétől. A 4,6 m mélység és a „fordított" tájolás Fülep Ferenc szerint arra utal, hogy a sír

[91] GOSZTONYI 1943. 26.
[92] DYGGVE 1935. 68.
[93] FÜLEP-FETTER 1969-70, FÜLEP 1984. 44.
[94] FÜLEP 1984. 45.
[95] MIATEFF 1925. 130-132.
[96] PELEKANIDIS 1969. 226, FÜLEP 1984. 45-46.
[97] RENDIC- MIOCEVIC 1954. 61.

korábbi, mint a sírkamra.[98] Mivel az építmény nem vágott át sírt, feltételezhetjük, hogy helyének kijelölésénél figyelembe vették azokat. A sírkamra korát Fülep Ferenc a 4. század utolsó harmadára tette,[99] Hudák Krisztina és Nagy Levente más kutatók nyomán a 4. század végére,[100] míg az ábrázolás tematikája és az ott látható festett korsó alakja okán a korábbi véleményekkel ellentétben Tóth Endre a 4. század első felére datálta.[101] Annyi mindenesetre valószínűnek látszik, hogy a I. Valentinianus aquileiai veretű centeoionalisa már a sírkamra „használatakor" került oda.[102] A festmények rács és növényi mintáit Friedrich Gerke a Paradicsom szimbólumainak tartotta, Friedrich Wilhelm Deichmann azonban nem. A festett korsó-pohár ábrázolást pedig Wolfgang Schmidt nem kapcsolta az eucharisztiához.[103] Az egyértelmü ókeresztény jelképek hiánya nem feltétlenül kapcsolja a sírkamrát a 4. század első feléhez vagy pogányokhoz.[104] A temető területén elfoglalt helye alapján inkább a 4. század 2. felére datálható.

Falfestményei:

Forrás: Gábor 2008, 133-135.

A festmények korábbi részletes leírásai közül itt is a Hudák Krisztina és Nagy Levente szerzőpáros munkáját idézzük.[105] A Korsós sírkamra esetében nem freskóról, hanem seccoról beszélhetünk.[106] Bár a sírkamra boltozata beomlott, az ásató Gosztonyi Gyula megfigyelései alapján ott is folytatódtak az oldalsó falak geometrikus díszei.[107]

A bejárattal szembeni északi oldalfalon kialakított, falba mélyített, 65 x 65 cm nagyságú fülkében füles korsó és pohár ábrázolása látható. E két edényről kapta a sírkamra a Korsós sír elnevezést is. A fülke két oldalán a falfestményeket két zónára osztották széles zöld, sárga, vörös és kék sávokkal. A felső zónában, a fülkétől jobbra és balra két sötétzöld szőlőinda látható; amelyről szőlőlevelek és szürkés-lila szőlőfürtök csüngenek alá. Az alsó zónában négyszögletes mezők láthatók, ezeket, a mauzóleumhoz hasonlóan, a korban divatos, márványburkolatot utánzó (ún. inkrusztációs) festés díszíti. A falba mélyített fülke alá egy téglalap alakú, szintén márvány utánzatú mezőt festettek, amelyet egyes kutatók üresen hagyott feliratos mezőnek tartottak. Az északi falba mélyített fülke, amelyben a korsó és pohár ábrázolása található, vitatott szerepű; feltehetően a halotti lakomák (refrigeriumok) során az elhunytnak juttatott ételt és italt helyezték el benne. ... A keleti és nyugati falsarkokban a dongaboltozat megmaradt indításainál geometrikus díszű falfestménymaradványok látszódnak; feltételezhető, hogy a boltozat is festett volt. A nyugati falon lévő, márványtáblát utánzó ábrázolásokon keretbe foglalt, félkörökkel és cikk-cakk vonalakkal díszített háromszögek láthatók. A keleti falra egy téglalap alakú vörös

[98] FÜLEP 1984. 46.
[99] FÜLEP 1984. 160, FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 31.
[100] HUDÁK-NAGY 2005A 30, 2005B 30, 2008.
[101] TÓTH E 2006A 84.
[102] NAGY T 1987-88. 224.
[103] GERKE 1952 130 DEICHMANN 1954. 432., SCHMIDT 2000. 293-294.
[104] A sírkamra - kápolna - lejárat egység együttes megléte Sopianae temetőjében szinte biztosan ókeresztényeket jelez (Visy Zsolt szíves szóbeli közlése).
[105] GERKE 1952. 115, FÜLEP 1984. 45-46, HUDÁK-NAGY 2005A 27-30, 2005B 27-30.
[106] HUDÁK-NAGY 2005A 27, 2005B 27.
[107] GOSZTONYI 1943. 26.

keretet festettek, amelyet két rövidebb oldalán egy-egy, két hosszabbik oldalán öt-öt darab, koncentrikus félkör szegélyez. A déli falon, a bejárattól jobbra és balra, két kör alakú, okkersárga színű medalion fedezhető fel, amelyeket kék, vörös és kékeszöld kerettel vett körül a festő. Mindkettő üres; emberi fej, vagy más egyéb ábrázolás nyoma nem vehető ki bennük. Az ajtó felett, a két medalion között kékeszölddel keretezett ötszögletű minta látható. A délifal alsó részén sárga, illetve kékeszöld rácsmintát láthatunk. A rácsmotívum a keleti és a nyugati falon is folytatódik és csatlakozik a márványborítást utánzó mintákhoz. A rácsminta közeibe festett, nyílhegy alakú, sárga-zöld színű virágok, levelek a Paradicsomkert kerítését jelzik. Valószínű, hogy a sírkamra kifestése az első temetkezéssel egy időben készült. A Krisztust jelképező szőlőtő és a híveket, így a halottal is szimbolizáló szőlővesszők közvetlenül a sír mellé kerültek, míg a sírkamra belső terét az elegáns márványimitáció és a Paradicsomkertet övező kerítés díszíti.[108]

A bejárat feletti medalionok sárga hátteret Fülep Ferenc aranyimitációként értelmezte,[109] ami a korabeli nagy bazilikák gazdag díszítésének utánzásaként elfogadható. Magukat a medalionokat Friedrich Gerke a késő antik paloták *clypeus purpureusával* hozta kapcsolatba.[110] Bulgáriai sírkamrákból is ismert „üresen hagyott" medalion: Chissar.[111]

A festett téglalap körüli 12 körív talán nem véletlen alakzat. A 12-es szám jelentőségét említette Prudentius Elim ligeténél: *hat forrás, s ha, másik itat kristályharmattal hétszer tíz pálmát, majd a Jordánnál: Épp kétszer hat kő tanú erre, mit ott e folyóba tettek atyák, mintázva tanítványok seregét így*, végül a kenyérszaporításnál: *Kétszer hat veder áll, tele morzsáknak tömegével*.[112] Ugyanakkor a szám gnosztikus jelkép is lehet a 12 eonra utalva.[113] Végül természetesen meg kell említenünk a 12 tanítvány asztal körüli ábrázolásának lehetőségét.

A II. sírkamra festményei nem egyértelműen keresztények.[114] A többi festett pécsi sírkamra alapján láttuk, hogy az ókeresztények a 4. század 2. felében, ha nagyon akarták már jelezték vallási identitásukat. A Korsós sírkamra ilyen jellegű különállásának három magyarázata is lehetséges. Tóth Endre az építmény elkészítését a 4. század első felére datálta,[115] amit az analógiaként felhozható 4. század közepén készült beskai sír[116] kormeghatározása valóban alátámaszt. Ez esetben nyitva marad a kérdés, hogy pogányokról, vagy keresztények temetkezési helyéről van-e szó. A korai datálást és pogány meghatározást támasztaná alá, hogy a Korsós sírkamra képeinek témái részben megegyeznek a 2-3. századi halomsírok festett sírkamráinak programjával: márványutánzat, virágok, hálóminta, stb.[117], valamint

[108] HUDÁK-NAGY 2005A 27-30, 2005B 27-30.
[109] FÜLEP 1984. 45.
[110] GERKE 1952. 118.
[111] PILLINGER- OPOVA-ZIMMERMANN 1999. 48-50.
[112] JÓZS 3-4; DINOCHAEUM 14-15, 37.
[113] ARTNER 1958. 149.
[114] HUDÁK-NAGY 2008.
[115] TÓTH E 2006A 84.
[116] MARUANSKI-MANOJLOVIC 1987. 17-32.
[117] Festett halomsírok Pannoniában: PALÁGYI 2003. 259. Az ausztriai Kohfidisch-ben talált halomsírból emberalakos ábra is előkerült: BARB 1960. 166-172.

hogy az É-i sír feletti loculus inkább pogány szokáshoz köthető. A második lehetőséget támasztaná alá a négyszög köré festett 12 karéj, amennyiben azok keresztény jelképek lennének, illetve az, hogy a sírkamra helye Sopianae temetőjének „keresztény" parcellájában van. A sírkamra túl korai datálása ellen szólna az a tény is, hogy a bejáratánál Valens (367-375) bronza került elő, ami legalábbis használati idejét kitolja a 4. század utolsó harmadáig. A strbinci sírt pedig - melynek festményén szinte ugyanazon elemek jelennek meg, mint a Korsós sírkamráén (edények, háromszög alakú tető, rács), de persze már krisztogrammal és pávákkal - a 4. század 3. negyedére datálták.[118] [119] Gordana Cvetkovié Tomasevié padlómozaikok „kétdimenziós" növényi és állati életképeket bemutató kelet-balkáni példáit ókereszténynek tartotta.[120] Véleményünk szerint a sírkamra egyértelműen a temető 4. század 2. felében használt részén épült, amint az a temetőtérképen is jól látszik. Mivel pedig a rácsminta mind a XX. sírkamra sírjában, mind pedig a G/1-2 ikersírban krisztogrammal együtt szerepel, okkal következtethetünk arra, hogy a II. sírkamra rácsmintáját is keresztények készíttették.

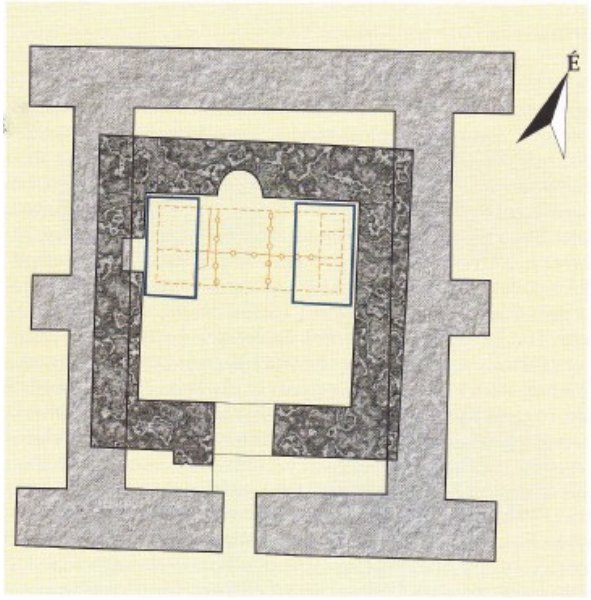

75. kép. A 2. [II] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 23. ábra)

[118] MIGOTTI 1994-1997 BC

[119] Nagy Mihály gondolatmenetéből kiindulva felmerül egy kevéssé valószínű negyedik lehetőség is. Úgy tűnik, hogy a pécsi II. sírkamrában lényeges elem a világ leképezésének módja. A festményeken nem annyira jelképeket, bibliai idézeteket vagy tanító célzatú képeket láthatunk, hanem minden inkább csak imitáció: a sír nyeregteteje, a márvány-inkrusztáció, a korsó és pohár, a növények, a rács, a kert, stb. Ez a lehetőség a Nagy Mihály által a pécsi temető esetén építészetileg felvetett neoplatonikus ideák (Cella Septichora – NAGY M 2002.) falfestményeken is megfogalmazódó megjelenését feltételezné abban az esetben, ha számolhatnánk a helyi provinciális lakosság vezető rétegénél a keleti iskolákhoz kapcsolódó filozófiai tájékozottsággal vagy az ókeresztények neoplatonikus kötődésével (ami majd csak Szent Ágostonnal jön el!).

[120] CVETKOVLÉ-TOMASEVLÉ 1978.

76. kép. A 2. [II] sírkamra felszíni építménye (Fotó: Cseri László, http://www.pecsorokseg.hu /cella_septichora_latogatokozpont

77. kép. A 2. [II] sírkamra északi oldala (Gábor 2013, 9. ábra)

3. III. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 58-59.

1913-ban az I. sírkamra felújítása közben három új sírkamra került elő (III., IV., V.). A III. sírkamra az I. sírkamra bejáratától 10 m-re-D-re található. Az ásatók Szőnyi Ottó és Möller István voltak.[121] Az ásatás eredményeit a környező sírokban elhelyezett időkapszulákban is hátrahagyták,[122] melyekből 2000-2005 között három is előkerült. Fülep Ferenc valószínűsítette, hogy az 1913. évi ásatáskor omlott be a sírkamra boltozata.[123] Ezzel szemben Szőnyi Ottó 1913-ban leírta, hogy az I. sírkamra 19. századi látogatófolyosójának építésekor már előkerült és akkor bonthatták el a dongaboltozatot.[124] Ma látható megmaradt falainak magassága 159,22 és 160,08 cm között van.

A sírkamra hossza 3,95 m, szélessége 3,10 m, ami néhány centiméterrel eltér a Gosztonyi Gyula által megadott adatoktól.[125] A téglalap alaprajzú kamra 95 cm széles bejárata dél felé nyílt. A leírások szerint 8-10 cm magas küszöbe is volt.[126] A kamra belső járószintje 158,11 m balti magasságban van. Kőből és mészhabarcsból épült 95 cm magasan megmaradt

[121] SZŐNYI 1913D, GOSZTONYI 1943. 28, FÜLEP-BURGER 1981. 3, FÜLEP 1984. 46, HUDÁK-NAGY 2005A 51, 2005B 51.
[122] GÁBOR 2005.
[123] FÜLEP 1984. 46.
[124] SZŐNYI 1913D 596.
[125] GOSZTONYI 1943. 28.
[126] FÜLEP 1984. 46.

oldalfalait belülről festmények nélküli fehér vakolat borítja. Az ÉNy-i sarokban megmaradt a dongaboltozat indítása. A padló döngölt föld. Bejáratának szélessége 100 cm.

Az északi falba 62 cm széles és 42 cm mély, félkör alapú fülkét építettek (talpa 158,99 balti szinten van, szélessége 70 cm, mélysége 40 cm). Alatta Ny-K irányítású 2,2 m külső hosszú, 1 m külső szélességű, 66 cm magas helyi mészkőből faragott szarkofág állt, melynek falai átlagosan 10 cm vastagok R/III/1.). A szarkofág belső hossza 1,83 m, szélessége 0,85 m, magassága pedig 0,63 m.[127] Tetejének és akroterionjainak darabjai összetörve feküdtek a sírkamrában. A fedél rekonstruált hossza 2,4 m, szélessége 70 cm. Tetejére 7 cm széles vízszintes élt faragtak.

A sírkamra körül nyolc sír került elő.[128] Az R/17. számú sír a kamra É-i falához, az R/16. és R/19. számúak pedig K-i falához igazodtak, vagyis később készültek, mint a sírkamra.[129] Az R/14-15. és R/ 18. sírok tőle északra, 1-4 méternyire helyezkedtek el. A területen talált pénzek Tacitus (275-276), Julianus (361-363) és I. Valentinianus (364-375) császárok érmei. A közeli I. sírkamra és az előkerült pénzek alapján Fülep Ferenc a sírkamrát a 4. század utolsó harmadára datálta.[130] Szőnyi Ottó - az 1913. évi ásató - azonban 8 sírról tesz említést, melyek közül 3 a sírkamra feletti földrétegben volt. Mindez annyit jelentene, hogy ő az előkamra mellett a felszíni építmény létezését is tagadja. Az előkamra vagy legalább a levezető lépcsőhöz tartozó minimális előfolyosó létére a helyi analógiákból következtethetünk. A felszíni építményre viszont nem csupán sírkamra jelzését megkövetelő ráció, de a felette később húzott középkori fal anomáliája is utalhat (Y ISY 2007B). A sírkamra feletti földrétegben talált 3 sírról Szőnyi Ottó azt írta, hogy a sírláda belseje nem szabályos téglányalak, hanem mintegy az emberi test körvonalai szerint hajladoznak oldalfalaik. Mindkét végükön összeszűkülő alakjuk alapján tehát római kor utániaknak tarthatók, melyek akkor kerültek oda, amikor a felszíni építmény már nem állt. Szőnyi Ottó a sírkamra mellett talált egyik téglasír koponyájáról és leleteiről pedig a következőképpen nyilatkozott: a rendkívül alacsony homlok nagyon alacsony szögben hajlik hátrafelé, ugyanitt egy lókoponya is feküdt.[131] Bár a feltehetően torzított koponya és a részleges lovastemetkezés (?) a népvándorlás korán belül nem azonos időszakot képviselnek, külön-külön mégis a római kor utánra datálják ezt a sírt is. A sírkamrától ÉNy-ra levő bolygatott sírból 49 majdnem teljesen ép, 2-3. századi edény került elő, míg a sír két tégláján egy kereszt ill. egy horgony ábrázolása volt látható.[132] Ez a sír valószínűleg 4-5. századi volt.

[127] A szarkofág megadott méretei erősen eltérnek a Gosztonyi Gyula által megadott méretektől.
[128] Fülep Ferenc csak öt sírt említ, majd a leírásban és az ábrán megad egy hatodikat is (FÜLEP 1984. 37, 46, 49.)
[129] FÜLEP 1984. 49.
[130] FÜLEP 1984. 49, 160.
[131] 18. századi leírások alapján a XI. sírkamránál is volt lókoponya.
[132] SZŐNYI 1913D 596-597.

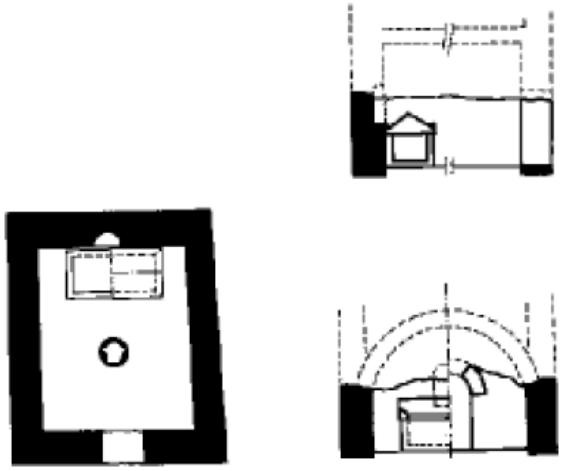

78. kép. A 3. [III] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 15.a-c)

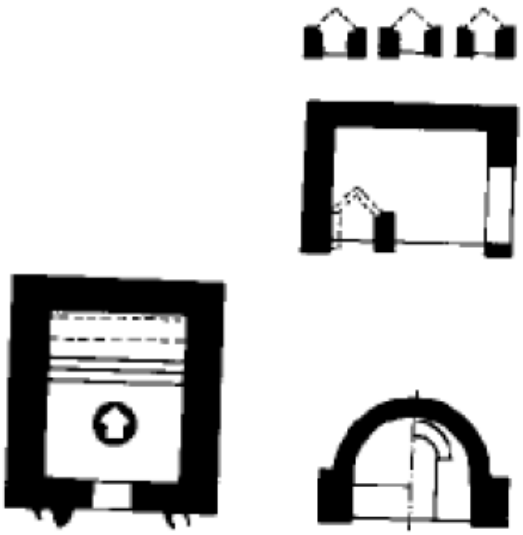

79. kép. A 4. [IV] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 16.a-c)

4. IV. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 59-61.

A IV. sírkamrát szintén 1913-ban találta meg Szőnyi Ottó és Möller István.[133] Az L sírkamra Ny-i oldalától való távolsága az egy métert sem éri el. Hossza 247-253 cm, szélessége az É-i végén 207 cm, a D-i végén 198 cm. Oldalfalai a többi sírkamráéhoz hasonlóan mecseki mészkőből épültek, dongaboltozata pedig téglából. A fal vastagsága 45 cm, mivel ellen kellett állnia a föld külső nyomásának. Boltíves déli bejáratának szélessége 65-68 cm, magassága 125 cm. A Fülep Ferenc idejében ide levezető két lépcsőfok[134] már újkori fejlemény volt. A sírkamra boltozata ép. Belső magassága a D-i végében 183 cm. É-i végében 193 cm. Szőnyi Ottó leírása szerint a bejáratot bedobált nagy kövek zárták el és egy kulcs is hevert itt. A sírkamra belső járószintje 160,72 m balti magasságban van. A kamra padlóját téglából rakták ki, de ennek csak töredéke maradt eredeti helyén, a K-i fal

[133] MÖLLER 1913, SZŐNYI 1913A 1913B, GOSZTONYI 1939A 117, 1943. 26-28, FÜLEP-BURGER 1981. 4, FÜLEP 1984. 49-50, HUDÁK-NAGY 2005A 51, 2005B 51.

[134] FÜLEP 1984. 49.

mentén.[135] A falakat belülről meszes vakolat borítja, helyenként füstnyomokkal, festmény nincs rajtuk. Szintén vakolat volt megfigyelhető a bejárati (D-i) oldal külső falán, vagy is azt nem fedte föld, mint a többi oldalt. Ebből Fülep Ferenc arra következtetett, hogy itt előkamra lehetett egykor.[136] Gosztonyi Gyula alaprajzán[137] és a fényképen[138] valóban látható a D-i fal külső oldalából, a bejárattól DNy-i irányba kiinduló két falcsonk, melyek eltérnek a Szőnyi Ottó és Möller István által készített, hasonló irányú modem látogatóalagút falától.[139] Gosztonyi Gyula szerint a Szőnyi Ottó és Möller István által talált három, falazott római sírt éppen a sírkamra felett találták,[140] így „kápolna" ott nem volt? Ez alapján úgy tűnik, hogy itt nem volt felszíni építmény, ugyanakkor valami felszíni jelzésnek a sírkamra felett mindenképpen lenni kellett. (Véleményünk szerint kellett, hogy álljon kápolna a sírkamra felett, hiszen az jelezte a temetkezés helyét és védte is a felszíni vizektől.)

A sírkamrában az É-i fal előtt Ny-K irányú sírládát helyeztek el (R/IV/1)[141], melynek falvastagsága 31 cm, hosszúsága: 195 cm, belső szélessége 70 cm. Lefedése nagy, vízszintesen ráhelyezett téglákkal történt, melyek fölé szintén téglából nyeregtetőt helyeztek, majd annak élét imbrexekkel zárták le. A sír északi oldalán, a sírkamra É-i falánál 7 db élére állított téglából peremet képeztek, mely a tetőtéglákat tartotta, de ezeknek csak a nyomai maradtak fenn. A 80 cm magas tető nyomai a sírkamra belső falán láthatók. A sír aljának téglabéleléséből is csak kis rész maradt meg. A sírláda déli oldalánál Fülep Ferenc megfigyelése szerint egy szintén Ny-K irányítású másik sírt is elhelyeztek (R/IV/2)[142]. A D-i sír 38-39 cm vastag D-i fala tehát párhuzamos az É-i sír D-i falával. Nyomai a sírkamra K-i és Ny-i falain, illetve padlójának egykori vonala és vízszintes lefedésének 5-9 cm széles vonala az É-i sír D-i falának külső oldalán láthatók, ahová a D-i sír fedőtégláit mészhabarccsal oda is erősítették. A sír belső szélessége 53 cm és magassága is 53 cm.

Az É-i sír Ny-i falába (amely egyben a sírkamra Ny-i fala is) a nyeregtető általegykor takart részen szögletes „fülkét" vájtak. Magassága 40 cm, szélessége 20 cm, mélysége pedig 30 cm volt Később a sírkamra ÉNy-i sarkát áttörték, megsemmisítve ezzel a „fülkét".[143] Hasonló irányt a II. sírkamra R/II/1. sírja feletti falba épült rés, és a XXVII. sírkamrában szintén a Ny-i falba épült fülke mutatnak.

A sírkamra leletei értékelésének viszonylagos pontosítását az ásatások után 64 évvel Fülep Ferenc végezte el.[144] Ember- és állatcsontok, fekete és vörös kerámiatöredékek és egy hatfogú bronzkulcs került elő. A leltári számmal nem rendelkező kulcsot ő még látta a

[135] Gosztonyi Gyula szerint földes padlója volt (GOSZTONYI 1943. 28.)
[136] FÜLEP 1984. 50.
[137] GOSZTONYI 1943. 27.
[138] FÜLEP 1984. Pl XXIII
[139] Ezt a látogatójáratot 2000-ben elbontották, de az újkori falazás nyomai még bőven látszanak a sírkamra D-i oldalában.
[140] GOSZTONYI 1943. 27.
[141] FÜLEP 1984. 49-50.
[142] FÜLEP 1984. 50.
[143] Ezt az áttörést Gosztonyi Gyula sírrablás nyomának tartotta (GOSZTONYI 1943.28.)
[144] FÜLEP 1984. 50.

püspöki gyűjteményben. Az állatcsontok közül a csirkemaradványokról esetleg feltételezhető, hogy a temetési szertartáshoz tartoztak, de lehetnek későbbiek is.

A sírkamra körül Szőnyi Ottó három Ny-K irányú sírt talált.[145] Mivel a IV. sírkamra két sírja két külön temetkezési periódust mutat, a sírkamra feletti három újabb sír esetén Fülep Ferenc egy harmadik periódust feltételez. A sírkamra körüli sírok valóban későbbiek lehetnek, mint a sírkamra, hiszen az nem metszette őket. Bizonytalan tehát a sírkamra 2. sírjának és a sírkamra körüli három sírnak az időbeli viszonya egymáshoz. A sírkamra építésének korát Fülep Ferenc a közeli I. és III. sírkamrák korához igazította.[146] Véleményünk szerint a III. sírkamrával közel azonos idejű, de az I. sírkamránál korábbi, azaz a 4. század 3. negyedéből való.

5. V. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 61-66.

A sírkamra a III.-IV. sírkamrákkal együtt 1913-ban, az 1. sírkamra bemutatóhelyének Szőnyi Ottó és Möller István által végzett felújításakor került elő, közvetlenül annak K-i oldalánál.[147] Akkor pénz hiányában csak a Ny-i oldal és két külső támpillér vált ismertté. 1941-ben Gosztonyi Gyula kutatóárokkal tovább vizsgálta és megállapította, hogy az 1. sírkamránál magasabban elhelyezkedő, festetlen sírkamráról van szó.[148] Ezek alapján később Gosztonyi Gyula még egy különálló, felszíni szintet feltételezett a sírkamra fölé.[149] [150] 1999 és 2001 között Kárpáti Gábor már a teljes épületet feltárta.[151] 2003-ban védőépület került fölé. Gosztonyi Gyula és Fülep Ferenc korábbi megállapításai közül igaznak bizonyult, hogy É-D „irányítású" sírkamráról van szó. Az akkor ismert két támpillérből azonban tévesen következtettek egy felszíni épületre, hiszen maga a sírkamra a közvetlen mellette levőktől eltérően csak félig volt földbe mélyítve és nagy valószínűséggel belül csak egy szintes volt. A Cella Trichorához és a Cella Septichorához hasonlóan egyszerre volt földalatti sírkamra és felszínen kimagasló építmény. Tisztázódott az épület körbe fogható nyolcszögletes külső alakja is, mely a későbbi téglafal-beépítés okán belül ellipszoid nyolcszöggé vált. Falfestménynek 1913-ban még volt nyoma,[152] 2000-2001-ben azonban nem. Állatfejes konzoltéglák előkerültek.[153]

Az V. sírkamra falai a többihez képest igen jó állapotban és igen magasan megmaradtak, mégis a több építési periódus miatt ennek az épületnek a rekonstrukciója váltotta ki a legtöbb vitát Elvetettük a kupolás lefedést, de fenntartottuk a dongaboltozatos belső fedés valószínűségét. A sírkamra építési fázisainak meghatározásánál Visy Zsolt javaslata nyomán

[145] Gosztonyi Gyula számozásában a XLIX-LI. sírok (GOSZTONYI 1939A); Fülep Ferenc számozásában R/20-22; (FÜLEP 1984. 50.)
[146] FÜLEP 1984. 160.
[147] GOSZTONYI 1939A 117, 1943. 30-31, FÜLEP 1984. 50.
[148] GOSZTONYI 1943. 30.
[149] GOSZTONYI 1939. 117.
[150] A 2000.2001. évi ásatás során tisztázódott, hogy az épület nem kétszintes, bár Kárpáti Gábor a 2. építési fázisban egy könnyű faszerkezetű galériát feltételezett (KÁRPÁTI 2002. 144..
[151] KÁRPÁTI 2002, VISY 2002. 220.
[152] FÜLEP-BURGER 1981 S
[153] KÁRPÁTI 2002. 144.

a legegyszerűbbnek és építészetileg kimérhetően legpraktikusabbnak talált változatot fogadjuk el, mely azonban nem zárja ki egy későbbi felülvizsgálat lehetőségét.[154] Az elfogadott rekonstrukció gyenge pontja, hogy a második építési fázis idején hozzátoldott téglaboltok vállindításainak bevésési helyét nem találtuk meg, így az épület falainak újjáépítés előtti részleges visszabontásával számoltunk, vagyis az északi oldal kivételével a falak felső részei is újjáépítés eredményei. Ezt mutatja az eltérő színű vakolat, mely az első gerendafészek-sor alatt még fehér, felette már téglaporos.

A mai(!) padlószint balti magassága 160,02 cm.[155] Az épület falai átlagosan 96 cm vastagok. A megmaradt falak legnagyobb magassága a mai belső padlószinthez képest 373 cm. Az épület külső átmérője 886 cm, belső átmérője 690 cm. A nyolcszögletes épület oldalai kívül egyenlő hosszúak, míg belül az északi és déli oldalak megvastagítása miatt e két oldal hosszabb és ennek okán az eredetileg körbe foglalható nyolcszögletű belső tér is ellipszoiddá vált Az oldalak találkozásánál a két déli sarok kivételével külső támpillérek erősítik a falat, melyek átlagosan 50 centire lógnak ki a faltól A két északi, az északkeleti és északnyugati tám pillérek átlagos szélessége 70 cm, míg a délnyugati és délkeleti szélessége 90 cm. A pillérek a megmaradt falak magasságában végig megvannak. A két déli pillér helyét a porticus építménye veszi át. Ennek hat önálló kereszt alapú téglapillére volt, kettő pedig a bejárat két oldalán a falba épült. A porticus pillérei É-D irányban 1 10-110 cm, K-Ny irányban pedig 90- 90 cm távolságra vannak egymástól. A pillérek szélessége 84-85 cm. A DK-i és DNy-i pillérek statikai megfontolásból, görög mintára enyhén kifelé fordulnak. A bejárat külső szélessége 108 cm, a megvastagított belső falnál mért szélessége pedig átlagosan 156 cm. A két bejáratrész között fekvő küszöb belső éle kopott, vagyis használták. A küszöbkő északkeleti végénél a földben megmaradt az ajtó tengelytartó perselyének félgömbös helye. Ez alapján az ajtó befelé nyílott.

Az épületbelső elrendezését a falakban talált boltvállak indításai és dongaboltozatok vonalai, valamint az ellipszis alakú belső tér két fókuszpontjában elhelyezett kereszt alapú pillérek jelzik. A pillérek távolsága a falaktól 201-202 cm, egymástól pedig 132 cm. Ezek alapján kiszerkeszthető lett az épületbelsőt É-i és D-i félre osztó K-Ny vonalú hármas boltívsor, mely K-i és Ny-i végein a falakból indult, középen pedig a pilléreken állt. E boltívsoron támaszkodott a felette húzódó kettős dongaboltozat. A két K-Ny irányú boltozatok egymás mellett, egymással párhuzamosan fedték a belső teret. Téglaíveik vonala

[154] Az általánosan elfogadott modell szerint két egymással párhuzamos K-Ny irányú dongoaboltozatos belső lefedést alkalmaztak. Pozsárkó Csaba virtuális modellje azonban ellentmondani látszik ennek, mutatván, hogy egy magasabban futó É-D irányú középső boltozat beépítése nélkül az épület túl alacsony lenne (Pozsárkó Csaba szíves szóbeli közlése). Kárpáti Gábor kétszintes sírépítményként értelmezte a sírkamrát (Kárpáti Gábor szíves szóbeli közlése), a durostorumi mártyriumhoz hasonlóan (ATANASOV 2005. 3. - XXVIII.TÁBLA/10.)

[155] A Fülep Ferenc és Burger Alice által korábban megadott szintet (160,61 111) még a 2000-2001. évi ásatások előtti adatok alapján állapították meg (FÜLEP-BURGER 1981. 5.), de közelebb vannak az eredeti padló valós szintjéhez, mint a mai, 20-25 cm-el túlásott padlószint. A járószint egykori vonala a belső pillérek csonkjain és a sír oldalfalának külsején látszik. Úgy tűnik, hogy csak egy padlószint volt, azt nem mélyítették vagy töltötték fel.

a nyugati falba bekötve látható. A boltozat felett nem feltételeztünk több bejárható épületszintet, valószínűleg a tető következett.[156]

A DK-i oldalon megmaradt az ablak kerek kőkeretének alsó fele (XXIX. TÁBLA/3.) és az épületbelső felé meredeken lejtő nyílás, melyet az ablakkeret messze nem töltött ki a fal teljes vastagságában. A DNy-i oldalon is megmaradt a falat áttörő, szintén befelé lejtő nyílás, de a feltehetően szintén kör alakú kőkeret már nem. Az ablakkeret vastagsága 11 cm, kiszerkeszthető magasság kb. 60 cm, amiből a kerek nyílás átmérője kb. 40 cm. A befelé lejtő nyílás alja 173 cm, teteje pedig 197 cm magasan van a belső járószint felett. Az ablakkeret aljának további 20 cm magasságát hozzáadva az ablaknyílás 217 cm magasan volt. A megmaradt falak legnagyobb belső magassága 3,85 m. A kívülről alacsonyan elhelyezett ablakok tehát belülről viszonylag magasan, felülről bocsátották be a fényt a földbeásott épületbe. A két irányból érkező fénysugár az épületbelső déli felét világíthatta meg jobban, mivel a belteret kettéválasztó beépített K-Ny irányú hármas boltívsor akadályt képezett az ablakon beáramló fény és a sír között.

Az épület belsejének északi oldalában arcosoliumban található az egyetlen sírhely (XXIX. TÁBLA/2.). Ebben az ásatáskor nem találtak csontokat. Maga a sírláda az északi falhoz csatlakozik, míg a sírt magában foglaló belső „aedicula" az északi fal megvastagítását jelentő, később hozzátoldott téglafalban van kialakítva. A sír feletti kis fülke a korábbi falhoz tartozik, a későbbi falvastagítás részben eltakarja azt. A sír K-Ny irányú hossza a szokásoshoz képest igen rövid: 156 cm. Szélessége a párkányokkal. együtt 85 cm. A 25 cm vastag déli fala kiáll az épületbelső északi falának síkjából, külső lábazati gallérját lépcsőzetesen alakították ki. A sír déli fala és a párkányok tartották a téglapadlós sír egykori vízszintes fedését. A sír feletti boltíves, homorú hátsófalú falfülke a sír padlója felett 114 cm magasan volt. A fülke szélessége 75 cm, mélysége 40 cm.[157]

Az V. sírkamra ÉK-i falának belső köríve mentén kávaszerűen lerakott kősor volt megfigyelhető. A kövek egyenetlen vastagsága kétségessé teszi, hogy padló maradványáról van szó. Hasonló módon, a sír melletti épületsarokban sorba rendezett kövek Gargaresc (Líbia) Ádám-Éva hypogeumának C helyiségében találhatók (LXV. TÁBLA/3.), azzal a különbséggel, hogy azok a kövek magasabbak.[158]

Egyelőre kevéssé magyarázható szerepe volt annak a félig megmaradt téglaboltívnek, melyet a bejárat felett sikerült feltárni (XXIX. TÁBLA/4.).

Az épület porticusának oldalába később téglasírt építettek bele. Az északi rész külső oldalánál, a mai belső padlószinttől számítva több, mint 3 m magasan sírok voltak. E sírok magas szintje bizonyította a Cella Septichora első ásatás után már sejthető tényt, hogy a hegy oldalába mélyített sírkamrákkal is számolni lehet a temető területén.

[156] A bejárat feletti szinten megmaradt K-Ny irányú boltív töredéke az épület összefüggésében egyelőre értelmezhetetlennek bizonyult.
[157] Elképzelhető, hogy a falfülke belsejében felirat nyomai maradtak meg. Itt a fülke vakolata alatti további vizsgálatok lennének szükségesek.
[158] DI VITA 1978. 207.

Az építési fázisok rekonstruálásánál a praktikumot, a legegyszerűbb építészeti lehetőséget és a kikövetkeztetett vagy általunk vélt korabeli szándékokat vettük alapul. Ennek alapján az épület legfontosabb eleme a sír, amely elejétől fogva fő helyen volt, megújították, látogatható és részben kívülről látható (ablakok) is volt. Nem tudjuk, hogy az eredeti sír keresztény volt-e és azt sem, hogy a megújított épület sírjába ugyanannak a személynek a hamvait helyezték-e vissza. Az épület második építési fázisa után ott nyugvó halott azonban már nagy valószínűséggel keresztény volt, mert a sírkamrába bejárást biztosítottak, a belső vakolatra krisztogramot karcoltak és a temető ókeresztény részén épült.

1. fázis: Elkészült az első, félig felszíni sírkamra, az északi falnál levő sírral és a felette levő kis fülkével. Az építmény már ekkor oktogonális alaprajzú volt. A külső támpilléreket is megépítették, melyeknek a boltozat, ill. a tető tartásában volt szerepük. Északon a külső járószinthez képest kb. 3,5 m mélyen a földbe épültek a falak. Az épületbelső szintjéhez viszonyítva igen magas külső járószint D felé lejt, így az épület déli falai jobban kiállnak földből. Ez a későbbi építési fázisokban is jellemző marad.

2. fázis. Az átépítés során az új épület szerkezetét, szintjeit mindenben a sírhoz és azzal való szándékukhoz igazították. Megtartották a sír kiemeltségét. Az épület dongaboltozatos lefedését belső pilléreken álló boltíves alátámasztással oldották meg. Az északi fal kivételével az oktogonális épület falait visszabontották, hogy a dongaboltozatokat belülről tartó, K-Ny irányú hármas boltívsor vállindításait a K-i és Ny-i falba beépíthessék. Az épület eredeti nyolcszögű alaprajzát kívül megtartották, de belül ellipszoidba foglalhatóvá vált. Az északi falban megmaradt korábbi kis fülkét a téglából álló belső falvastagításba épített nagy fülke részben takarja. (A fülke megtartása mutatja, hogy az északi fal magasabb részeit nem bontották vissza). A visszabontás szintje az épület K-i és Ny-i oldalán kívül és belül egyaránt sejthető, de legjobban kétséget kizáróan a külső támpilléreken látható. Ugyanezt a visszabontási szintet mutatja belül körben a dongaboltozatot alátámasztó boltívek vállindítása a falakban, de a gerendaállások megmaradt lyukainak sora is ezen a szinten van.[159] A belső falakon a fúgát egyfajta részleges vakolatként szélesen elkenték és talán meszeltek is. Valószínűleg ekkor kerültek az új, felső falrész fúgáiba a karcolatok (az alsó részen, ahol a régi falat meghagyták nincs bekarcolás). A korábbi bejárati nyílás belső ajtóvá vált, melynek tengelytartó perselye ma is látszik. A kivezető nyílás elé keresztalapú pillérekkel megépült a porticus. A belső ajtóig lépcsők vezettek le a porticusban. A ma látható belső bejárati küszöb korábban az utolsó lépcsőfok É-i vége lehetett, mivel É-i éle a használattól elkopott, míg D-i vége a lépcsőbe kapcsolódva nem. BelüI, az ÉK-i sarok padlójára ekkor kertült oda az az alacsonyan körbefutó lapos kősor, mely az épület feltárásáig a helyén maradt.

3. fázis. A korábbi bejárati lépcsőt elbontották, a folyosót pedig elfalazták (XXIX. TÁBLA/1.). Az ÉK-i ablakon nincs befalazás nyoma. A sírkamra külvilágtól való „elzárása” tehát az ablak kivételével megtörténik. A sírkamra eltorlaszolását végérvényesnek szánták több sír nem került bele és nyilván a látogatók sem mehettek már be.

[159] A déli oldalon a főleg téglából készült belső falvastagítás (melynek az északival együtt a dongaboltozat alátámasztásában volt szerepe) a visszabontás szintje alatt nincs bekötve, míg felette már bekötötték az újraépített külső falba.

A porticusban a járószint magasságát a Ny-i oldalon talált *4. fázisba* tartozó épített sír lefedése adja meg, hozzászámítva némi földréteget Ez a sír egyébként igazodott a sírkamra DNy-i falához és a porticus pilléréhez, tehát mindenképpen az előcsarnok megépítése után ásták Legkésőbb ebben a fázisban létesítették a sírkamra ÉK-i oldalánál azokat a téglasírokat is, melyek a belső járószinthez képest 3 m magasan voltak, mutatva, hogy az épület É-i oldala igen mélyen lenyúlt a föld alá

Összefoglalva: Centrális szerkezetű, viszonylag nagy belmagasságú 4. századi sírkamra (kegyhely?) szinte teljes felújítása és az 5. század elején valószínűsíthető elzárása. Az V. sírkamra nem családi sírbolt volt, hanem egyetlen embernek emléket állító mauzóleum.

Az centrális szerkezetű V. sírkamra belsejében a keresztalapú pilléreken nyugvó téglaboltívek kiképzése erősen közelít a későbbi bizánci és román kori épületek belsejében alkalmazott struktúrákhoz. A körablak kőkeretének külső szalagmintája pedig talán inkább rokonítható a 4-5. századi ókeresztény kőfaragványokkal, mint az 5-7. századi germán ornamentikákkal.[160] A téglabeépítések korának meghatározását mégis legkésőbb a 4. század végére, 5. század elejére tehetjük a következő kritériumok alapján:

- A 2. fázisban felhasznált téglák római téglák.

- Az épület átépítése utáni elkent fúgákba bekarcolt Krisztus-monogram inkább a 4. századra 5. század elejére jellemző, mint később.

- Az átépítéskor létesített porticus nyugati oldalában épült - legkésőbb az 5. század elejére tehető - római sír igazodik magához a porticushoz. Az épület 2. fázisa pedig ennél korábbi.

- A sírkamrákhoz később hozzátoldott előkamra megléte gyakori a temetőben, az V. sírkamra esetében a folyosó és porticus épült utólag. E hozzátoldás a sírkamráknál szintén a 4. század 2. felére jellemző.

- A sírkamra előcsarnokában levő bejáratának elfalazása az 5. század eleji bizonytalan viszonyokat tükrözi, amikor városon kívüli területek, sírok védelme már nem nagyon volt lehetséges.

- A majd 4 m magas falrészek megmaradása az épület félig föld alá helyezett jellegéből adódó eltemetődésnek köszönhető leginkább. Ebből következően a középkorban valószínűleg kevésbé számoltak vele, mint lehetséges építőanyagnyerő-hellyel. Visy Zsolt véleménye szerint a küszöb és a belső pillérek visszabontásának azonos síkja római kor utáni tudatos tevékenységre, olyan padló feltöltésre utal, amikor a sír is a föld alá került (Visy Zsolt szíves szóbeli közlése). Ez alapján az épület későbbi, rómaiak utáni használatának feltételezése elfogadható.

[160] Hasonló, ablakkörívet keretező, de jóval kidolgozottabb vonalas díszítés látható a szíriai Burdzska 6.századi kis templomának hosszanti oldalon elhelyezett ablakai körül (MAJOR-SZÉCSI 2004. 77.).A germánok által valószínűleg épp a Dunánál átvett szalagmotívum késő antik-mediterrán eredetű lehet (BÓNA 1993.)

- Az épület ÉNy-i falát egy középkori kápolna (?) és kriptája építése[161] okán megbontották, vagyis már nem számoltak vele.

Nyolcszögletes építmények lehettek temetkezési építmények, kapu- és faltornyok,[162] fürdők (pl. Buthrotum)[163], stb. Nyolcszögletes építmény volt már a csillagászati elvek alapján épült athéni Szelek tornya is (KÜRRHOSZI ANDRONIKOSZ) a Kr.e. 1. sz. közepén,[164] vagy a baiae-i Diana- templom.[165] A gall-római körszentélyek egy speciális típusát képviselte az a pogány oktogonális templom, amelynek 2-4. század i maradványait Friedbergben tárták fel.[166] A nyolcas szám és alakzat kitüntetett jelképiséggel bírt az ókeresztények számára. Az 1-6. nap a teremtés, a 7. nap a pihenés és a 8. nap az újjászületés, keresztelés[167] vagyis az örök élet.[168] Nazianzoszi Szent Gergely a 4. század második feléből egy kétemeletes nyolcszögletű adománytemplomot írt le, ahol a kapucsarnok szerepét is idealizálta: *kapucsarnokok bájával ragyog és már messziről szeretettel fogadja a jövevényt* (*or* 18: *Funebris oracio inpatrem* 39.).[169] Az első keresztény templom Róma forumának területén a 6. század első felében IV. Félix pápa által átalakíttatott nyolcszögletű SS. Cosma e Damiano lett (korábban földhivatal volt - XXVIII. TÁBLA/6.).

Az V. sírkamra nyolcszögletű alakja nem véletlenszerű választás eredménye.[170] A pécsi sírkamrák korát megelőző pogány és ókeresztény építmények közt is találunk sok ilyen centrális szerkezetű építményt. A 4. századi hasonló alakú épületek legnagyobb hatású előképe Diocletianus kétszintes spliti (Spalato) pogány mauzóleuma volt (XXVII. TÁBLA/2.), de centrális szerkezetét tekintve akár más, hasonlóan nyolcszög vagy kör alaprajzú római császári mauzóleumok is előzménynek tekinthetők.[171] Éppenséggel a Róma városi katakombákban is található nyolcszögletűre alakított sírkamra.[172] [173] A szintén

[161] BOROS 2006. 20.
[162] LIBERT-BOURBON 1996. 209., 234-235.
[163] CEKA 2002. 38.
[164] LIBERTI-BOURBON 1996. 237.
[165] HAJNÓCZI 1967. 389.
[166] SÜB 1972.
[167] RÓM 6,3-5
[168] A sátoros ünnepek alkalmával a zsidók is a 8. napon vették elő a győzelmi szimbólumként használt lulabot.
[169] Még az 5. századi novaljai (Horváto.) ereklyetartó és a monzai zarándokampullák is nyolcszögletűek (FADIC 1993. 172., WAMERS 1991. 113.)
[170] Római kori oktogonális térformák: HAJNÓCZY 1967. 405.
[171] Rómában Romulus-Maxentius, Augustus (XXVIII. TÁBLA/1.), Hadrianus, Constantina, Helena, stb., Milánóban Maximianus, Salonikiben pedig Galerius mauzóleuma (WAURICK 1973. 121., CURL 1993. 52-61., TÓTH E 1987-88. 48-49., SCHMIDT 2000. 290., ill. Theoderic 6. századi síremlékének centrális előzményeiről: FAGIOLO 1972.)
Oktogonális építmény előfordul magas rangúak vagy gazdagok sírjaként is. Az ephesosi augustuskori oktogonális sír halottja ma már ismeretlen, de nyilván előkelő ember volt (ALZINGER 1974. 40-43. Abb 27.). A pogány alattvalók is utánozták a 4. század előtt ezeket a centrális sírépítményeket, erre példa Edessa/Urfa (Töröko.) hexagonális sírkamrája (WAGNER 1982. 139-141.). Hatszögletes építményekre is hozhatók további példák (baptisteriumok, Vranje cisztemája, Ostia kikötője, Traianus-tropaeum, Baalbek/Heliopolisz Jupiter- templomának előcsarnoka, stb. LIBERTI-BOURBON 1996. 163., 231., 257.) és legfőképpen az alsóhetényi mauzóleum központi része (TÓTH E 1987-88.)
[172] GOSZTONYI 1943. 115.

nyolcszögletes S. Gregorio-kápolnát a szakirodalom sok más hasonló épülettel együtt a kultikus építmények közé sorolja, viszont a Szent György tiszteletére emelt, belül nyolcszögletű 6. század eleji ezrai épületet[174] már mauzóleumnak hívja.[175] Az 5. század legvégén épült Qal'at Szam'án temploma, melynek oktogonjában ma a Simeon-oszlop maradványai találhatók.[176] Az oktogonális alaprajzú ravennai San Vitale templom már jóval a 4. század után épült.[177] Caesarea Maritima falakon belüli ókeresztény főtemploma,[178] Kalat Semcan szentélyének közepe és a pontusi Neocaesarea épülete[179] is nyolcszögletű volt. Az ókeresztény mauzóleumok esetében sem ritka a nyolcszögletes alaprajz.[180] A hierapolisi Szt. Fülöp mártíriuma (XXVIII TÁBLA/5.) az 5. század első felében alig fiatalabb a pécsi V. sírkamránál. Az egyiptomi El Bagawat hatalmas késő antik nekropoliszában több mint 200 sírkápolna maradt meg, melyek közül sok nyolcszögletű.[181] Pulában is volt nyolcszögletes mauzóleum[182] és a bulgáriai Durostorum/Silistra területén is[183] (XXVIII TÁBLA/10.).

A pécsi temető termetén levő V. sírkamra korábbi, baptisteriumként való azonosítása[184] nem állja meg a helyét,[185] noha alaprajzát tekintve ideologikus kapcsolatuk miatt valóban rokonítható lenne velük.[186] [187] A benne lévő sír miatt mindenképpen sírkamra, felszíni épületrésze miatt pedig mauzóleum is egyben. Sopianae valamely előkelő halottjának szánhatták, majd átépítve jeles keresztény halott maradványai kerültek bele.

Valószínű, hogy az V. sírkamrába bejártak - éppen a sír miatt. Viszonylagos kis mérete, mely esetleg nem engedi az épület hatását teljesen érvényesülni[188] provinciális helyzetéből ered. Bár az alsóhetényi hatszögletes I. mauzóleumnál feltételezhető a közvetlen itáliai hatás, a pécsi oktogonális sírkamránál annak általános jellege miatt inkább beszélhetünk birodalmi stílusról, mint latin specifikumról.

---

[173] A kilenckaréjos, centrális szerkezetű kölni Szent Gereon templomot (L TÁBLA/1-2.) Michael Stettler szintén egy korábbi antik építménnyel, a Róma városi Minerva Medica kilenckaréjos templomával rokonította (STETTLER 1957.)

[174] MAJOR-SZÉCSI 2004. 29.

[175] TESTINI 1980. 553-663., 723.
Oktogonális baptistériumokról bővebben:TESTINI 1980. 619-629.

[176] FICK 1993. 44., SODINI 1993., MAJOR-SZÉCSI 2004. 57-61.

[177] Keresztény környezetben a nyolcszög alaprajz Ambrosius nyomán leggyakrabban baptisteriumok esetében fordul elő. Keresztény magyarázatként citálható keresztelő Szent János körülmetélése, amely a 8. napon történt (LUKÁCS 1,59.) és a 813.évi arlesi zsinat valóban ünnepnapnak tekintette még Jézus körülmetélésének napját.

[178] PATRICH 2001. 82.

[179] ARTNER 1958. 69.

[180] TESTINI 1980. 620-628.

[181] ARTNER 1958. 79.).

[182] JURKIC-DZIN 2005. 14.

[183] ATANASOV 2005. 3.

[184] KÁRPÁTI 2001. 1142., 2002. 142.

[185] HUDÁK-NAGY 2005A 52., 2005B 52

[186] TÓTH E 1987-88. 51

[187] A Valle Ponti lelőhelyen talált 6. századi (?) oktogonális épületalap valóban sírok között volt (UGGERI 1989.). Az isztambuli Szent Sophia templom ókeresztény eredeti oktogonális baptisteriumának sírjai azonban jóval későbbi beletemetkezés eredményei (EYICE 1978.)

[188] TÓTH E 1987-88. 51.

A sírépítményt első fázisában nem biztos, hogy keresztény halott számára létesítették. Amennyiben kikövetkeztetett történeti adatokhoz lehet csatolni a további átépítéseket, úgy a keresztény használatbavétel az épülethasználat 2. fázisában, ill. a városon kívüli biztonság megromlása vagy a város „eleste” lenne a bejárat végleges eltorlaszolásának indoka. Ilyen értelemben a környező sírkamrák és sírok későbbieknek tekinthetők, mint az V. sírkamra első változata (a sírkamra egyetlen sírt sem metszett!). Az épület K-i oldalán valószínűleg további sírkamrák álltak, míg az É-oldalon biztosan nem, mert ott forrásfoglalás maradványai kerültek elő.[189] Az épület D-i oldala előtti „nagyobb” tér, mely elválasztja a II. és XIX. sírkamráktól, egy temetőn belüli szélesebb út létére is utalhat. Ugyanez az előterület például a XIX. sírkamra „kápolnája” előtt kisebb volt

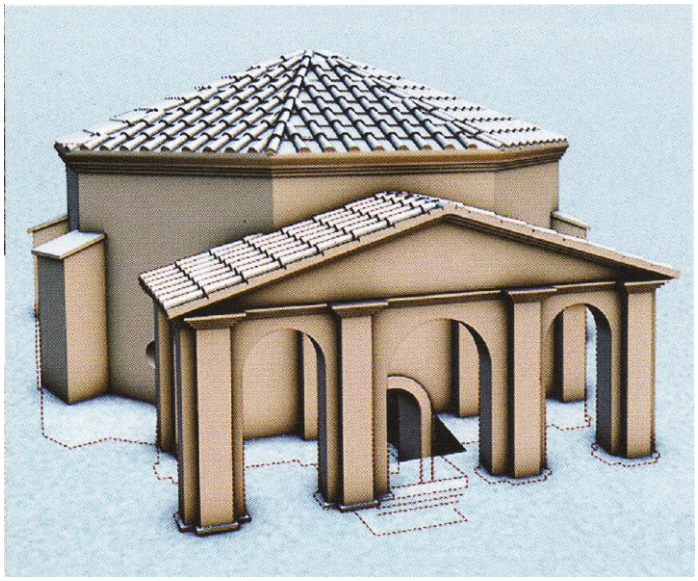

80. kép. Az 5. sírkamra rekonstrukciója (Gábor 2013, 11. ábra)

81. kép. Az 5. sírkamra felülnézetből (Gábor 2007, 13. kép)

[189] KRAFT 2006. 75-76.

6. VI. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 66-67.

A sírkamra 1922-ben, a székesegyház vízmentesítése okán, létesített ún. Möller-csatorna ásásakor kert üt elő.[190] A Szent István tér (Dóm tér) Ny-i ballusztrádjának obeliszkjétől ÉK-re 5 méterre található, 4 m mélyen a jelenlegi járószint alatt. Nem látogatható, mivel méltatlanul a Möller-féle vízelvezető csatorna túlfolyójaként funkcionál. Oldalfalai a többi sírkamráéhoz hasonlóan kőből épültek, míg dongaboltozata téglából. A falak vastagsága 30 cm, a kamra legnagyobb belmagassága 220 cm. Jelenlegi É-D irányú hosszúsága csupán 115 cm, mivel É-i vége nem ismert (Gosztonyi Gyula kiszerkesztése alapján 2,3 m hosszúra becsülte)[191]. K-Ny irányú szélessége 240 cm. A déli oldalon nyíló, megmunkálatlan kőtömbbel áthidalt bejárat méretéről nincs adat.[192] Szőnyi Ottó és Nagy Lajos a kamra két oldala mentén talált mindkét É-D irányítású sírt kövekből épült szarkofágnak írta le, Fülep Ferenc viszont a keletit téglafalúnak. Amennyire a rárakódott hordaléktól ki lehetne venni, a sírok valószínűleg téglából épültek. A nyeregtetős Ny-i sír (R/VI/1.) eredeti hosszúsága nem ismert, szélessége 46 cm, magassága 48 cm. A vízszintes lefedésű K-i sír (R/VI/2.) hossza sem ismert, szélessége 52 cm, magassága 58 cm. A két sír közti távolság, vagyis a sírkamra szabadon hagyott középső részének szélessége 83 cm. A padlószint a balti szinthez mért 157,35 m magasságban van.[193] A K-i sírban embercsontokat is találtak. Fülep Ferenc szerint a sírok padlója meszes föld volt.[194] A sírkamra bejárata eredetileg el volt torlaszolva, de a sírrablók azt áttörték. Feltételezhető, de nem bizonyítható, hogy állt felette cubiculum.

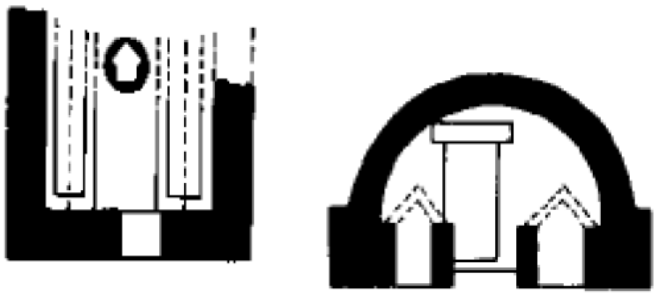

82. kép. A 6. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 18.a-b)

[190] SZŐNYI 1922A, 1922B, NAGY L 1938 35, GOSZTONYI 1939A 117, 1943 28, FÜLEP-BURGER 1981 5-6, FÜLEP 1984 50-51

[191] GOSZTONYI 1943 28

[192] A bejárat lefedésének téglaboltozat helyett kövei való átl1idalása csak Sopianae temetőjébe n egyedi, a birodalom keleti területein sok példa van rá. Bulgáriában pl. Durostorumban (ATANASOV 2005 4).

[193] Fülep Ferenc és Burger Alice korábban 156,86 111 szintadatot közölt (FÜLEP-BURGER 1981 6).

[194] FÜLEP 1984 150

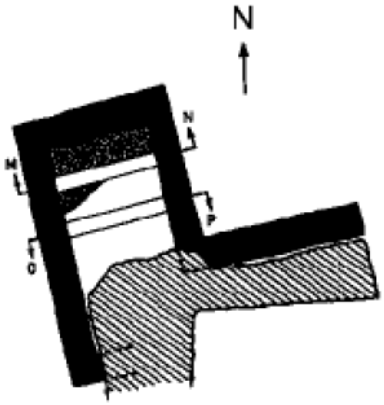

8X. kép. A 77. sírkamra alapraja (Kotona Győr 2000, Fig. 19.a)

7. VII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 67-68.

A sírkamrát Fülep Ferenc 1957-58-ban találta meg a Cella Trichorától északnyugatra.[195] Belső hossza 380 cm, külső hossza 445 cm, belső szélessége 180 cm, külső szélessége pedig 265 cm. A sírkamra déli oldalát egy középkori fal építésekor elbontották. A kamra iránya ÉNy-DK. Terrazzo padlójának mélysége Fülep Ferenc adatai szerint a mai szinttől számítva 348 cm mélyen van. Az északkeleti sarkánál mért egykori külső járószint mélysége 70 cm, a déli végénél pedig 100 cm volt, vagyis a külső járószint dél felé lejtett. Az északnyugati sarok falának alapozási mélysége 342 cm mélyen volt. A sírkamra kőből épült. A kamara északi végében, a sír feltételezhető helye felett a keleti és nyugati felmenő falakban kettő-kettő 30-35 cm széles boltindítás beépített nyomai maradtak meg. A boltindítások felett a padlótól számítva 230 cm magasságra (azaz a külső római járószint magasságában) egy 25-30 cm széles vízszintes vájat húzódik mind a nyugati, mind pedig a keleti fal belső oldalán. A megismert részleges adatok alapján feltételesen helytállónak tartjuk Fülep Ferenc ezzel kapcsolatos következtetéseit, miszerint a boltindításokból és vájatokból a sírkamra boltozata feletti egykori felszíni kápolnaszintre következtethetünk,[196] így eddig ez lenne az egyetlen sírkamra a temető területén, ahol a felszíni építmény falai a földalattiak szerves folytatásaként nyúltak fel. Ugyanakkor a boltindításokból kikövetkeztethető ív bordák vonala felett közvetlenül következik a kőlapos vagy téglás lefedés, ellentétben a többi pécsi sírkamrával, ahol a sírkamra boltozata és a felette levő „kápolna” padlója közt még kőpakolás (XLI. TÁBLA/2) vagy földfeltöltés is volt. A „kőlapokkal” történő lefedés maga nem érhetett el az északi falig, mivel a Ny-i és K-i falakba vájt vízszintes vájat fél méterrel az északi fal előtt véget ér, így nem lett volna mire támasztani a fedőlapokat. Emiatt Fülep Ferenc a lejárat problematikáját is ide vonva felveti a lehetőséget, hogy a kőlap felemelhető függőleges lejárat volt a két boltívborda között. A Fülep Ferenc által felvetett másik lehetőség, hogy a sírkamra függőleges lejárata a megsemmisült déli oldalon lehetett[197] – mint ahogy a legtöbb pécsi sírkamráé. Véleményünk szerint nem lehetséges, hogy a belső járószint a fal alapozása alatt legyen, így módosítva Fülep Ferenc adatait, megemelt járószinttel kell számolni, ami a boltívbordák ívének kiszámítása után már kiadhatja a sírkamrák temetőben szokásos minimum 2 m-es belmagasságát. Maga a boltívek fölötti

[195] FÜLEP-BURGER 1981 6-7 FÜLEP 1984 53
[196] FÜLEP 1984 55
[197] FÜLEP 1984 55

vájat pedig a lefedés területét adja ki. A sírkamra északi végének oldalfalrészein megszűnik a vájat, vagyis esetleg az nyitott volt felfelé a „kápolnába”(?). A vájat a boltívek fölött és attól délre megvan, vagyis a fedőlapok a déli részen folytatódtak vagy akár déli irányba el lehetett őket csúsztatni(?). A sírkamrákból nézve a boltív bordák egyfajta *arcosoliumként* is szerepelhettek az ásatás idejére már eltűnt, de valószínűleg egykor a sírkamra végében elhelyezett sírok felett (erre bőven akad példa a Róma városi katakombákban). Helyesnek tűnik Fülep Ferenc azon következtetése, hogy a sírkamra északi végében két Ny-K irányítású sírt építettek egymás mellé.[198] Mindenesetre az eddig kevésbé ismert VII. sírkamra esetében is bebizonyosodott, hogy a pécsi sírkamrák építésekor nem követtek általánosan egységes mintát és ez is – mint sok sírkamra – egyedi konstrukció.

A sírkamra kormeghatározását tekintve Fülep Ferenc a Cella Trichora korához igazította,[199] ami biztosan ókeresztény építmény és valószínűleg a 4. század végén épült. Amennyiben tehát a VII. sírkamra ehhez képest másodlagos, úgy megépítése a 4. század végére,[200] vagy még inkább az 5. század elejére tehető.

A sírkamra keleti külső oldalánál merőlegesen egy 56 cm széles kelet felé 275 cm hosszan továbbfutó fal csatlakozik,[201] mely az ásatási megfigyelések alapján a sírkamra falával egy időben épülhetett. Ugyanakkor a fal alapja a római szint alá csak 46-60 cm mélyen lett beásva, vagyis Fülep Ferenc szerint a falmaradvány a felszíni épület narthexe északi falának maradványa. Az oldalsó előfolyosót ábrázoló rekonstrukción így látható.[202] Ebben az esetben körülbelül 2-3 lépcsőfoknyi magasra kellett fellépni a külső járószintről a narthexen keresztül a „kápolnába”.[203] A kelet felé futó fal egy fejjel nyugat felé irányított gyermek sírja (R/32) fölé épült.[204] A fal szuperpozíciója és a gyermek ókeresztény szokásokhoz kapcsolódó orientációja mutatja, hogy már a sírkamra létesítése előtt is lehettek itt viszonylag késői, 4. század második felében létesített sírok. Maga sírkamra pedig a legészakibb temetői épület, várostól legtávolabb kapott helyet. A VII. sírkamra építési idejét tehát leginkább az 5. század elejére tehetjük.

8. VIII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 68-69.

A VIII-IX. sírkamrákat Török Gyula és Radnóti Aladár ásta[205]a Cella Septichorától keletre, 1910 október 28-tól december 5-i , illetve 1941 március 30-tól április 5-ig. Mindkét sírkamrát É-D irányításúként adták meg.[206] A VIII. sírkamrát Török Gyula „A” sírkamrának nevezte. Mivel a csatornázási munkák befejezte után visszatemették őket, pontos fekvése

[198] FÜLEP 1984 55
[199] FÜLEP 1984 160
[200] NAGY T 1987-88 224
[201] FÜLEP 1962 25
[202] FÜLEP 1963 82
[203] FÜLEP 1984 55
[204] FÜLEP-BURGER 1981 20, FÜLEP 1962 34
[205] TÖRÖK GY 1942A 207 1968, RADNÓTI 1968, GOSZTONYI 1943 10 30, FÜLEP-BURGER 1981 7, FÜLEP 1984 59-61.
[206] Van olyan temetőrajz, ahol a VIII. sírkamra irányítása ÉK-DNy irányba tér el.

feltételezéseken alapul.[207] A rajzról levett méretek alapján a sírkamra belső hossza 4,65 m, belső szélessége 3 m. Külmérete: 5,95 x 4,3 m. Padlójának balti szintmagassága 156,76 m.[208]

Fala terméskőből, boltozata téglából készült. Legnagyobb belső magassága 2,3 m. Az íves lezárású bejárati nyílás a déli fal közepén nyílik, a valószínűsíthető egykori előkamra (folyosó) megsemmisült. A déli fal külső oldalán a bejárattól jobbra és balra egy-egy bemélyedés látható a falakon. A sírkamrában eredetileg két, közös falú, nyeregtetős, egymással párhuzamos Ny-K irányú sírt helyeztek el az északi részen egymás mellé, melyek a K-i faltól a Ny-i falig értek (R/VIII/1-2.). A sírok eredeti mérete tehát 3,00 x 0,73 m volt. Ásatási megfigyelések szerint azonban a délebbi sír (R/VIII/2) keleti végét elbontották és lerövidítve a sírt nyugatabbra zárták le. E lezárás már nem téglával történt, ahogy a sír korábbi falait építették, hanem kővel. Ebből Török Gyula arra következtetett, hogy már népvándorlás kori sírról van szó. Az ásatók leírása alapján 20 koponyát találtak a sírkamrában, melyeket Török Gyula középkoriakként említ. Ezzel szemben Fülep Ferenc felveti annak lehetőségét, hogy a bolygatott vagy elrombolt környező római kori sírokból kerültek oda (FÜLEP 1984 59). Magát a sírkamrát Török Gyula a 4. század 2. felére datálta és a freskótöredékek (sötét, kék, kékeslila és vörös – lnv.: 1154/1941.) alapján egykori falfestményeket valószínűsít. Az ásatók a falakon csak vakolatot találtak, festményt nem, így a freskótöredékek a „kápolnából" vagy egy másik sírkamrából kerülhettek oda A sírkamra felett megfigyelt fal, ill. az állatfejes (lófej alakú) téglakonzol darabok felszíni épületre utalnak. A sírkamra pontos építési korára utaló adat nincs. Az R/VIII/2. sír átépítése és a két padlószint hosszabb idejű – talán a római időszakon is túlmutató – használatra utalnak. A sírkamra eltorlaszolt bejáratából lemezborítású római (?) bronzcsat kertült elő (lnv.: 1153/1941.). A bejárati folyosóban viszont honfoglalás kori hajkorongot találtak, amit Török Gyula a sírkamra kirablásaihoz kapcsolt.[209] A sírkamra oldalában Gosztonyi Gyula szerint állványlyukak találhatók.[210] Ezek biztosan nem az építkezéskor használt kőművesállvány gerendáinak nyomai, hiszen annak használatát a magasság nem tette szükségessé és eredetileg a többi hasonló sírkamrában sem voltak ilyenek. Analógiaként a Mauzóleum sírkamrája üregének lefedését szolgáló népvándorlás kori(?) hasonló gerendalyukak hozhatók fel, vagyis a VIII. sírkamra helyét később esetleg más célokra hasznosították.

A VIII. sírkamrától keltre három sír („C"=R/36, „D"=R/37, „E"=R/38), délre pedig egy sír („F"=R/39.) került elő. Az R/36. kivételével a sírok irányítása néhány fokkal ÉNy-DK felé eltér a Ny-K irányítástól, míg a mellettük levő VIII-IX. sírkamrák pedig É-D irányításúak voltak. A VIII. sírkamra metszette az R/38. sírt[211], tehát az korábbi volt. Az R/37. sír Ny-i oldalán a félköríves végű (!) sírban egy azóta elveszett l. Claudius érmét találtak[212], amiből Török Gyula pogány halottra következtetett Mivel azonban az 1. századra való datálás egy

[207] Elképzelhető, hogy azonos a Visy Zsolt ásatásán meghatározott XXV. számú sírkamrával (VISY Zsolt szóbeli közlése).
[208] FÜLEP-BURGER 1981 7.
[209] TÖRÖK GY 1942 209.
[210] GOSZTONYI 1943 30.
[211] Török Gyulánál „E" sírként szerepel – TÖRÖK GY 1942 210.
[212] FÜLEP 1984 60 227.

csontvázas téglasír esetében erősen korainak tűnik, ezért kormeghatározás szempontjából a pénzt figyelmen kívül hagyjuk és szórványnak tekintjük.[213]

A sírkamra 4. századi használatát a két beépített Ny-K irányú sír mutatja. 5. századi halottra utal a délebbi sír lerövidítése és keleti végének kővel való lezárása. Ugyanezt az időszakot mutatja egy lemezes csattestű késő római övcsat[214], mely egyébként 4. század második felére keltezett sírokban is előfordul, de sírkamrákban már szokatlan lelet.

Török Gyula a VIII. sírkamrától délre és keletre folytatott ásatások során további „falakat" talált.[215]

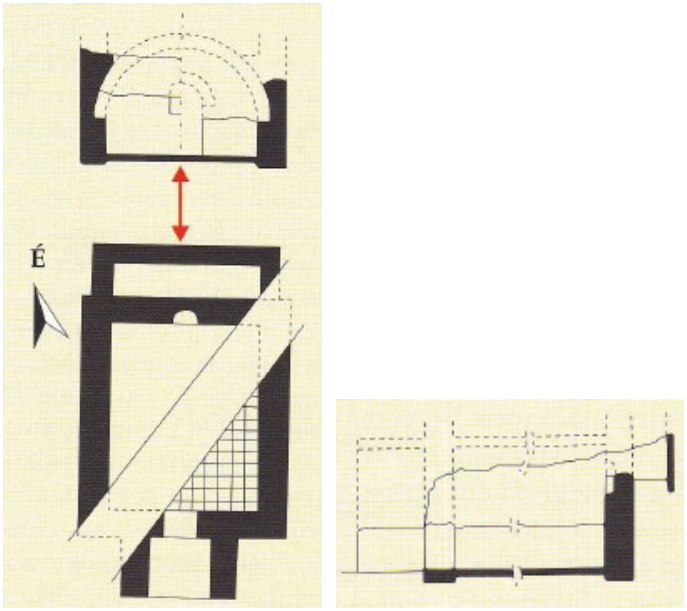

84. kép. A 8. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 22. ábra)

[213] Nagy Tibor felvetése szerint talán inkább II.Claudius Gothicus (268-270) pénzérméről van szó (NAGY T 1987-88 224), bár a sírkamrához való tartozás szempontjából az is nagyon korainak tűnik.
[214] TÖRÖK GY 1942 Taf. XXVI/2.
[215] FÜLEP 1984 61.

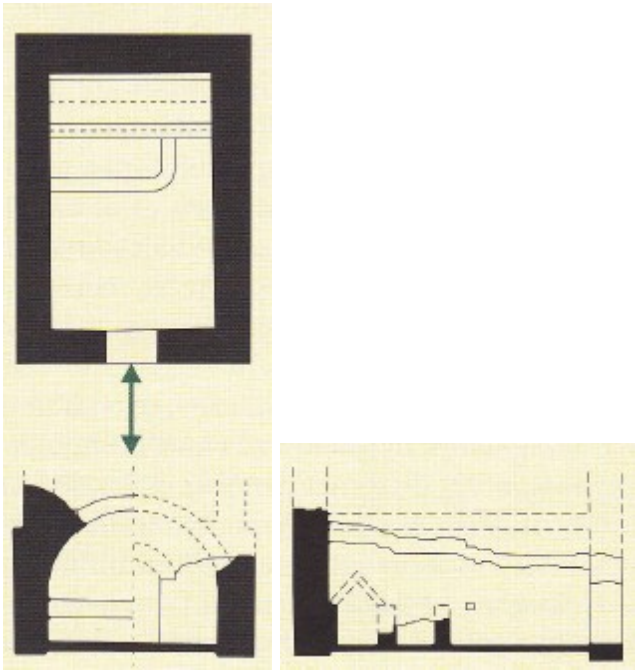

85. kép. A 9. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 22. ábra)

9. IX. sírkamra

Forrás: Gábor2008, 69-70.

A IX. sírkamra a VIII. sírkamrától É-ra, azzal egy időben került elő.[216] Irányítása É-D, a rajzról levett belső hossza 4,15 m, belső szélessége pedig 3,1 m .Külső méretadatai: 530 x 440 cm. A D-i fal közepén nyíló előkamrája (folyosója) 120 cm hosszú és 130 cm széles. A sírkamra É-i falához kívülről hozzáfalazott sír (R/IX/1.) mérete 310 x 0,75 cm. A sírkamra északi oldalában félköríves fülke található. A sírkamra rekonstruált legnagyobb belső magassága 2,35 m lehetett. A sírkamra feletti épület falai nagyrészt megsemmisültek, csupán a boltozat feletti ráfalazások maradtak meg. A sírkamrát ÉK-DNy irányú középkori falazat vágta át.

Magát a sírkamrát Török Gyula a 4. század 2. felére datálta és a freskótöredékek (sötét, kék, kékeslila és vörös – Inv.: 1154/1941.) alapján egykori falfestményeket valószínűsít. A sírkamra padlójába ásott gödörből 4. század második felére datálható érmek kerültek elő: *Urbs Roma* (C-X II.6.), illetve II. Constantin (C-XII.4.) és II. Constantius pénzei. Fülep Ferenc szerint inkább egy külső sírból valók.[217] Továbbá római téglák, köztük állatfejes konzoltégla (Inv.: 1155-57/1941.).[218]

A Konstantin-dinasztia pénzeinek *terminus post quem* értékelése alapján a sírkamra a 4. század 2. felében épült. Az R/IX/ 1. sír Fülep Ferenc szerint később épült a sírkamra É-i oldalához[219], vagyis az építmény fennállását hosszabb időre számíthatjuk. A sírkamrához viszonyított másodlagosságára utal az is, hogy a sír fenékszintje 160-180 cm-el magasabban

[216] TÖRÖK GY 1942 2F17 1968, RADNÓTI 1968, GOSZTONYI 1943 10 29-30, FÜLEP-BURGER 1981 8, FÜLEP 1984 59- 1.
[217] FÜLEP 1984 160.
[218] FÜLEP 1984 60.
[219] FÜLEP 1984 160.

van, mint a sírkamra padlója. Hasonló helyzetű sír ismert Fenékpuszta- Halászrétről, ahol viszont a sír volt korábbi, mint a D-i falára épült sírkamra.[220] Igaz, hogy ott később egy mensa is helyet kapott a sír É-i oldala fölött, afölé pedig egy újabb építmény vagy kerítőfal került, mintha részlegesen végig figyelembe vették volna a sírt.

A IX. sírkamrától É-ra, az Antmann Prosper-emlékmű É-i oldalánál Török Gyula római (?) falmaradványokat talált, és ugyanekkor 3. századi sírkőtöredék is előkert üt.[221]

10. cella trichora

Forrás: Gábor 2008, 88-91.

A Cella Trichora a székesegyház nyugati oldalánál található, részben a templom, részben pedig a Püspöki Palota alatt. Szőnyi Ottó és Möller István találták meg 1922-ben.[222] Ez lett a legelsőként felfedezett háromkaréjos építmény a provinciában. 1954-ben Lakatos Pál végzett itt leletmentést, majd 1955-ben Radnóti Aladár és Fülep Ferenc is kutatta.[223] Tájolása ÉNy-DK irányban néhány fokkal eltér az É-D tengelytől. Az alapvetően centrális építmény négyszögletes középső terét É-i, K-i és Ny-i irányból egy-egy apszis veszi körül, D-i irányból pedig egy előkamra övezi. A középső térből az előkamrába 145 cm széles nyílás vezet, melynek magasságát nem ismerjük. Középső, szögletes terének É-D irányú hossza 520 cm, K-Ny irányú szélessége 460 cm, az északi apszis átmérője 460 cm, sugara 230 cm, a Ny-i és K-i apszisok átmérője 390 cm, míg sugaruk 195 cm. Az előkamra K-Ny irányú szélessége 430 cm, míg É-D irányú hosszúsága 283 cm. Az É-i apszis körül négy külső támpillér nyomait találták meg, feltételezhető, hogy a másik két apszis körül is további négy-négy támpillér volt, melyek közül azonban csak a K-i apszis DK-i pillérének, valamint az előkamra további három pillérének az alapja maradt meg. A falak átlagos vastagsága 100 cm, a támpilléreké 80-80 cm. A támpillérek megmarad t csonkjainak magasságában egy 10 cm széles zokli (perem) fut körbe a falon. A Ny-i apszist a Püspöki palota ÉK-i sarkának építésekor nagyrészt elbontották, megmaradt kis részletének magassága 130 cm. 1922-ben előkamrának csak a K-i falait tudták megásni, mely kőből, téglából és mészhabarcsból készült. A római kori, 15 cm vastag téglatörmelékből és mészből álló padló szintjének abszolút magassága 164,01 m (balti szint). Az épület belső szintjét a keleti apszis indításánál egy 26 cm magas, kőből rakott lépcső szakítja meg. A négy sorba rakott kőből álló „lépcsőn" egy 129 cm hosszú, 60 cm széles és 14,5 cm vastag homokkődarab áll, melyet Szőnyi Ottó oltáralapként azonosított[224] (XLVIII. TÁBLA/1.), és szerinte csak egy későbbi (középkori?) átépítés során került oda. Fülep Ferenc úgy gondolta, ha eredetileg volt itt egy 4. századi oltár, akkor annak helye a bejárattal szemben, az É-i apszisban kellett, hogy legyen.[225] A késő római időszak tekintetében e nézet csak akkor lett volna helytálló, ha valóban kápolnáról van szó. Azonban a kutatás jelenlegi állása szerint a temető területén épült Cella Trichora – hasonlatosan az V. sírkamrához és a Cella Septichorához – eredetileg félig földbe

[220] SÁGI 1960; SCHMIDT 2000 283-284.
[221] FÜLEP 1984 61.
[222] CABROL-LECLERCQ 1924-53 1060; SZŐNYI 1927A 172; GOSZTONYI 1939A 97 1943 14- 16; FÜLEP 1969A 152; 1984 51-53 296-297; FÜLEP-BURGER 1981 10-11; HUDÁK-NAGY 2005AB 59-62.
[223] FÜLEP 1984 52-53.
[224] SZŐNYI 1927A 177.
[225] NAGY L 1938 34; NAGY T 1941 148; GRABAR 1946 106; FÜLEP 1959AB 1984 52.

süllyesztett sírkamra lehetett[226], ahol az apszisokban oltár helyett inkább szarkofágok álltak (Id. Galla Placidia síremlékét vagy a tepljuh-i memoriát[227]). Az oltár megjelenése a keleti apszisban tehát olyan későbbi időszak emléke, amikor a környező területtel együtt a Cella Trichora rendeltetése is megváltozott. A keleti apszis egyébként is kisebb, mint az északi. Fülep Ferenc szerint a falfestmények szintje a K-i apszisban követi a megemelt járószintet, ami arra utal, hogy az oltár a festményekkel egy időben került a K-i apszisba.[228,229] A lábazati résznél megmaradt falfestmények pedig nemcsak a keleti, de az északi apszisban is valamivel magasabbra kerültek, mint az építmény „központi" terében. Végső soron a Cella Trichora, mint temetői építmény, sőt sírkamra esetén kevéssé hihető, hogy a késő antik időkben az egyik apszis „oltárhelyiség" lett volna.

A külső pillérek és az apszisok találkozásának belső sarkai arra utalnak, hogy belül boltozott lefedést alkalmaztak. Bár Fülep Ferenc nem zárja ki annak az esélyét sem, hogy vízszintes födém kertült az épületbe, az analógiák (pl. Galla Placidia mauzóleuma) inkább az előző lehetőséget támasztják alá.[230] Gosztonyi Gyula még 1943-ban, az előtér pilléreinek ismerete nélkül nyeregtetőt rekonstruált a bejárat fölé – valószínűleg helyesen. A rekonstrukción az épület centrális része a szokásos négyoldalú sátortetőt kapta – szintén helyesen – míg az apszisok fölé félkör alapú tető került – ellentétben Galla Placidia mauzóleumának (XLVII. TÁBLA/6.) apszisainak tetőzetével.[231] [232]

A porticus padlója alatt talált Ny-K irányú, végeiknél szűkülő kő-tégla sírok (CTl-2)[233] középkoriak, tehát későbbi betemetkezés eredményei. Ezek jelentik a legvégső régészeti periódust.[234]

Radnóti Aladár Cella Trichora keleti oldalánál egy dél felé futó falat figyelt meg, mely hasonló falazású, de a pilléreknél mélyebbre alapozott volt. Szerinte mindez közvetlenül a Cella Trichora után épített konstrukció maradványa, vagyis a háromkaréjos épület szerinte

[226] A Fülep Ferenc által megfigyelt lejárati lépcső is arra utal, hogy a Cella Trichorát félig földbe süllyesztették (FÜLEP 1959B 83-84).
[227] CAMBI 1978 148.
[228] FÜLEP 1984 52.
[229] Az általa Rudolf Egger és Rudolf Noll nyomán felhozott apszis nélküli noricumi analógiák (*apsidenloseSaalkirchen* – EGGER 1916, NOLL 1954, NAGY L 1938 120, FÜLEP 1984 52) azonban nagyreszt későbbiek Sopianae temetőjénél és nem sírkamrák, az Adria-mentiek pedig inkább csarnoktemplomok.
[230] FÜLEP 1984 52.
[231] GOSZTONYI 1943 13.
[232] A pécsi temetőnél több épület esetében is felmerült az egykori kupolás lefedés lehetősége. Legelőször Nagy Lajos a római St. Sixtus kápolna gömbcikkelyes kupolájára hivatkozva vetette fel (NAGY L 1931 22 1938 1 17 FÜLEP-BURGER 1979 247), de végül a kupola még az ilyen szempontból legideálisabb alaprajzú V. sírkamra esetében sem volt bizonyítható, helyette a félkör vagy köralapú épületrészek esetében a körcikkelyes lefedés tűnik leginkább valószerűnek. A támpillérek valóban a tetőt tartó falazat erősítését szolgálják, de nem utalnak kupolára. Megjegyzendő, hogy Örményországban a 7-8 karéjos ninozmindai 6. századi katedrális és a 10. századi ani-i katedrális sok más keleti centrális terű épülettel együtt valószínűleg már valóban kupolás lefedést kapott (FRANZ 1989 67 72).
[233] SZŐNYI 1927A 181, FÜLEP 1984 52.
[234] FÜLEP 1984 52-53.

egy nagyobb épületegység része lehetett és több építési periódusa volt.[235] A Cella Trichorát azonban sírok vették körül (R/25-31)[236], melyek közli! az R/27-29. számúak a beépített tégláik alapján valószínűleg középkoriak voltak és valószínűleg a szűkülő végű R/31. sír is az. Az itt talált késő római épített sírok közül az R/25. esetében Fülep Ferenc még épített boltozatot is feltételezett.[237]

A pécsi Cella Trichora keresztény indíttatását megkérdőjelezi Wolfgang Schmidt.[238] Az építmény temetőn belüli helyzete és formája a 4-5. században mégis inkább a keresztény lehetőséget valószínűsíti. 11- 12. századi eredete mellett szólna[239], hogy római kori leletek nem kerültek itt elő[240], a középkori falak az ásatáson rögzített viszonyok alapján a római kori padlószint alatt voltak[241] és az épülettípusnak több 11-12. századi analógiája is van. Ugyanakkor a római padlószint alá futó középkori fal nem korábbi annál, hanem átvágja azt. A pécsi késő antik sírkamrák ásatása során egyébként máshol is kevés volt a tárgyi lelet (ez városi ásatásokra igen jellemző), és a Cella Trichora körül római kori sírok is voltak. Az épület irányításának eltérése az É-D tengelytől nem a Szent István tér középkori épületeivel, hanem a római sírkamrákéival egyezik meg. A háromkaréjos épületeknek egyébként is rengeteg késő antik analógiája ismert, Pannoniában Aquincumból és Sirmiumból[242], Itáliában Ravennából (Galla Placidia síremléke), Rómában (II. Sixtus sírja felett, ill. a S. Sotero, S. Sebastiano, S. Callisto és a S. Symphoro temetőkből), a Mediterráneum D-i részén stb.[243,244] Előzményük már az őskorban ismert (Carrowkeel Mountai n megalitsírjai). A római fürdőknek és villáknak is voltak világi használatú háromapszisos részei. A kereszténység pannoniai elterjedésével egyidejű egybeesés a 4. századi villák É-i oldalán felbukkanó toldalék apszis vagy az épületekben feltételezhető külön kultuszhelyiség.[245] A cella trichora-alaprajz magánépítmények és világi középületek toldaléképületeként jelent meg először. Az albániai Butrin püspöki palotájában már keresztény környezetben láthatjuk.[246] A késő antik temetőkben önállóan álló példái valóban kereszténynek tekinthetők (SCHMIDT 2000 250? vagy pl. a római Domitilla- katakombában – FERR UA 1960 202-203). A legtöbb temetői háromkaréjos építmény É- Afrikában és a Balkánon található. A 4-5. századi pécsi temetői épületek közül jellegében a Cella Septichora rokonítható leginkább a Trichorával (több karéj, félig földbe süllyesztették és a középkorban is használták). A Cella Septichora ásatásain többször is bebizonyosodott, hogy középkori járószintje is volt. A Cella Trichora esetében tehát valószínűsíthető, hogy az

[235] RADNÓTI 1955, FÜLEP 1984 53.
[236] DOMBAY 1965; LAKATOS 1954; FÜLEP 1984 53.
[237] FÜLEP 1984 53.
[238] SCHMIDT 2000 294.
[239] TÓTH S 1973 621-622; TÓTH M 1974 42.
[240] GÁSPÁR 2002 87-88.
[241] FÜLEP 1959A 402 1959B 78.
[242] Sirmiumban legalább négy három karéjos épület volt (MILOSEVIC 1971 Taf lV).
[243] NAGY L 1931 5-28; GOSZTONYI 1943 85-92; TESTINI 1980 657; HUDÁK-NAGY 2005A 61 2005B 61.

[244] Rengeteg további példa: ARTNER 1958; TESTINI 1980; ACTES 1989 III; a triconchos mint épületforma eredetéről és fejlődéséről: KURTOVIC-FOLIC 1997.
[245] THOMAS E 1964 393.
[246] MULVIN 2002 36.

ásatók ugyanezt a középkori járószintet tartották rómainak, ezért nem találtak római kori leleteket és ezért nem derült ki, hogy eredetileg a Cella Trichora is félig földbe volt süllyesztve. Gosztonyi Gyula szerint a többi cella trichorával szemben egyedisége éppen abban áll, hogy eredeti támpillérei vannak míg máshol legfeljebb csak hozzáépítettek vagy lizénák találhatók.[247] A támpillérek pedig itt ugyanúgy, ahogy az V. sírkamra esetén a földbe süllyesztett építmény tetején kívül annak falazatát is támogatták, szétosztva a föld külső nyomását. Kijelenthető, hogy az épület falmaradványainak ásatások során megállapított adatai pontosításra szorulnak (amire az egykori bejárat meg nem kutatott részénél adódik a legtöbb lehetőség). A székesegyház Ny-i oldala előtti területen a 11. században már értelmetlen lett volna egy ilyen mélyre ásott, kisebb, É-D irányú épület létesítése (a lapos oltárkő éppen a keletelés helyreállítására került be a K-i apszisba a középkorban.[248] Ugyanakkor a 11. században épült székesegyház közvetlen szomszédságában a réginek számító Cella Trichora zavaró lehetett A székesegyház Ny-i homlokzatfalába beépített statikai ív[249] leginkább az alatta levő, Cella Trichorához tartozó K-i apszis miatti megerősítés szükségességével hozható összefüggésbe.[250] A Cella Trichora valószínűsíthetően a tatárjárás alatt elpusztult el (a Cella Septichorát is ekkor rombolták le) maradványait eredeti antik rendeltetéséhez közelítve már újra sírkamraként használták tovább. A benne talált két sír mindkét vége felé szűkült – ami inkább középkori, mint római jelleg a temetőben – valamint az egyik sírban 15. századi gyűrű is volt. Ezeken kívül ide még 14-15. századi gótikus kőfaragvány is bekerült.[251]

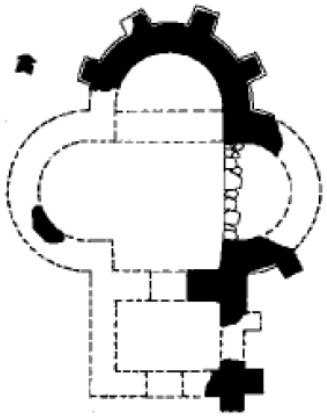

86. kép. A 10. sírkamra alaprajza (Katona Győr 2000, Fig. 22.)

[247] GOSZTONYI 1943 125.
[248] HUDÁK-NAGY 2005A 61 2005B 61
[249] DERCSÉNYI 1947 206.
[250] FÜLEP 1984 296-298.
[251] NAGY L 1938 34.

87. kép. A 10. sírkamra 11-12. századi falfestményei (Gábor 2013, 18. ábra)

Falfestményei:

Forrás: Gábor 2008, 136-137.

A két rétegű (?) festés felső rétegéről Nagy Lajos még úgy gondolta, hogy 9. századi, de Nagy Tibor révén bebizonyosodott, hogy Árpád-kori kufi stílusú ornamentika és függönyminta maradványai[252], így azzal a továbbiakban nem foglalkozunk. A feltételezett alsó, római kori (?) rétegről keveset tudunk. Ezt a réteget észlelete Nagy Lajos, Alföldi András, Nagy Tibor és Gosztonyi Gyula is.[253] Gosztonyi Gyula fekete és vörös mintákat látott itt.[254] Fülep Ferenc leírása alapján viszont elsősorban az É-i apszisban, a padló feletti falrészen fekete és fehér vonalak voltak halványan kivehetők, esetleg egy geometrikus minta részeiként.[255] Tóth Melinda a római rétegben is függönymintát feltételezett.[256] Ma már még kevésbé lehet azonosítani őket. Késő antik vakolat- és festményrétegek elkülönítése rendkívül bonyolult feladat, mely más esetekben is csak bizonytalan datálási adatokat szolgáltatott[257], Pécsett viszont egyáltalán nem történt meg. A fekete-fehér színkombináció egyébként a pécsi késő antik falfestmények esetében sem a város, sem pedig a temető területén nem fordult elő. Elképzelhetőnek tartom, hogy mindkét festékréteg a római kor utánra tehető, annak ellenére, hogy a felsőt hordozó törekes vakolat valóban különbözik a finomabb anyagú alsótól.

[252] NAGY L 1938 34; NAGY T 1941 147 1987-88 245; FÜLEP-DUMA 1972; FÜLEP 1984 298-299.
[253] NAGY L 1938 34; ALFÖLDI A 1938 158 ;NAGY T 1941 147 1942 5; GOSZTONYI 1943 15.
[254] GOSZTONYI 1943 15.
[255] FÜLEP 1984 51-52.
[256] TÓTH M 1974 45.
[257]Pál-barlang: PILLINGER 2005 61; a törökországi Varka falu földalatti kápolnájának festményrétegei: ARINER 1958 88.

11. cella septichora

Forrás: Gábor 2008, 91-94.

A Cella Septichora területén két ásatás is folyt. 1938-40-ben Gosztonyi Gyula előbb Horváth Tibor, majd Török Gyula részvétele mellett kutatott itt[258], majd 2005-2006-ban Visy Zsolt.[259] Érdekesség, hogy a Gosztonyi Gyula általi 1938-as felfedezéskor középületet tervezetek építeni fölé,[260] ami később talán éppen a lelet jelentősége miatt nem épült meg. Az I. sírkamra után tehát ez volt a második eset, amikor a helyszíni építkezési terveket ókeresztény emlékek előkerülése miatt jelentősen módosítani kellett.

Már az első ásatás idején előkerült az épület belsejének nagy része és kiderült az is, hogy félig a pannon-homokos altalajba süllyesztették.[261] A későbbi hitelesítő ásatás pedig már a modern feltárási elveknek megfelelően zajlott és pontosította a korábbi dokumentáció méretekre vonatkozó adatait, valamint választ adott olyan nyitva maradt kérdésekre is, mint az épület földbe süllyesztésének mértéke. Gosztonyi Gyula kétféle módon rekonstruálta a bazilikát. Egyrészt Ejnar Dyggve után felülről nyitott centrális térrel (*basilica discopena*)[262], másrészt fedett, sík-födémes középrésszel. A középső tér boltozatos fedését annak nyújtott volta miatt kizárta, míg az apszisokat boltozattal képzelte el.[263] Fetter Antal rekonstrukciójában viszont a sík-födém hiányzik. Pasquale Testini az építményt a kultikus épületek közé sorolta és bazilika helyett egyértelműen mauzóleumnak nevezte.[264] Fülep Ferenc és Burger Alice pedig kétszintes épületről írtak, ahol az alsó szint a temetkezés, a felső szint pedig a bazilika szintje volt.[265]

Az eredetileg csak félig földbe süllyesztett kétkaréjos épület az eddig ismert legnagyobb épület a temetőben. Ma már 5-6 méternyire van a jelenlegi járószint alatt. A római időszakban az É-i fal kb. 4 méternyire, a D-i fal pedig kb. 2,5 m mélyre volt besüllyesztve a föld alá. Ugyanakkor az épület nem egy egységes lejtőre épült, hanem egy É-D irányú völgytalp oldalába. A belső meszes járószint szintén D-felé lejtett, mivel a vízszintezését még nem fejezték be. Az alapvetően centrális szerkezetű épület közepét egy szabálytalan nyolcszög alaprajzú terület alkotja.[266,267] Legnagyobb, azaz fő apszisa kelet felé néz, egyenes vonalú záró része és bejárata a nyugati oldalon van (a Káptalani Levéltár/Várplébánia épülete alatt). E zárórész a bejárattól délre az alsó kiegyenlítő téglaréteg alsó soráig maradt meg, a téglák felszíne jól látszik. A bejárattól északra magasabb falcsonk is előkerült. Az északi és déli oldalon 3-3 apszis helyezkedik el.

---

[258] GOSZTONYI 1938B; 1938C; 1939B ; 1939, 1939D; 1940B, 1943 10-14; HORVÁTH T 1938, 1968; TÖRÖK GY 1968B; RADNÓTI, GOSZTONYI 1939A 97, 1940A 56, 1943 10, FÜLEP 1969A 156, 1984 57-59; FÜLEP-BURGER 1981 11-13.

[259] VISY 2007A 8-9; POZSÁRKÓ – TÓTH I. ZS. – VISY 2007 87-88.

[260] GOSZTONYI 1943 13

[261] GOSZTONYI 1943 11.

[262] A *basilica discoperta* keresztény kötődéssel a jeruzsálemi Szent Sír templománál jött először létre, tető nélkül összekötve a Martyriumot és az Anasztasziszt – GOSZTONYI 1943 14; FÜLEP-BURGER 1979 250; VANYÓ 2005 73.

[263] GOSZTONYI 1939 100; 1943 14.

[264] TESTINI 1980 655.

[265] FÜLEP-BURGER 1979 250.

[266] GOSZTONYI 1943 125.

[267] Az épület alaprajzának antik geometriai egyezéseit Nagy Mihály mutatta be (NAGY M 2002).

Az épület külső hossza 22,67 m, legnagyobb külső szélessége 17,45 m.[268] A keleti karéj átmérője 490 cm, míg a többi karéjé átlagosan 390 cm. [269] A megmaradt alapfalak vastagsága 95- 125 cm között változik, legnagyobb megmaradt magassága az északi oldalon 420 cm, a déli oldalon 240 cm. Falai mészkőből épültek, a belső falsíkot faragott, nagyobb kövekkel rakták ki, míg a külső, föld alatti fal egyenetlen felületű, helyenként lépcsősen változó vastagságú. A fal belsejébe apróbb kövek vannak öntött falazással beépítve. A kőfalat kétrétegű kiegyenlítő téglasorok tagolják. Az alsó kiegyenlítő téglaréteg a belső járószint felett 1,15 m magasan van, felette nagyjából további 1,00 m távolságban következik a második, majd a harmadik újabb 1,00 méterrel magasabban következik. E rétegek két sorban elhelyezett 5 cm vastag, szabályos római téglákból készültek. Egy téglasor a vastag mészhabarcs réteggel együtt tehát 25 cm vastag és a fal teljes vastagságán átvezet. A téglasorok közti távolság felénél a kőfalazat vízszintjét kővel egyenlítették ki, és ugyanitt létesültek az építkezés állványzata falra helyezett gerendáinak falban megmaradt lyukai, melyek gondoskodtak az elkészült épület falát kívülről övező talaj befelé történő lélegeztetéséről, szárításáról. Ezeket a lyukakat az első és második téglaréteg közt élére állított téglákból álló téglakeret veszi körül, míg a második és harmadik téglaréteg közti lyuksort már nem. Az állványlyukak mérete 10 x 15 cm, mélységük 40-50 cm.[270,271] A fal téglái és kövei közti hézagokat kitöltő habarcsot vékony fadarabbal hézagolták. A padló balti szintje 154,83 m. Tégla másutt csak elszórtan, kiékelő szerepben fordul elő a falban.

A falak mindenhol befelé csonkultak, vagyis külső élük magasabb, mint a belső. Mindez különösen erősen látszik ott, ahol az átlagnál vastagabbak, vagyis a keleti apszis délnyugati és délkeleti indításánál.[272] Tehát a keleti apszis mindkét indításánál – ahol az épület külső oldalán találkozik az északkeleti ill. délkeleti apszisokkal – megfigyelhető egy-egy 50 x 50 cm széles támpillérszerű kiszögellés, mely felfelé haladva megszűnik. Az apszisok találkozása a fal belső oldalán Fülep Ferenc megfogalmazásával élve kettős falsarkot (falvastagságot) eredményez.[273]

A falakon vakolatnak vagy festménynek nem volt nyoma, noha freskódarabok az ásatások során a második járószintről előkerültek.[274] Török Gyula feltételezte róluk, hogy másik épületből kerültek oda.[275] A Cella Septichora bejáratánál a Ny-i záró fal D-i sarkát már Gosztonyi Gyula is megtalálta.[276,277] Visy Zsolt ásatása során ismét előkerültek oldalfalai és egy helyén maradt padlótéglája. Ebből következtetve a belső járószintet is téglával akarták

[268] Fülep Ferenc és Burger Alice leírásában még 22,8 111 és 17,35 111 adatok szerepelnek (FÜLEP-BURGER 1981 12).
[269] Az oldalkaréjok mérete nagyjából azonos a Cella Trichora karéjainak méretével (GOSZTONYI 1943 14).
[270] GOSZTONYI 1943 11.
[271] A lyukak nagysága feltehetően tükrözi a római pallérok által használt állványgerendák vastagságát, míg a lyukak sorai megmutatják a kőműves állások falazáskor alkalmazott magassági szintjeit (FÜLEP – BURGER 1979 250).
[272] GOSZTONYI 1943 11-12
[273] FÜLEP 1984 57.
[274] GOSZTONYI 1939 102 1943 11; FÜLEP 1984 58.
[275] TÖRÖK GY 1968.
[276] GOSZTONYI 1939A 102.
[277] A bejárat teljes feltárását Visy Zsolt végezte.

borítani. A lejtős térszinten egy Ny-i irányú ideiglenes, lépcsős bejáratra is lehetett következtetni, amelyhez eredetileg minden bizonnyal narthexet is terveztek építeni. Az előkerült ideiglenes lépcsőfokok 3,0 méteren 1,5 m szintesést hidaltak át. A kapunyílás mintegy 2,4 m széles volt. Bár Gosztonyi Gyula két különböző korszak járószintjét határozta meg, a belső járószintek kérdése az első ásatás után még homályos maradt[278] és csak 2005-ben tisztázódott teljesen.[279] A római járószint két rétegből állt: egy 8- 10 cm vastag agyagos rétegből, mely részben az építési munkálatok során halmozódott fel, részben viszont a fölbesüllyesztett épület padlójának tudatosan létesített vízszigetelő rétegévé vált a felette levő „terrazzo" alatt. A padlón Gosztonyi Gyula imbrex tetőcserepeket talált[280], ami megegyezik az építmények összeomlásának visszafelé történő szokásos folyamatával, vagyis először a tető omlik be, majd a falak romlanak le. Ugyanő konzoltéglákról is beszámolt.[281] Az épület tetejének elkésztültére szerinte az is utalt, hogy az északi apszisokban megtalált, felhalmozott építési meszet csak fedett, csapadéktól óvott térben tárolhatták. Ugyanez azonban azt is mutatta, hogy mégsem fejezték be teljesen[282], hiszen az építkezés utáni kitakarítás nem történt meg. A befejezetlenség további bizonyítékai a vakolatlan falak, az igazi járószint kiépítése nélkül hagyott, egyenetlen felületű, 20-40 cm vastag, meszes-homokos, lejtős belső padló, a csak ideiglenesen kiépített bejárati rész[283] és esetleg a belülre építeni szándékolt sírok vagy szarkofágok nyomainak hiánya.[284] Az épület kései datálhatóságát (430-as évek) a sírok hiánya miatt Tóth Endre is feltételezte.[285] Legkésőbbre tett kormeghatározását Fülep Ferenc és Burger Alice adta: 5-6. század.[286]

A Cella Septichora körül 1938-40-ben feltárt sírokról (R/33-35) [287] keveset tudunk A falakhoz való viszonyuk homályos, az R/33. sír leleteit Fülep Ferenc próbálta a sírhoz kötni.[288]

Mivel a hétkaréjos épület a temető területén épült és földbe süllyesztették, már Gosztonyi Gyula is feltételezte, hogy sírkamra és az apszisok a családi sírok elhelyezésére készültek.[289] Ezt a nézetet Fülep Ferenc is elfogadta és a részletek egyezése alapján a kölni (Colonia Agrippinensis) kilenckaréjos St. Gereon-bazilikát[290] hozta fel legközelebbi analógiaként. A megtalált freskótöredékekről feltételezte, hogy római koriak és a Cella Septichora esetleges felső szintjéhez tartoztak Az apszisok lefedését félkupolás megoldással képzelte el. Végül a St. Gereon-bazilika analógiája alapján elképzelhetőnek tartotta azt is, hogy a hétkaréjos épület volt Sopianae temetői bazilikája.[291] Ez ma már cáfolható, hiszen az épület távolról

[278] GOSZTONYI 1940 56; FÜLEP 1984 57.
[279] POZSÁRKÓ-TÓTH I.ZS.-VISY 2007
[280] A 2005-2006. évi ásatás során már nem találtak tetőcserepeket.
[281] GOSZTONYI 1943 11-12.
[282] FÜLEP-BURGER 1979 251.
[283] A Cella Septichora lépcsőit vízmosta árkok szabdalják, ami az építkezés félkész voltára utal (VISY 2007C 1 18 2007D 144).
[284] POZSÁRKÓ-TÓTH I. ZS.-VISY 2007 87.
[285] TÓTH E 2001A 1133.
[286] FÜLEP-BURGER 1979 250; FÜLEP 1984 285.
[287] HORVÁTH T 1938, 1968; GOSZTONYI 1939 115.
[288] FÜLEP 1984 59.
[289] GOSZTONYI 1939A 102.
[290] STETTLER 1957; SCHMIDT 2000 268-270; RISTOW 2004 182-183.
[291] FÜLEP 1984 58-49.

bazilikával rokonítható formája ellenére sem bazilika, hanem egy félig földbe süllyesztett centrális építmény, melyet valószínűleg sírkamrának szántak.

Mivel a Cella Septichora az eddigi legkésőbbi temetői építménynek tartható, kérdéses hogy a körülötte levő késő antik sírok korábbiak vagy későbbiek-e nála. Az épület bizonyíthatóan egyetlen egy sírt sem metszett. Elképzelhető, hogy a belső tér lemélyítésével megsemmisítettek néhány korábbi sírt, vagy épületet, de ennek kicsi a valószínűsége. Szintén kevéssé valószínű lehetőség, hogy a sírok sokkal későbbiek, mert akkor feltételesen a 430-as évek utáni továbbélő lakossághoz kellene kötni őket. A legvalószínűbbnek tűnő megoldás szerint a Cella Septichora helyén már előtte létezett egy K-Ny irányú természetes mélyedés[292], ahol sírokat nem létesítettek, de a félig földbe süllyesztett épület megépítésére pont alkalmas helynek bizonyult Ebben az esetben a körülötte levő, de nem a völgytalpakban elhelyezkedő sírok valóban korábbiak lehetnek nála.

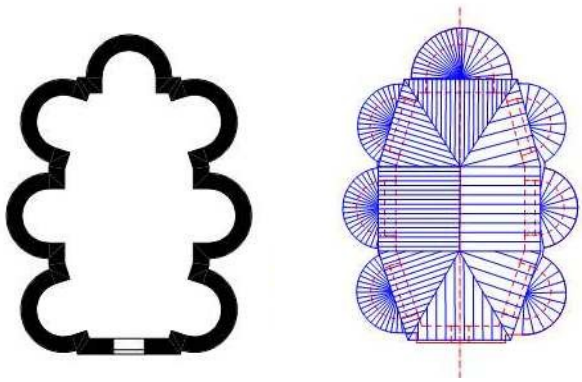

88. kép. A 11. sírkamra alaprajza és rekonstruált felülnézete (Rajz: Mezős Tamás)

12. „Ókeresztény Mauzóleum”

Forrás: Gábor 2008, 94-96.

A Pécsi Ókeresztény Mauzóleum és sírkamrájának maradványait Fülep Ferenc 1975-76-ban tárta fel.[293] A kétszintes, K-Ny tájolású építmény alsó része három helyiségből álló sírkamra, felső része pedig egyhajós temetői épület, apszissal.[294]

A felszíni épület külső hossza 18,1 m, külső szélessége 9,5 m. Belső hosszúsága 13,8 m, szélessége 4,8 m. Falainak vastagsága 100-120 cm. Északi, déli és nyugati falainak külső síkjából 3-3 támpillér ugrik ki 90-100 cm-re. Kelet felé félköríves apszissal zárul, amelyből ugyancsak 3 pillér ugrik ki. Az északról első és második pillér között az apszis fala elkeskenyedik, itt vastagsága átlagosan 45 cm. Az épület belsejében, középen egymással szemben 1-1 pillér ugrik befelé. A hajó keleti végén ugyancsak egymással szemben 100 cm széles beugró pilléreket találunk. Fülep Ferenc szerint ezek a diadalív tartópillérei lehettek. Az épület belső padlószintje Ny-felé lejt, ami az épület Ny-i falán pontosan kirajzolódott. Az

[292]Egy patakmeder maradványa – Kraft János szíves szóbeli közlése.

[293]FÜLEP 1977B; FÜLEP-BURGER 198 1 30-33; FÜLEP 1987; FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988 15-22; FÜLEP-BACHMAN 1990.

[294]A dunántúli ókeresztény emlékeket oly rendszerességgel felsoroló Wolfgang Schmidt azonban sajnos 2000-ben nem tudott az 1970-es években kiásott Pécsi Ókeresztény Mauzóleumról, ezért jelenthette ki, hogy az egyetlen biztosan keresztény késő antik temetői építmény Pécsett az 1. sírkamra (SCHMIDT 2000 299).

padló eredeti helyén levő kisebb töredéke in situ az ÉNy-i sarokban került elő és mutatta, hogy a padlószintet többször is megújították.[295]

A felső épület alatt sírkamra volt, melyet Fülep Ferenc altemplomnak nevezett.[296] Területe kisebb, de nem pontosan a felszíni épület közepe alatt helyezkedik el, hanem kissé É-felé eltolódva. Ez a sírkamra három részre tagolódik. A keleti és középső helyiség temetkezés céljára szolgált, a nyugati helyiség pedig előtere lehetett, ahol lépcső vezetett le a sírkamrába. A keleti és középső helyiségek együttes hossza 6,8 m, szélessége pedig 3,3-3,4 m. A sírkamra boltozata az ívesen záruló keleti falon nyugodott. Belső magassága 2,5 m lehetett, de boltozata beszakadt. A falak magassága a boltozat indításáig 180-200 cm. A keleti falban fülke található félköríves felső záródással és sík hátsó fallal. A fülke nem a fal közepén fekszik, hanem kissé É-felé tolódott.

A K-i helyiség, vagyis a tulajdonképpeni sírkamra hossza 4,25-4,30 m, festményekkel díszített falait simára vakolták. A helyiségében talált mindhárom szarkofág összetörve került elő. A legnagyobb a DK-i sarokban álló, Ny-K irányítású faragott képekkel díszített márvány sírláda volt, mely mögött a D-i fal K-i és a K-i fal D-i részeire csak annyi vakolat került, amennyit a szarkofág mögé benyúlva fel tudtak kenni. Ezekre a falrészekre festmény sem került. A szarkofág rejtett, DK-i sarkának faragványát sem készítették el, ami arra utal, hogy eleve ide szánták A másik két szarkofág mészkőből és homokkőből készült. A sírkamra padlóján a három szarkofág töredékei között 14 ember csontjai kerültek elő, vagyis egy-egy szarkofágba több halottat temettek, de azok beteltével körülöttük akár a padlón is hagyhattak lepelbe csavart holttesteket. A sírkamra sok halottja esetleg az ókeresztény *depositio ad sanctos* szokással hozható összefüggésbe.

A középső helyiség eredetileg előkamra lehetett. Vakolata durvább habarccsal készül, és sárgásabb, mint a sírkamráé. Festmény pedig nem került rá. Ide ért le a felszíni épület padlójából a sírkamrába meredeken levezető lépcső, melynek nyomai a mai szervizfolyosó falában még láthatóak.

A sírkamra építésének folyamatát Fülep Ferenc írta le: a megásott, körbefalazott gödörbe az ásatáson megfigyelt lépcsős bevágások segítségével eresztették le a nagy márványszarkofágot. Ezután készült el a sírkamra boltozata, vakolata és kifestése (ami miatt nincs festmény és rendes vakolat a nagy szarkofág mögött, ill. a falfülke is elcsúszott É-i irányba), majd nem sokkal később az előkamra, melynek hozzátoldott jellegét más pécsi sírkamrák esetén is meg lehetett figyelni (1, XIX., XX.). Valószínű, hogy közvetlenül a temetést követő utómunkálatokhoz tartozott. A felszíni épület és az onnan levezető lépcső véglegesítése lehetett az utolsó fázis. A sírkamra szarkofágjainak behelyezési sorrendje világos. Először a márvány sírláda, majd későbbi szándékkal a vele szemben levő került be, amely már takarta a festmények egy részét is! Legvégül az a darab jutott ide, melynek nem jutott hely a sírkamrában és részben átlóg az előkamrába. A két helyiség közti szokatlanul széles nyílás tette ezt lehetővé.

[295] Fülep Ferenc az apszisban oltárt feltételezett (FÜLEP-BACHMAN 1990).
[296] FÜLEP 1987 33.

A kápolna rekonstrukciójával kapcsolatban a legnagyobb nehézséget a bejárat azonosítása okozta, mivel a Ny-i oldal közepét támpillér foglalja el. Fülep Ferenc egy falhiátus okán a D-i oldalra helyezte. A Ny-i oldali bejárat elvetését az útban levő támpillér és a sírkamra lejáratának elhelyezkedése valóban alátámasztja. Ezentúl a tebessai triconchos (belülről trichora, kívülről szögletes „karéjokkal" rendelkező építmény) mintájára[297] megfontolandó egy szűk, ÉK-i bejárat lehetősége is. Tebessában az apszisokon keresztül több helyiség és egy relikviakamra is nyílott, míg a pécsi Mauzóleum fala az apszis egy szakaszán elvékonyodva akár küszöböt is sejtethet? Fülep Ferenc is felvetette az apszis két pillére közti bejárat lehetőségét.[298]

A templom és sír összevonása valószínűleg már a 2. században elkezdődött É-Afrikában és Róma katakombáiban is. Prudentius említette, hogy Hippolütosz sírja mellé a katakombában oltárt állítottak (*Peristephanon* XI. 170). Euphémia mártírsírjának templom mellé való helyezéséről szólt Amaszeai Aszteriosz (*Homilia* Xl: in *laudem S. Euphemiae*). Jób esetében pont a templom oltárát helyezték a sír fölé Egeria szerint (*Itinerarium* c. 16, 7).

A mártírsírhelyek és templomok közt alapvetően kétféle viszony képzelhető el. A 2-3. századtól élő szokásnak – amikor a templom vagy emléképület a sírhely fölé épül – a nagy korszaka Konstantin bazilikaépítéseivel kezdődik el, mely Damasus pápa munkásságával folytatódott. A másik, amikor a 4. század végétől egyre gyakrabban már a felemelt ereklyéket viszik a városba, a templomhoz (*translatio*). Amennyiben elfogadjuk, hogy a pécsi temető ismert keresztény jellegei nagymértékben igazodtak a Konstantin, majd Damasus által meghatározott római és birodalmi temetői emlékállítási szokásokhoz, akkor La Alberca és Marusinac példája nyomán (LII. TÁBLA/4.) feltételezhetjük a pécsi Ókeresztény Mauzóleum épületének keleti szomszédságában egy temetői bazilika létét, amire a Fülep Ferenc ásatásának idejéről fennmaradt szóbeli tudományos legenda és a szegényes írásbeli utalások által sejtetett falrészlet[299] utal is. A L1Alberca-ban talál t mauzóleum (LII. TÁ BLA/1 -3.) abban is hasonlít a pécsire, hogy falai – ellentétben rekonstrukciójával és Fülep Ferenc véleményével[300] – éppúgy nem felmenő folytatásai a sírkamra falainak, mint Pécsett. Az ókeresztény épülettípust Ejnar Dyggve nevezte el Mauzóleumnak.[301]

Pozsárkó Csaba szerint a Mauzóleum belső elrendezése egyfajta gnosztikus-manicheista, dualista szemléletet tükrözne. A falra festett, Jézust szimbolizáló Krisztus-monogram balján a szarkofág (= a test), jobbján pedig az ülő alak (= a lélek?) kapott helyet a kettősséget szimbolizálva.[302]

A sírkamra falába mélyített 20 x 20 cm-es, mély lyukak megrongálták a falfestményeket Fülep Ferenc szerint a sírkamrát később lefedő deszkákat tartó gerendák ágyairól van szó.[303]

[297] SCHMIDT 2000 309-311.
[298] FÜLEP 1987 38.
[299] FÜLEP 1977 246; NAGY T 1987-88 223.
[300] FÜLEP 1987 36.
[301] DYGGVE-EGGER 1939 10-13 82-88.
[302] POZSÁRKÓ 2004 3 8.
[303] FÜLEP 1987 40; FÜLEP-BACHMAN 1990.

Véleményünk szerint az összetört szarkofágok miatt a sírkamra tere valóban lakhatatlan és járhatatlan volt. A törmelékek felett viszont a falba helyezett gerendákon képezhettek deszkapadlót, mely egy felszíni vagy félig felszíni lakóhelyhez tartozott, ugyanúgy, ahogy a megmaradt kőfalhoz kívülről hozzátapasztott kemencék és cölöplyukak.[304] A sírkamra falába épített fedés tehát nem egy népvándorlás kori sírkamralakás födémje, hanem a sírkamra fölé épült ház külső vagy belső padlója lehetett, alatta üreges térrel.

A kripta padlóján talált 17 érmet 350 és 375 között verték, de az utolsók igen kopottak. Fülep Ferenc a szarkofágot és a kripta belső helyiségének elkészítését a festményekkel együtt a 4. század 50-es éveire tette.[305] Hudák Krisztina ehhez közelítően a freskók készítésének idejét stílusjegyeik alapján 340 és 360 közé helyezte.[306] E meghatározásokkal a festmények készítése tekintetében és a sírkamra első fázisa esetében nem érthetünk egyet, mivel ezt a földalatti építményt már a legkorábbi változatától kezdve keletelték, valamint falképei olyan szoros kapcsolatot mutatnak az I. sírkamráéival[307], hogy azokat nem előzhette meg 40-50 évvel. A mauzóleum kriptája és kifestése inkább a 4. század utolsó negyedére tehető. Az előkamra és a lejárat, valamint a szintén keletelt felszíni építmény nyugati irányú meghosszabbítása pedig a 4. század legvégén, még inkább az 5. század elején készülhetett. Az első sír utáni további, több mint tíz halott betemetése szintén a 4. század legvégén, 5. század elején történhetett.

Falfestményei:

Forrás: Gábor 2008, 135-136.

A sírkamra teljes északi falát festményekkel díszítették. A keleti és déli falakon viszont a nagy szarkofág miatt csak a hozzáférhető részeket festették ki. Töredékesen megmaradt részletekből következtetve a boltozat is festve volt.[308] Az északi falon *A négyszögletes vörös keretbe foglalt két fő jelenetet a déli fallal megegyező módon megfestett, márvány faldíszítést utánzó (márvány inkrusztációs) fehér tábla és vörös korong választja el egymástól. Az Ádám-Éva jelenet közepén a Tudás fáját jelképező almafa látható, amelyen az első embereket bűnre csábító kígyó tekereg, nyelvével csaknem Éva könyökéhez érve. A fától jobbra Éva, balra Ádám áll, szemérmüket zöld színű falevéllel takarják el. Egyik lábukkal mindketten kilépnek a képmezőből, amely szemmel láthatóan kicsinek bizonyult a valószínűleg a festés során később elkészült, kissé vaskosra sikerüli alakok számára. Ádám feje egyáltalán nem, Éva arca csak részben maradi meg. ... A másik fő jelenet az imádkozó Dánielt ábrázolja az oroszlánok vermében. Két karjáról jobbra és balra girland (füzérdísz) látható, amelyekről piros szalagok csüngenek. Dániel rövid tunicát visel, derekán övvel. Lábánál két oroszlán található: egyikük vicsorogva nézi a prófétát, a másik fej t elfordítja tőle ... Az alak mellett látszódó, félkörívben aláhulló, két vörös girland és a róla lógó vörös szalagok a balkáni ókeresztény sírfestészetben is divatosak voltak. Bár első látásra úgy tűnik, hogy Dániel két feltartott kezében egy-egy koszorút tart, ezek csak háromnegyed körívben lelógó girlandok, amelyekhez Dániel egyik kézfeje sem ér hozzá ... Az oroszlánok*

[304] FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988 20-22.
[305] FÜLEP 1987 38 ;FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988 18-19.
[306] HUDÁK 2003
[307] FÜLEP 1987 38; FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988 20.
[308] FÜLEP-BACHMAN-PINTÉR 1988. 17, HUDÁK-NAGY 2005A 24, 2005B 24.

testtartása, mérete, sörényének kidolgozása a pécsi Dániel-jelenetet közvetlenül a 4. század közepe utáni időszakra keltezi. Az északi fal északkeleti falsarkában keskeny, keretelt mezőben növényi motívum, álló virágfüzér látható ... A mauzóleum sírkamrájának keleti falának közepén egy falba vájt fülke látható. Itt az ásató Fülep Ferenc búzakalász-ábrázolásokat véli felfedezni ... A fülke bal oldalán bő szabású, fehér tunicás, ülő alak látható; fűszálakat, illetve a figura és széke kompozícióját övező két nagyobb növényt, talán pálmát idéző, rövidebb-hosszabb, zöld színű vonalak között ... felvetődik a kérdés, hogy a szék nem esetleg egy szokásosan ládának ábrázolt Noé-bárka, a jelenet pedig a pálmával jelképezett új világnak örvendő Noé? A figura maga előtt lógatott két karját könyökben kissé behajlítva tartja: ez megfelelhet combján nyugtatott helyzetének, de a bárkából is kihajolhat két karja. A szék, vagy láda előtt az alak lábai látszódnak, amennyiben ez ülő alak ... A fűszálak mindkét esetben a Paradicsomkertet jelképezik, amely a vörös színű abroncskerékbe foglalt Krisztus-monogrammal, a krisztogrammal egy térben helyezkedik el ... A fal felső részén, a krisztogram két oldalára ívelt vonalú girlandokat festett a festő, amelyekről vörös szalagok hullanak alá, ezzel még ünnepélyesebbé téve a mennyei teret ... A sírkamra délnyugati falsarkánál, a dongaboltozat indításánál a fal megtisztítása során kerültek elő egy figurális díszítés elmosódott apró részletei. Ezeket az ásató Fülep Ferenc kezdetben sarus lábnak, később egy legelő állat (szamár) felszerszámozott fejének határozta meg.[309]

Pozsárkó Csaba szerint a pécsi festmények kereteit, térkitöltő márványutánzatuk (LVl. TÁBLA/3) és medalionjaik okán az ún. pompei-i III. stílusba tartoznak.[310] A rajtuk látható vörös-fehér-zöld minta szimbolikájának megfejtéséhez viszont elméleti szempontból állt hozzá és inkább a középkorra jellemző minták alapján a fehéret János evangélistával, a vöröset István vértanúval, míg a zöldet az aprószentekkel azonosította.[311] A valóságban valószínűleg sokkal egyszerűbb kötődés fedezhető fel a festmények történetein. A fehér a tisztaság, a megkereszteltek és mártírok ruhájának a színe a zöld kimondottan a Paradicsom növényeihez köthető, míg a vörös valóban vér, a mártírság természetesen adódó színe.

Márványutánzatos festmények szokásáról írt Vitruvius is.[312] A 2-3. századi halomsírok festett sírkamráinak és előkamráinak márványutánzatos dekorációját[313] helyi előzménynek tekinthetjük. Ilyen dekoráció Rómában, a Balkánon és a Közel-Keleten egyaránt előfordul. Pannoniában a fenékpusztai és kékkúti épületek megmaradt freskó-töredékein lehet márványimitációt látni, amely az inkrusztációs stílusba tartozik.[314] A pécsi temetővel jellegében erősen rokon beskai temető 4. század közepére tehető festett sírkamráját is többféle márványmintával díszítették, aminek alapját Mirjana Marijanski-Manojlovié a közvetítő jellegű késő hellenisztikus időszakon keresztül Mezopotámiáig vezette vissza.[315]

[309] HUDÁK-NAGY 2005A 20-24.
[310] POZSÁRKÓ 2004. 3.
[311] POZSÁRKÓ 2004. 7.
[312] VITRUVIUS, De architectura, VII.5/1.
[313] PALÁGYI 2003. 259.
[314] NAGY L 1938. 134.
[315] MARUANSKI-MANOJLOVIC 1987 88

Nyugat felé a kölni kilenckaréjos építmény belső vakolatán találtak márványimitációt.[316] A márványutánzat mindenesetre annak a valódi márványból való borításnak az imitálására szolgál, amelynek legszebb példái az igazi márványmozaikokkal inkrusztált képek (pl. a tunéziai Thysdrus/El Djem-ben feltárt 2. századi háza *opus sectile* részének díszítése)[317].

A mauzóleum sírkamrájában található másik térkitöltő motívum egy pálmaábrázolás. Keretelt trapezoid alakjánál fogva valóban egy kifestetlenül maradt üres rész díszítésére szolgálhatott. Hasonlóan keretelt, a rendelkezésre álló teret trapezoid keretben kitöltő, 4. század végi növényi mintás festmény ismert a Comodilla-katakombánál (cubicolo di Leone LVI. Tábla/2. kép)[318].

A Mauzóleum freskóit Hudák Krisztina a római SS. Pietro e Marcellino-katakomba festményeivel és a thesszaloniki Jó Pásztor-sírkamra képeivel rokonította,[319] viszont a balkáni sírfestészetben nem fordul elő Dániel-ábrázolás.

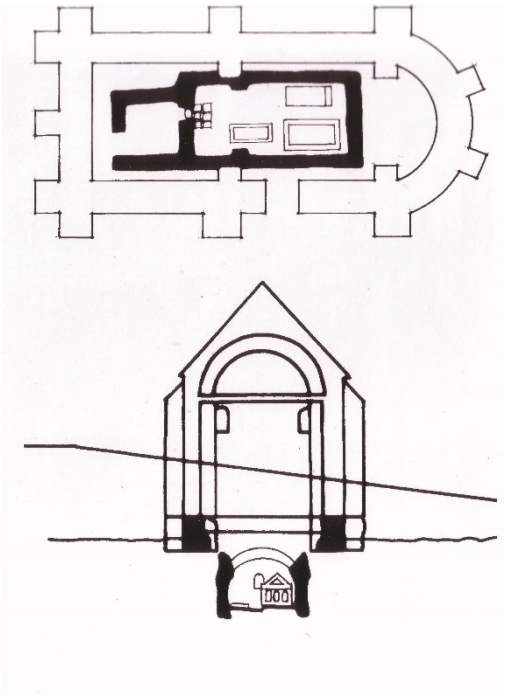

89. kép. A 12. épület alaprajza és metszete (Gábor 2007, 14. kép)

[316] SCHMIDT 2000. 269.
[317] SZABÓ M 1974. No 28b
[318] GUJ 2000. 69.
[319] HUDÁK 2003.

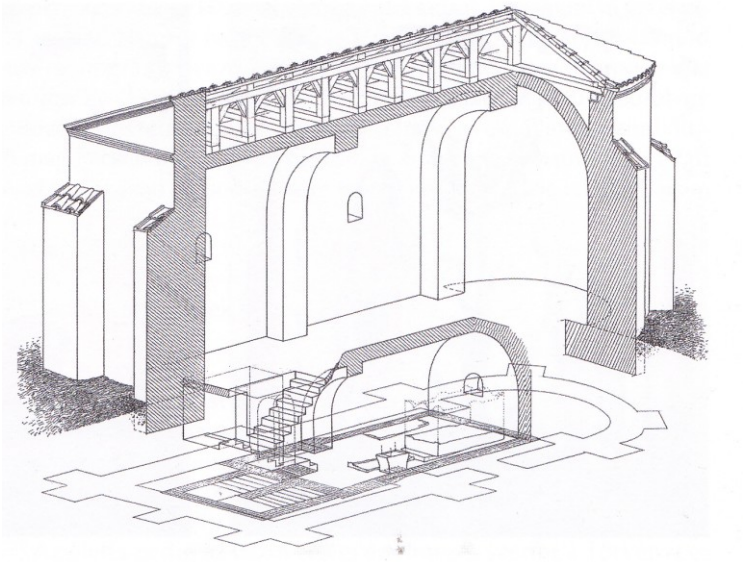

90. kép. A sírépület rekonstrukciós rajza (Gábor 2013, 21. ábra)

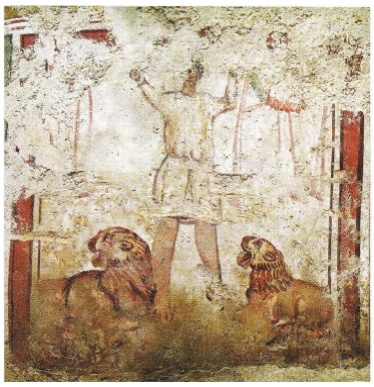

91. kép. Ádám és Éva ill. Dániel jelenete a sírkamrában (Gábor 2013, 23-24. ábra)

13. XIII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 72-75.

A Szent István tér 12 - Apáca u. 14. megnevezésű területet - mely részben a mai pezsgőgyár komplexumát takarja - 1968 és 1972 között kutatta meg Fülep Ferenc (és Kováts Valéria). Több, mint száz sírt tártak fel. Az Apáca u. 14. számú ház kertje alatt 1969-ben kiásott XIII. „sírkamra”[320] tengelye ÉK-DNy irányt mutat. Apszisa Ék-felé záródik, bejárata pedig DNY felé néz. Ny-i fala azonos az egy évvel korábban megtalált ún. „2. fallal”. Fülep Ferenc 1969-től végül a sírkamra K-i és Ny-i falait valamint az azokat összekötő apszist együttesen „2. falnak” hívta, míg a D-i fal bejárattól Ny-i részét „11. falnak”, a K-re levő részét pedig „12. falnak nevezete”. A szentély belső körívét alkotó fal Ny-i oldalát 13, K-i oldalát pedig 18. számmal látta el, míg a szentélyrészt „záró” a 14-et kapta. Az épület K-i falából befelé induló rossz falazású, 35-55 cm széles és 40 cm magas K-Ny irányú fal lett a 15, amely az épület déli falával párhuzamosan, attól É-ra 220-240 cm távolságban fut. Ennek D felé forduló folytatása a 16. fal (iránya azonos az épület K-i és Ny-i külső falainak irányával). A 15. fal csatlakozik ugyan az épület K-i falának vakolt belső oldalához, de csak később épült hozzá. Fülep Ferenc szerint a 15. fal és a 14. fal tetejére később felhúzott kősor struktúrája azonos.

[320] FÜLEP-BURGER 1981. 37., FÜLEP 1984. 99-107.

A 15. fal teteje 40 cm magasan a padlószint fölé nyúlik, és egységes magasságából Fülep Ferenc arra következtetett, hogy itt csupán egy párkányfalról van szó, mely egységes légtér mellett is leválasztotta az épület DK-i sarkát a belső térből. A 15. faltól É-ra a 2. fal belső része megégett, mintha tűz általi rombolás vagy egyszerűen csak egy világítóeszköz nyomát őrizné. Az utolsó, 17. számot az épület D-i falától 140 cm távolságban É-ra fekvő rövid, K-Ny irányú falszakasz kapta, melynek iránya megegyezik a 11-12., 14. és 15. falak irányával. Mivel az egymással 90°-os szöget bezáró, minimális alapozással rendelkező 16-17. falak építéstechnikája és alakja megegyezik, valamint a 16. fal Ny-i oldala és 17. fal D-i oldala vakolva volt, feltételezhetjük hogy összeérve egy külön fülkét határoltak az épület D-i részén belül. A falak felszíni részének alja a korábbi padlóra, és a 43. számú sír fölé épült, így Fülep Ferenc szerint későbbi betoldások. A belső járószint töredéke az épület DNy-i sarkában 150,15 m balti szinten megmaradt, de rajta és felette a 2. fal felületén égésnyomok is voltak.

Az építmény hossza 7,6 m, szélessége 5,8-6 m. A falak alapozása a XIV. sírkamráéhoz hasonlóan opus spicarum technikával készült A Ny-i fal alapja a mai járószint alatt 210 cm mélyen, a külső római járószint pedig 175 cm mélyen volt, melyet 25-40 cm vastag kavicsos réteg jelez 150,5 m balti szinten. A réteg precízen illeszkedett a 2. fal felszíni részének aljához. A D-i fal megmaradt részének felső szakasza külső égés okán vörös lett. A falakat belülről vöröses-fehér elsimított vakolat borította, alján egy körbefutó belső törésvonal („varrat") mutatja a belsőjárószintet 150,58 m balti szinten.

A „szentélybelső" falának íve (13. és 18. fal) 55-80 cm távolságban a külső apszistól, követi annak hajlását. Vastagsága 40 cm. Ny-i és K-i részének alján a jó minőségű vakolat „varratai" ugyancsak mutatják az egykori belső járószintet, melyből a 18. faltól K-re egy kavicsokkal és téglatörmelékkel kevert kis rész in situ megmaradt. A falnak azonban a járószint alatt csupán néhány centiméternyi alapozása van. A 13. és 18. falak felmenő részének megmaradt magassága 26-28 cm (150,84-150,86 m balti szinten). A 13. és 18. falak félkörívét D-en összekötő 14. fal K felé vékonyodik 60-40 cm között. Alapjai ennek is csak néhány centiméteresek, aljuk 150,5 m balti szinten van. Az alapozás tetején, vagyis a padlószinten egy sor tégla van. A 13-14. falak találkozásánál a belső sarokban megmaradt az eredeti kavicsos-téglamorzsalékos padló, és a 13. fal belső oldalán máshol is ottmaradt a nyoma. A 14. fal Ny-i végén egy kiálló részletet Fülep Ferenc „sarkantyúhoz" hasonlította. A 13-14. és 18. falak egyszerre épültek.

A 14. fal felett, illetve abból É-i irányban kiindulva kőből készült félköríves padozat van, megmaradt részeinek abszolút magassága 150,80-151 m közti balti szinten van. Az épület apszisa, a „szentély" félköríve és a padozat megmaradt alapja koncentrikus félkörökként helyezkednek el, követve egymás íveit. A félköríves „szentély-asztal" vagy „oltárasztal" körül Fülep Ferenc szerint ülőhelyek nyomai maradtak meg, melyek eredetileg egyházi személyek ülőhelyeiként szolgálva (*subsellium*) fával voltak borítva.[321] Mivel a „szentéyrekesztő" 14. számú fal téglasorának tetejére a kősort hevenyészve építették rá, Fülep Ferenc szerint az későbbi fejlemény lehetett, és az eredeti állapot szerint az asztal

[321] FÜLEP 1984. 99.

előtt rácskerítést rekonstruált. Ennek helye azonban csak hipotetikus, valójában a gyakorlat és praktikum nem engedné meg ilyen közel építeni az asztalhoz, mert a kerítéstől nem férne senki oda. Wolfgang Schmidt szerint az apszison belüli félköríves építmény nem oltár vagy subsellium, hanem a halottkultusz mensájának (és tricliniumának) az alapozása, melyre vonatkozóan sok párhuzamot említ Észak-Afrikából. Mindebből kiindulva az építmény keresztény kötődését is megkérdőjelezi.[322]

Az épület belsejében a Ny-i és D-i falakon megmaradt a vakolat. Feltételezhető, hogy a K-i fal is - vagyis a teljes épületbelső - vakolva volt. További vakolat volt a szentély belső körívének külső falívén, a 15-16. falak külső ívének felületén, a 17. fal bejárat felé néző oldalán és a bejárat Ny-i oldalán (11. fal K-i oldala), amiből azonban nem következtethető ki a bejárat K-i oldala, mivel ott a fal hiányos (12. fal). A megmaradt vakolat alapján tehát meghatározhatók azok a területek, ahol felszíni falak voltak és tagolták az épület belső terét, illetve a bejárat egy része a DNy-i belső saroktól K-re 96 cm távolságra. A bejárat nem a D-i fal közepén volt, hanem eltolódva Ny-i irányba. A 2. és 12. fal közti területen (DK-i sarok) az egykori padló helye 150,31 m balti szinten volt. A „küszöb" szintjét két darab in situ megmaradt padlótégla jelezte 150,13 balti szinten. Az 12. és 15-16. falak által közrezárt belső „helyiség" padlószintje (150,31 m) magasabban volt, mint a 11. és 16-17. falak, valamint a küszöb által határolt belső területé. Fülep Ferenc szerint a bejárat, a küszöb és a bejárati kis helyiség egyszerűen alacsonyabban volt, mint az épület többi belső területe. Ugyanakkor a belső járószint magassága délről (150,13 m) észak felé emelkedett, az épület közepén (15. fal) elérve a 150,38 m, a 14. falnál pedig elérve és onnan É-ra a „szentély" területén már egyenletesen megtartva a 150,58 m balti magasságot. Ugyanakkor a 15. faltól északra az épület belsejének középső sávjában két járószint is előkerült. A fentebb említett szint II. Constantin érmével együtt az alsóbb szintet jelentette. A felső járószint az épület közepén 150,58 m szinten volt és a 14. falig folytatódott É felé. A „szentélyben" és a 17. falnál az omladékban egy-egy II. Constantius érmét találtak.[323]

Az épület belsejében, a járószint alatt sírok voltak,[324] melyeket az épület külső falai nem metszettek, de a belsők igen. Az L/4. sír nem volt közvetlen szuperpozícióban, de többször temetkeztek bele (L/4a-b-c sírok) a későbbi testet a korábbiakra helyezték, illetve a korábbi maradványokat mésszel öntötték le. Az L/4c esetében halotti lepel használatát figyelte meg Fülep Ferenc.[325] Az L/40. gyermeksír sem volt közvetlen szuperpozícióban. Az L/43. belülről vakolt sír felett - amelybe három embert is eltemettek (L/43a-b-c sírok) és a korábbi csontokat félrekotorták - azonban a 15-16. számú belső falak voltak. Az L/43. sírba való temetkezések korát Fülep Ferenc 320 és a 4. század közepe közé tette, míg a felettük levő

[322] Ugyanez a helyzet a Salona-Marusinac temető Anastasius mauzóleumával, ahol Wolfgang Schmidt egy családi kultuszból kifejlődő közösségi mártírkultuszt lát (SCHMIDT 2000. 299, 304-305).
[323] FÜLEP 1984. 103, 256.
[324] Sírépület padlója alá ásott sírok Pannoniától Ny-ra is előkerültek (pl. Chur). A szintén svájci Schiers 5. századi temetői építményénél még több hasonlóság fedezhető fel. Az épületben levő földsírokon kívül fallal leválasztott belső helyiség, kultikus célú sarok nyomai maradtak meg (DEGEN 1972-73. 395). Alsóhetény 1. mauzóleumában pedig a mensa oszloptalapzata és faasztal maradványai kerültek elő (TÓTH E 1987-88. 42). A bejárat melletti hasonló térleválasztás figyelhető meg Rifnik ókeresztény templománál (CAMBI 1978. 142.) (XXXV. TÁBLA/5).
[325] FÜLEP 1984. 151.

belső falakat a 4. század közepe utánra. Az L/45. sír az apszis vagy szentély alatt volt. Később ezt a sírt is felnyitották és végül összesen 5 halottat temettek bele (L/45a-b-c-d-e.), a korábbi csontokat itt is félrekotorták. Az L/45a esetén textilmaradványt is találtak.[326]

Az építmény padlója alatt és az épület körül levő sírok között alapvetően három sírirány található. A sírok többsége Ny-K, míg körülbelül 16 sír ÉNy-DK felé tér el, néhány pedig DNy-ÉK felé eltolódott tájolású. Két szuperpozíció alapján halvány jele van annak, hogy irányításuk DNy-ÉK felől fokozatosan, ÉNy-DK, majd Ny-K felé fordult, ugyanis az L/66. Ny-K tájolású sír már metszi az L/67. DNy-ÉK tájolásút.[327] Feltűnő, hogy a XIII. sírkamra ÉK-DNy irányához igazodik, a benne található mindegyik sír arra merőlegesen az ÉNy-DK irányítás felé eltolódó csoportba tartozik. Ilyen értelemben tehát kronológiailag itt az épület korai fázisa és az ÉNy-DK irányú sírok[328] összekötése adott. Ezt követnék az épület körül megjelenő Ny-K tájolású sírok és az épületbelső átépítése.[329] Fülep Ferenc az L/45. sírba való betemetkezések között az oldalra tolt korábbi csontok alapján 30 évnyi szünetet is feltételezett, így a sír fölé épült belső falak kora is későbbre csúszhat. A 321-363 közé keltezhető érmek alapján tehát az épület alatti első sírok a 4. század első felében (Fülep Ferenc szerint 320 körül)[330], az utolsók pedig a 360-as vagy 370-es években létesültek.[331] A mensa-alapzat csak ezután épülhetett az épületben levő L/45. sír fölé. Az átépítésre így legkorábban a 4. század végén kerülhetett sor.

Az asztal funkciója szerint szolgálhatott halotti lakoma céljára - ez esetben az épület cella memoriae volt, de szolgálhatott oltárként is - ez esetben pedig temetői kápolnáról van szó.[332] [333] A késői datálás és átépítési szándék okán az építmény késői fázisában a keresztényekhez tartozhatott. Akár a Nagy Konstantin császár, illetve Damasus pápa, Ambrus püspök, stb. által szentek sírjai fölé építtetett itáliai síremléképületek Pannoniába

[326] FÜLEP 1984. 156.

[327] Az L/91. ÉNy-DK tajolású sír egy leginkább Ny-K irányú sírt vág át. Mivel azonban az L/91.egy gyereksír, nem gondoljuk, hogy az ÉNy-DK tájolású sírok általánosan későbbiek lennének a Ny-K-i irányúaknál. A sírok néhány fokkal való eltérése nem feltétlenül csak asszinkronitásra vezethető vissza, hanem akár a temető belső domborzati viszonyaira is vagy a temetési szertartások idejének napszakbeli különbségeire.
Az L/36 jelü sír szintén szuperpozícióban volt az L/36A. jelű sír felett, de ez utóbbi pontosabb tájolását az ásató nem adta meg.

[328] ÉNy-DK irányú sírok az épületben és körülötte: L/1, L/3, L/8, L/88-89, L/93, L/96-97. és az L/103-104. Ezek kimondottan igazodnak a XIII. sírépülethez.

[329] A 4. század folyamán a temetői épületek irányításában évtizedek alatt megtörténő változások a kölni St. Gereon-kápolnánál is megfigyelhetők. A sírok ÉNy-DK irányítása nagyjából megegyezett a mellettük levő korai sírkamra irányával, majd föléjük épült a Ny-K irányítású kilenckaréjos épület. Basel-Aeschenvorstadtban és Chur-ban a temetők használata során a sírok irányítása változott É-D-ről Ny-K irányúra. (SCHMIDT 2000. 269, 274, 278).

[330] FÜLEP 1987. 38.

[331] Máshol Fülep Ferenc későbbre datálta az utolsó temetkezést (FÜLEP-BURGER 1979. 255).

[332] HUDÁK-NAGY 2005A 16, 2005B 16.

[333] A XIII. sírkamra ÉNy-i szomszédjaként létesített XV. sírkamra (L/42) építéstörténete jó összehasonlítási lehetőséget szolgáltat. Ott a sír és a tudatosan föléje épített felszíni építmény nincs közvetlen architekturális kapcsolatban egymással, de az építményt később nem építették át (lásd alább).

elérő hatását láthatjuk bennük.[334] Pogányok és keresztények talán egyaránt temetkeztek itt[335] - de nem egyszerre.

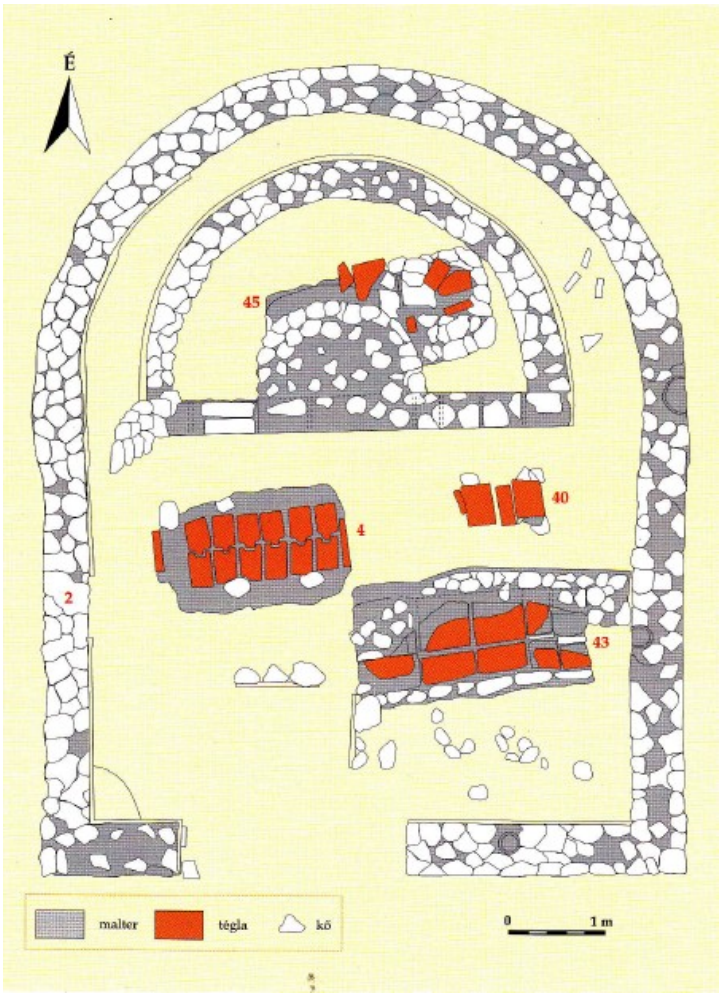

92. kép. A 13. sírkamra alaprajza (Katona Győr 2013, 25. ábra)

14. festett ikersír

Forrás: Gábor 2008, 87.

Ugyanitt, a XXVII. sírkamrától Ny-ra előkerült egy festett, épített „kettős sír" (ikersír, G/I-G/2)[336], mely jellege alapján inkább sír, mint sírkamra. Bár a szakirodalom időről-időre sírkamraként tárgyalja,[337] a számozott sírkamrákra jellemző vagy hozzájuk kapcsolódó épületrészek (kamra, előkamra, bejárat, esetleg felszíni cella memoriae) hiánya miatt nem illik bele azok sorába, így jelenleg külön számot nem kapott. A sírokban talált festmények leírását lejjebb adjuk meg.

[334] Wolfgang Schmidt szerint az építmény nem keresztény misék és eucharisztia bemutatására, hanem halotti kultusz elvégzésére épült, így a belső félköríves rész nem is oltár, hanem mensa (SCHMIDT 2000. 299). Ugyanígy véli Tóth Endre (TÓTH E 2006A 75).

[335] NAGY T 1987-88. 227.

[336] FÜLEP-BURGER 1981. 54.

[337] FÜLEP 1984. 76., KATONA 2000.

93. kép. A 14. festett ikersír festményei (Fotó: Cseri László, www.pecsorokseg.hu/ apaca_utcai_siremlekek)

Falfestményei:

Forrás: Gábor 2008, 137.

Az Apáca u. (Geisler E. u.) 8. szám alatt 1958-ban Fülep Ferenc fedezett fel egy festett ikersírt (G/1-2.)[338] (LVIII. TÁBLA/2). Ez a 18. század végén elrombolt kettőssír Ny-K irányítású volt. Hossza 205-262 cm, szélessége 97 cm. Falainak vastagsága 40-60 cm. A G/2. sír Ny-i, oromzatos fala maradt meg legmagasabban (132 cm) és ugyanitt kőből készült „fejpárna" is volt. A megtalált csapolt téglatöredékek alapján nyeregtetős lefedést kaptak. A sírok K-i zárófala nem volt kifestve. Belsejében az elsimított, átlagosan 1 cm vastag vakolaton festmények láthatók. Legszembetűnőbb a birodalom területén általánosan elterjedt rácsminta ábrázolása, közepén kör alakú mintával. A téma keresztény értelmezésként rokonítható a Korsós-sírkamra kerítésmintájával, vagyis a rács a Paradicsom határait jelölné. Önmagában azonban ez nem elég az ókeresztény azonosításhoz. Az egyik sír Ny-i végében azonban megmaradt egy „ferde" Krisztus-monogram részlete, ami a 4. század 2. felében már keresztény jelentésű szimbólumnak mondható. Ugyanakkor a környező terület sírjaiból előkerült pénzek datálása Kr.u. 264-361 időszakot mutat. Mivel a kettőssír más, korábbi sírokat nem metsz, csupán feltételezhetjük azt, hogy a 4. század 2. felében létesítették. A rácsok közeibe piros és sárga virágokat festettek. A virágok gyakori motívumai a Róma városi katakombáknak és a balkáni sírkamráknak így a rácsmintához kapcsolódóan keresztény értelmezés alapján szintén a Paradicsomkertre utalhatnak.[339]

15. XXVII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 86-87.

1958-ban tárt fel Fülep Ferenc egy kisebb Ny-K irányítású sírkamrát,[340] melyet az ásató sírkamrának tekintett ugyan, de számozásában a sírok közé sorolt (G/25-26.). Padlója a feltöltött mai járószint alatt 4 m mélyen került elő. Az alapvetően Ny-K irányítású építmény 94°-al tért el az É-i iránytól. Hossza 241 cm, szélessége 191 cm volt Legépebben és legmagasabban a Ny-i fal maradt meg, mintegy másfél méteres magasságban. A megmaradt falak teteje befelé indult, mutatva, hogy a sírkamrában egykor dongaboltozat volt, de az ásatás idejére beomlott. A falak kőből és mészhabarcsból készültek, rajtuk

[338] FÜLEP-BURGER 1979. 251-252., FÜLEP 1984. 76.

[339] FÜLEP-BURGER 1979. 252, HUDÁK-NAGY 2005A 14-15., 2005B 14-15.

[340] FÜLEP 1969B, 1984. 82-85., FÜLEP-BURGER 1979. 253-254., 1981. 55-56., HUDÁK-NAGY 2005A 13., 2005B 13.

rózsaszínes vakolat van, mely legépebben az É-i falon látható (a párkánytól felfelé azonban már itt sem maradt meg). Az északi fal 35 cm, a déli fal 32-38 cm vastag. A Ny-i fal É-i vége 50 cm, D-i vége 70 cm vastag. A D-i fal nem maradt meg. A falak vastagságának különbsége abból adódhatott, hogy a sírkamrát teljesen a földbe süllyesztették. A Ny-i falon két boltíves, félhenger alaprajzú falfülke épült egymás mellé. Dupla voltuk és Ny-i falon való megjelenésük elüt a temető többi sírkamrájától. (Hasonló irányt a II. sírkamra estén az R/II/1. sír feletti falba épített rés, illetve a IV. sírkamra esetén a szintén Ny-i falba épült, de később megsemmisült fülke vagy loculus mutat. Az irányítás alapján a sírkamra rokonítható még a temető XV. számú, ÉNy-DK tájolású építményével is.)

A sírkamra DNy-i sarkában egy új sírt helyeztek el. Az új gyermeksír 125 cm hosszú, 45-50 cm széles és 70 cm mély. Falainak sárgás-homokos habarcsa jól elválik a sírkamra falától. Valószínűleg nagyméretű, vízszintesen elhelyezett téglákkal fedtél le. Fülep Ferenc és Burger Alice szerint ez a gyermeksír már a népvándorlás korában került a helyére.[341] A sírkamrában belül a falfülkék aljának szintjén egy 10 cm széles párkány fut körbe. Fülep Ferenc a sírkamra használatának első fázisában az É-i falhoz épült Ny-K irányú sírt rekonstruált a falon és a padlón látható nyomok alapján, melynek belső fala 25 cm széles lehetett A sír valószínűleg vízszintes (?) lefedését a belső fal és a párkány tarthatta. A fülkék száma alapján valószínűsíthető, hogy a sírkamra D-i falához is szándékoztak egy sírt építeni. A későbbi beásások a D-i fal középső, 75 cm-nyi részét elrombolták a sírral együtt. Fülep Ferenc szerint ezután került be a sírkamra DNy-i sarkába a G/26. számmal jelzett későbbi, rövidebb sír. A falfülkékbe az ásató edényeket feltételezett, amit Wolfgang Schmidt a keresztény kötődéssel együtt megkérdőjelez.[342]

A sírkamra körül épült sírok többsége igazodik hozzá, kettőt azonban elmetszett (G/27., illetve a sírkamra ÉNy-i sarkánál található másik sírnak - melyet a G/32. sír is felülrétegez - Fülep Ferenc nem adott külön számot), vagyis ebben az esetben nem teljesen érvényesül a sírkamrák „elsőségének" a temető területén általában megfigyelhető szabálya.[343] A sír tehát korábbi volt, mint a sírkamra. Ugyanez nem feltétlenül érvényes a sírkamra körüli összes sírra, hiszen némelyik igazodott hozzá. Elsősorban a DNy-ÉK irányítású G/31. sír és esetleg egy korábbi sírt elmetsző G/32. sír tartható a sírkamránál későbbinek.

16. csoportos temetkezés sírkamrája

Forrás: Gábor72008, 76-78.

Az Apáca u. 8. szám alatt található az ún. Közösségi sírkamra vagy Csoportos temetkezési hely épületmaradványa (G/4./A-D, ill. G/4/a-j. sírok).[344] [345] 1958-ban tárta fel Fülep Ferenc

[341] FÜLEP-BURGER 1979. 254.

[342] SCHMIDT 2000. 296.

[343] A XXVII. sírkamrához hasonlóan a VII.és XVI. sírkamra is metszett korábbi sírokat.

[344] FÜLEP 1969. 8., 1984. 79-81., FÜLEP-BURGER 1979. 252-253., 1981. 54-55.

[345] A XVI. sírkamra teremszerű jellegével közel áll az őskori értelemben vett természetes vagy mesterséges földalatti hypogeum temetkezési helyiségekhez. Ókeresztény előzményei a Róma városi nápolyi katakombák kisebb termei (XXXVI. TÁBLA/5.), de még inkább az észak-afrikai és szicíliai nagyobb földalatti temető-termek (VANYÓ 1988. 71.). A sírok épületen belüli soros elrendezése okán Wolfgang Schmidt a churi sírkamrával hozta párhuzamba (SCHMIDT 2000. 295.), ami valóban jó analógia, azzal a kitétellel, hogy ott a sírok közt nincs közlekedőfolyosó.

egy nagyobb sírcsoport sírjaival és sírkamráival együtt. A nagyméretű kőből és téglából épült É-D tájolástól 86 fokkal eltérő földalatti helyiségében 14 Ny-K irányú sírt rekonstruált az ásató.[346] Kőből és téglasorokból épített falai 183-219 cm magasságban maradtak meg, felettük tégla boltozat volt, melynek indítását a K-i falban eredeti helyén maradt két nagy tégla mutatja. Ezen téglák által kiadott ívből kiszerkesztve 320 cm körüli lehetett a belső magasság. A sírkamra belső hossza 8-8,2 m, belső északi szélessége 4 m, déli szélessége 4,1 m. A falak vastagsága átlagosan 65-85 cm. A falakat belülről téglaporral kevert meszes habarccsal vakolták, festmény nem került rájuk. Az északi falban egy-egy lyuk (?) volt 110 cm illetve 118 cm magasan. A bejárat a déli oldalon nyílt a mai járószint alatt 60 cm-el. Szélessége 76 cm, küszöbét egy darab kőből faragták ki, melyen az egykori ajtó tengelyének nyomai megmaradtak. A déli fal belső oldalán, a küszöb vonala alatt 25-30 cm széles, elsimított felületű vakolat volt, mely alatt barázdák maradtak jelezve a 3-4 tagból álló lépcső egykori helyét. A bejárati küszöb szintje 120 cm-el volt magasabban, mint a sírkamra belső járószintje, vagyis körülbelül 3-4 lépcsőn lelépve lehetett bejutni a helyiségbe. A keleti fal egy modern csővezeték fektetésekor erősen megrongálódott. A DK-i sarkától északra 110 cm-re, a K-i fal külső oldalán egy átvágásszerű hiátus keletkezett, amely elvékonyította, de nem vágta át teljesen a falat. A belső járószint 215-230 cm-el van mélyebben a mai járószintnél. A padló a D-i oldalon teljesen eltűnt, az É-i részen azonban a mészhabarcs és a belenyomott padlótéglák nyomai is megmaradtak, és az ÉK-i sarokban néhány tégla is feküdt. A sírkamrában faszén és hamu maradványai utaltak arra, hogy később tüzet gyújtottak itt, mégpedig a padló feltörése után. A sírokat az ásatás során már nem találták meg, de helyük a sírkamra falán kirajzolódott. Ezek alapján Fülep Ferenc következtetni tudott alakjukra, méretükre és számukra. Az ÉK-i sarok É-i falán belülről egy téglafalat lehetett azonosítani, melyhez a saroktól mérve 205 cm hossza és 55-60 cm magasan az É-i falon illesztés helye fut végig. Efölött 12-15 cm széles fehéres sáv látható. Az illesztés nyomai az északi falon 160 cm hosszan és 50 cm magasan láthatók, fölöttük ugyanolyan fehér sávval. A Ny-i falon az egykori sírládák illeszkedéseinek nyomai végig szabályos távolságokban követik egymást, míg a sírok helyét keretező illeszkedést finoman simított rózsaszín vakolat váltja, jelölve a Ny-K irányítású sírokat. Fülep Ferenc a nyomok alapján a Ny-i fal mentén összesen 10 sírt rekonstruált. Hasonló illeszkedési nyomok láthatók a D-i falon 170 cm hosszan, 60 cm magasan, felettük a 15 cm szélei fehér szalaggal. Mindezek az illeszkedési maradványok egykori sírok helyére utalnak. A K-i fal felületén 4-5 további elkülönülő illesztési helyet és köztük négy téglalap alakú, simított vakolatrészt talált Fülep Ferenc, aki az előző tízen túl 4 további, falhoz kapcsolódó sírra következtetett. Az É-i falon a Ny-i és K-i sírládák helyei közt egy 30-35 cm keskeny rész maradt, mely a sírsorok közti folyosó szélességét adta meg. A sírok magasságát a vakolaton talált fehér szalag mutatta, vagyis a sírokat habarccsal fedett nagy, vízszintes téglákkal zárták le.

A két szellőzőnyílásból Fülep Ferenc arra következtetett, hogy a sírkamra legalább félig földbe volt süllyesztve.[347] A falak alja kevésbé volt szabályosan falazva, mint a felső rész. Belül mészhabarccsal, kívül azonban részben csak sárga agyaggal voltak megkötve. Fülep Ferenc szerint az alsó agyaghabarcsos rész a római járószint alá került, vagyis az épület csak

[346] FÜLEP 1969B., 1984. 78-81., HUDÁK-NAGY 2005A 13., 2005B 13.
[347] FÜLEP 1969B kép: 9-10.

1 m mélyre volt lesüllyesztve. Ugyanakkor a római kori külső járószint lejtett, így az épület déli végénél körülbelül 20 cm-el volt mélyebben, mint az északinál, így az É-i fal „szellőzőlyukai" még mindig 10 cm-el a járószint felett voltak. Véleményünk szerint azonban azok teljesen a föld alatt voltak, mint az V. sírkamra vagy a Cella Septichora esetében a falakban megmaradt kőműves állások lyukai.[348] A dongaboltozat pedig arra utal, hogy a XVI. sírkamra a földalatti sírkamrák típusába tartozik. A déli oldalnál az egykori külső járószint a 18. században odaépített ház miatt már nem volt megfogható, de Fülep Ferenc véleménye szerint a bejárati küszöbhöz képest 20-25 cm-el volt mélyebben volt.

Véleményünk szerint viszont annál magasabban. A sírkamrában egy üvegedény és egy agyagkancsó töredékén kívül Gallienus pénzét találták,[349] ami 264 utánra keltezi a sírkamrát, a korai kezdetek okán esetleg hosszabb, generációkon át való használatra utalva a 3-4. század folyamán.[350]

A sírkamra K-i oldalának, ahhoz igazodva építették meg a G/15-16. ikersírt. Irányítása Ny-K (74°-75°-al eltérve É-tól). Falai kőből és téglából épültek. A két sír közül a G/15. alja téglából, a G/16. alja pedig mészből készült, nyugati végükben „párnával". A két sír légterének összekötését az elválasztó falba épített négyszögletes lyukkal biztosították.[351] Hasonló összeköttetésre van példa a XIX. sírkamra sírjai esetében.

A sírkamra körül talált sírok irányításuk alapján alapvetően két csoportba oszthatók. Egyrészt a Ny-K és az ettől néhány fokkal ÉNy-DK irányba eltérők (G/5, 12, 14-16, 20, 22-24) csoportjára, másrészt az erőteljesen DNy-ÉK irányítású másik sírcsoportra. Az utóbbi csoport sírjai közvetlenül a XVI. sírkamra körül helyezkednek el, sőt az egyik duplasír neki is épült a falának (G/15-16). A 4. század 2. felére elvárható Ny-K irányítást érdekes módon az első csoport mutatja, jóllehet sírjai korábbiak, mint a második csoport sírjai, mivel azok közül kettő is metszi az első csoport sírjait (G/17 metszi G/18-at, ill. G/7 metszi G/9-et). Továbbá a XV. sírkamra is szuperpozícióban van az első csoport egyik sírján (G/25-26. metszi G/27-et), valamint az egyik sírban pogány szokásra utaló csirkecsont is volt (G/8.), a másik kettőben pedig külön kis fülke (G/6., G/35.), ami sírkamrákra inkább jellemző. A temetőrész első korszakát jelentik tehát a Ny-K irányú sírok, míg második korszakát a sírkamrák és a köréjük került DNy-ÉK tájolású sírok, köztük az egyikben (G/17.) a Jó Pásztort ábrázoló (?) gemmával. Ezt a sírt épp az általa kereszténynek ítélt gemma miatt Wolfgang Schmidt a legkésőbbi sírnak tekintette a 4. század végéről - 5. század elejéről.[352] Fülep Ferenc viszont az Apáca u. 8. alatti temetőrész első temetkezéseit a 4. század elejére tette.[353] Az eltérés majd egy évszázad. Részünkről a legkésőbbieknek a XVI. sírkamrát (sírokkal már nem töltötték fel teljesen) és a körülötte levő, hozzá igazodó DNY-ÉK irányú sírokat, valamint a XXVII. sírkamra sírjának átépítését tartjuk, a 4. század végére - 5. század elejére datálva őket. Náluk korábbiak a Ny-K irányú sírok.

[348] Ilyen kőműves állások 4. századbeli ábrázolása látható Tiberius Iustus Hypogeumában a Via Latina-katakombában.
[349] FÜLEP 1984. 256.
[350] SCHMIDT 2000. 296.
[351] FÜLEP 1984. 82.
[352] SCHMIDT 2000. 296.
[353] FÜLEP 1987. 38.

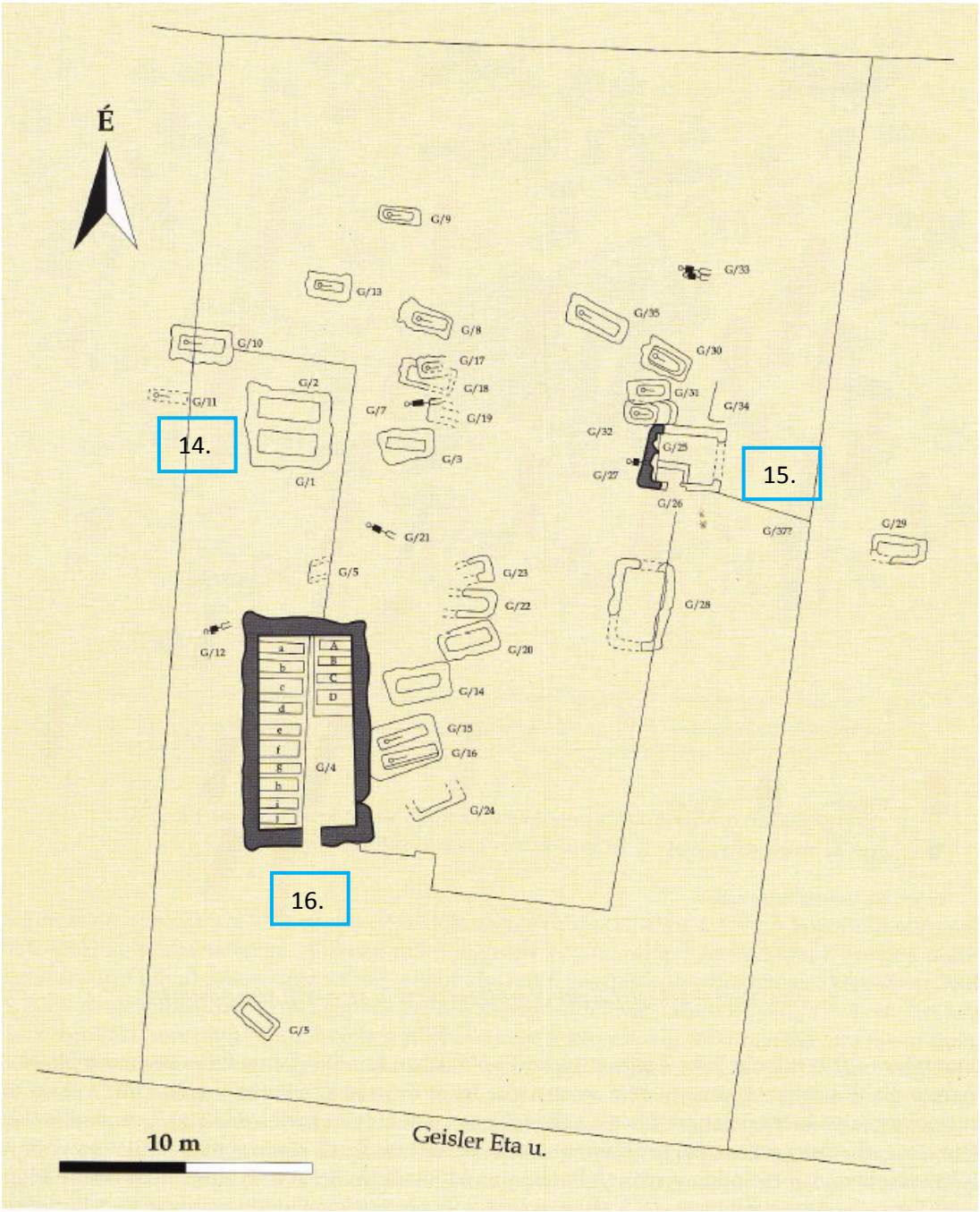

94. kép. Az Apáca u. 8. sz. alatti feltárás összesítője a 14., 15. és 16. sz. sírépítménnyel

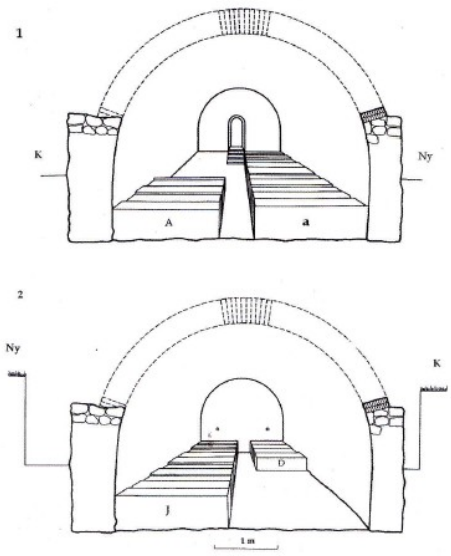

95. kép. A 16. sírépítmény (Gábor 2013, 15. ábra)

17. XXII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008,84.

Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatása során a kripta ÉNy-i sarka került elő, de a sírkamra feltárására nem került sor.[354]

18. XXIII. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 85.

Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatása során a sírkamra ÉNy-i sarkát és K-Ny irányú falrészletét sikerült megtalálni.[355] Egy közműárok a nagy részét elrombolta. Az É-i falon vakolat is volt, előtte pedig egy Ny-K irányú épített sír nyomai. A sírkamra feltárására nem került sor.

19. XIX. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 82-83.

A sírkamra 2003-ban, az V. sírkamra rekonstrukciós munkái idején került elő. Kárpáti Gábor vizsgálta meg ekkor a kamra belsejét. A sírkamra és kápolnájának teljes ásatását a szerző végezte 2004-ben. A sírkamra É-D irányú hossza 270 cm, K-Ny irányú szélessége nem egységes, a D-i falbelső 255 cm, az É-i pedig 245 cm széles. A padlószint 157,86 m balti magasságon van. A kamra falai vakoltak, boltozata téglából készült, festmény nincs rajtuk. Az É-i falban, a sír felett a padlótól számítva 117 cm magasan fülke van, melynek belmagassága 90 cm, mélysége 35 cm, felső része ívben záródik. A fülke aljának magassága az előtte megmaradt párkány alapján megegyezik a sírok vízszintes fedésének magasságával. A fülke nem pontosan az É-i fal közepén helyezkedik el, hanem az ÉK-i saroktól 80 cm-re, az ÉNy-i saroktól pedig 100 cm-re. A sírkamra legnagyobb belmagassága 242 cm. A bejárat teteje 185 cm, küszöbe pedig 65 cm magasan van a belső padlószint felett. A küszöb és a padló közti mélységet egy 30 cm magas, 30 cm vastag és 117 cm széles lépcsőfokkal hidaltak át. A 75 cm széles bejárat téglákkal és kövekkel készült elfalazásának felső része át volt ütve, a fal darabjai a sírkamrába hullottak. A bejáratot kívül egy rövid hozzátoldással hosszabbították meg, melynek arányai azonosak voltak a bejárati nyílással,

[354] VISY 2007A 8. POZSÁRKÓ-TÓTH I. ZS.-VISY 2007. 87.

[355] VISY 2007A 8., POZSÁRKÓ-TÓTH I. ZS.-VISY 2007. 87.

de néhány centiméterrel eltolták nyugat felé. Ennek oka talán az utólagos hozzáépítés, mivel más sírkamránál is előfordul hasonló eltolódás. A sírkamra bejáratához levezető meredek földakna betöltését megtaláltuk. A lejárat padlójának felszínét alig megfogható mészréteg borította, amiből nem lehetett eldönteni, hogy lépcső vagy meredek rámpa vezetett-e le.

A sírok a Ny-i faltól a K-i falig érnek. Belső hosszuk és szélességük azonos: 185 x 50 cm. A D-i sír fala minden oldalon egységesen 30 cm széles volt, tetején a sírfedő téglákat tartó lépcsős párkánnyal. Az É-i sír D-i sírral közös fala tehát 30 cm széles, míg a sírkamra északi falához csatlakozó fala egy 13 cm széles párkány. A D-i sír D-i falának pereme középen hiányos, rongált. A sírokat nagyméretű lapos téglák fedték, melyek közül a megtalálás idején már csak az É-i sír végein levők voltak a helyükön. A téglák mozgatása közben a D-i sír D-i falának vakolatában karcolásnyomok keletkeztek. Ugyanitt kormos emberi kéznyomok is láthatók. A sírokat belülről is vakolták. A két sírt cikk-cakk vonalban egymáshoz illesztett téglákból álló rács választja el közös légtérűvé téve azokat (XL. TÁBLA/2.).[356] A sírok áttört téglából készült padlója alatt „csatorna" volt. A sírokban levő csontok össze voltak keveredve (XL. TÁBLA/3.) és a koponyák a sírokon kívül, a sírkamra DNy-i sarkában feküdtek. Egy sírban talán több halott is feküdt. A sírkamrában ezen kívül vasszeg volt a padlón és egy közepes méretű állat váza, mely valószínűleg később esett be.

A felszíni épület egy hajó nélküli apszis vagy „fülkekápolna" maradványának bizonyult. Az apszis É felé nézett. Az épület alapozási szint feletti falainak egy része is megmaradt (legmagasabb részének balti szintje: 161,29 m). A külső térszint É felől lejtett D-i irányba. Az épület É-D-i átmérője 2,3 m, K-Ny-i szélessége kikövetkeztethetően kb. 4 m. A falak vastagsága 55-70 cm. Az épület a sírkamra fölött állt, de északnyugati résznek alapozási betöltésébe vörösre égett föld is került - valószínűleg egy közeli kemence maradványa. A keleti pillér alatt pedig egy korábban betemetett ÉK-DNy irányú vízelvezető-árok részlete látszott.

Az épület délre néző főoldala előtt további fedett előépítmény nem állt, csupán egy habarcsba téglából kirakott „topogó". A déli oldalon a bejárat nem került elő, a megmaradt falcsonkokban hiátus nem mutatkozott. Itt elképzelhető, hogy magas küszöböt emeltek (Visy Zsolt szóbeli közlése) vagy az egyetlen nyílás csak egy ablak volt. Az épület belső falazását opus spicatum módszerrel erősítették, a külsőt pedig téglával kereteit kváderköves kazettákkal díszítették. A talajszint felett téglából faragott, kiálló lábazati gallért is készítettek. Az épület körül a tetőről lecsorgó víz elvezetése érdekében vastag terrazzo járószintet képeztek.

A felszíni építmény nyugati oldalát egy 2,2 m szélességű, É-D irányú középkori várfal metszi. A 4. századi épületnek eredetileg 3 külső támpillére lehetett, melyek közül a Ny-i pillérre a középkori fal ráépült (vagy elbontották). Az É-i pillér 161,32 m balti szintmagasságig, a K-i pillér pedig 161,07 balti magasságig maradt meg. Az építmény padlóján keresztül - valószínűleg a 13. században lyukat ütöttek a sírkamra boltozatába. Ez azonban nem az első

[356] Az egymás melletti sírok közti kapcsolattal párhuzamot mutat a pécsi temető XVI. sírkamrája melletti G/ 15-16.sírok átlyukasztott közös fala.

behatolás nyoma, mivel az elfalazott bejáratát is áttörték, feltehetően akkor, mikor még ismerték a helyét. A középkori „rablók” lapos téglával felülről elfedték az általuk ütött lyukat, így a sírkamra a megtalálásig üreges maradt.

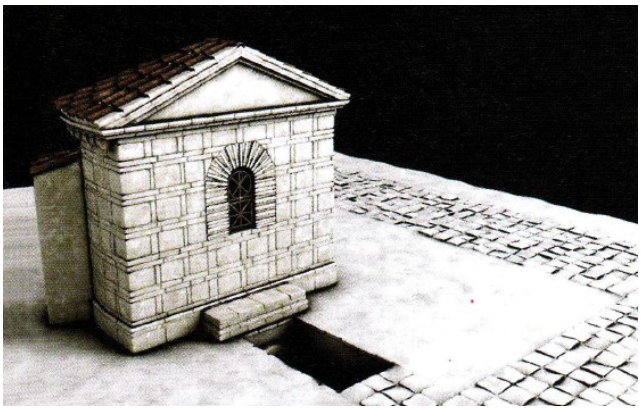

96. kép. A 19. sírkamra felszíni épületének virtuális rekonstrukciója (Gábor 2013, 16. ábra)

20. XX. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 83-84.

A sírkamra felszíni „kápolnáját” és dongaboltozatának É-i végét 2004-ben a szerző találta meg. Magát a sírkamrát és a felszíni épület D-i oldalát Visy Zsolt tárta fel 2005-2006 folyamán.[357]

A dongaboltozatos, belül vakolt sírkamra épen maradt.[358] A kripta belső méretei és elrendezése azonosságot mutat a pécsi sírkamrákéival. A felszíni építmény stílusa pedig a XIX. építményével rokonítható. Mivel a sírkamrába a sírládák elrendezése alapján eleve három sírt tervezhettek, ennek megfelelően a felszíni építmény méretei is egyharmaddal nagyobbak a kétsíros XIX. sírkamráéinál.[359]

A sírkamra É-D irányú külső hossza 390 cm, belső hossza 300 cm. K-Ny irányú külső szélessége 386 cm, belső szélessége 240 cm. A boltozat téglából készült, belül a teljes sírkamrát vakolták. A belmagasság 200 cm. Az északi oldalon hiányzott a szokásos falfülke. A sírok közti belső tér 310 cm hosszú és 70-75 cm széles. A padló meszes.

Az északi oldal mentén fekvő épített sírláda falai voltak a legmagasabbak, a sír belső mélysége: 52-53 cm. A keleti oldalon fekvő É-D irányú sírláda belső fala a padlótól számítva 78 cm magas volt, míg a nyugatié csak 67 cm. A keleti sír belső mélysége 53 cm, a nyugatié 57 cm volt, de egyik sír padlójának mélysége sem érte el a sírkamra padlószintjét (balti szinten: 158,43 m). Az északi és keleti sírokat téglából készült nyeregtetővel fedték, míg a nyugatit vízszintesen elhelyezett téglákkal. A fedőtéglák nagy része a sírbolygatások okán a padlóra és sírokba volt dobálva. A sírok belső hossza is különböző: az északié 195 cm, a keletié 175-178 cm, míg a nyugatié 176 cm. A sírok méreteinek és lefedésének ilyen eltérése arra utal, hogy előre eltervezett elrendezés szerint, de nem egyszerre készültek. A

[357] VISY 2007A 7.

[358] POZSÁRKÓ-TÓTH I. ZS.-VISY 2007. 86.

[359] A sírok hasonló elrendezése már a 7-8 évszázaddal korábbi labrandai sírkamrában is látható (XLII. TÁBLA/4.).

K-i sír belsejét vakolták kifestették. Az elsimított belső vakolatra körben vöröses okker színű rácsmintát, az É-i oldal tetején pedig Krisztus-monogramot ábrázoltak.

A levezető, szűk, rövid, de meredek (meszes felületű?) lépcsővel ellátott(?) akna oldalát száraz kőfallal rakták ki. A kripta lenti bejárata két fázisban készült, a hozzátoldott rövid rész nem tolódott el úgy, mint a XIX. sírkamra esetében, hanem kiszélesedett. Boltíve a korábbiénál már 33 cm-el magasabbra került, mutatva az akna kezdődő emelkedését, hasonlóan a II. sírkamra bejáratánál látható boltívek viszonyához. A belső bejáratrész szélessége 40 cm, a hozzátoldott íves részé 55 cm. A bejárat belső boltíve 122 cm magas, a hozzátoldott részé 99 cm. A bejárat belső küszöbétől számítva a sírkamra padlója 19-21 cm-el van mélyebben. A lejáratot a két boltív között kövekkel eltorlaszolták, majd az aknát földdel feltöltötték de ezt később a rablók áttörték - valószínűleg még az 5. században.

A XX. sírkamra felszíni építménye a XIX. sírkamráéhoz hasonlóan csak apszisból áll. A félkör déli szárai enyhén összetartanak, így a déli homlokfalnál már enyhén keskenyebb. Az épületnek csak a visszabontott falai maradtak meg. Az É-i oldalon a fal 54 centire felnyúlik az egykori járószint fölé. A járószintből egy téglalenyomatos meszes részlet szintén megmaradt, mutatva, hogy eredetileg téglapadló volt a „kápolnában". A felső épület padlójának abszolút balti szintje: 160,24 m. Az épület É-D irányú külső átmérője 348 cm. A D-i fal K-Ny-i szélessége 355 cm. A falak vastagsága 48-54 cm között volt, külső támpillérek nem csatlakoztak hozzájuk. Kívülről kazettás falazás és lábazati gallér díszíti őket Az omladékok közül előkerült freskódarabok arra utalnak, hogy a felszíni építményt belülről esetleg vakolták és festményekkel díszítették. Az itt megtalált árkokat még a sírépítmény létesítése előtt betemették.

97. kép. A 20. sírkamra belseje a festett sírral (Gábor 2013, 17. ábra)

21. XXIV. sírkamra

Forrás: Gábor 2008, 85.

A Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatásán előkerült kripta alaprajza négyszögletes volt és boltívindításai is megmaradtak.[360] Belső szélesség: 2,9 m, belső hossza kiszerkesztve 3,5-4 m körüli lehetett. Déli fal vastagsága 60 cm, bejárati nyílása: 94 cm. Az előfolyosó teljes szélessége 2,3 m, homlokfaltól számított hosszúsága: 88 cm. A falvastagság itt is 60 cm körüli. A falak átlagosan 70-80 cm magasan maradtak meg. Fennmaradt a bejárati akna gödre és a kripta viszonylag hosszú folyosót mutató kő oldalfalazása. Ilyen hosszú oldalfal esetén felmerület a lehetőség, hogy itt valóban egy földterasz oldalából nyílott a kriptába vezető vízszintes bejárati folyosó. Az előtérből sok freskótöredék került elő.

22. cella trichora 2.

Forrás: Tóth 2011.

[360] VISY 2007A 8., POZSÁRKÓ-TÓTH I. ZS.-VISY 2007. 87.

V.1.1.g A pécsi Janus Pannonius Múzeum szakvéleménye

SZAKVÉLEMÉNY

Tárgy: Sopianae késő római kori temető -UNESCO világörökség kezelési tervhez javaslatok, észrevételek, valamint az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület javaslatainak véleményezése

Készítette: Janus Pannonius Múzeum (JPM) -Tóth Zsolt (régész) és Nagy Erzsébet (Régészeti Osztály – osztályvezető)

I. Állapotrögzítés

Szakmai szempontból legalapvetőbb és a legelső feladat a feltárt, bemutatott épített emlékek állapotrögzítése. Sokféle rajz, fotó, felmérés van az egyes emlékekről, eltérő mennyiségben és eltérő minőségben. Szükség van egy egységes, teljes körű nagyon pontos és nagyon részletes dokumentálásra, az emlékek állapotát rögzítendő. Az újonnan készítendő dokumentáció mellé, össze kell gyűjteni a régebbi dokumentációkat is egy helyre, az egészet egységesen tárolni és kezelni. Ennek legmegfelelőbb helye JPM Régészeti Osztály adattára, ahol jelenleg is archiválva van a régészeti feltárások dokumentációinak egy része. A dokumentációk egy része a Magyar Nemzeti Múzeumban van. Más része a JPM-ben van, de még feldolgozás alatt áll. Szőnyi Ottó és Gosztonyi Gyula feltárásairól a Pécsi Egyházmegye Káptalani Levéltárában elérhető el dokumentáció. Az egységesen, a legnagyobb pontossággal készített, egy helyen tárolt dokumentációt így egy helyett lehet kutatni szakemberek számára, az emlékek esetleges sérülése esetén a pontos helyreállítás megvalósítását teszi lehetővé, segítséget nyújt a későbbiekben szükségessé váló freskó restaurálási munkálatokhoz.

Szükséges feladatok:

- Részletes, nagy felbontású fotódokumentáció, különös tekintettel a festett terekre
- M 1:20 méretarányú felszín és metszetrajzok
- Lézerszkennelés
- Állapotleírás
- Régi dokumentációk archiválása beszkennelve

II. Konzerválás, restaurálás

- A II. számú (Korsós) épület felszíni részén a kilazult köveket meg kell erősíteni, a nem odavaló köveket el kell távolítani. (Jelenleg a falon kötőanyag nélkül odahelyezett terméskő darabok hevernek.
- A XIX. és XX. számú épületeket konzerválni kell. Az állapotuk az elmúlt néhány évben is sokat romlott, a XIX. épület falai elkezdtek repedezni. Esztétikailag sem szép a jelenlegi poros, koszos állapot. A két épület környezetékben az eredeti, római kori, az épületekhez tartozó talajszintet vissza kell egységesen állítani. A művelethez hozzá tartozik a két sírkamra földbe vájt lejáratának a helyreállítása: A XX.-nál csak ki kell újra bontani a betemetett lejárati részt és

konzerválni azt. A XIX.-nél a közelmúltban folyt a lejárat helyreállítása, amely csak elméleti, ugyanis az ásató régész nem készített hiteles dokumentációt. Az elmúlt időszakban kétszer is hozzányúltak a lejárati részhez. Az első (azóta átalakított) verzió közelített az elméletileg lehetségeshez. Utóbbi (jelenlegi) rosszabb az első verziónál. A XX. számú épületnél is megfigyelt száraz falazás is megjelent a bejárat oldalán, de arra sárga altalaj van ráépítve. Ha elméleti szinten rekonstruálni akarjuk a XX. épületnél megfigyelt kőfalazást a lejárat két oldalán, akkor (dokumentáció hiányában) le kell másolni a (részletesen dokumentált) XX. épület bejáratának struktúráját. Ha nem rekonstruálunk kőfalazást, akkor is a XX.-nál megfigyelt árokformából kell kiindulni. A jelenlegi állapot nem hiteles. A XX. épület keleti, festett sírját restaurálni kellene, valamint biztosítani az állagmegóváshoz szükséges hőmérsékleti és páratartalom és fényviszonyokat is.

. • A III. számú sírkamra terében: A sírkamra nyugati faláról leszednénk a Möllerék által a boltvállra ráfalazott újkori téglákat. Változtatni kellene a légtér hőmérsékletén és páratartalmán. Szerintünk túl magas a hőmérséklet és száraz a levegő. Ezt követően ki kellene tisztítani az egész itteni teret, konzerválni a felszínt. Jelenleg nagyon porosak az antik emlékek (sírok, sírkamra), erősen lerontva a látnivalók élvezhetőségét. A III. sírkamra körüli sírok az ásatás befejezése kori állapotban vannak, ezeket is konzerválni, helyenként kiegészíteni kellene a tisztítás után. Fontos itt is az egykori talajszint viszonyok érzékeltetése: A III. számú sírkamra bejárata előtti lejárat és az akörüli talajszint rekonstruálása megtörtént. Ez megközelítőleg helyesnek tartjuk, talán 10-20 cm-rel magasabbra tettük volna. A római kori talajszintet leginkább a III. számú épülettől nyugatra elhelyezkedő középkori fal keleti oldalán lehetne bemutatni az itt található sírok szintjei alapján. Korábban már részlegesen volt ilyen imitáció a falon, de az időközben lekerült onnan.

. • A cella septichorában az üveglapokra cserélt rácsok helyén a habarcsos felszín tisztítására és konzerválására van szükség, ugyancsak ki kell tisztítani a cella septichora bejáratában üvegen keresztül látható részt. Mindkét esetben el kell szigetelni a környező területtől, hogy a homok ne follyon oda. Az északkeleti apszisban a rács kikerült az apszis területéről. Ennek helyén a levésett mészkupacot helyre kell állítani.

• A IV. számú sírkamránál a Möller féle ráfalazás (déli oldal) és rábetonozás (keleti oldal) eltávolítandó.

III. Információs tartalom

Az „Értékes Pécs” projekt keretében (elvileg) pótlásra kerülnek a hiányzó információs táblák. A 3D-s tartalom megvalósításában is a szakmai hitelességre kell törekedni. Ez az elem is a látható emlékek értelmezésének egyik eszköze.

IV. Az ICOMOS javaslat véleményezése

Meglátásunk szerint az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesületnek nem szabadna javaslatot elfogadnia a helyszínen való tájékozódás nélkül. Ez érvényes Prof. Visy Zsolt javaslatait illetően is. Lényegében a korábbi javaslatok ICOMOS-on keresztüli megtámogatása ez a javaslat ugyanazokkal az erényekkel és hibákkal, mint korábban.

. • *„… a műemléki bemutatásra 2006-ban készített tervezetemet és javaslataimat az érintett szakmai szervezetek és a műemléki tanács elfogadták.”* – A tervezetet a múzeum sohasem támogatta egyöntetűen, szakmai egyeztetések alapján az engedélyező hatóság sem.

. • XIX. és XX. számú sírkamrák: A konzerválás szükségességével messzemenően egyetértünk, az egyik legszükségesebb szakmai feladat ennek megvalósítása. Nem értjük, hogy a sírkápolnák belső terét miért kellene részlegesen feltölteni, azt a megtalálás kori állapotban kell hagyni, konzerválva. (A XIX.-nél megvan az eredeti belső szint amúgy is.)

. • III. sírkamra tere: Csak részlegesen történt meg a helyreállítás, van ott még tennivaló. (Ld. II. pont)

. • I. (Péter-Pál) sírkamra : A bejárat előtti részről nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek alapján teljesen hitelt érdemlően helyre lehetne állítani a javaslatokból. A sírkamra előtt a közlekedőfolyosó valóban lejjebb van, mint a sírkamra bejárata, de ez még nem indokolja a folyosó szintjének módosítását. Amúgy is akadályokba ütközik, a fölső szint rácsszintje miatt. Egyetértünk, hogy lehetőség szerint az eredeti szintek követése, érzékeltetése fontos feladat, de ezt itt szükségtelennek tartjuk.

. • IV. sírkamra: A ráfalazás mellett a betont is el kell távolítani (Ld. II. pont), majd (egyetértve a javaslattal) konzerválni kell az épületet. A belső térhez nem nyúlnánk hozzá. A betonozás tényét először igazolni kell. Tudtunkkal nincs arról hiteles adat, hogy meszes járószint lett volna a sírkamra belsejében.

. • V. számú épület: Elviekben egyetértünk a közlekedőfolyosó áthelyezésével és annak indoklásával. A fizikai valójában azonban a védőépület belmagassága miatt nem kivitelezhető. Áthelyezés esetén a nyugati oldalon az épülethez tartozó porticus pillér fölött kellene vezetni a folyosót, amely a közlekedő folyosó szintjének további mintegy 0,3-0,5 méteres emelésével járna. Ez azt jelentené, hogy a Péter-Pál sírkamra felé egy kb. 1,10-1,30 magas „lyukon” kellene átbújni. Emellett a nyugati pillér így is takarásban lenne. Az áthelyezés helyett a fémrács üveglapokra való kicserélését javasoljuk. Az egykori talajszint megjelenítése nem csak megfontolandó, hanem kötelező feladat. Jelen állapotában éppúgy „be vannak csapva” a látogatók, mint a cella septichoránál. A módszeren el lehet gondolkozni.

. • A cella septichora lejáratának bemutatása: A javaslatok legirrelevánsabb része. Értelmetlen és műemléki bemutatási elveket sértene. A szakma a gondolat első nyilvános felvetésekor elvetette. (Torma István ásatási bizottsági elnök 2006. év elején.) Ennek ellenére a javaslat folyamatosan jelen van, egyik leghangsúlyosabb része Visy Zsolt koncepciójának. A földlépcsőből eleve csak a legfelső lépcsőfok maradt meg, annak is csak egy kis része, ugyanis délről és keletről a középkori vár falai, északról pedig a plébánia alapozása vágja át, pusztította el. Az alsóbb lépcsőfokokat pedig a cella septichora terébe bezúduló esővíz eleve elmosta már. (Részletesen lett dokumentálva.) Az egykori viszonyokat legszemléletesebben egy ábrán lehetne érzékeltetni a septichora bejáratában, illetve 3D rekonstrukción. A látogató számára nem lesz értelmezhetőbb a dolog a lépcső láttatásával, szakmailag meg tisztázva és dokumentálva lett. A bemutathatóságot az is erősen gátolja, hogy a lépcső terét elzárja a középkori várfal, azaz nemcsak téglafalat, hanem a középkori falat is bontani kellene a láthatóvá tételhez, különben csak guggolva lehetne bármit látni.

• Cella septichora, külső szint bemutatása: Elviekben egyetértünk azzal,

hogy a jelenlegi állapot hamis benyomást kelthet a látogatókban. A talajszintek érzékeltetése inkább szakmai szempontból (hiteles bemutatás) fontos, ugyanis a látogató önmagától nem a talajszintekkel foglalkozik, ennek kérdése fel sem merül bennük. Ha falak elé építünk akár íves, akár szögletes formában valami földimitációt, attól még a látogató nem fogja érteni, mi miért van. Egy ilyen felfalazás az északi oldalon szinte a mai üvegtetőig érne, a galéria szintről szinte teljesen kitakarná az épület belső terét. Amennyiben mégis sor kerülne az eltakarásra, mindenképp a szögletes, (egyenes vonalú) lezárást javasolnánk. Didaktikai szempontból fontos lenne az északnyugati apszis jelenlegi formában (kibontottan) való megőrzése. Az eltakart és kibontott állapot mutatása nagyban hozzásegít a szituáció megértéséhez. A cella septichorától keletre eső terület rendezése valóban időszerű, a jelenlegi állapot méltatlan a műemlékhez.

. • A cella septichora járdájának átalakítása: Egyetértünk a javaslat nagyobb részével. A fémráccsal borított területhez viszont nem nyúlnánk hozzá. A homokborítás védi az alatta lévő eredeti habarcsréteget, amely a rácson keresztül megtisztítva sem lenne élvezhetően látható.

. • Eredeti szintek érzékeltetése: Egyetértünk. A IV. és V. épület körüli téren kívül a cella septichorától északra a galériaszinten, a védőépület keleti falán is megjeleníthető, esetleg a bejárati folyosón is. Egy barna, kb. 0,2 méter széles földsáv felfestését javasoljuk, amelyen fű (növényzet) is van imitálva.

. • Délkeleti (nem délnyugati – az az eredeti helyén áll) rondella maradványainak bemutatása. A megmaradt falak betonból való kiszabadításával és bemutatásával egyetértünk. A teljesség kedvéért fontos lenne a várárok helyének és annak külső oldalán haladó contrascarpa vonalának a bemutatása is.

. • Installáció, információ: Legjobb tudomásunk szerint a ZsÖK-kel kötött megállapodás és egyeztetések alapján a hiányzó információs táblákat Pozsárkó Csaba és Tóth Zsolt készíti az általuk írt vezető alapján. Ehhez még 2012-ben részletes forgatókönyv készült a ZsÖK számára, ahol táblákra lebontottuk a tartalmat. A 2005-2006. évi ásatás fotó dokumentációját, mint munkatárs Tóth Zsolt készítette. Nincs tudomásunk Visy Zs. – Gábor O. féle forgatókönyvről, ez egyetlen ZsÖK-kel folytatott megbeszélésen nem került szóba. A cella septichora belső terében a rétegrend bemutatásával egyetértünk, mi is javasoltuk, ez az Értékes Pécs projekt keretében elvileg megvalósul. Szakmai kérdés ugyan, de fontos tisztázni: A cella septichora nem volt a középkorban használatban. Ezt Gosztonyi Gy. korábbi és Tóth Zs. 2005-2006. évben tett megfigyelései is egyértelműen bizonyítják. (Erről: A Cella Septichora Pécs első középkori székesegyháza? In: Pécsi Szemle 2011. nyár, 3-13.) Ennek jelenleg is látható bizonyítéka az a mésztönb az északnyugati apszisban, amely rajt ül a septichora falán a középkori szint magasságában, a feltételezett templom járószintjének gondolva…

FOTÓ MELLÉKLET

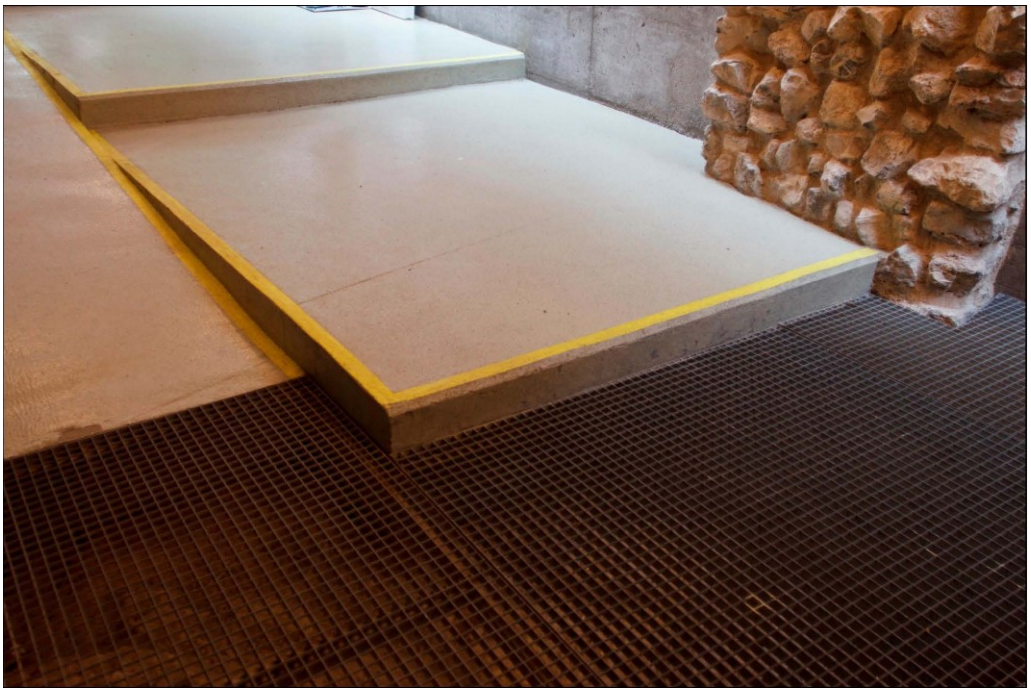

Cella Septichora Látogatóközpont (CSL) – Püspökvár betonnal fedett DK-i rondellája

CSL – A cella septichora földimitációval fedett déli apszisa

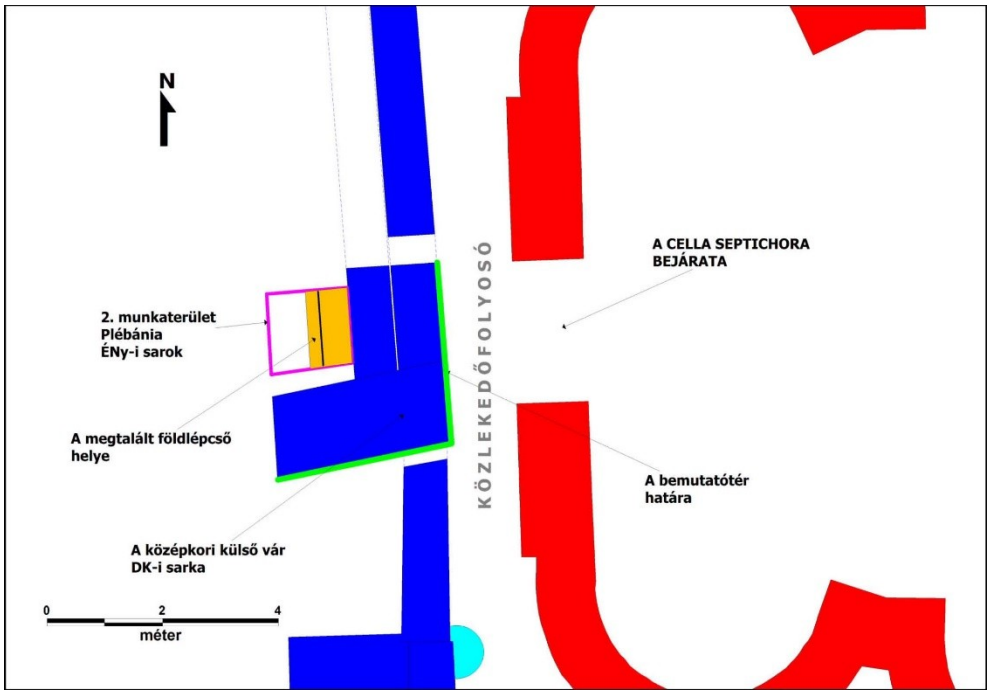

A cella septichora bejáratának alaprajza

A cella septichorához tartozó föld lépcsőfok maradványa

A cella septichorához tartozó föld lépcsőfok maradványa

Vízmosás a cella septichora előtt, amögött a földlépcső maradványa

A cella septichora bejárata az előtte lévő aláfalazott középkori fallal

A cella septichora bejárata az előtte lévő aláfalazott középkori fallal

A cella septichora bejárata az üveglapokkal

A cella septichora ÉNy-i apszisa a középkori meszes szinttel és mészkupaccal

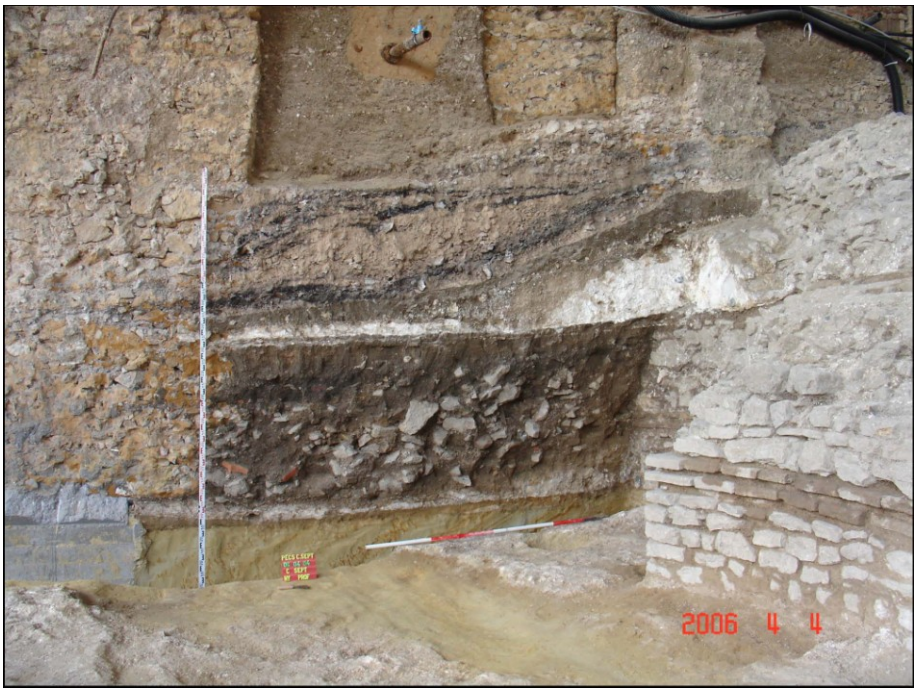

Rétegrend a cella septichora ÉNy-i apszisában

A cella septichora belső tere a feltáráskor

A cella septichora ÉK-i apszisa a feltáráskor

Üveglapra cserélt járószint a cella septichora ÉK-i apszisa előtt

A cella septichora ÉNy-i apszisa jelenleg

A cella septichora ÉNy-i apszisa kívülről jelenleg

A cella septichora keleti apszisa mögött jelenleg

Rálátás a cella septichora északi részére a galériáról

A XIX. számú temetői épület

A XX. számú temetői épület

A XX. számú temetői épület

A XX. számú épület sírkamrájának kibontott bejárata

A XIX. számú épület sírkamrájának rekonstruált bejárata

A XIX. számú épület belső tere

Téglasír a III. számú épület ÉNy-i sarkánál

Téglasír a III. számú épülettől keletre

Az V. számú épület nyugati pillére és közlekedőfolyosója

Üveglapokkal fedett közlekedőfolyosó az V. számú épület előtt/fölött

A IV. számú épület déli oldala az újkori kiegészítéssel

Beton a IV. számú épület keleti oldalán

A IV. számú épület belső tere

Az I. számú (Péter-Pál) sírkamra előtti tér

A III. számú épület és környezete a részlegesen rekonstruált talajszinttel

A III. számú épület rekonstruált sírkamra bejárata

V.1.1.h. A „Pécs (Sopianae) ókeresztény temető” világörökségi területen és védőzónáján levő egyes helyrajzi számokra vonatkozó védettségek

helyrajzi szám	védettség jogi jellege	Műemléki törzsszám [azonosító] / Lelőhely-azonosító	védett örökségi érték neve
18278	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		26945	Püspökvár
		26947	Szent János társaskáptalan
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18281	műemlék	195 [1645]	Városfalak maradványai
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18283	műemlék	195 [1645]	Városfalak maradványai
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18287	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26810	Dóm tér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18290	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18291	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		26945	Püspökvár
		26947	Szent János társaskáptalan
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi

			temetője
18292/2	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		26945	Püspökvár
		28935	Virág-ház
		38760	Belváros nyugati része
18292/3	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		26945	Püspökvár
		28935	Virág-ház
		38760	Belváros nyugati része
18293	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26810	Dóm tér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18294	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26775	Dóm tér
		26810	Dóm tér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		28935	Virág-ház
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18295	műemlék	169 [1796]	Székesegyház
		170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
		170 [16821]	két festett, három festetlen sirkamra
		170 [16822]	Cella trichora
		171 [1797]	Püspöki palota
		174 [1799]	Kút
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26775	Dóm tér
		26794	VI. számú sírkamra
		26795	VII. számú sírkamra
		26798	Cella trichora
		26808	Dóm tér, püspöki székesegyház
		26810	Dóm tér II.
		26944	Püspökkert

		26945	Püspökvár
		28935	Virág-ház
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18297	műemlék	173 [1798]	Szepesy-szobor
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18298/1	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
		170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26822	Felső sétatér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18298/2	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
		170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26822	Felső sétatér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18299	műemlék	170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkarélyos sirkápolna , hétkarélyos épület, két festett, három festetlen sírkamra
		170 [16821]	két festett, három festetlen sirkamra
		178 [1800]	Zenészek emlékműve
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26796	VIII. számú sírkamra
		26797	IX. számú sírkamra
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18300	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán

		170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
		170 [16821]	két festett, három festetlen sirkamra
		170 [16823]	Cella septichora /hétkarélyos templom/ alapfalai
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24585	Cella septichora
		26789	Péter-Pál sírkamra
		26790	Korsós sírkamra
		26791	III. számú sírkamra
		26792	IV. számú sírkamra
		26793	V. számú sírkamra
		26822	Felső sétatér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		38159	XIX. számú sírkamra
		38760	Belváros nyugati része
		57255	XX. sírkamra
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18301/1	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18301/2	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
		172 [1804]	Káptalani levéltár és plébánia
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18302	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18306	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		24564	Aradi vértanúk útja
		26775	Dóm tér

	lelőhely	26810	Dóm tér II.
		26944	Püspökkert
		26945	Püspökvár
		26947	Szent János társaskáptalan
		26948	Püspökvár, gótikus reprezentatív épület (ún. Egyetem)
		26949	Püspökvár II.
		26950	Aranyos Mária kápolna
		28935	Virág-ház
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18342	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24563	Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. u. - Kálvária u.
		24564	Aradi vértanúk útja
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18343	műemlék	71 [1726]	Lakóház (kanonoki)
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26880	Káptalan u. 10.
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18344	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
		170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26820	Káptalan u.
		26879	Káptalan u. 6.
		26880	Káptalan u. 10.
		26881	Káptalan u.
		26945	Püspökvár
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18382	műemlék	42 [1639]	Egyem. lakóház
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24561	Apáca u. 4-10.
		26800	Apáca u. 8.
		26801	XXVII. sírkamra
		26802	XVI. sírkamra

		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18387	műemlék	8809 [1640]	ókeresztény sírkápolna
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26799	XIII. számú sírkamra
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18389/1	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18389/2	műemlék	8809 [1640]	ókeresztény sírkápolna
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26799	XIII. számú sírkamra
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18390	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	24561	Apáca u. 4-10
		26807	Apáca u. 21-23.
		28719	Apáca u. 1. - Széchenyi köz 1.
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18391	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18392/1	műemlék	170 [1807]	Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos sirkápolna , hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra
		170 [18013]	Ókeresztény mauzóleum
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26788	Ókeresztény mauzóleum
		28717	Szent István tér 17-21.
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18392/2	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	28717	Szent István tér 17-21.
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője

18393	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26851	Janus Pannonius u. 11.
		26852	Janus Pannonius u.
		26872	Janus Pannonius u. 10.
		26874	Janus Pannonius u. III.
		26945	Püspökvár
		28717	Szent István tér 17-21.
		28723	Nagy Lajos Gimnázium
		38113	Janus Pannonius utca 2.
		38760	Belváros nyugati része
		70899	Sopianae késő római - ókeresztény északi temetője
18394	műemlék	195 [1645]	Városfalak maradványai
	MJT	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
	kiemelten védett régészeti lelőhely	26945	Püspökvár
		28717	Szent István tér 17-21.
		38760	Belváros nyugati része

35. táblázat

V.1.1.i. A terület régészeti és műemléki védettségére vonatkozó konkordancia táblázat

Régészeti lelőhely neve	Cím	Hrsz.	Lelőhely azonosító	Rövid régészeti meghatározás	Műemléki törzsszám [Azonosító]	Műemléki meghatározás	WHS-MAD szám
Pécs, Belváros nyugati rész	Irgalmasok utcája - Széchenyi tér - Hunyadi J. u. - Aradi vértanúk útja - Klimó Gy. U. - Rákóczi u. Szabadság u. által határolt terület, dél felé kisebb "nyulvánnyal" a vasútállomásig	18 278, 18 281, 18 283,18 287, 18 290, 18 291, 18 292/2, 18 292/3, 18 293, 18 294, 18 295, 18 297, 18 298/1, 18 298/2, 18 299, 18 300, 18 301/1, 18 302/2, 18 302/3, 18 306, 18 342, 18 343, 18 344, 18 382, 18 387, 18 389/1, 18 389/2, 18 390, 18 391, 18 392/1, 18 392/2, 18 393, 18 394	38760	A lelőhely a római kori település és temető, illetve a középkori település nyugati részére terjed ki	4313 [1632]	műemléki jelentőségű terület	
Sopianae késő római – ókeresztény északi temetője	Hunyadi u. - Széchenyi tér - Apáca u. telkeinek déli vonala - Szent István tér - Szent István tér nyugati házsora alatt - Püspökvár - Káptalan u. északi házsora alatt	18 278, 18 281, 18 283,18 287, 18 290, 18 291, 18 292/2, 18 292/3, 18 293, 18 294, 18 295, 18 297, 18 298/1, 18 298/2, 18 299, 18 300, 18 301/1, 18 302/2, 18 302/3, 18 306, 18 342, 18 343, 18 344, 18 382, 18 387, 18 389/1, 18 389/2, 18 390, 18 391, 18 392/1, 18 392/2, 18 393, 18 394	70899	A terület tehatárolása a késő római temetőhöz igazodott, azonban népvándorláskori és középkori emlékek is találhatók a területen	4313 [1632]	műemléki jelentőségű terület	
Aradi vértanúk útja	Aradi vértanúk útja	18303, 18306, 18342	24564	a püspökvártól ÉK-i található bástya alatt egy római kori épület			
cella septichora	Szent István tér	18300	24585	ókeresztény sírkamra	170 [16823]	romemlék / alapfalak	11
Dóm tér	Szent István tér	18294, 18295, 18306	26775	római településjelenségek, népvándorlás kori településnyomok, középkori település és sírok			
Ókeresztény mauzóleum	Szent István tér	18392/1	26788	ókeresztény sírkamra	170 [18013]	romemlék	12
I. sírkamra	Szent István tér	18300	26789	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	1
II. sírkamra	Szent István tér	18300	26790	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	2
III. sírkamra	Szent István tér	18300	26791	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	3
IV. sírkamra	Szent István tér	18300	26792	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	4
V. sírkamra	Szent István tér	18300	26793	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	5
VI. sírkamra	Szent István tér	18295	26794	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	6
VII. sírkamra	Szent István tér	18295	26795	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	7
VIII. sírkamra	Szent István tér	18299	26796	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	8
IX. sírkamra = XXI. sírkamra	Szent István tér	18299, 18344	26797 = 50269	ókeresztény sírkamra	170 [16821]	temetkezési emlék / sírkamra	9
cella trichora	Szent István tér	18295	26798	ókeresztény sírkamra	170 [16822]	romemlék	10
XIII. sírkamra	Szent István tér 12. - Apáca u. 14.	18387, 18389/2	26799	ókeresztény sírkamra	8809 [1640]	szakrális épület / temetőkápolna	13
Festett ikersír	Apáca u. 8.	18382	26800	Festett ikersír	42 [1639]	közösségi épület / kulturális épület	14

36. táblázat

XXVII. sírkamra	Apáca u. 8.	18382	26801	ókeresztény sírkamra	42 [1639]	közösségi épület / kulturális épület	15
XVI. Sírkamra	Apáca u. 8.	18382	26802	ókeresztény sírkamra	42 [1639]	közösségi épület / kulturális épület	16
Középkori püspöki székesegyház	Szent István tér	18295	26808	Román stílusú, háromhajós, háromapszisos bazilika, amely többszöri átépítéssel nyert el jelenlegi formáját	169 [1796]	közösségi épület / szakrális épület / székesegyház	
Dóm tér II.	Szent István tér	18287, 18293, 18294, 18295, 18306	26810	Középkori városal és torony			
Káptalan u.	Káptalan u. - Felső Sétatér	18344	26820	Római sírok			
Felső sétatér II.	Felső Sétatér	18298/1, 18298/2, 18300	26822	Római sír (sírkamra?)			
Janus Pannonius u. 10.	Janus Pannonius u. 10.	18393	26872	cella trichora 2 és avar kori sír	11626 [19692]	romemlék	22
Janus Pannonius u. III.	Janus Pannonius u.	18393	26874	szórvány török kori leletek			
Káptalan u. 6.	Káptalan u. 6.	18344	26879	Mozaikpadló római épület, középkori és törökkori településnyomok			
Káptalan u. 10.	Káptalan u. 10.	18343, 18344	26880	Késő középkori épület			
Püspökkert	Szent István tér	18281, 18287, 18293, 18294, 18295, 18298/1, 18298/2, 18300, 18306	26944	Római kori villaépület			
Középkori püspökvár	Szent István tér	18278, 18281, 18287, 18291, 18292/2-3, 18293-18295, 18297, 18301/1, 18302, 18303, 18306, 18342, 18344	26945	Mai püspöki palota helyén álló XIII. sz-i vármaradvány, középkori várfal, várárok, törökkori torony, késő középkori vár	171 [1797], 28 [1657], 195 [1645]		
Szent János társaskáptalan	Szent István tér	18278, 18291, 18306	26947	Középkori kápolna és csontvázas temető			
Püspökvár, gótikus reprezentatív épület (ún. Egyetem)	Szent István tér	18306	26948	Középkori egyetem maradványai			
Püspökvár II.	Szent István tér	18306	26949	Román kori elbontott épület az egyetemtől nyugatra			
Aranyos Mária kápolna	Szent István tér	18306	26950	Egyhajós, a nyolcszög 3 oldalával záródó szentélyű, keletelt, gótikus stílusú kápolna alapfalai			
Szent István tér 17-21.	Szent István tér 17-21.	18392/1, 18392/2, 18393, 18394	28717	Püspökvár erődítési árka, illetve középkori - késő középkori településjelenségek			
Virág-ház	Szent István tér	18292/2, 18292/3, 18294, 18295,18306	28935	Római és középkori faragott kövek			
XIX. sírkamra	Szent István tér	18300	38159	ókeresztény sírkamra	170		19
XX. sírkamra	Szent István tér	18300	57255	ókeresztény sírkamra	170		20

V.1.1.j. A terület védettségére vonatkozó fontosabb határozatok

1620-33/1951 VKM / 1951.05.07

Ügyiratszám: 1620-33 1951.

Előadó: Bálint Béla

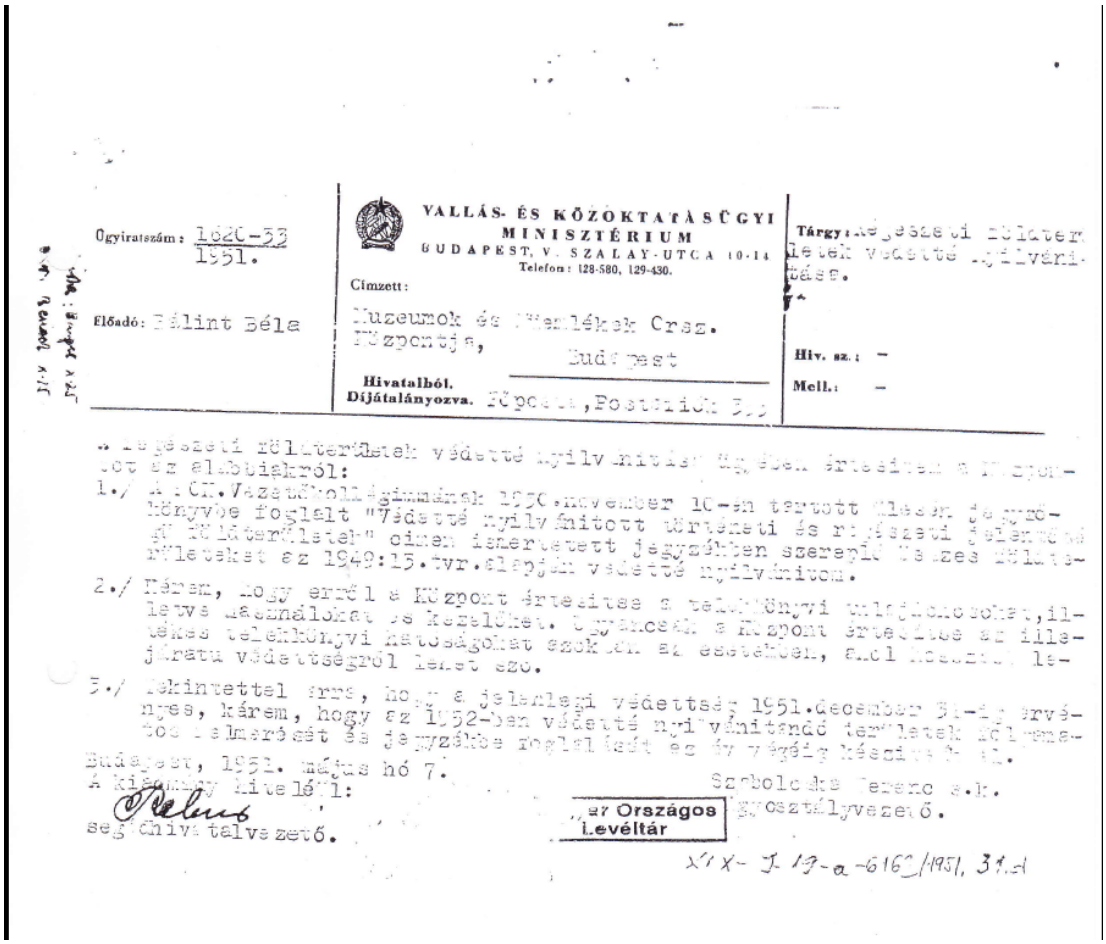

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTÉRIUM
BUDAPEST, V. SZALAY-UTCA 10-14
Telefon: 128-580, 129-430.

Címzett: Muzeumok és Műemlékek Orsz. Központja, Budapest

Hivatalból. Díjátalányozva. Főposta, Postafiók 3[illegible]

Tárgy: Régészeti földterületek védetté nyilvánítása.

Hiv. sz.: –

Mell.: –

A régészeti földterületek védetté nyilvánítása ügyében értesítem a Központot az alábbiakról:

1./ A MOK. Vezetőkollégiumának 1950. november 10-én tartott ülésén jegyzőkönyvbe foglalt "Védetté nyilvánított történeti és régészeti jelentőségű földterületek" címen ismertetett jegyzékben szereplő összes földterületeket az 1949:15. tvr. alapján védetté nyilvánítom.

2./ Kérem, hogy erről a Központ értesítse a telekkönyvi tulajdonosokat, illetve használókat és kezelőket. Ugyancsak a Központ értesítse az illetékes telekkönyvi hatóságokat azokban az esetekben, ahol hosszabb lejáratu védettségről lehet szó.

3./ Tekintettel arra, hogy a jelenlegi védettség 1951. december 31-ig érvényes, kérem, hogy az 1952-ben védetté nyilvánítandó területek folyamatos felmérését és jegyzékbe foglalását az év végéig készítsék el.

Budapest, 1951. május hó 7.

A kiadmány hiteléül:

[signature]

segédhivatalvezető.

Szabolcska Ferenc s.k.
Egyosztályvezető.

Magyar Országos Levéltár

XIX-J-19-a-6162/1951, 31.d

A védett területekről a Minisztériumok értesítsék a helyi tanácsokat és azokat a hatóságokat, akikhez az építkezési engedélyek megadása tartozik. Megjelölve azt a muzeumot, amelyet értesíteni kell az építkezés, csatornázás, vagy egyéb földmunkák megkezdéséről. Ezek a muzeumok a körzetileg meghatározott műemlékvédelemmel is megbízott muzeumok. Az illetékes muzeumok az építkezéshez való engedély kérést a törvényerejű rendelet értelmében azonnal a Központnak jelentsék, egyben azonban megkezdik a védetté nyilvánított terület fokozott ellenőrzését. A muzeumok tudományos dolgozóinak feladata, hogy a megkezdett földmunkát a védetté nyilvánított területen állandóan ellenőrizzék. Amennyiben pedig nagyobb leletmentésre, hatékonyabb tudományos megfigyelésre volna szükség, ezek a muzeumok a Központot értesítsék.

A védetté nyilvánított lelőhelyek jegyzéke a muzeumok gyűjtési körzete szerint:

18./ Pécs, Városi és Megyei Muzeum gyűjtőterületén:

a./ Pécs-Jakabhegy.

b./ Zengővárkony, hajdu temető az országut két oldalán.

c./ Pécs belvárosa a szigeti külváros területe, a déli rész a vasutállomásig.

d./ Beremend-Ida major.

Az 1963 és 1973 közötti "újravédések" jogi aktusainak összefoglaló táblázata

B-

PÉCS

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 9/1963.tvr. alapján védetté nyilvánitott ingatlanok:

	Dátum	Müv. Min.	pécsi tkv.Hatóság engedély száma	Terület	
1	1963.VI.7.	67664/63.	2876/1963.	Káptalan u.- Janus Pannonius u. Leonardo da Vinci u. Zrinyi u. - Jókai u. - Várady A.u. - Rákóczi ut	ökeresztely temetők ↑ város
2	1967.XII.7.	68837/67.	770/1968.	Dóm tér - Felső sétatér - István tér - Geisler E.u. - Janus Pannónius u.közt. - Geisler Eta u. - Sallai I.u. közt.	ökeresztely temetők
	king	48184/71	6953/1971	Szabadság u. - Rákóczi ut .- Bajcsy Zs.ut. - Majláth u.- Szalai A.u. - Jókai M.u	↑ város
3	1970.IV.27.	84959/70.	38610/1990	Sallai u. - Várady A.u. - Jókai u. - Rákóczi ut	↑ város
4	1971.IX.15.	48183/71.	6954/71.	Sallai u. - Várady A.u.	török városközpont.

Dátum	Müv.Min. engedély száma	pécsi Tkv.Hatóság	Terület
5. 1973.IV.18.	46804/73.	3835/73.	Káptalan u. - Leonardó da Vinci u.- Hunyadi J.u. - Széchenyi tér — V. temetők
			Esze Tamás u. - Doktor Sándor u. - Landler J.u. — V. temetők
			Sallai u. - Várady A.u. - Rákóczi ut — V. város
			Jókai u. - Jókai tér - Bem u. Teréz u. - Rákóczi ut — V. város

1976.III.

- . -

V.1.1.k. A világörökséghez kapcsolódó ajándéktárgyak mintakollekciójának arculatformáló, és pécsi művészeket bevonó programja

VILÁGÖRÖKSÉG – ARCULATFORMÁLÁS ÉS AJÁNDÉKOK MINTAPROGRAM

(megvalósult Pécsett, 2002. évben)

Vázlat - forgatókönyv

1. Pályázat meghirdetése a vizuális művészetek területére (képző és iparművészet, fotóművészet, médiatechnikai alkotások)
2. célja kettős: - mecenatúra
   - színvonalas, egyedi városi ajándékok
3. célzott közönség: - művészeti iskolák
   - pécsi, baranyai művészek

   (MAUE, MKI tagok, Fiatal Képzőművészek Stúdiója, Fiatal Iparművészek Studiója, PTE Művészeti Kara nappali és DLA hallgatói)
4. felhasználás: - önkormányzati ajándékként reprezentációs céllal
   - továbbértékesítés, az örökségi helyszíneken a múzeummal és az egyházzal együttműködve
5. a támogatással az alábbi termékek kerülnek önkormányzati tulajdonba:
   - a műalkotás
   - kisebb mennyiségben megrendelt sorozat
   - sorozatgyártásra alkalmas alkotás

   <u>tehát a késztermék</u>

   - az alkotás szerzői jogdíja (ekkor a kivitelezést és az értékesítést az önkormányzat szervezi)

   <u>tehát a tervek</u>
6. együttműködő partnerek:
   - Martyn Ferenc Alapítvány
   - PTE Művészeti Intézet
   - Művészetek Háza

(az értékesítésben együttműködő partnerek: Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Püspöki Hivatal, Pécsi Kulturális Központ – Információs Iroda)

7. feladatok
   a) pályázati kiírás elkészítése
   b) pályáztatás megszervezése, lebonyolítása
      - határidők
      - díjazásokat megbecsülni
      - zsűri tagjainak felkérése
      - meghirdetés módja, mikéntje

   c) a pályaművek zsűrizése
   d) a pályázatok kezelésével kapcsolatos feladatok
   e) a lakossági akció kommunikációs programja és annak végrehajtása
   f) a vásárlás, továbbértékesítés megszervezése

A műveket a Képző-és Iparművészeti Lektorátus szakmai zsűrije bírálja el.

Megjegyzések:

- 2002 évi városmarketing keretben erre a célra nevesített és bizottság által is elfogadott 2,3 millió forint áll rendelkezésre, melyből 2 millió Ft az ami ezt a célt szolgálhatja
- az alapítványi pénzátadáshoz közgyűlési döntés kell, mert pénzek Martyn Ferenc Alapítvány néven nincsenek nevesítve
- a világörökségi keret jelentősen csökkent, ezért célszerű külső források bevonása
- Javaslat: kultúrát támogató pécsi cégek – megkeresése, mint lehetséges szponzorok
- Minden önkormányzati ajándékot 55% adó terhel, ezt a költségvetésben eleve tervezni szükséges
- Célszerű a támogatást kétfelé bontani:
  - Elvi, erkölcsi elismerés (ösztöndíj) – Martyn Alapítvány
  - Az önkormányzat megveszi a terméket, vagy a szerzői jogdíjat (vállalkozási szerződés) – az alapítvány közvetítésével az önkormányzat

- A továbbértékesítésre szánt ajándékok esetében az alapítvány és az önkormányzat csak mint szervező, közvetítő léphet fel, a díjazottak és a múzeum közti közvetlen kapcsolatfelvételt segítendő.

Martyn Ferenc alapítvány:

Dr Hárs Éva művészettörténész, a kuratórium elnöke
Pásztor Ágnes, főosztályvezető helyettes, az alapítvány titkára
Pluhár Gáborné, főtanácsos, az alapítványi pénzügyek kezelője

Kuratórium tagjai:

Szkladányi Péter, zeneművészet
Vidákovics Antal, táncművészet
Ágoston Zoltán, irodalom
Vári Éva, színművészet
Pál Zoltán, képzőművészet
Körtvélyesi László, fotóművészet
Bachmann Zoltán, építőművészet

Felügyelő Bizottság tagjai:

Molnár G. Judit
Simon István
Várnagy Attila

Miért a Martyn Ferenc Alapítvány?

1. A kiemelten közhasznú alapítvány az önkormányzat tulajdona.
2. Az alapítvány 1990-től működik, kétévente meghirdeti a Martyn ösztöndíj pályázatát.
3. Mind az alapítvány, mind az általa meghirdetett ösztöndíj hagyománya és eddigi kifogástalan működése révén jól ismert és elfogadott Pécsett és Baranyában, mind civil, mind a művészek és művészeti vállalkozások körében.
4. Az alapítvány kuratóriuma az önkormányzat, mint tulajdonos által elfogadott, minden művészeti ágat felölelő szaktekintélyekből áll, tehát alkalmas a kuratórium egyben zsűri szerep betöltésére is.
5. Az örökségi, világörökségi ajándéktárgyakhoz kapcsolódó pályázat egyértelműen beleillik az alapítvány már működő pályázati rendszerébe (jogi, pénzügyi, pályázatkezelési, ügyintézési …).
6. Egy ilyen formátumú civil és vállalkozóknak szóló akció, és pályáztatás esetén párhuzamosan egy teljesen új, a célközönség számára nem ismert rendszert kialakítani és működtetni többlet energia és többlet költség, a meglévő és működő ellenében újat indítani még visszatetszést is kiválthat.
7. Az önkormányzat pénzügyi rendszere nehézkesen kezeli a pályázati pénzmozgásokat, szerződéseket, ami szintén megnehezítené a pályázat hivatalon belüli kezelését.
8. A Martyn Ferenc Alapítvány kiemelten közhasznú, ezért további külső források bevonására alkalmas.
9. A Művészetek Háza felajánlása szerint (a városnak semmilyen többletköltséget nem jelentve) a beküldött pályaművekből kiállítás készülne, mely méltó lezárása ennek a civil programnak.

Minta – örökségi arculatformálás pályázati kiírás

(megvalósult Pécsett, 2002. évben)

MARTYN FERENC ALAPÍTVÁNY ÖSZTÖNDÍJA

Pályázati kiírás

A Martyn Ferenc Alapítvány kuratóriuma meghirdeti 2002. évi tematikus ösztöndíj pályázatát.

1. A pályázat témája, célja: a Világörökség helyszíneihez, tárgyi és szellemi értékeihez kapcsolódó színvonalas műtárgyak létrejöttének elősegítése. Kis szériában sokszorosítható, ajándékozási célra is alkalmas tárgyak tervezése a képző-, ipar- és fotóművészet körében.

   Az elnyerhető ösztöndíj összege egy pályázatnál 100 e. Ft.

2. A pályázaton részt vehetnek a Pécsett és Baranyában alkotó művészek:
   - A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete
   - A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége
   - A Magyar Képző- és Iparművészeti Társaságok Szövetsége
   - A Fiatal Képzőművészek Stúdiója
   - A Fiatal Iparművészek Stúdiója tagjai, valamint a
   - A PTE Művészeti Karának nappali és posztgraduális képzésében résztvevő hallgatók.
3. Egy pályázatra legfeljebb 3 db tárgy (sorozat) adható be, síkművészeti alkotásoknál 30x40 cm, plasztikáknál 20-25 cm maximális méretben.

A műtárgyak kis szériában sokszorosíthatók legyenek. Benyújthatók eredeti anyagban, vagy 1:1 arányú modellben, pontos anyagmegjelöléssel.

4. A pályázati anyagok augusztus 21-én 8 és 13 óra között nyújthatók be a Művészetek Házában. Az elbírált pályaművekből ugyanitt kamara bemutatót is szándékozik rendezni az alapítvány.

A műveket a Képző- és Iparművészeti Lektorátus zsűrije bírálja el.

A zsűri által elfogadott művészeti alkotások szerzőinek szerzőnként egyszeri alkalommal a zsűri által meghatározott összegű ösztöndíjat ítél oda a Martyn Ferenc Alapítvány kuratóriuma a rendelkezésre álló összeg erejéig.

Az ösztöndíjjal jutalmazott tárgyakból ajándékozási céllal kis szériák rendelhetők. A zsűri által elfogadott művészeti alkotások szerzőivel az Alapítvány Kuratóriuma felhasználási szerződést köt.

5. A világörökségi helyszíneket az érdeklődő pályázók megtekinthetik. Tillai Gábor történész előzetes bejelentkezésre (Tel: 72/310-172) tárlatvezetést tart.
6. Az ösztöndíj pályázatról további információt ad Mészáros Bernadett (tel.: 72-510-629) és Pásztor Ágnes (tel.: 72-522-942).

Pécs, 2002. május 6.

Dr. Hárs Éva

a kuratórium elnöke

V.1.1.l. A Cella Septichora Látogatóközpont nyitvatartása és jegyárai

A kínálat része a nyitva tartás és ár, a beléptetési rendszer, melyet az alábbiakban ismertetünk.

Nyitva tartás

Cella Septichora Látogatóközpont

Április	1-től	október	31-ig:	
Kedd–vasárnap			10:00–18:00-ig	
November	1-től	március	31-ig:	
Kedd–csütörtök,		vasárnap	10:00–16:00-ig	
péntek–szombat			10:00–17:00-ig	
Szünnap: hétfő				

Ókeresztény mauzóleum

Április	1-től	október	31-ig:
Kedd–vasárnap			10:00–18:00
November	1-től	március	31-ig:
Kedd–csütörtök,		vasárnap	10:00–16:00
péntek–szombat			10:00–17:00
Szünnap: hétfő			

Az Apáca utcai 8. és 14. szám alatt található emlékek csak előzetes bejelentkezéssel tekinthetők meg Világörökség jeggyel.

Jegyárak

Világörökség jegy (Cella Septichora Látogatóközpont és Ókeresztény Mauzóleum)

Felnőtt: 1.700 Ft
Diák / pedagógus / nyugdíjas: 900 Ft
Csoportok érkezése esetén 10 fő felett 15% kedvezményt biztosítunk a teljes árú jegyből. A jegyek online is megvásárolhatók a Jegymester oldalán.
További kedvezmények igényelhetők az alábbi kártyák felmutatásával: Tüke kártya, Visit Pécs kártya, Hungary Card, University Pass, Magyar Narancs kártya

IRÁNY PÉCS! kártyával 20% kedvezmény a Világörökség jegy árából.
Tárlatvezetést előzetes bejelentkezéssel (legalább 48 órával korábban), csoportok részére (min.10 fő).

Kapcsolat:

e-mail: info@pecsorokseg.hu
Telefon: +36 72 224 755

Az idegenvezetés díja:
Magyar nyelven: 3.000 Ft /csoport
Idegen nyelven: 5.000 Ft/csoport
Fotó / Videojegy: 500 Ft/fő
Csoportos fotó / videojegy: 3.000 Ft/csoport
6 éves korig a belépés ingyenes minden helyszínre. Diákjegy a 6 év fölötti, diákigazolvánnyal rendelkezők részére, nyugdíjas jegy pedig a nyugdíjas igazolvánnyal rendelkezők részére vásárolható.

Megjegyzés:

az általános múzeumi üzemeltetési rend szerint a múzeumok is hétfőn tartanak zárva. A hétfői napokon Pécsett a belvárosban az egyetlen nyitva tartó kulturális helyszín a Székesegyház, illetve a püspökség kezelésében álló további látnivalók.

	teljesárú, HUF	kedvezményes, HUF
Csontváry Múzeum Martyn Gyűjtemény** Reneszánsz Kőtár	1500	750
Vasarely Múzeum	1200	600
Csontváry Múzeum	1200	600
Zsolnay Múzeum	1200	600

37. táblázat. Összehasonlító táblázat a leglátogatottabb múzeumok jegyárai 2014-es évben

Irány Pécs! kártyával az alábbi múzeumok, kiállítások közül választhat egyet, melynek megtekintése ingyenes:

Csontváry Múzeum VAGY
Vasarely Múzeum VAGY
Zsolnay Múzeum VAGY
Modern Magyar Képtár II. VAGY

Martyn Gyűjtemény VAGY Schaár Erzsébet „Utca”.

A Székesegyház látogatása ingyenes, a Dómmúzeum ideiglenesen zárva tart.

A Zsolnay Negyed legértékesebb gyűjteménye a Zsolnay Gyugyi Gyűjtemény teljesárú belépőjegye 1.400 HUF, míg a negyedbe a komplex jegy 3.500 HUF-ba kerül.

A negyed világörökséggel kombinált jegye az alábbiakat tartalmazza:

Örökség jegy

Teljes árú: 5.000 Ft
Diák / Pedagógus / Nyugdíjas: 3.500 Ft
A jegy felhasználható a vásárlás és az azt követő 2 napon.
A megtekinthető kiállítások: Ókeresztény Mauzóleum, Cella Septichora Látogatóközpont, Középkori Egyetem, Gyugyi gyűjtemény, Zsolnay Család- és Gyártörténeti Kiállítás, Rózsaszín Zsolnay Kiállítás, Látványmanufaktúra, Labor – Interaktív Varázstér, Zsolnay Mauzóleum, M21 Galéria.
Az Örökség jegy a Planetáriumba való belépést NEM tartalmazza!
Igénybe vehető kedvezmény: Irány Pécs kártya felmutatásával 20% kedvezmény adható, amennyiben azt a Cella Septichora Látogatóközpontban váltja meg.

V.1.1.m. A krisztogram jelkép leírása és jelképként való használata

KRISZTOGRAM VÉDJEGYOLTALMA

A Krisztogram motívumot Pécs M.J. Város Önkormányzata, mint védjegy jogosultja oltalom alá helyeztette.

A krisztogram lajstromszáma: 176 830

Az oltalmi idő kezdete: 2012.december 17.

Pécs M. J. Város Önkormányzata 23/1999 (04.30) számú rendelete rendelkezik a város jelképeiről, valamint azok használatáról.

Pécs M.J. Város Önkormányzata 2012. június 20-i közgyűlése fogadta el a megállapodást (ikt sz: **1-425-14/2002)**:

KRISZTOGRAM HASZNÁLATÁT RÖGZÍTŐ EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS megkötése a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságával

A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságával kötendő együttműködési megállapodás sarokpontjai:

1. Az Önkormányzat és a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága között létrejövő szerződés szerint az Önkormányzat jogosult a krisztogramról meghatározatlan időtartamra és példányszámbeli korlátozás nélkül másolatokat készíteni, készíttetni, forgalomba hozni, valamint ezt a jogot a Pécsi Kulturális Központnak átadni.
2. Az Önkormányzat és a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága között létrejövő szerződés szerint az Önkormányzat jogosult a krisztogram grafikai megjelenítését felhasználni önkormányzati, városi ajándéktárgyak, emléktárgyak készítéséhez, készíttetéséhez.

Az együttműködési megállapodás egyrészt lehetőséget nyújtott Pécs város arculati kézikönyvének kiegészítésére, a krisztogram használatának, grafikai megjelenítésének kimunkálásával, másrészt megteremtette a lehetőséget a világörökségi jelképként kiválasztott krisztus monogramnak az egységes „Pécs arculatba” történő integrálására.

2003 -11- 13

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL
Budapest V., Garibaldi utca 2. • 1370 Budapest 5, Pf. 552
Telefon: 312 4400 • Telefax: 131 2596
Adószám: 15311746241 SZJ 15 Közigazgatás

Ügyiratszám:
M0205807 /4
Ügyintéző:
Kiss Sz.

Lajstromszám: **176 830**

dr. Schmidt Gábor jogtanácsos

Pécs
Herman Ottó u. 3.
7624

PÉCS/SOPIANAE ÖRÖKSÉG KHT.
Érkezett 2003 -12- 01
Iktatószám 225
Felelős

Tárgy: Védjegy lajstromozása

H A T Á R O Z A T

A védjegy jogosultja:
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs

Képviselő:
dr. Schmidt Gábor jogtanácsos, Pécs

A védjegy: (Ábrás)

A bejelentés napja: 2002. december 17.

A Magyar Szabadalmi Hivatal a védjegybejelentés tárgyát képező megjelölést védjegyként lajstromozza , és a lajstromozást meghirdeti a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőben.

I N D O K O L Á S

A védjegybejelentés megfelel az 1997. évi XI. törvény (Vt.) által előírt követelményeknek.

Budapest, 2003. október 20.
(Tértivevénnyel)

Melléklet: - okirat
- lajstromkivonat

Dr. Sorosi Gyula
főosztályvezető-helyettes

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

A védjegy lajstromszáma:
176 830
Ügyszám: M 02 05807
Osztály: 1.,6.,14.,16.,18.,20.,24.,25.

VÉDJEGYLAJSTROM

A bejelentés napja: 2002. december 17.

A védjegy lajstromozásáról szóló határozat kelte: 2003. október 20.

A védjegy: /Ábrás/

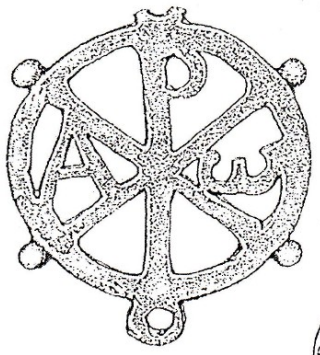

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL • XIX •

A védjegyjogosult cégneve (neve), címe:
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, 7621 Pécs
Széchenyi tér 1.

A képviselő neve, címe:
dr. Schmidt Gábor jogtanácsos, 7624 Pécs, Herman Ottó u. 3.

A fizetett díj összege: 250000-.Ft

Árujegyzék (termékek és szolgáltatások jegyzéke):

1. osztály	Ipari, tudományos, fényképészeti, mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti vegyi termékek.
6. osztály	Nem nemesfémek és ezek ötvözetei.
14. osztály	Nemesfémek és ötvözetei, valamint az ilyen anyagból készült, vagy ezekkel bevont termékek, amelyek nem tartoznak más osztályokba; ékszerek, drágakövek; órák.
16. osztály	Papír, karton és ezen anyagokból készült termékek, nyomdaipari termékek, fényképek, tanítási és oktatási anyagok (készülékek kivételével).
18. osztály	Bőr és bőrutánzatok, ezen anyagból készült termékek.
20. osztály	Bútorok, tükrök, keretek.
24. osztály	Textíliák és textiláruk.
25. osztály	Ruházati cikkek, cipők, kalapáruk.

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

VÉDJEGYOKIRAT

A Magyar Szabadalmi Hivatal
az M 02 05807 ügyszámú védjegybejelentés tárgyát képező megjelölést

176 830

számon lajstromozta.

A védjegybejelentés napja és az oltalmi idő kezdete:

2002. december 17.

A védjegy jogosultja:
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs

Budapest, 2003. október 20.

Dr. Bendzsel Miklós
elnök

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL • XIV •

Cégnév	Cégméret (1-5)	Cégtípus	Székh. Irsz.	Székh. Település	Székh. Közterület	Székh. Közterület jellege	Székh. Házszám	Főtev.kód	Főtev.szöveg	Stat. Létszám (1-5)	Nettó árbev (1-5)
Irány Pécs Nonprofit Kft.	Mikro	2	7624	Pécs	Esze Tamás	utca	5	9103	Történelmi hely, építmény, egyéb látványosság működtetése	2	1
Pécs-Mecsek Térségi Turisztikai Nonprofit Kft.	Mikro	2	7624	Pécs	Esze Tamás	utca	5	7311	Reklámügynöki tevékenység	1	1
Pécsépterv Stúdió Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Szent István	tér	12	7111	Építészmérnöki tevékenység	2	1
Best Általános és Szolgáltató Bt	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István	tér	1	7430	Fordítás, tolmácsolás	2	1
Czéh Gábor	Mikro	1	7624	Pécs	Szent István	tér	21	581401	Folyóirat, időszaki kiadvány kiadása m.n.s.	1	1
VÁRNAGY ATTILA FERENC	Mikro	1	7624	Pécs	SZENT ISTVÁN	tér	21	142001	Szőrme- és szűcsipari termékek gyártása m.n.s.		
Gastkol Kft.	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István tér		9	5610	Éttermi, mozgó vendéglátás	2	1
Caliban Bt	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István tér		3	7430	Fordítás, tolmácsolás	1	1
Pezsgőház Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Szent István tér		12.	5610	Éttermi, mozgó vendéglátás		
Dr. Lőrinc Lívia	Mikro	1	7621	Pécs	Szent István tér		21	862102	Szabadfoglalkozású általános egészségügyi járóbeteg ellátás	1	1
Tóth István	Mikro	1	7621	Pécs	Szent István tér		3.	9523	Cipész	1	1
Bambuszvirág Kft	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István	tér	3	4646	Gyógyszer, gyógyászati termék nagykereskedelme	1	1
JÁDE-TRADE Általános Vállalkozási Korlátolt Felelősségű Társaság	Mikro	2	7624	Pécs	Szent Istvánn	tér	1	4110	Épületépítési projekt szervezése	1	1
"KÉT PAGODA" Kereskedelmi és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István	tér	1	4613	Fa-, építési anyag ügynöki nagykereskedelme	2	1
MTK Matematikai Tudásközpont Oktatási és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság	Mikro	2	7621	Pécs	Szent István	tér	12	8559	M.n.s. egyéb oktatás	1	1
Duna-Faház Gyártó Kft.	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István	tér	5	1623	Épületasztalos-ipari termék gyártása	2	1
MAURUS Idegenforgalmi Szolgáltató Kft	Mikro	2	7624	Pécs	Szent István	tér	23	8413	Üzleti élet szabályozása, hatékonyságának ösztönzése	1	1
"LITTKE" Pezsgőház Szolgáltató és Kereskedelmi Korlátolt Felelősségű Társaság	Mikro	2	7621	Pécs	Szent István	tér	12	6820	Saját tulajdonú, bérelt ingatlan bérbeadása, üzemeltetése	1	1
HOSPAG KFT	Mikro	2	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	7	7810	Munkaközvetítés	1	1
Dokunmed Kft.	Mikro	2	7621	Pécs	Janus P		7	6831	ingatlanügynöki tevékenység	1	1
EXTREM ECU Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	7	4520	Gépjármű javítás, karbantartás	1	1
A KO-RA Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	7	8623	Fogorvosi járóbeteg ellátás	2	1
Dr. Szűcs Kinga	Mikro	1	7621	Pécs	Janus Pannónius	utca	7	862201	Szakorvosi járóbeteg-ellátás m.n.s.	1	1
Fény Szolg. Kft.	Közép	2	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	11.	5629	Egyéb vendéglátás	4	2
B.R.SZ.RÓZSAKERT VENDÉGLÁTÓ ÉS IDEGENFORGALMI SZOLGÁLTATÓ KFT.	Mikro	2	7621	PÉCS	JANUS PANNONIUS	utca	10	5630	ITALSZOLGÁLTATÁS	2	1
SZABADI GERGELY	Mikro	1	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	9	7410	Divat-, formatervezés	1	1

38. táblázat

Cégnév	Cégméret (1-5)	Cégtípus	Székh. Irsz.	Székh. Település	Székh. Közterület	Székh. Közterület jellege	Székh. Házszám	Főtev.kód	Főtev.szöveg	Stat. Létszám (1-5)	Nettó árbev (1-5)
H & H FISKÁLIS VÁLLALKOZÁSSZERVEZŐ, PÉNZÜGYI, EXPORT-IMPORT TANÁCSADÓ ÉS SZOLGÁLTATÓ BETÉTI TÁRSASÁG	Mikro	2	7621	Pécs	Janus Pannonius	utca	7.	7490	M.n.s. egyéb szakmai, tudományos, műszaki tevékenység		
Netnex Informatikai Bt. "VA"	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	9	6209	Egyéb információ-technológiai szolgáltatás	1	1
Pier-Diák Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca u	utca	7	7022	Üzletviteli, egyéb vezetési tanácsadás	2	1
STARK ÉS TÁRSA Bt.	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	9	8622	Szakorvosi járóbeteg-ellátás	2	1
ZIVET-MED Kereskedelmi és Szolgáltató Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	1	6810	Saját tulajdonú ingatlan adásvétele		
Baranya Ifjúságáért Nonprofit Kft.	Egyéb	2	7621	Pécs	Apáca	utca	2/1	9499	M.n.s. egyéb közösségi, társadalmi tevékenység		
Kalmár Lajos egyéni vállalkozó	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	1.	7420	Fényképészet	1	1
Pécsi Vitamed Bt	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	7. 3.em/10	4774	Gyógyászati tevékenység	2	
Járóka Rudolf	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	5.	479102	csomagküldő, internetes kiskereskedelem	1	1
Dános László	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	9.	493201	Taxis személyszállítás	1	1
Olivan Kft	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	14.	4719	Iparcikk jellegű bolti vegyes kiskereskedelem		
Meló-Dél Iskolaszövetkezet	Kis	2	7621	Pécs	Apáca	utca	15	829902	M.n.s. egyéb gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás		
Sántha Gergely	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	5	479102	Csomagküldő, internetes kiskereskedelem		
Dr. Dános László	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	9	8621	Általános járóbeteg-ellátás	1	1
Járóka Rudolf Sándorné	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	5	479102	Csomagküldő, internetes kiskereskedelem	1	1
Dr. Lőke Ferenc	Mikro	1	7621	Pécs	Apáca	utca	5	711101	Építészeti tervezés	1	1
ICONDOR Informatikai, Beruházási és Pénzügyi Tanácsadó Betéti Társaság	Mikro	2	7621	Pécs	Apáca	utca	19.	6202	Információ-technológiai szaktanácsadás		
Viratus Kft "VA"	Mikro	2	7621	Pécs	Káptalan	utca	6	4329	M.n.s. egyéb szórakoztatás, szabadidős tevékenység	1	1

Stat. Létszám	Fő
1	1
2	2-10
3	11-50
4	51-250
5	250<

Nettó árbev	millió forint
1	<100
2	100-500
3	501-5000
4	5001-50000
5	50000<

A sárgával kiemelt cégek a világörökségi zóna területén helyezkednek el, a kiemelés nélküliek a zóna határán.

V.1.1.o. Pécs rendezvénynaptárja 2014-re

(forrás: Pécs M.J. Város Önkormányzata, 2014. május)

A rendezvénynaptárban az alábbi színkiemeléseket alkalmaztuk, jelölve, hogy a KET-ben mely témákra érdemes majd fókuszálni. Több esetben téma vagy szervező szempontjából érdekesnek tűnő, azonban rendszerességet nem mutató, alkalmi rendezvényeket nem jelöltük.

egyházi rendezvények

jelentősebb, hagyománnyal, bíró turisztikai rendezvények

tematika és vagy programgazda szerint kapcsolódó rendezvények

Házasság Világnapja és Hete
Pécsi Székesegyház Nagycsaládos Egyesület
Nagy Lajos Gimnázium díszterme
2014. február 8.

Civil kezdeményezéssel indult útjára Amerikából „Hiszünk a Házasságban!" címmel egy mozgalom, házaspárok kezdeményezésére, mely végül a „Házasság Világnapja" elnevezést nyerte. A Házasság Világnapját február második vasárnapján ünneplik immár világszerte. Célja a házasság népszerűsítése, annak bemutatása, hogy igenis léteznek még jó, tartós és boldog házasságok, és az egészséges társadalom alapja a jó házasságon nyugvó egészséges család.
A Házasság Világnapjának szimbóluma egy férfit és nőt jelképező, gyertyára emlékeztető forma, mely azt fejezi ki, hogy a házastársi szeretet fényt áraszt a világra. Jelmondata: „Szeressétek egymást!"- a házastársunk melletti döntést és folyamatos kihívást jelent a szeretet mindennapi gyakorlására.
Az előadások, beszélgetések, jubiláló házaspárok köszöntése után vidám bállal zárjuk az együttlétet.

Jégvirág Fesztivál
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft
Zsolnay Kulturális Negyed
2014. február 14-16.

A téli fesztivál a Zsolnay Kulturális Negyedben hiánypótló kulturális eseménysor, hiszen a turisztikai holtszezonban kínál izgalmas, kalandokkal teli programot az egész család számára. Adottságként használjuk a Zsolnay Kulturális Negyed ipari műemlék együttesét és azt a nemzetközi szinten is ismert márkanevet és tradíciót, amit a Zsolnay név jelent. A 2013-ban első alkalommal megszervezett Csokoládé Karnevál idén is kapcsolódik a fesztiválhoz, ahol amellett, hogy különböző műhelyek és gyártók csokoládétermékeit kóstolhatjuk meg, napközben csokoládéjátékok is várják a gyerekeket. A gasztronómiai program mellett a szellemi felfrissülés és kikapcsolódás sem marad el, hiszen a fesztiválra olyan alkotóközösségeket hívunk meg, akik interaktív, közös alkotáson és játékon keresztül teszik lehetővé az értékteremtést, a „tanulás" lehetőségét. A hagyományos koncertek és előadások mellett improvizációs és beavató színházi programokon, instrumentális és vokális zenei foglalkozásokon, interaktív mese- és táncelőadásokon vehetnek részt a vállalkozó kedvűek.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. március 14.

Az 1848-as forradalom ünnepe
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Szent István tér, Széchenyi tér, Jókai tér, Kossuth tér, Színház tér, Aradi Vértanúk útja, 48-as tér
2014. március 15.

Megemlékezés a ’48-as hősökről városi ünnepség keretében.

Ünnepi díszhangverseny
Pannon Filharmonikusok
Kodály Központ
2014. március 15.

A Pannon Filharmonikusok minden évben magyar szerzők műveinek előadásával tiszteleg az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc hősei és áldozatai előtt.
Közreműködik: Kiss Gy. László – tárogató, Vezényel: Bogányi Tibor

Janus- napok
Janus Pannonius Múzeum
JPM Modern Magyar Képtár, JPM Zsolnay Múzeum, JPM Vasarely Múzeum, JPM Martyn Ferenc Múzeum, JPM Múzeum Galéria, JPM Schaár Erzsébet Utca,
JPM Csontváry Múzeum, JPM Néprajzi Osztály, JPM Régészeti Osztály, JPM Természettudományi Osztály, JPM Néprajzi Osztály, JPM Várostörténeti Múzeum PADLÁS
Időpont: 2014. március 27 - június 22.

A Janus Pannonius Múzeum alapításának 110., és névadója születésének 580. évfordulója alkalmából hagyományteremtő szándékkal rendezvénysorozatot szervez Janus- napok címmel. A programsorozat több pécsi intézmény együttműködésével valósul meg.

Regionális kistermelői borverseny
Apáczai Óvoda és Általános Művelődési Központ Pécs
7632 Pécs, Apáczai Csere János körtér 1.
2014. március 28.

Hauni kerékpáros túraverseny
Pécsi Sport Nonprofit Zrt.
Történelmi belváros (Kertváros, Hauni gyár)
2014. április 6.

Regionális borverseny eredményhirdetése – ünnepélyes díjátadás
Apáczai Óvoda és Általános Művelődési Központ Pécs
7632 Pécs, Apáczai Csere János körtér 1.
2014. április 11.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. április 11.

Tavaszi Futófesztivál
Pécsi Sport Nonprofit Zrt., PTE Oktatási Igazgatóság Sportiroda
2014. április 12.
Történelmi belváros
Közterület-használat státusza: 31/2008.(X.15.) rendelet 6.§ /1/ e) pont alapján

Pécs városa a kultúra (így a testkultúra) fővárosa. Számos történelmi korszak maradandó, épített és szellemi emlékével. A Pécsi Tudományegyetem hazánk első egyetemeként az ország legjobb universitasai között szerepel. A 2013. szeptemberében indult Sportiroda egyik nagy feladatának tekinti a várossal való hatékony közreműködést a hétköznapokban és a sportesemények szervezése tekintetében. Pécsett számos tömegsport rendezvény zajlott az elmúlt években és a Pécs-Harkány futóversenyen kívül is vannak kisebb városi futóversenyek. Ezt a versenyt szeretnénk, ha a PTE a várossal karöltve, összefogással rendezné meg egy időben, több teljesíthető távon. Célunk egy bevezető versennyel évről évre a résztvevők számát növelve bekerülni az országos rangos futóversenyek, félmaratonok versenynaptárába. A versenytávokat úgy határoznánk meg, hogy azok a hazai és nemzetközi amatőr és versenysportolóknak is vonzóak legyenek. Célunk továbbá, hogy mind a várost, mind az Egyetemet a sport, a futás segítségével is vonzóvá, ismertté tegyük.

Virágvasárnapi Ifjúsági passió a Tettyén
Pécsi Egyházmegye
Tettye tér
2014. április 13.

Az idei esztendőben is szeretettel várunk minden ide látogatót Virágvasárnapon a húsvéti készületek jegyében, hogy közösen legyünk részesei az öt helyszínével Európában is egyedülálló interaktív szabadtéri passiójátéknak. A Pécsi Egyházmegyei Katolikus Ifjúsági Iroda által szervezett Ifjúsági passióban a mintegy másfélórás játékidő alatt közel százhúsz szereplő vesz részt.

Húsvéti ünnepi hangverseny
Pannon Filharmonikusok
Pécsi Bazilika
2014. április 23.

Az Exsultate, jubilate motetta virtuóz énekszólama, amely olasz operai hatásra íródott, alleluja zárótétele pedig egyike Mozart legismertebb dallamainak, ezúttal Váradi Zita előadásában. Egy másik alleluja, egy húsvéti gregorián ének feldolgozása adta Haydn szimfóniájának az „Alleluja” melléknevet. Nem véletlen a választás: húsvétkor volt a bemutató, igazi ünnepi zenekari műve ez a komponistának. Kodály miséje, amelyet Váradi Zita, Breinrich Beáta, Ruszó Alexandra, Haramza László, Molnár Zsolt, valamint az MR Énekkar ad elő Ménesi Gergely pálcája alatt, egy másik Haydn mű, a Paukenmesse testvérdarabja. Mindkettő háborús helyzet közepette fogant, míg korábban Napóleon, most Hitler fenyegette Európa békéjét. A Missa brevis Kodály válasza az embertelen pusztításra a művészet erejével. A mű eredeti változatát, mely orgonára és kórusra íródott, a zeneszerző Pécsett alkotta. Mozart: Exsultate, jubilate – motetta, Haydn: C-dúr „Alleluja” szimfónia, Hob.I:30, Kodály: Missa brevis

Közreműködik: Váradi Zita – szoprán, Breinich Beáta – szoprán, Ruszó Alexandra – alt, Haramza László – tenor, Molnár Zsolt – basszus, MR Énekkar (karig.: Somos János Csaba) Vezényel: Ménesi Gergely

" Mindannyian mások vagyunk" - ÉFOÉSZ integrációs hétvége
ÉFOÉSZ
Széchenyi tér
2014. április 25-27.

Rendezvény a kultúra számos ágát felöleli: hagyományőrző néptánc, modern tánc, sport bemutató, koncertek, utcabál, gyermekszínház, stb. Felváltva lépnek fel fogyatékkal élő csoportok, illetve meghívott művészek, művészcsoportok. Illetve közös műsorszámmal is meglepik majd a nézőket.

A Föld Napja
Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság
7625 Pécs, Tettye tér 9.
2014. április 26.

A szabadtéri rendezvény környezetünk természeti értékeire, azok megóvására kívánja felhívni a figyelmet. A látogatókat több szervezet képviselői várják hangulatos és interaktív programelemekkel. A résztvevők megismerhetik azokat a módszereket is, amelyekkel környezetünk védelme mindennapjaink részévé válhat.

IV. Pécsi Mami- nap és VI. Tubes- nap
Pécsimami Közhasznú Egyesület, Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Tettye tér
2014. április 26.

III. Zsolnay Fesztivál
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.
Zsolnay Kulturális Negyed
2014. május 1–4.

A Zsolnay Fesztivált a kulturális célokra és küldetéssel újraálmodott hatalmas ipari műemlék együttes, a Zsolnay Kulturális Negyed nyitórendezvényeként 2012-ben szervezték meg első alkalommal, rögtön 15.000 látogatót csábítva a Negyedbe.
A program a műfajok közötti átjárhatóságot kívánja felmutatni, a különböző művészeti ágak összefonódási pontjait keresi, a közös megnyilvánulás lehetőségeire épül, a kultúra szereplőinek és a kulturális területek innovatív bemutatására törekszik. Az esti nagykoncertek mellett napközben számos színházi, képzőművészeti programon, hazai és külföldi zenekarok könnyű- és komolyzenei koncertjein vehetünk részt. A kultúrkaland garantált, hiszen a fesztivál 3 napja során a programok a negyed mintegy 5 hektáros területén elszórva, zegzugos udvarokon, alkalmi színpadokon és a megszokott előadóhelyeken egyszerre több helyszínen zajlanak.

Balokányligeti Majális
Balokányligetért Egyesület
Balokányliget
2014. május 1.

Hagyományteremtő (pontosabban a régi hagyományt felelevenítő) jelleggel kerül megrendezésre az első, nagyszabású majális a megszépült Balokányligetben.

Fűszerünnep és Extrém Grillbajnokság
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Széchenyi tér
2014. május 8-11.

A pécsi kultúra korlátlan fogyasztása semmiféle mellékhatással nem jár, inkább olyan, mint az ételnek a fűszerek: ízesebb, illatosabb és élvezhetőbb minden falat, Pécs megfűszerezi az életet, ebben rejlik a város varázsereje, ezért Pécs a Kultúra Városa és ezért kerül sor május 8-11-ig a Pécsi Fűszerünnepre, ahol a vendégek és a pécsiek a szabadtéri sütögetés, a grillezés művészetének hódolhatnak, természetesen pécsi fűszernövényekkel ízesítve az ételeket. Mert Pécs idén tavasztól fűszerbe borul: az utcákon és a tereken zöldfűszerek bokrosodnak, máris turistákat és helybélieket lehet látni egy-egy növényt szagolgatva, élvezve a tavaszt és az illatokat.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. május 9.

Egyházmegyei Gyalogos Zarándoklat
Pécsi Egyházmegye
Pécs, II. János Pál pápa útjától Máriagyűdig
2014. május 10.

Hatodik alkalommal kerül megrendezésre a minden korosztályt megszólító zarándoklat, melynek során az egyházmegye hívei (fiatalok és idősek) együtt, imádságban gyalogolnak Pécsről Máriagyűdre (22 km), ahol közösen vesznek részt a Gyűdi Szűzanya oltalmában az ünnepi szentmisén.

Országos Apáczai Táncfesztivál
Apáczai Óvoda és Általános Művelődési Központ
Apáczai Művelődési Központ
2014. május 17.

Városi triatlonverseny
Pécsi Sport Nonprofit Zrt.
Történelmi belváros
2014. május 17.

IV. Színház téri Gyermeknap
Pécsi Nemzeti Színház Nonprofit Kft.
Színház tér
2014. május 18.

Negyedik alkalommal kerül megrendezésre a Színház téri Gyermeknap.
Célunk, hogy egy felejthetetlen, egész napos gyermeknapi kavalkádot varázsoljunk kicsiknek és nagyoknak, hogy aktívan, kreatívan, tartalmas programokkal töltsék az időt.
A minden évben népszerű rendezvény számos színes és a gyerekek számára izgalmas programot tartogat: arcfestés, állatsimogató, táncház, szavalóverseny, interaktív

gyerekműsor, ízelítő a Pécsi Nemzeti Színház zenés műsoraiból, közös éneklés, színházbejárás.

II. Pécsi Családi Színházi Fesztivál
Pécsi Nemzeti Színház Nonprofit Kft.
Pécsi Nemzeti Színház
2014. május 28 – június 1.

2013-ban első alkalommal rendezte meg a Pécsi Nemzeti Színház a fesztivált, amelyet eredeti elgondolásunk szerint is - de az óriási érdeklődésre és a hatalmas sikerre tekintettel is - a következő évben, 2014-ben, még inkább fontosnak érzünk megtartani. A 2013-2014-es évad legsikeresebb családi előadásait kívánjuk meghívni a fesztiválra, és a megtartott előadásokat pedig a helyi közönség „zsűrizi" majd, ahogyan az elmúlt évben is, a tenyerével. Bízunk abban, hogy a családok, ahogy idén, jövőre is együtt látogatják majd a fesztivál előadásait, a gyermekeknek lesz módjuk arra, hogy megbeszéljék szüleikkel-nagyszüleikkel a látottakat, beszélgessenek a történetről, s talán arról is, hogy a család idősebb tagjai már ismerték a darabot, esetleg gyermekkorukban látták már valamilyen feldolgozásban, vagyis kicserélhetik véleményüket, élményeiket, ezáltal időt töltenek együtt – nincs is ennél fontosabb a család számára.

III. Ünnepi Könyvudvar a Belvárosi Könyvtárban
Csorba Győző Könyvtár
Pécs, Király u. 9. udvar és utcafront
2014. június 5-10.

A Csorba Győző Könyvtár szeretettel várja a könyvek szerelmeseit könyvvásárral, könyvbemutatókkal, olvasóligettel a 85. Ünnepi Könyvhéten és 13. Gyermekkönyvnapokon. A kapualjban kiállítással és kvíz játékokkal várjuk az udvarba betérőket. A könyvhét ideje alatt olvasóink féláron iratkozhatnak be a könyvtárba. A könyvvásár résztvevői: Corvina Könyvesbolt, Fókusz Könyváruház, Alexandra Kiadó, Gentianet Kiadó, Libri Könyvesbolt, Pro Pannonia Kiadó, Rainbow Könyvközösség, Kronosz Kiadó.

XIV. Pécsi Országos Színházi Találkozó
POSZF Nonprofit Kft.
Sétatér, Jókai tér, Széchenyi tér, Színház tér, Kossuth tér
2014. június 5-14.

A POSZT a magyar színházak legnagyobb nemzeti fesztiválja. 10 nap alatt több, mint 200 program a színház és a társművészetek világából. Pezsgő belváros és számtalan színházterem várja az érdeklődőket. Minden korosztály és ízlés megtalálja az őt érdeklő programot.

SétatérFesztivál
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Sétatér, Szent István tér
2014. június 5-22.

A Sétatér Fesztivál Pécs legújabb kori történetének egyik tradicionális rendezvénye, amely csaknem húsz éve a régió borászatának, gasztronómiájának és kultúrájának „közönségtalálkozója" a Székesegyház előtt, árnyas gesztenyefák alatt húzódó Sétatéren.
A fesztivál kiemelt figyelmet szentel a 30 éven felülieknek és a családosoknak.

Igyekszünk az ő zenei ízlésükhöz igazítani a koncert- és programkínálatot, próbáljuk előcsalogatni belőlük a régebben átélt, fiatalabb korban annyi kellemes élményt nyújtó idők emlékét.
Gyerekprogramokkal próbáljuk lekötni a legkisebbek figyelmét is, színvonalas gyerekműsorok, bábelőadások, táncházak formájában, mellette kézműves játszóházat is működtetve.

Egyházzenei Fesztivál
Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft.
Történelmi belváros (megállító táblák)
2014. június 6-9.

Országos esemény pécsi programokkal. A fesztivál az egyházzene sokszínűségét hivatott bemutatni. Az érdeklődők egyedülálló módon képet kaphatnak az egyházzene minden műfajáról, múltjáról és jelenéről. Az országos sorozat lehetőséget ad arra, hogy helyszínenként az egyházzene más-más arcával ismerkedhessen meg a közönség. A pécsi programok között nemcsak koncerteket találnak majd, de a társművészeteknek is teret ad a szervező Filharmónia Magyarország.

Pünkösdölő a Zsolnay- negyedben
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.
Zsolnay Kulturális Negyed
2014. június 8-9.

A néphagyományban a húsvét-pünkösdi ünnepkörhöz kapcsolódnak a legszínesebb, és legsokoldalúbb szokások. A Zsolnay Örökségkezelő Nkft. kézműves foglalkozásainak és bemutatóinak legfogékonyabb közönségét a gyerekek jelentik. Őket sokszínű foglalkozásokkal és egy közös nagy pünkösdölő koreográfiával várják, amelyben mindenki részt vehet. A „munkában megfáradt alkotók” szórakoztatására bábelőadások, koncertek, meseóra teszik változatosabbá a programot.

Közösségek ünnepe
Pécsi Egyházmegye
Szent István tér, Barbakán-kert
2014. június 9.

Püspök atya szeretettel hív és vár minden plébániai közösséget, lelkiségi csoportot, mozgalmat Pünkösdhétfőn az Egyházmegyei Közösségek Ünnepe alkalmából, hogy Pécsett, a Püspökség területén közösen ünnepeljünk a kapott karizmák sokszínűsége jegyében. Szeretettel várjuk – plébánosaikkal együtt – a családokat, fiatalokat, felnőtteket erre a közös, vidám, ünnepi, játékos alkalomra. Legyen ez a nap örömünk napja!

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. június 13.

Pécsi Nyári Színház
Pécsi Horvát Színház
Szabadtéri Színpad, Anna udvar
2014. június 14. - augusztus 10.

Az 1978-ban létrehívott Pécsi Nyári Színház, névváltoztatások után, 2012-től ismét az eredeti „márkajelzéssel” várja a Nagyérdemű Publikumot a Kultúra Városában. A Pécsi Nyári Színház a város kulturális életének – művészeti és turisztikai szempontból egyaránt – kiemelkedő jelentőségű eleme. Az előadások a Pécsi Országos Színházi Találkozó zárását követően láthatóak a Káptalan utcai Szabadtéri Színpadon és az Anna Udvarban. A Pécsre, Baranyába látogató vendégek fürdőzéssel, kirándulással, városnézéssel, a megye szép borainak kóstolásával
eltöltött napjait méltóképpen koronázza meg a semmihez sem fogható élmény, a nyáresti varázslat, a színház, melynek kupolája a csillagos égbolt. Örömteli, hogy a pécsiek körében is igen népszerű a műfajok sokszínűségét felvonultató nyári színházi szezon.

Kézműves és termelői piac
Pécs Holding Zrt., Patrónus Kft.
Búza tér, Vasarely tér
2014. április 5.- december 31.

Gyalogos zarándoklat a papszentelésre
Pécsi Egyházmegye
Pécs-Gyárvárosi Templom – Búza tér – Király u. – Széchenyi tér – Pécsi Bazilika
2014. június 21.

Nagy örömmel adjuk hírül, hogy az idei esztendőben két gyalogos zarándoklat is indul a Pécsi Székesegyházban június 21-én 10.00 órakor kezdődő papszentelés alkalmából. A már hagyományosnak mondható éjszakai zarándoklat június 20-án 16.30 órakor indul Mecseknádasdról, az Árpád-kori kápolnától, ahonnan a Mecsek erdeiben gyalogló zarándokok a mintegy 40 km hosszú út megtétele után reggelre érkeznek meg Pécsre, a papszentelés szertartásának helyszínére. Útközben várhatóan 20 órakor lesz szentmise a püspökszentlászlói kápolnában, ahol a rövid pihenés mellett lehetőség nyílik a gyónásra, elcsendesedésre is.
Azok számára, akik az előző zarándoklatot nem tudják vállalni, a Pécs városán belül induló gyalogos zarándoklat keretében szeretnénk lehetőséget adni az imádság e szervezett formájára. A rövidebb zarándoklat június 21-én reggel 8.00 órakor indul a Pécs-Gyárvárosi Templomtól.

Úrnapi ünnepi szentmise és körmenet
Pécsi Egyházmegye
Pécsi Bazilika – Janus Pannonius u. – Széchenyi tér
2014. június 22.

A korábbi hagyományokat felelevenítve a Székesegyházban, Úrnapján a szentmisét követően ünnepi körmenetben valljuk meg Krisztushoz való tartozásunkat. A Székesegyháztól induló, s a Belvárosi templom előtt imádsággal véget érő zarándoklatunk legyen Krisztusra mutató jel mindannyiunk számára!

Múzeumok Éjszakája
Janus Pannonius Múzeum
JPM Modern Magyar Képtár, JPM Zsolnay Múzeum, JPM Vasarely Múzeum, JPM Martyn Ferenc Múzeum, JPM Múzeum Galéria, JPM Schaár Erzsébet Utca,

JPM Csontváry Múzeum, JPM Néprajzi Osztály, JPM Régészeti Osztály, JPM Természettudományi Osztály, JPM Néprajzi Osztály, JPM Várostörténeti Múzeum PADLÁS
Időpont: június 22.

A rendkívül népszerű országos program alkalmából a Janus Pannonius Múzeum 11 kiállítóhelyén ismét rengeteg színes programmal és tárlatvezetéssel várja a kulturális kalandok kedvelőit.

„Síppal-dobbal-bábbal"
Bóbita Bábszínház
Zsolnay Kulturális Negyed
2014. június 28.- augusztus 16., szombatonként

Igényelt közterület: - (Bóbita Bábszínház szabadtéri színpada)
Szombatonként 17 órától ismét szabadtéri bábelőadásokkal várja látogatóit a Bóbita Bábszínház. Nyári előadásaink az egész család számára jó mulatságnak ígérkeznek, 3-tól 103 éves korig mindenkinek szól a meseszó a vakáció ideje alatt.

Hangulatsziget- és RomkocsmaFesztivál
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Király utca, Kossuth tér, Széchenyi tér, Irgalmasok utcája
2014. július 4- augusztus 3.

Idén is tárt karokkal várja Pécs, Közép-Európa leghangulatosabb városa a világ bármely pontjáról érkező utcaművészeket. A tavaly elsöprő sikert arató Hangulatsziget – fesztivál idén új tematikákkal is kiegészül. Utcai cirkuszi produkciók, bohócok, artisták, zsonglőrök mutatványai töltik majd be a városi tereket. A résztvevő vendéglátóhelyek pedig esti programokkal várják a nagyérdeműt: jazz, blues és bárzene várja a látogatókat.

PTE Egészségtudományi Kar Oklevélátadó Ünnepség
PTE Egészségtudományi Kar
Széchenyi tér
2014. július 4.
A PTE Egészségtudományi Kar 1989-es megalakulását követően 1993-ban adta ki az első egészségtudományi okleveleket nyári oklevélátadó ünnepség keretében. A Kar legkiemeltebb ünnepén együtt ünnepelnek a frissen avatott egészségtudományi, sporttudományi és szociális szakemberekkel és vendégeikkel a Kar oktató és oktatást segítő kollegái is.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. július 11.

Pécsi Ponthúzó Parti
PTE Oktatási Igazgatóság Központi Hallgatói Szolgáltató Iroda
Széchenyi tér

2014. július 23-30. között, egy napos rendezvény. (Az időpont július utolsó hetén lesz várhatóan, a felvételi ponthatárok hivatalossá tétele napján).
Pécsi Ponthúzó Parti – A 2014. évi felvételi ponthatárok hivatalos kihirdetése.
A Pécs Tudományegyetem és Pécs Megyei Jogú Város együttműködésében évek óta megrendezésre kerül a felvételi ponthatárok hivatalos kihirdetésének szabadtéri

rendezvénye, a Ponthúzó Parti. A felvételi információk átadása és a ponthatárok kihirdetése mellett délutántól játékokkal, szórakoztató programelemekkel, egyetemi és középiskolai zenekarok koncertjeivel készülnek a szervezők.
Este 8 óra előtt pár perccel a város és az egyetem vezetése köszönti a felvételizőket, ezt követően kivetítésre kerülnek valamennyi hazai felsőoktatási intézmények hivatalos ponthatárai.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér

2014. augusztus 8.
Déli Kapu Fesztivál és Magyarok Kenyere
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft., Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., Misina Táncegyüttes
Szent István tér, Sétatér
2014. augusztus 15-20.

Bár a pécsi és Pécs környéki néptáncegyüttesek és zenekarok rendszeres fellépői a városi rendezvényeknek, kevés, kifejezetten róluk szóló fesztivál van. Ezt a hiányosságot hivatott pótolni a Déli Kapu Fesztivál kezdeményezés, amely az augusztus 20-i ünnep felvezetéseként a népi hagyományoknak adja át a színpadot. Pécs és a dél – dunántúli régió az egyik leg sokszínűbb vidék az országban; a szerb – horvát –sváb és más kisebbségek hagyományainak megőrzése és bemutatása közös feladatunk. Minden évben a várossal szoros kapcsolatban álló külföldi együttesek vendégszereplése emeli a fesztivál már önmagában is magas színvonalát, így a Déli Kapu Fesztivál nemcsak a helyi, hanem a régiókon és határokon átnyúló együttműködések fesztiválja is.
A Magyarok Kenyere Ünnepen 2014. augusztus 20-án a látogatók a búza, az aratás és az új kenyér adta örömöt és hagyományokat ünnepelhetik. Az augusztus 20-ához kapcsolódó Nemzet Kenyere programjai a nemzeti egységet hivatottak szimbolizálni.
Ezen a napon a pécsiek és az idelátogatók a búza, az aratás és az új kenyér adta örömöt és hagyományokat ünnepelhetik. Az augusztus 20-ához kapcsolódó Magyarok Kenyere programjai a nemzeti egységet hivatottak szimbolizálni.
A magyar földeken – valamennyi magyarországi megyében, valamint a környező országok magyarlakta területein – termett búzát összegyűjtik, Pécsre szállítják, összeöntik, megőrlik, és az ebből készült kenyeret, cipókat, lisztet jótékony célra használják fel.

Szamárfül- fesztivál
Zsolnay Kulturális Negyed
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft
2014. augusztus 22-24.

A Zsolnay Kulturális Negyedben, mely Közép-Európa egyik legnagyobb kulturális centrumaként működik, a nyári szünet utolsó hétvégéjén olyan egyedi programot valósítunk meg, ahol naponta 10.00 – 19.00 óra között a 0-13 éves korosztály számára kínáljuk a hasznos és szórakoztató szabadidő eltöltés lehetőségeit. A fesztivál célja egyrészt a gyermek korosztály –és ezzel együtt természetesen a szülők, nagyszülők– játékos megismertetése a Kulturális Negyeddel, olyan programok segítségével, melyeknek fókuszában a lokális értékek megismerése, a környezettudatosság, az interaktivitás, az

esélyegyenlőség állnak, másrészt a régió és az ország legkiválóbb előadóművészeinek segítségével azt kívánjuk elérni, hogy a mai gyermekek a későbbiekben a kulturális programok értő befogadóivá váljanak.

Janus Pannonius - díj átadási ünnepsége
Középkori egyetem, Kodály Központ
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft
2014. augusztus 29.

A Magyar PEN Club által alapított nemzetközi irodalmi díjat minden esztendőben olyan szerzőnek ítélik oda, akinek költői életműve illeszkedik az európai kultúra főáramába. A díjátadást minden évben Janus Pannonius augusztus 29-i születésnapjának évfordulóján tartják Pécsett.

Régizenei fesztivál
Középkori egyetem, Cella Septichora, Dómmúzeum, Pécsi Bazilika
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.
2014. augusztus 29 – augusztus 31.

A Középkori egyetem, a Cella Septichora, a Pécsi Bazilika olyan történelmi helyszínek, amelyeknél jobb díszletet nehezen lehetne találni a középkor, a reneszánsz és a barokk kor zenéjének bemutatásához. A hagyományteremtő céllal megszervezett zenei fesztiválon korabeli hangszereken mutatkoznak be a régi zene jelentős hazai és külföldi képviselői.

Város napja díszhangverseny
Pannon Filharmonikusok Nonprofit Kft
Kodály Központ
2014. szeptember 1.

Hagyományos, a város napja alkalmából adott díszhangversenyével indítja 2014/2015-ös évadát a Pannon Filharmonikusok szeptember elsején. Vezényel: Bogányi Tibor

Honvéd téri napok – a régi Kertváros őszköszöntője
Apáczai Óvoda és Általános Művelődési Központ Pécs
Honvéd tér
2014. szeptember 6-7.

Pécsi Napok és Karnevál Weekend
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Szent István tér, Sétatér, Széchenyi tér, Király utca
2014.szeptember 11-21.

A 2014-es évvel „megújul” a fesztivál; nemcsak elnevezésében, de üzenetében, hangulatában is visszatérünk a régi Pécsi Napokhoz. Teret adunk a városban és környékén tevékenykedő civil szervezeteknek és alapítványoknak, hogy bemutassák programjaikat, felhívják magukra a nagyközönség figyelmét. Ismét egy olyan fesztivál lesz szeptember elején, ami felöleli a várost, több helyszínen színes, az egész korosztálynak szóló programokkal.

HAUNI - futás
Pécsi Sport Nonprofit Zrt.
Történelmi belváros
2014. szeptember 12.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. szeptember 12.

XX. Nemzetközi Veterán Gépjármű Találkozó Pécs
Mecsek Oldtimer Egyesület
Széchenyi tér, Szent István tér, Sétatér
2014. szeptember 13.

A Pécsi Napok önálló rendezvényeként 2014. szeptember 14.-én szombaton közönség találkozón mutatkozik be a 30 évnél idősebb járművek (kb. 80-100 veterán jármű) „Mozgó múzeuma" Pécs város motorizációt kedvelő közönségének. A motorizáció fejlődését bemutató különlegességek, bemutatók, kiállítások láthatók a rendezvény 20.-dik születésnapján!

Nyitott templomok éjszakája
Pécsi Egyházmegye
Pécsi templomok
2014. szeptember 13.

Az éjszaka folyamán nyitva maradnak a templomok ajtói, s a csendes áhítat különböző formáival találkozva (vetítés, muzsika, elmélkedés, felolvasás) pihenhetünk meg, elszakadva a hétköznapok zajától.

Ars Sacra Fesztivál
Pécsi Egyházmegye
Szent István tér
2014. szeptember 13-21.

A Szakrális Művészetek Hetében az országos rendezvénysorozathoz csatlakozva az egyház kulturális kincseinek mindenki számára értéket hordozó bemutatásával kiállítások, koncertek, előadások és interaktív találkozók várják az érdeklődőket a város különböző pontjain.

Rókaűzők
Kaposvári Szabadidő Egyesület, PTE Oktatási Igazgatóság Sportiroda
Történelmi belváros
2014. szeptember 25-27.

XVIII. Európai Bordalfesztivál - Bordalgála
Pannon Filharmonikusok
Kodály Központ
2014. szeptember 27.

A bordalfesztiválon egyrészt a résztvevő kórusok bemutatója hallható, majd a szünet után az egyéni produkciókon kívül a Pannon Filharmonikusokkal közösen megszólalnak a zenetörténet legszebb bordalai. Vezényel: Vass András

Családi Játszódélután
Pécsi Székesegyház Nagycsaládos Egyesület
Sétatér, Gesztenyesor
2014. szeptember 28.

A Sétatéren, a Gesztenyesorban kínálunk játék és kézműves lehetőségeket a gyerekeknek, családoknak. Külön hangsúlyt fektetünk a családi játékokra, hogy a szülők együtt játszhassanak a gyerekekkel. Szeretnénk, ha megtapasztalhatná minden résztvevő az együttjátszás örömét, mely a család erőssége is. Szívesen elevenítünk fel hagyományos régi játékokat, (diótörés, sárkányfejdobálás, sífutás). Emellett a színpadon bábelőadást vagy más műsor szórakoztatja a nézőket, táncházzal zárjuk a programot.
A rendezvény ingyenes és vásárolni nem lehet semmit, hogy a nagy és kiscsaládos gyerekek egyformán jól érezzék magukat. A játékos kedvet viszont jutalmazzuk apró ajándékokkal, csokival.

Múzeumok Őszi Fesztiválja
Janus Pannonius Múzeum
JPM Modern Magyar Képtár, JPM Zsolnay Múzeum, JPM Vasarely Múzeum, JPM Martyn Ferenc Múzeum, JPM Múzeum Galéria, JPM Schaár Erzsébet Utca,
JPM Csontváry Múzeum, JPM Néprajzi Osztály, JPM Régészeti Osztály, JPM Természettudományi Osztály, JPM Néprajzi Osztály, JPM Várostörténeti Múzeum PADLÁS
Időpont: 2014. október - november

Mintegy félszáz változatos, érdekes, sokszínű programot kínál a Janus Pannonius Múzeum a Múzeumok Őszi Fesztiválja eseménysorához csatlakozva 2014-ben is.

VIII. Pécsi Nemzetközi Tánctalálkozó
Pécsi Nemzeti Színház Nonprofit Kft
Pécsi Nemzeti Színház
2014. október 2-5.

A Pécs2010 - EKF program támogatásával elindított Pécsi Nemzetközi Tánctalálkozó Pécs M. J. Város kezdeményezésére jött létre azzal a hiánypótló céllal, hogy a régióban a táncművészetet is képviselje professzionális fesztivál.
A Tánctalálkozó - lehetőség szerint - neves külföldi társulatok mellett a hazai táncélet meghatározó szereplőit is felvonultatja, továbbá lehetőséget biztosít a helyi tánciskolák és táncegyüttesek bemutatkozására. A fő irányvonal a modern balett, illetve a kortárs tánc, de a programban helyet kap a néptánc és számos más műfaj. Fontosnak tartjuk, hogy minden generáció számára tudjunk színvonalas programot kínálni, továbbá kizárólag olyan táncelőadásokat hívunk meg, melyek Pécsett és a régióban még nem voltak láthatók. Külföldi előadók esetén próbálunk magyarországi bemutatóra törekedni és a hazai társulatok produkciói közül is a legfrissebbeket választjuk. A találkozó szakmai programjait a Magyar Táncművészek Szövetségének támogatásával szervezzük.

T-Systems Eliminatour Pécs Nagydíj
SVS Kft.
Történelmi belváros (helyszín pontosítás alatt)
2014. október 4.

Aradi Vértanúk napja
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Szent István tér, Széchenyi tér, Jókai tér, Kossuth tér, Színház tér, Aradi Vértanúk útja, 48-as tér
2014. október 6.
Megemlékezés az Aradi Vértanúkról városi ünnepség keretében

Országos Könyvtári Napok Pécsett
Csorba Győző Könyvtár
Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont, Várkonyi Nándor Könyvtár
2014. október 6-12.

A Csorba Győző Könyvtár a 2014-es évben is kapcsolódik az Országos Könyvtári Napok rendezvénysorozathoz, melyet 2014. október 6 és 12 között rendeznek meg az ország számos településén.
Rendezvényeinket többségében a könyvtár székhelyén, Pécsett a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban és a Várkonyi Nándor Fiókkönyvtárban tartjuk, de lesz szakmai napunk Baranya megye egyik városi könyvtárában és programokat viszünk a megye kisebb településeire is.
Ezen a héten író – olvasó találkozók, gyerekprogramok, kiállítások, interaktív foglalkozások várják az érdeklődőket.

Korunk zenéje Fesztivál
Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft.
Történelmi belváros (megállító táblák)
2014. október 6-13.

Országos fesztivál pécsi eseményekkel a kortárs klasszikus zenét bemutatva.
A közel négy évtizedes hagyománnyal rendelkező fesztivál Budapest legrégebbi kortárs zenei seregszemléje, mely kezdetektől fogva a Filharmónia szervezésében került megrendezésre. Nagy öröm, hogy idén nemcsak Budapesten, hanem az ország nagyobb városaiban, így Pécsett is lesznek rendezvényei a sorozatnak október elején. A fesztivál a hagyományokhoz ragaszkodva hangsúlyosan koncentrál az új magyar kompozíciók bemutatására, de a friss külföldi szerzemények megismertetését is fontosnak tartja. Pécsett is találkozhatnak majd zenei érdekességekkel, csemegékkel, amik igazolják, hogy korunk zenéje figyelemre méltó.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. október 10.

Geotóp Nap a Tettyén
Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság
Tettye tér
2014. október 11.

A Geotóp Nap országszerte meghirdetett programjai hazánk földtudományi kincseire hívják fel a figyelmet. A nap pécsi eseményén a Tettye földtani értékeit geológus szakember mutatja be élményszerűen, közérthető módon mindenkinek.

Mecsek Rallye
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Széchenyi tér, Irgalmasok útja
2014. október 17-19.

Az 1956-os forradalom ünnepe
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Szent István tér, Széchenyi tér, Jókai tér, Kossuth tér, Színház tér, Aradi Vértanúk útja, 48-as tér

2014. október 23.

Megemlékezés az ’56-os hősökről városi ünnepség keretében

Koszorúzás
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Szent István tér, Széchenyi tér, Jókai tér, Kossuth tér, Színház tér, Aradi Vértanúk útja, 48-as tér
2014. november 4.

Liszt- fesztivál
Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft.
Széchenyi tér, Király utca + történelmi belváros (megállító táblák)
2014. november 6-9.

A Zeneszüret- fesztivál több éves múltra tekint vissza, amely a klasszikus zene 2014-es év hazai és külföldi csemegéit hozza el városunkba A fesztivál sajátos arculatához hozzátartozó, izgalmas társművészeteket is bevonó performanszok, kiállítások, előadások, gyerekprogramok ezúttal is megfűszerezik majd a fesztivál hetét!

Tökfesztivál, libator és újborköszöntő
Teleky Zoltán, Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft, Pécsi Borászok Céhe
Sétatér, Széchenyi tér
2014. november 8-9.

A korábban megkezdett Tökfesztivál kibővítése, új helyszínen, nagyobb hangsúlyt adva a családi programoknak, a család bevonásával a gasztronómiai programoknak, közös tökfaragástól a tökös főzésekig, egyúttal az újborok bemutatkozásának is teret adva, a hozzá illő hagyományos libatorral.

Szent Márton napi program az ÁMK Bacchus borklubjával
Apáczai Óvoda és Általános Művelődési Központ Pécs
Apáczai Művelődési Központ Pécs
2014. november 11.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. november 14.

Negyedik Pécsi Adventi Kézműves- és Mesevásár
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Kossuth tér, Széchenyi tér, Irgalmasok útja
2014. november 28 - december 24.

Az adventi időszak heteiben, a város apraja-nagyja újra együtt lehet, felkeresheti a Mikulás Házát, csodálhatja a fényfestéseket, az épületvetítéseket, esténként pedig közösen várhatja a Varázslatot, a Nádor Szálló adventi ablakából alászálló fényangyalkát, mert a Széchenyi tér a vásár idejére a mesék, az ízek, az illatok, a közös élmények, a meghitt hangulatok és közös ünnep terévé változik.

Pécsi Advent
Pécsi Egyházmegye
Pécsi Bazilika

2014. december 6-20.

A hagyományoknak megfelelően várjuk a város, megye fiataljait, művészeit, kisiskolásait, középiskolásait, gimnazistáit, tanárait, hogy az adventi készület jegyében „elhozzák ajándékaikat” (koncertek, szóló estek, kórusok, adventi műsorok) a Székesegyházba.

Tüke Piac
K.É.K. Közhasznú Egyesület
Kossuth tér
2014. december 12.

Szent Család Ünnepe, a családok megáldása
Pécsi Egyházmegye
Pécsi Bazilika
2014. december 28.

Szent Család Ünnepén a 18.00 órai ünnepi szentmisét követően püspök atya megáldja a családokat, majd közös imádságban adunk hálát az elmúlt év ajándékaiért, kérve Isten kegyelmét, hogy az új esztendőben is kísérje áldásával az új lehetőségek felfedezését és örömeit, s adjon erőt a kihívásokhoz. A család közös kincsünk, ezért szeretettel várunk mindenkit a közös ünnepre!

Szárnyasmalac- nap
Bóbita Bábszínház Nonprofit Kft.
Bóbita Bábszínház
2014. december 30.

A Bóbita Bábszínház immár hagyományossá vált óévbúcsúztató programja egy teljes napon át várja a kicsiket és kicsit nagyobbakat egy közös nagy játékra és előadásokra!

Városi szilveszter
Pécsi Fesztiválszervező Nonprofit Kft.
Kossuth tér, Széchenyi tér
2014. december 31.

Az óév méltó búcsúztatása, az újév örömmel és várakozásokkal teli ünneplése az egész város részvételével. Forralt bor, lángos, tűzijáték, koncertek kicsiknek és nagyoknak. Köszöntsük együtt az új évet!

V.1.2. A terület védettségére vonatkozó jogszabályok

V.1.2.a Világörökséget érintő hazai jogszabályok[361]

2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről

Az Országgyűlés az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete 1972. november 16-án kelt, az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a világ kulturális és természeti édelméről szóló egyezménnyel (a továbbiakban: Egyezmény) összhangban, annak hatékony végrehajtásához; a kiemelkedő egyetemes értékek megőrzéséhez szükséges rendelkezések megállapítása érdekében – tekintetbe véve a fenntartható fejlődés elveit is – a következő törvényt alkotja:

1. A törvény hatálya, értelmező rendelkezések

1. § (1) E törvény hatálya kiterjed:

a) a világörökségi és a világörökségi várományos területekre,

b) a világörökségi és a világörökségi várományos területekkel kapcsolatos, a világörökségi terület kiemelkedő egyetemes értékét, valamint a világörökségi várományos terület kiemelkedő értékét érintő tevékenységre, valamint

c) a *b)* pont szerinti tevékenységet végző vagy e tevékenység által érintett szervezetekre és személyekre.

(2) Világörökségi vagy világörökségi várományos területté csak a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, valamint az ezek végrehajtására kiadott jogszabályok alapján védett, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület nyilvánítható. A világörökségi vagy a világörökségi várományos területté nyilvánítás a már fennálló védettségen túl – az e törvényben foglalt kivételekkel – további oltalmat nem keletkeztet.

2. § E törvény alkalmazásában:

1. *kiemelkedő egyetemes érték:* a világörökségi helyszín által megtestesített – az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization,áa továbbiakban: UNESCO) Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott – érték, amely kivételessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennélfogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és jövő generációi számára kiemelkedő fontosságú;

2. *világörökségi helyszín:* az UNESCO Világörökség Bizottsága határozata alapján a Világörökség Jegyzékbe felvett, világörökségi címmel rendelkező – e törvény 1. mellékletében meghatározott – helyszín, amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület;

3. *világörökségi helyszín védőövezete:* a világörökségi helyszín környezete, amely az UNESCO Világörökség Bizottságának határozata alapján a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékeinek sértetlenségét, illetve hitelességének védelmét biztosítja, és amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté vagy jelölték ki, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, védett természeti terület, illetve a védett természeti terület védőövezete;

4. *Világörökség Jegyzék:* az UNESCO Világörökség Bizottsága által az Egyezmény 11. cikk (2) bekezdése alapján létrehozott és vezetett lista;

5. *világörökségi terület:* a világörökségi helyszín és annak védőövezete;

6. *világörökségi várományos helyszín (a továbbiakban: várományos helyszín):* a kiemelkedő kulturális örökségi, illetve természeti értékei (a továbbiakban: kiemelkedő érték) révén, az Egyezmény 1. és 2. cikkében meghatározott kritériumok szerint az UNESCO Világörökség Központhoz (a továbbiakban: Központ) bejelentett, a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében szereplő helyszín, amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján

[361] Mivel két jogszabály kizárólag a világörökségről rendelkezik, ezek teljes, 2014. május 1-én hatályos formájában idézésre kerülnek.

nyilvánítottak védetté, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület;

7. *Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzéke:* a kiemelkedő kulturális örökségi, illetve természeti értékei alapján a Világörökség Jegyzékbe való felterjesztésre kiválasztott helyszíneknek a kultúráért felelős miniszter rendeletében kihirdetett, a helyszínek és azok védőövezetei EOV és WGS 84 koordináták szerinti lehatárolását is tartalmazó jegyzéke;

8. *világörökségi várományos helyszín védőövezete (a továbbiakban: várományos helyszín védőövezete):* a világörökségi várományos helyszín környezete, amely kiemelkedő értékeinek sértetlenségét, illetve hitelességének védelmét biztosítja, továbbá amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület;

9. *világörökségi várományos terület (a továbbiakban: várományos terület):* a világörökségi várományos helyszín és annak védőövezete.

2. Általános rendelkezések

3. § (1) A világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéket, a várományos helyszín kiemelkedő értéket hordoz, amelyet – a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján fennálló védettséggel összhangban – mindenki köteles megóvni.

(2) A világörökségi és a várományos terület védelme és fennmaradását szolgáló, értékőrző használata közérdek, amely – összhangban a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján fennálló védettségből fakadó kötelezettségeikkel – az állami és önkormányzati szervek, az egyházi jogi személyek, a társadalmi és egyéb szervezetek, illetve a természetes személyek együttműködésével valósul meg.

(3) A világörökségi és a várományos területet az Egyezménnyel összhangban, annak egyetemes és nemzeti értékeit megőrizve és a köz érdekét szolgálva kell használni, bemutatni, fenntartható módon fejleszteni vagy szükség szerint helyreállítani.

(4) A világörökségi és a várományos terület használata, bemutatása és fejlesztése az 1. § (2) bekezdés szerinti védettségre tekintettel, egységes kezelési elvek alapján, átláthatóan, a világörökségi címhez méltó módon történhet, így különösen

a) a helyszínnek meg kell őriznie eredeti értékeit, egységes látképét, történeti környezetbe ágyazott, illetve egyedi megjelenését különösen a – nappali és éjszakai – látvány, a térbeli kapcsolatok és arányok tekintetében,

b) ne veszélyeztesse a helyszín hitelességét, sértetlen fennmaradását és integritását, továbbá ne eredményezze a világörökségi értékek károsodását és a károsodás veszélyét ne idézze elő,

c) méltón illeszkedjen a terület kulturális, történeti, természeti értékeihez,

d) ne okozza akár közvetlenül, akár közvetve az egyetemes és nemzeti értékek csökkenését, értékvesztését,

e) érvényesüljön a közérdeknek megfelelő és hiteles, a világörökségi helyszínhez méltó funkció és jelleg,

f) biztosított legyen a világörökségi értékekhez való hozzáférés, a megközelíthetőség és a zavartalan látogatás.

4. § (1) A világörökségi területekkel összefüggő állami feladatokat a kultúráért felelős miniszter – a külön jogszabályok alapján fennálló feladat- és hatáskörüket nem érintve – az 1. mellékletben meghatározott miniszterekkel egyetértésben, más érdekelt miniszterekkel együttműködve látja el.

(2) A kultúráért felelős miniszter az (1) bekezdés szerinti feladatai körében különösen az alábbi tevékenységet végzi:

a) meghatározza az Egyezményből eredő feladatok végrehajtásának koncepcióját, stratégiáját;

b) érvényesíti a világörökségi szempontokat a világörökségi területet érintő jogszabályokban, illetve átfogó tervezési programokban;

c) előkészíti a világörökségi területek, valamint a várományos területek világörökségi kezelési tervét (a továbbiakban: világörökségi kezelési terv), kezdeményezi annak felülvizsgálatát, illetve – szükség esetén – módosítását, valamint ellátja az ebből eredő egyéb feladatokat;

d) gondoskodik a világörökségi terület állapotának felméréséről és folyamatos figyelemmel kíséréséről, továbbá megteszi a kiemelkedő egyetemes érték megőrzéséhez, bemutatásához,

fenntartásához, valamint az azt érő káros hatások bekövetkezésének megelőzéséhez szükséges intézkedéseket;

e) felügyeli a világörökségi gondnokságok e törvényben, valamint e törvény alapján kiadott külön jogszabályban meghatározott tevékenységét, és külön jogszabályban meghatározott esetekben intézkedik a világörökségi gondnokság megbízásának visszavonásáról;

f) évente jelentést tesz a Kormánynak, és négyévente beszámol az Országgyűlésnek a világörökségi területek állapotáról és az Egyezményből eredő feladatok ellátásáról;

g) szükség esetén gondoskodik a világörökségi területtel kapcsolatos módosítás, így különösen a világörökségi terület határának, a világörökségi helyszín elnevezésének, valamint kiemelkedő egyetemes értékének megváltoztatása Központhoz történő bejelentéséről;

h) gondoskodik a világörökségi terület fennmaradását szolgáló használat, fejlesztés és bemutatás érdekében tervek, programok, projektek előkészítéséről és megvalósításáról;

i) ellátja a világörökséggel kapcsolatos, az Egyezményből eredő nemzetközi feladatokat, így különösen a határon átnyúló világörökségi helyszínek esetén együttműködésre törekszik a határon átnyúló helyszínnel érintett Részes Állam felelős miniszterével;

j) gondoskodik a kiemelkedő egyetemes értéket hordozó örökség széles körben történő megismertetését, bemutatását, valamint fejlesztését elősegítő – köztük oktatási, képzési, ismeretterjesztő – programok kidolgozásáról és végrehajtásáról, valamint

k) gondoskodik a világörökség állapotának figyelemmel kísérése, értékeinek megóvása során a létesítő okiratuk szerint kulturális örökség védelmével, illetve természeti értékek esetén a természetvédelemmel foglalkozó civil szervezetekkel való együttműködésről.

4/A. § (1) A kultúráért felelős miniszter hivatalból, továbbá az állam tulajdonosi jogait gyakorló szerv vagy a világörökségi helyszínen működő világörökségi gondnokság kérelmére megvizsgálja a világörökségi területen levő, állami tulajdonban álló vagyonelem (a továbbiakban: állami vagyonelem) használatát és hasznosítását.

(2) Ha a kultúráért felelős miniszter a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény szerinti hatósági eljárásában megállapítja, hogy az állami vagyonelem használata vagy hasznosítása nem felel meg a 3. § (3)–(4) bekezdéseiben foglalt követelményeknek, közigazgatási hatósági határozatban kötelezi az állami vagyonelemet használó vagy hasznosító természetes személyt, jogi személyt, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezetet arra, hogy a vagyonelemet 30 napon belül az állam tulajdonosi jogait gyakorló szerv birtokába adja. A határozat jogerőssé válásával egyidejűleg az állami vagyonelem használatára illetve hasznosítására vonatkozó, a határozat jogerőssé válása időpontjában érvényes jogviszony a törvény erejénél fogva megszűnik. A kultúráért felelős miniszter a határozatában döntését a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelemre tekintet nélkül végrehajthatónak nyilváníthatja.

(2a) Ha a (2) bekezdés szerinti hatósági eljárás jelentős számú ügyfelet érint, akkor a hatóságként eljáró kultúráért felelős miniszter az ügyféllel hirdetményi úton is kapcsolatot tarthat.

(3) A (2) bekezdés szerinti határozat végrehajtását az állam tulajdonosi jogait gyakorló szerv foganatosítja.

5. § A kultúráért felelős miniszter más érdekelt miniszterekkel együttműködve ellátja a várományos területtel kapcsolatos állami feladatokat, így különösen:

a) kiválasztja a várományos helyszíneket;

b) bejelenti a várományos helyszíneket a Központhoz;

c) ötévente felülvizsgálja a várományos helyszínek Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében történő nyilvántartásának indokoltságát;

d) intézkedik a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe felvett várományos helyszínek Világörökség Jegyzékbe történő jelöléséről, valamint

e) gondoskodik a kiemelkedő kulturális örökségi, illetve természeti értéket hordozó örökség megismerését, fejlesztését és bemutatását elősegítő – köztük oktatási, képzési, ismeretterjesztő – programok kidolgozásáról és végrehajtásáról.

6. § A kultúráért felelős miniszter a 4. § (2) bekezdésében és az 5. §-ban meghatározott feladatokat a Kormány által az e feladatok ellátása céljából létrehozott javaslattevő, véleményező és döntés-előkészítő testület közreműködésével látja el, amely

a) a hatáskörében érintett miniszterek által delegált, kiemelkedő elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkező tagokból,

b) a kulturális, valamint a természetvédelmi feladatokat ellátó központi hivatalok vezetőjéből,

c) a világörökségi gondnokságok 1-1 képviselőjéből,

d) az Országgyűlés illetékes bizottságainak elnökeiből,

e) az ICOMOS – Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa (International Council on Monuments and Sites) Magyar Nemzeti Bizottsága által megbízott személyből,

f) az IUCN International Union for Conservation of Nature and Natural Resources – Természetvédelmi Világszövetség Magyar Nemzeti Bizottsága által megbízott személyből,

g) az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság elnökéből, valamint

h) az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság főtitkárából

áll.

3. Kezelés, világörökségi kezelési terv, világörökségi gondnokság

7. § (1) A világörökségi területek kezelése – a kiemelkedő egyetemes érték, és az azt hordozó valamennyi anyagi és nem anyagi tényező megőrzése érdekében – kiterjed a világörökségi területek használatának, fejlesztésének, bemutatásának, illetve szükség szerinti helyreállításának biztosítására, továbbá a világörökségi területek megőrzésével és fenntartható mértékű használatával kapcsolatos tevékenységek összehangolására.

(2) Az (1) bekezdés szerinti kezelés körébe tartozik különösen:

a) a helyszínek tudományos alapú értékvizsgálatában, állapotának dokumentálásában, valamint a fenntartható használat adott helyszínre érvényes és a világörökségi kezelési tervben érvényesítendő kritériumainak kidolgozásában való részvétel;

b) a világörökségi területek világörökségi kezelési terveinek kidolgozásában és felülvizsgálatában, az azzal kapcsolatos egyeztetések (az érintett tulajdonosokkal, önkormányzatokkal, a külön jogszabályban meghatározott tudományos, szakmai és civil szervezetekkel) lefolytatásában való közreműködés;

c) a világörökségi kezelési tervben foglaltak gyakorlati végrehajtásának az érintettek és érdekeltek körében történő megismertetésében való részvétel;

d) a határon átnyúló világörökségi területek esetében együttműködés az érintett határon túli kezelő szervezetekkel;

e) a világörökségi terület állapotának folyamatos követő-figyelése, az ezzel kapcsolatos intézkedések kezdeményezése, valamint a világörökségi kezelési terv végrehajtásához szükséges adatok gyűjtésében, elemzésében és a világörökségi kezelési terv teljesítéséhez szükséges lépések meghatározásában való részvétel;

f) az érintett partnerekkel – köztük a létesítő okiratuk szerint kulturális örökség védelmével, illetve természeti értékek esetén a természetvédelemmel foglalkozó civil szervezetekkel – folyamatosan együttműködve a világörökségi terület értékmegőrzésével és fejlesztésével kapcsolatos feladatok megvalósításának kezdeményezése, szervezése, előmozdítása, valamint

g) a kultúráért felelős miniszter részére jelentés készítése a világörökségi terület állapotáról, különös tekintettel a világörökségi területet érintő minden olyan tevékenységre, amely kihat a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékére.

8. § (1) A világörökségi helyszínek által hordozott kiemelkedő egyetemes érték vagy a várományos helyszínek által hordozott kiemelkedő érték megőrzése, és a fennmaradást nem veszélyeztető hasznosíthatósága érdekében – a (3) bekezdésben meghatározott kivétellel – a világörökségi területek, valamint a várományos területek világörökségi kezelési tervét a Kormány rendeletben hirdeti ki.

(2) A világörökségi kezelési terv egyeztetésébe az érintett helyi önkormányzatokat be kell vonni.

(3) Amennyiben a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke vagy a várományos helyszín kiemelkedő értéke kizárólag természeti érték és a világörökségi terület vagy a várományos terület egésze védett természeti területen van, továbbá külön jogszabályban meghatározott természetvédelmi kezelési tervvel rendelkezik, a természetvédelmi kezelési terv az (1) bekezdés szerinti világörökségi kezelési tervnek minősül.

(4) Amennyiben a világörökségi területen vagy a várományos területen országos vagy helyi jelentőségű védett természeti terület is van, az (1) bekezdésben meghatározott világörökségi kezelési tervet a védett természeti területre vonatkozó, külön jogszabályban meghatározott természetvédelmi kezelési tervvel összhangban – a természetvédelmi kezelési tervben foglalt, a kiemelkedő egyetemes érték vagy a kiemelkedő érték védelmét biztosító természetvédelmi kezelési előírásokra utalva – kell elkészíteni. A természet védelméről szóló külön jogszabály alapján fennálló védettségből eredő korlátozásokat, tilalmakat a természetvédelmi kezelési terv tartalmazza.

(5) A világörökségi kezelési terv tartalmazza:

a) a világörökségi helyszín vagy a várományos helyszín helyrajzi számok szerinti kijelölését, illetve határának EOV és WGS 84 koordináták szerinti megállapítását;

b) a világörökségi helyszín vagy a várományos helyszín kiterjedésének megfelelő méretarányú, ingatlan-nyilvántartási vagy topográfiai térképen történő lehatárolását;

c) a világörökségi helyszín vagy a várományos helyszín védőövezete helyrajzi számok szerinti kijelölését, illetve határának EOV és WGS 84 koordináták szerinti megállapítását;

d) a világörökségi helyszín vagy a várományos helyszín védőövezete kiterjedésének megfelelő méretarányú, ingatlan-nyilvántartási vagy topográfiai térképen történő lehatárolását;

e) a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének vagy a várományos helyszín kiemelkedő értékének összegzését;

f) a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke vagy a várományos helyszín kiemelkedő értéke megőrzésének, fenntartásának és bemutatásának célkitűzéseit, stratégiáját;

g) a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke vagy a várományos helyszín kiemelkedő értéke megőrzésével kapcsolatos teendőket, így különösen a világörökségi területet vagy várományos területet érintő kezelési módokat, továbbá a kulturális örökség védelméről jogszabályok alapján fennálló védettségből, valamint az épített környezet alakításáról és védelméről szóló jogszabályból eredő korlátozásoknak és tilalmaknak a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke vagy a várományos helyszín kiemelkedő értéke szempontjaiból megadott, a világörökségi terület vagy a várományos terület sajátosságaira figyelemmel megállapított részletes leírását;

h) amennyiben a világörökségi területen vagy a várományos területen lévő védett természeti területen természetvédelmi kezelési terv van hatályban, az abban foglalt, a kiemelkedő egyetemes érték vagy a kiemelkedő érték védelmét biztosító természetvédelmi kezelési előírásokra történő utalást; valamint

i) a világörökségi terület vagy a várományos terület finanszírozási igényét megalapozó sajátos körülményeket, előírt használati módokat, tevékenységeket.

(6) A világörökségi kezelési tervben foglaltak figyelembevételével kell különösen

a) a területrendezési tervet, valamint a területfelhasználás rendjét és a területhasználat szabályait érintően a településrendezési eszközöket felülvizsgálni, és szükség esetén módosítani, összhangba hozni;

b) a világörökségi terület vagy a várományos terület természeti és kulturális örökségi értékeit érő káros hatások bekövetkezését megelőzni, a káros hatásokat elhárítani, csökkenteni; valamint

c) a világörökségi területet vagy a várományos területet érintő bármely változtatást (különösen fejlesztést, felújítást, helyreállítást) végezni.

(7) A világörökségi kezelési tervet szükség szerint, de legalább hétévenként felül kell vizsgálni.

9. § (1) A hatósági eljárásokban hatóságként eljáró vagy szakhatóságként közreműködő örökségvédelmi- és természetvédelmi hatóság a világörökségi helyszínek által hordozott kiemelkedő egyetemes érték, valamint a várományos helyszín által hordozott kiemelkedő érték megőrzése érdekében a világörökségi területen és a várományos területen az e törvényben és a világörökségi kezelési tervben foglaltakat eljárása során köteles érvényre juttatni.

(2) Amennyiben a világörökségi területet érintő restaurálási, helyreállítási, fejlesztési és építési tevékenységre irányuló kérelem esetében szakértői vélemény beszerzése szükséges, az eljáró hatóság, szakhatóság – a saját költségei terhére – a kulturális szakértői tevékenység folytatásának feltételeiről és a kulturális szakértői nyilvántartás vezetéséről szóló miniszteri rendeletben meghatározott szakértőt rendel ki.

(3) A szakértő a szakértői véleményében világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációt köteles bemutatni.

(4)A kulturális szakértői nyilvántartás az alábbi adatok tekintetében közhiteles hatósági nyilvántartásnak minősül:

a) szakterület, részszakterület, szakág,

b) nyilvántartásba vétel száma,

c) nyilvántartásba vétel időpontja.

(5) A (4) bekezdés szerinti nyilvántartás vonatkozásában bizonyítási eszközként

a) a végzettséget, szakképzettséget igazoló okirat,

b) az akkreditált szakértői tanfolyam jellegű szakmai továbbképzés elvégzéséről szóló tanúsítvány, valamint

c) a szakmai gyakorlatot igazoló irat

vehető figyelembe.

10. § (1) A világörökségi helyszínek által hordozott kiemelkedő egyetemes érték megőrzését szolgáló kezelés 7. §-ban foglalt feladatainak világörökségi kezelési terv alapján történő ellátására – amennyiben azt külön jogszabály nem utalja más szerv hatáskörébe – helyszínenként egy világörökségi gondnokság működik.

(2) A világörökségi gondnokság olyan, az adott világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének jellegéhez kötődő tevékenységű, jogi személyiséggel rendelkező szervezet – így különösen költségvetési szerv, helyi önkormányzat, egyházi jogi személy, egyesület, alapítvány, nonprofit gazdasági társaság –, amelynek tevékenysége kiterjed a világörökségi érdekek képviseletére, a kiemelkedő egyetemes érték védelmére, valamint működési területe magában foglalja a világörökségi területet vagy annak jelentős részét.

(3) A kultúráért felelős miniszter a világörökségi gondnokságot világörökségi helyszínenként – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – a (2) bekezdésben foglaltak figyelembevételével választja ki. A világörökségi gondnokság megbízása visszavonásig, de legfeljebb hét évre szól, amely meghosszabbítható.

(4) Amennyiben a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke kizárólag természeti érték, és a világörökségi helyszínt teljes egészében lefedő védett természeti területre vonatkozóan külön jogszabály természetvédelmi kezelésért felelős szervet jelöl ki, úgy ez a szerv látja el a kezelés 7. §-ban megjelölt feladatait.

(5) Amennyiben külön jogszabály a világörökségi helyszín egy részének kezeléséért felelős szervet jelöl ki, úgy a (3) bekezdés alapján kiválasztott világörökségi gondnokság köteles ezzel együttműködni.

11. § Világörökségi területen a több, egy tájegységet képező település közigazgatási területén végzett építési tevékenység tekintetében a tervtanácsok az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvényben és a végrehajtására kiadott, a tervtanácsok működéséről szóló kormányrendeletben meghatározottak szerint működnek.

4. Finanszírozás

12. § (1) A világörökségi címmel kapcsolatos költségvetési pénzeszközöket az e törvényben megjelölt állami feladatok és a (2) bekezdésben meghatározott feladatok költségeire figyelemmel kell meghatározni.

(2) Az állam a központi költségvetésből finanszírozza az alábbi feladatokat:

a) a világörökségi kezelési terv kidolgozását;

b) a 9. § (2) bekezdésében meghatározott szakértői költségeket;

c) a területrendezési tervek és településrendezési eszközök világörökségi kezelési tervben foglaltak szerinti felülvizsgálatát és módosítását;

d) a 4/A. § szerinti felülvizsgálattal összefüggésben felmerülő, másra át nem hárítható költségeket és egyéb fizetési kötelezettségeket.

(3) Az állam a központi költségvetésből támogatást nyújt az alábbi feladatok ellátásához:

a) a világörökségi területtel kapcsolatos ismeretek terjesztése, oktatási, nevelési, továbbképzési programok kidolgozása, működtetése;

b) a világörökségi területtel kapcsolatos kutatások, a világörökségi területek értékmegőrzésével, fennmaradását nem veszélyeztető hasznosításával és bemutatásával kapcsolatos módszerek (modellek), eredmények alkalmazása, érvényre juttatása;

c) a világörökségi terület kezelésével, bemutatásával, fejlesztésével kapcsolatos tevékenységek, beruházások támogatása;

d) a világörökségi területtel kapcsolatos elismerések támogatása;

e) a településrendezési és az építészeti-műszaki tervtanácsokról szóló kormányrendelet szerinti tervtanácsoknak – ideértve a világörökségi területen létrehozott helyi tervtanácsokat is – a világörökségi területtel kapcsolatos feladata ellátásának támogatása.

(4) A védett értékek fenntartására, az állagvédelemre és a világörökségi kezelési tervnek megfelelő működtetéshez az állam adókedvezményt biztosíthat, amelyet külön törvényben állapít meg.

5. Átmeneti rendelkezések

13. § (1) A kultúráért felelős miniszter e törvény hatálybalépését követő 3 éven belül felülvizsgálja az e törvény hatálybalépésekor az Egyezmény 1. és 2. cikkében meghatározott kritériumok szerint a Központhoz bejelentett helyszínek Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvételének indokoltságát. Amennyiben a kultúráért felelős miniszter a felülvizsgálatot követően nem tartja indokoltnak a helyszín Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvételét, erről soron kívül értesíti a Központot.

(2) Az illetékes országos szervezetek, valamint a megyei önkormányzatok a területrendezési terveik 8. § (6) bekezdés *a)* pontja szerinti összhangja megteremtéséről a világörökségi kezelési tervek kihirdetését követően legkésőbb 5 éven belül, illetve más jogszabályból fakadó kötelező felülvizsgálat vagy más okból elvégzett módosítás alkalmával kötelesek gondoskodni.

(3) A települési (fővárosi, fővárosi kerületi) önkormányzatok a településrendezési eszközeik 8. § (6) bekezdés *a)* pontja szerinti módosításáról a világörökségi kezelési tervek kihirdetését követő tizennyolc hónapon belül kötelesek gondoskodni.

(4) A világörökségi gondnokságot az e törvény hatálybalépésétől számított 14 hónapon belül kell kijelölni.

(5) Az e törvény hatálybalépését követően a Világörökség Jegyzékbe felvett helyszín – e törvény 1. mellékletének módosítása általi – kihirdetését a Kormány kezdeményezi. Ezen helyszínek világörökségi gondnokságát a kihirdetéstől számított hat hónapon belül kell kijelölni.

(6) E törvénynek a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény és a budapesti Istvánmező rehabilitációs programjáról, kiemelten a Budapesti Olimpiai Központ integrált rekonstrukciójáról szóló 2012. évi LXXV. törvény módosításáról szóló 2013. évi LI. törvénnyel (a továbbiakban: Mód. Tv.) megállapított rendelkezéseit a Mód. Tv. hatálybalépése időpontjában fennálló birtoklási, használati és hasznosítási viszonyokra, illetve az ezen jogosultságokat megalapozó jogviszonyokra is alkalmazni kell.

6. Záró rendelkezések

14. § (1) Felhatalmazást kap a Kormány, hogy rendeletben határozza meg:

a) a világörökségi várományos helyszínek Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvételének és felülvizsgálatának, továbbá a Központhoz történő bejelentésének, valamint a világörökségi várományos helyszín Világörökség Jegyzékbe történő jelölésének részletes szabályait;

b) a világörökségi testületbe tag delegálására jogosult minisztereket, a testület részletes feladatait és működését;

c) a világörökségi kezelési terv készítését, annak tartalmi elemeire vonatkozó részletes követelményeket, az érintettekkel történő előzetes egyeztetésének és felülvizsgálatának rendjét;

d) a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentáció tartalmi elemeit, valamint az annak elkészítésére vonatkozó különös szabályokat;

(2) Felhatalmazást kap a kultúráért felelős miniszter, hogy – az 1. mellékletben meghatározott miniszterekkel egyetértésben – rendeletben állapítsa meg:

a) a világörökségi gondnokság kiválasztásának részletes szabályait, a világörökségi gondnokság feladatait és működését; valamint

b) a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékét.

(3) Felhatalmazást kap a kultúráért felelős miniszter, hogy rendeletben állapítsa meg az e törvény szerinti szakértői tevékenység folytatásának részletes feltételeit, a szakértői tevékenység bejelentésének és a szakértők nyilvántartásának személyes adatot nem tartalmazó adattartalmát, valamint a bejelentésre és a nyilvántartás vezetésére vonatkozó részletes eljárási szabályokat, a

szakértők igénybevételének eseteit, továbbá a szakértői tevékenységre jogszabályban vagy hatósági határozatban előírt kötelezettségek be nem tartásának esetén alkalmazandó jogkövetkezményeket.

17. § (1) E törvény – a (2) és (3) bekezdés szerinti kivétellel – 2012. január 1-jén lép hatályba.

(2) A 14. § (1) bekezdés *e)* pontja 2014. december 1-jén, valamint a 14. § (2) bekezdés *b)* pontja 2014. január 1-jén lép hatályba.

(3) A 14. § (1) bekezdés *f)* pontja 2015. december 1-jén lép hatályba.

1. melléklet

A világörökségi helyszínekkel összefüggő állami feladatokat a kultúráért felelős miniszterrel egyetértésben ellátó miniszterek

1.	Világörökségi helyszín	Egyetértő miniszter
7.	Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője	Építésügyért felelős miniszter Kormány európai uniós források felhasználásáért felelős tagja Közigazgatás-szervezésért felelős miniszter A régészeti örökség és a műemléki érték védelméért felelős miniszter Területrendezésért felelős miniszter Településfejlesztésért és településrendezésért felelős miniszter Turizmusért felelős miniszter

315/2011. (XII. 27.) Kormányrendelet a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről

A Kormány a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény 14. § (1) bekezdés *a), c)* és *d)* pontjában kapott felhatalmazás alapján, az Alaptörvény 15. cikk (3) bekezdésében meghatározott feladatkörében eljárva a következőket rendeli el:

1. A világörökségi kezelési terv elkészítése

1. § (1) A világörökségi terület világörökségi kezelési tervének (a továbbiakban: kezelési terv) szakmai előkészítése érdekében megalapozó dokumentációt kell készíteni.

(2) Az 1. mellékletben meghatározott tartalmú megalapozó dokumentáció, valamint a 2. mellékletben meghatározott tartalmú kezelési terv elkészítéséről – a (2a)–(5) bekezdés alkalmazásával – a kultúráért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) gondoskodik.

(2a) A miniszter a 2. § (1) bekezdésében, a 4. § (1), (4) és (6) bekezdésében, valamint az 5. § (2) és (5) bekezdésében meghatározott feladatait – az elektronikus kormányzati portálon való közzététel kivételével – a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ (a továbbiakban: Központ) útján látja el.

(3) A miniszter a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben gondoskodik a megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítéséről, ha a világörökségi terület védett természeti területet érint.

(4) Ha a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke kizárólag természeti érték, és

a) a világörökségi terület egésze védett természeti területen van, valamint

b) az *a)* pont szerint országosan védett természeti terület nem rendelkezik – a természet védelméről szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott rendelet szerinti – természetvédelmi kezelési tervvel,

a kezelési tervet a természetvédelmi kezelési tervek készítésére, készítőjére és tartalmára vonatkozó szabályokról szóló miniszteri rendelet (a továbbiakban: miniszteri rendelet) előírásai szerint kell

elkészíteni azzal, hogy a miniszteri rendelet szerinti felterjesztést követően a természetvédelemért felelős miniszter a kezelési terv tervezetét megküldi a miniszternek, aki azt a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben a Kormány elé terjeszti. A kezelési terv elkészítése során e rendelet 2. § (7) bekezdését, 3. § (2) bekezdését, 6. § (1) bekezdését, valamint 2. melléklet I. 1. pontját; I. 2. pont *a)* és *c)* alpontjait, II. 1–3. pontjait és III. 1–10. pontjait alkalmazni kell.

(5) A (4) bekezdésben meghatározott esetben a megalapozó dokumentációt az országos jelentőségű védett természeti területekre vonatkozó természetvédelmi kezelési terv tervdokumentációjára vonatkozó előírások szerint kell előkészíteni azzal, hogy az 1. melléklet II.; III. 1.; IV. 2., 3. és 7. pontjait alkalmazni kell.

2. § (1) A miniszter a megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítésére jogi személlyel (a továbbiakban: a kezelési terv készítője) köthet vállalkozási szerződést.

(1a) A miniszter és a kezelési terv készítője közötti kapcsolattartás a Központon keresztül történik.

(2) A megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítésére a kezelési terv készítőjével akkor köthető vállalkozási szerződés, ha annak tagja vagy vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló más személy megfelel a (3) bekezdésben meghatározott feltételeknek, és ez a tag, személy részt vesz a megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítésében.

(3) A (2) bekezdés szerinti tagnak vagy személynek rendelkeznie kell legalább 5 év szakmai gyakorlattal és az alábbiak közül az adott világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének megőrzése szempontjából megfelelő szakképzettséggel:

a) okleveles építészmérnök,

b) műemlékvédelmi szakmérnök,

c) okleveles városépítési-városgazdasági szakmérnök,

d) terület- és településfejlesztési menedzser,

e) okleveles tájépítészmérnök,

f) okleveles településmérnök,

g) kulturális örökség-menedzser,

h) tájrendező és kertépítő mérnök,

i) kertészmérnök,

j) erdőmérnök,

k) természetvédelmi mérnök,

l) környezetmérnök,

m) geográfus vagy

n) az *a)–m)* pontokban meghatározott szakképzettséggel egyenértékű szakirányú felsőfokú szakképzettséggel.

(4) A kezelési terv készítője – a vállalkozási szerződésben foglaltaknak megfelelően – bevonja az adott világörökségi terület jellege és a kezelés egyes ágazatai szempontjából megfelelő felsőfokú szakképzettséggel rendelkező személyeket – így különösen a (3) bekezdés a), b), c), d), f) vagy *g)* pontjában meghatározott szakképzettséggel rendelkező személyeket, kulturális mediátort, művészettörténészt, restaurátorművészt, történészt, történelemtanárt, régészt, néprajz szakos bölcsészt, közgazdászt, idegenforgalmi üzemgazdászt, idegenforgalmi közgazdászt, idegenforgalmi szakközgazdászt –, kivéve ha tagja vagy vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló más személy rendelkezik az adott világörökségi terület jellege és a kezelés egyes ágazatai szempontjából megfelelő felsőfokú szakképzettséggel.

(5) Amennyiben a világörökségi terület vagy a világörökségi várományos terület részben vagy teljes mértékben védett természeti területen vagy Natura 2000 területen van, a kezelési terv készítője – a vállalkozási szerződésben foglaltaknak megfelelően – bevonja a (3) bekezdés e), h), i), j), k), l) vagy *m)*pontjában meghatározott szakképzettséggel rendelkező személyeket, biológiatanárt, biológust, alkalmazott növénybiológust, alkalmazott zoológust, földrajztanárt, geológust, kivéve ha tagja vagy vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló más személy rendelkezik az adott világörökségi terület jellege és a kezelés egyes ágazatai szempontjából megfelelő felsőfokú szakképzettséggel.

(6) A kezelési terv készítője a megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítésébe bevonja

a) az illetékes járási (fővárosi kerületi) hivatal járási építésügyi és örökségvédelmi hivatalát,

b) táj- és természetvédelmet, ökoturizmust és környezeti nevelést érintő kérdésekben a működési területével érintett nemzeti park igazgatóságot,

c) a területileg érintett helyi önkormányzatot,

d) nemzetiségeket érintő kérdésekben az érintett országos nemzetiségi önkormányzatokat,

e) a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény (a továbbiakban: Vötv.) alapján a világörökségi területek kezelése körébe tartozó feladatok ellátására létrehozott világörökségi gondnokságot (a továbbiakban: a világörökségi gondnokság),

f) a kezelési tervvel érintett ingatlan tulajdonosát vagy tulajdonosi jogait gyakorló személyt, a földhasználót, az erdőgazdálkodót, valamint

g) az illetékes önkormányzati és állami főépítészeket.

(7) Az (6) bekezdésben meghatározott szervek és személyek együttműködnek a kezelési terv készítőjével.

(8) A megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítése során a kezelési terv készítője együttműködik a világörökségi területen működő, világörökségi gondnoksággal.

3. § (1) A kezelési terv készítője a megrendeléstől számított 90 napon belül elkészíti és a miniszter részére megküldi a megalapozó dokumentációt.

(2) A miniszter a megalapozó dokumentációról – a világörökségi testület állásfoglalásának kikérésével – 15 napon belül véleményt nyilvánít.

(3) A kezelési terv készítője a miniszter véleményének figyelembevételével módosított megalapozó dokumentációt, és az annak alapján kidolgozott kezelési terv tervezetét a miniszter véleményének kézhezvételét követő 90 napon belül elkészíti.

4. § (1) A miniszter a kezelési terv tervezetét haladéktalanul megküldi

a) a világörökségi terület szerinti helyi önkormányzat képviselő-testülete, valamint közgyűlése és amennyiben érintett, az országos nemzetiségi önkormányzat,

b) az illetékes önkormányzati és állami főépítész,

c) az illetékességgel rendelkező és feladatkörükben a kiemelkedő egyetemes érték vonatkozásában érintett

ca) központi államigazgatási szerv területi szerve, valamint

cb) fővárosi és megyei kormányhivatal, továbbá

d) a világörökségi területen működő világörökségi gondnokság,

e) amennyiben a helyszín egy vagy több eleme a Magyar Állam tulajdonában van, és nem tartozik a Nemzeti Földalapról szóló törvény hatálya alá, a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.

részére, és közzéteszi azt az elektronikus kormányzati portálon.

(2) A kezelési terv tervezetéről – annak kézhezvételét követő 15 napon belül – jogosultak írásban véleményt nyilvánítani az (1) bekezdésben meghatározott szervek és személyek.

(3) Véleménykülönbség fennállása esetén az egységes álláspont kialakítása érdekében egyeztetést kell lefolytatni.

(4) Az egyeztetés keretében a véleményezési határidő lejártát követő 15 napon belül a miniszter tárgyalást hív össze.

(5) A tárgyalásra a hely, az időpont és a vitás kérdés megjelölésével a tárgyalás előtt legalább 8 nappal meg kell hívni

a) a kezelési terv készítőjét,

b) a világörökségi testület elnökét,

c) a Központ elnökét,

d) amennyiben táj- és természetvédelmet, ökoturizmust és környezeti nevelést érintően vitás kérdés maradt fenn, a működési területével érintett nemzeti park igazgatóját, valamint

e) az (1) bekezdésben meghatározott személyeket, szervek képviselőjét.

(6) A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet haladéktalanul meg kell küldeni a kezelési terv készítője, valamint a tárgyalásra meghívott személyek részére.

(7) Amennyiben a tárgyaláson vitás kérdés marad fenn, arról a miniszter dönt. Az egyeztetés a miniszter döntésével zárul.

(8) A kezelési terv készítője az egyeztetés eredményének, a miniszter (7) bekezdés szerinti döntésének, továbbá 5. § (6) bekezdése szerinti javaslatának figyelembevételével módosított kezelési tervet az egyeztetés, valamint az egyeztető tárgyalás lezárását követő 15 napon belül megküldi a miniszternek.

5. § (1) A kezelési terv tervezetéről – a 4. § (1) bekezdés szerinti közzétételét követő 15 napon belül – jogosultak véleményt nyilvánítani a világörökségi területen ingatlantulajdonnal rendelkező természetes és jogi személyek, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek, valamint a világörökségi területen működő vallási közösségek és civil szervezetek.

(2) A társadalmi részvétel biztosítása érdekében a véleményezési határidő lejártát követő 15 napon belül a miniszter egyeztető tárgyalást hív össze. Az egyeztető tárgyaláson az (1) bekezdés szerint véleményezésre jogosult személyek vehetnek részt.

(3) A miniszter az elektronikus kormányzati portálon – az egyeztető tárgyalás előtt legalább 8 nappal – tájékoztatást tesz közzé az egyeztető tárgyalás helyéről és időpontjáról.

(4) Az egyeztető tárgyalásra a hely és az időpont megjelölésével – az egyeztető tárgyalás előtt legalább 8 nappal – meg kell hívni a kezelési terv készítőjét, aki a tárgyaláson részt vesz.

(5) Az egyeztető tárgyalásról jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet haladéktalanul meg kell küldeni a kezelési terv készítője részére.

(6) A kezelési terv készítője az 5. § (2) bekezdése szerinti egyeztető tárgyaláson elhangzott véleményeket a miniszter javaslatára figyelembe veszi.

6. § (1) A miniszter a kezelési terv tervezetét – a 4. § (6) bekezdésben és az 5. § (5) bekezdésben meghatározott jegyzőkönyvvel együtt – az egyeztetést követően haladéktalanul megküldi véleményezésre a világörökségi testületnek. A világörökségi testület a véleményét 15 napon belül alakítja ki.

(2) A miniszter – a világörökségi testület véleményének kikérését követően – a kezelési terv tervezetét – a (3) bekezdésben meghatározottak figyelembevételével – a Kormány elé terjeszti.

(3) A miniszter – a világörökségi testület véleményének kézhezvételétől számított 30 napon belül – szükség szerint módosítási javaslatot fogalmaz meg. A kezelési terv készítője a javaslat megérkezésétől számított 30 napon belül megküldi a miniszter részére a javaslat figyelembevételével módosított kezelési terv tervezetét, aki gondoskodik a kezelési terv Kormány elé terjesztéséről.

7. § A világörökségi gondnokság a kezelési tervben foglaltak végrehajtása érdekében a kezelési terv és a megalapozó dokumentáció alapján a kezelési terv hatálybalépésétől számított 1 éven belül – a 3. mellékletben meghatározott tartalmú – kezelési kézikönyvet készít.

2. A kezelési terv módosítása

8. § (1) A kezelési terv elkészítésére vonatkozó rendelkezéseket – a (2) bekezdésben meghatározott kivétellel – a kezelési terv módosítására is megfelelően alkalmazni kell.

(2) A kezelési tervnek a Kormány döntése alapján szükségessé váló módosítása során – amennyiben a világörökségi terület megőrzési állapotában a kezelési terv készítése óta lényeges változás nem következett be – a 3. §-ban foglalt, a megalapozó dokumentáció készítésére és egyeztetésére vonatkozó előírásokat nem kell alkalmazni.

3. A világörökségi várományosi terület kezelési terve

9. § Az 1–6. §-ban és a 8. §-ban, valamint az 1. és 2. mellékletben foglaltakat a világörökségi várományos területekre is megfelelően alkalmazni kell azzal, hogy a kezelési terv elkészítése során figyelembe kell venni a világörökségi várományos helyszín bejelentéséhez előírt dokumentációt (a továbbiakban: bejelentési dokumentáció) is.

4. A világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentáció

10. § A világörökségi területen hatóságként eljáró vagy szakhatóságként közreműködő örökségvédelmi és természetvédelmi hatóság (a továbbiakban együtt: hatóság) az ügyben szakértőt rendel ki a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentáció (a továbbiakban: hatásvizsgálati dokumentáció) elkészítése érdekében, ha az ügyben a kiemelkedő egyetemes érték érintettsége valószínűsíthető, és a hatóság a tervezett beavatkozás kiemelkedő egyetemes értékre gyakorolt hatását nem tudja megítélni a hatásvizsgálati dokumentáció nélkül, valamint ha az eljárás tárgya olyan beavatkozás, amelynek

a) nincs kialakult gyakorlata;

b) esetében a kezelési terv nem nyújt elegendő támpontot a döntéshez;

c) esetében korábban nem ismert körülményekkel való együtthatásra is számítani kell vagy

d) közvetlen hatása ugyan megítélhető, de valószínűsíthető, hogy időben és térben olyan járulékos hatások is felmerülhetnek, amelyek előzetes értékelése részletes és több tudományág általi elemzést igényel.

11. § A szakértő a hatásvizsgálati dokumentáció készítése során

a) megvizsgálja az érintett területet, és összegyűjti a világörökségi szempontból jelentős információkat és dokumentumokat, így különösen a terület állapotváltozásáról informáló dokumentációkat, statisztikai adatokat, hatályos településrendezési eszközöket;

b) összegyűjti a tervezett beavatkozásra vonatkozó információkat és dokumentációkat;

c) feltárja a hazai és nemzetközi analógiákat;

d) rövid-, közép- és hosszú távú hatáselemzést készít a tervezett beavatkozás várható hatásairól, így különösen a helyi gazdaságra, valamint az érintett települések lakosságmegtartó képességére gyakorolt hatásokról;

e) felméri a hatásviselőket és az azokat érintő hatások jellegét és mértékét; valamint

f) látványelemzést készít a történetileg jelentős rálátásokat is tekintetbe véve, ha a beavatkozással összefüggésben a kiemelkedő egyetemes érték vizuális integritásának kérdése felmerül.

12. § A hatásvizsgálati dokumentációnak tartalmaznia kell:

a) a hatásvizsgálati dokumentáció készítése módszerének, munkafázisainak bemutatását;

b) a készítésbe bevont személyek megnevezését szakterületük és megállapításaik megjelölésével;

c) a hatásviselőket: a kiemelkedő egyetemes értéket hordozó tényezők, elemek és folyamatok számbavételét;

d) a hatótényezőket: a tervezett beavatkozás mennyiségi és minőségi értelemben is részletes bemutatását – beleértve a beavatkozással kapcsolatos veszélyforrások és a beavatkozással veszélyeztetett értékek számbavételét is –, kitérve mind a megvalósítás folyamatának, mind pedig a folyamatos fennállás (üzemelés) időszakára;

e) a hatásokat: a *c)* és a *d)* pont szerint bemutatottak egybevetését a biztosan fellépő, a várható, a lehetséges és a valószínűsíthető hatások tételes kimunkálásával; valamint

f) a szakkérdés megválaszolását a hatásvizsgálat által alátámasztott megállapításokkal és ajánlásokkal, köztük a hatásmérséklő intézkedésekre vonatkozó javaslatokat.

5. A világörökségi várományos helyszínekkel kapcsolatos eljárás

13. § (1) Valamely területnek a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvétele a miniszternél kezdeményezhető.

(2) A területnek a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvétele iránti javaslat tartalmazza:

a) a javaslattevő nevét és címét;

b) a javaslattevő képviselőjének nevét és címét;

c) a felvételre javasolt helyszín területének megjelölését [természetben és helyrajzi számmal vagy EOV síkkoordinátákkal és WGS 84 alapfelületre vonatkozó földrajzi koordinátákkal fok, perc, másodperc (DMS) formában];

d) a felvételre javasolt helyszín természetvédelmi vagy örökségvédelmi jogszabályok alapján fennálló védettségének megjelölését;

e) a felvételre javasolt helyszín kiemelkedő kulturális vagy természeti értékének megjelölését;

f) a fenntartható használat és kezelés szempontjait, beleértve az érintett települések vagy településrészek gazdaságát, illetve lakosságmegtartó képességét; valamint

g) a javaslat megalapozottságát alátámasztó dokumentumokat (különösen fénykép, tanulmány, publikáció).

14. § (1) A miniszter a beérkezett javaslatok indokoltságának vizsgálata során a javaslat támogathatósága tekintetében a Központtól, illetve a javaslat 13. § (2) bekezdés *c)–f)* pontjának tartalma alapján meghatározott természetvédelmi érintettség esetén a természetvédelemért felelős minisztertől előzetes szakmai állásfoglalást kér.

(2) Az (1) bekezdés szerint megkeresettek szakmai állásfoglalásukat a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Egyezmény) alapján adják, a megkeresés kézhezvételétől számított 30 napon belül.

15. § Ha a 14. § (1) bekezdés szerint megkeresettek a javaslatot támogatják, a miniszter azt az állásfoglalással együtt véleményezésre megküldi a világörökségi testületnek. A világörökségi testület a véleményét 30 napon belül alakítja ki.

16. § (1) A miniszter az Egyezmény alapján – a világörökségi testület véleményének figyelembevételével és a javaslat 13. § (2) bekezdés *c)–f)* pontjának tartalma alapján meghatározott

természetvédelmi érintettség esetében a természetvédelemért felelős miniszter egyetértésével – dönt a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő felvételről, és a felvétel jóváhagyása esetén gondoskodik a 4. mellékletben meghatározott tartalmú bejelentési dokumentáció elkészítéséről, továbbá annak az UNESCO Világörökség Központjához (a továbbiakban: Központ) történő megküldéséről, valamint a Vötv. 2. § 7. pontjában foglaltak alapján világörökségi várományos helyszín miniszteri rendeletben történő kihirdetéséről.

(2) A miniszter az (1) bekezdésben meghatározott miniszteri rendelet hatálybalépését követően haladéktalanul intézkedik a bejelentési dokumentáción és megalapozó dokumentáción alapuló kezelési tervének elkészítése iránt.

17. § (1) A miniszter a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékének felülvizsgálatát a Vötv.-ben meghatározott időközönként, illetve indokolt esetben – így különösen névmódosítás, a világörökségi várományos helyszín lehatárolásának módosítása, közös nemzetközi jelölés kezdeményezése vagy ahhoz csatlakozás – hivatalból indítja meg.

(2) Az (1) bekezdés szerinti felülvizsgálat során a 14–16. §-ban foglaltakat megfelelően alkalmazni kell.

18. § (1) A miniszter – kiemelkedő természeti érték esetén a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben – hivatalból vagy a világörökségi testület javaslatára gondoskodik a világörökségi várományos helyszín Világörökség Jegyzékbe történő felvétele iránti intézkedés megtételének előkészítéséről.

(2) Amennyiben a miniszter a világörökségi várományos helyszín Világörökség Jegyzékbe történő felvételének kezdeményezéséről hivatalból dönt, az intézkedést megelőzően kikéri a világörökségi testület szakmai véleményét.

(3) A miniszter az (1) bekezdésben meghatározott eljárása során intézkedik a világörökségi helyszín 5. mellékletben meghatározott tartalmú – a bejelentési dokumentáción és kezelési terven alapuló – felterjesztési dokumentációjának elkészítéséről, majd annak az UNESCO Világörökség Bizottsághoz történő benyújtásáról.

(4) Amennyiben a világörökségi várományos helyszín kiemelkedő természeti értékkel bír vagy országos jelentőségű védett természeti területet érint, a világörökségi helyszín felterjesztési dokumentációjának előkészítésébe a működési területével érintett nemzeti park igazgatóságot be kell vonni.

(5) A miniszter a világörökségi várományos helyszín Világörökség Jegyzékbe történő felvételét követően haladéktalanul kezdeményezi a Kormánynál a Vötv. 1. mellékletének módosítását.

6. Záró rendelkezések

19. § (1) Ez a rendelet – a (2) bekezdés szerinti kivétellel – 2012. január 1-jén lép hatályba.

(2) A 17. § 2013. január 1-jén lép hatályba.

20. § A Vötv. 13. § (1) bekezdése szerinti felülvizsgálat során a miniszter megfelelően alkalmazza a 14–16. § rendelkezéseit.

1. melléklet: A megalapozó dokumentáció tartalmi követelményei
2. melléklet: A kezelési terv részletes tartalmi követelményei
3. melléklet: A világörökségi kezelési kézikönyv tartalmi követelményei

32/2012. (V.8.) NEFMI rendelet a világörökség gondnokságokról

1. § (1) A kultúráért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) a világörökségi gondnokságot – a (2) és (3) bekezdés alkalmazásával – világörökségi helyszínenként a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény (a továbbiakban: Vötv.) 10. §-ában meghatározottak figyelembevételével

a) felkérés útján,

b) pályázat útján vagy

c) új szervezet létrehozásával

jelöli ki.

10. § A világörökségi gondnokság a Vötv. 7. §-ában meghatározott feladatai keretében:

a) együttműködik a világörökségi kezelési terv készítőjével a megalapozó dokumentáció és a világörökségi kezelési terv elkészítése során, valamint indokolt esetben kezdeményezi a világörökségi kezelési terv rendkívüli felülvizsgálatát;

b) résztvesz a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelet végrehajtásából eredő nemzetközi együttműködésben, különös tekintettel az időszaki és egyéb jelentéstételi kötelezettségekre;

c) elkészíti a kezelési kézikönyvet, és elősegíti a kezelési kézikönyvben foglalt programok, akciótervek, valamint a kezelési terv végrehajtását, különös tekintettel a pályázati források bevonására;

d) figyelemmel kíséri a Vötv. 13. § (2) és (3) bekezdésében foglaltak végrehajtását;

e) együttműködik a világörökségi területen működő, a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékeinek megőrzésével, bemutatásával, turizmusának fejlesztésével foglalkozó szervezetekkel.

11. § A világörökségi gondnokság minden év február 1-jéig írásban beszámol a miniszternek a támogatási szerződésben foglaltak teljesítéséről.

V.1.2.b Kulturális örökségre vonatkozó jogszabály-helyek

1997. évi LXXVIII. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről

A jogszabály a műemlékek ill. műemlék jelentőségű területeken történő építési folyamatot is szabályozza.
IV. fejezete az épített környezet fenntartása, használata és értékeinek védelméről szól, az épített örökség védelmének alapelveit határozza meg.

56. § (1) Az építészeti örökséghez tartoznak a műemlékek, a műemléki környezetek, a MJTek és a történeti tájak. Az építészeti örökség megfelelő fenntartása és megóvása közérdek.

(2) Az építészeti örökség kiemelkedő értékű elemeit nemzetközi (egyetemes), országos (nemzeti) és helyi építészeti örökség részeként kell kijelölni (védetté nyilvánítani), fenntartani, megóvni, használni és bemutatni.

(3) A nemzetközi építészeti örökség – a ,,Világörökség jegyzék''-ben nyilvántartott – kiemelkedő, egyetemes értékű elemeit a vonatkozó nemzetközi egyezményeknek is megfelelően kell fenntartani, megőrizni, használni és bemutatni.

(5) Az országos építészeti örökség – a műemléki, természetvédelmi és egyéb védettséget tartalmazó nyilvántartásba vett – kiemelkedő, nemzeti értékű elemeire vonatkozó részletes szabályokat külön törvények állapítják meg.

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

A jogszabály a muzeális intézmények, nyilvános könyvtárak valamint a közművelődést ellátó intézmények működési feltételeit, típusait szabályozza.

2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

Célja a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének törvényi kereteneki megteremtése. A jogszabály határozza meg a régészet és műemlékvédelemmel kapcsolatos alapfogalmakat (ld. I.1. fejezet).

Régészet:

8. § (1) A Magyarország határain belül a föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon, és e törvény erejénél fogva védelem alatt áll.

12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.

13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír.

19. § (1) A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal – beleértve az ásványi vagyon kitermelését is – (a továbbiakban: fejlesztések, beruházások) a régészeti lelőhelyeket kormányrendeletben meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.

(2) A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. Amennyiben a feltáráson előkerülő régészeti leletek a helyszínen nem őrizhetők meg, azokat kormányrendeletben meghatározottak szerint kell elhelyezni.

(3) A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás, valamint a 20/A. § (3) bekezdésében és a 23/E. § (1) bekezdésében foglalt esetek kivételével – a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált.

20. § (1) Régészeti feltárás – amennyiben a jogszabály másképpen nem rendelkezik – feltárási engedély alapján végezhető. Az engedélyt kormányrendeletben meghatározott a hatóság adja ki. A hatóság régészeti örökségvédelmi indokok alapján az engedélyt fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatóvá nyilváníthatja.

(2) Régészeti feltárást törvényben vagy kormányrendeletben meghatározott szerv (a továbbiakban: feltárásra jogosult szerv) végezhet.

(3) A jogszabályi vagy a feltárási engedélyben foglalt előírások megszegése esetén a hatóság – kormányrendeletben meghatározottak szerint – a feltárást leállítja vagy a régészeti feltárásra vonatkozó engedélyét visszavonja.

27. § (1) A feltárást végző köteles a feltárás során a régészeti örökség elemeinek őrzését biztosítani. A feltárás befejezésével egyidejűleg gondoskodni kell a régészeti örökség feltárt elemeinek megfelelő védelméről, állapotának stabilizálásáról és további fenntartásáról.

(2) Az állapotváltozással járó felmérési, vizsgálati, kutatási munkák elvégzését követően az eredeti állapotot vissza kell állítani, kivéve, ha a kutatást a régészeti emlék bemutatása követi.

Műemlékvédelem:

29. § (1) A műemléki értékek védetté nyilvánítása kormányrendeletben kijelölt szervnél kezdeményezhető.

(2) A védetté nyilvánítás előkészítését kormányrendeletben kijelölt szerv folytatja le.

(3) A védelem alá vonni tervezett MJTen, műemléki környezetben és történeti táj területén álló ingatlanok, valamint műemlék ingatlanok tulajdonosait és a kormányrendeletben meghatározott egyéb érintett személyeket és szervezeteket kormányrendeletben meghatározott módon értesíteni kell a védetté nyilvánítási eljárás megkezdéséről.

39. § (1) MJTként kell védeni a település azon részét, amelynek jellegzetes szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva történelmi jelentőségű és ezért műemléki védelemre érdemes.

(2) A védetté nyilvánított műemlék kormányrendeletben meghatározott környezete műemléki környezetnek minősül.

40/A. § A műemlékvédelem sajátos tárgyai körében védelem alatt álló valamennyi ingatlan esetében biztosítani kell az építészeti, településképi, valamint egyéb környezeti, természeti értékek fenntartható használatát és a hagyományos tájhasználat megőrzését.

41. § (1) A műemlék fenntartásáról, jókarbantartásáról a műemlék tulajdonosa, vagyonkezelője, illetve a tulajdonosi jogok gyakorlója, továbbá az egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról szóló 1991. évi XXXIII. törvényben (a továbbiakban: Tv.) meghatározott ingyenes használója (a továbbiakban együtt: tulajdonos) az Évt.-ben meghatározottak, valamint e törvény szerint köteles gondoskodni.

(2) A műemlékeket épségben, jellegük megváltoztatása nélkül kell fenntartani. A fenntartási, jó karban tartási kötelezettség a műemlékek esetében a rendeltetésszerű és biztonságos használathoz szükséges műszaki állapot fenntartásán túlmenően kiterjed az azok sajátos értékeit képező építészeti, képző- és iparművészeti, valamint kertépítészeti alkotórészeire és tartozékaira, felszerelési tárgyaira.

43. § (1) A műemlékeket a műemléki értékükhöz, jellegükhöz, történelmi jelentőségükhöz méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani.

(2) A műemlékek helyreállítása és használata során törekedni kell a történetileg összetartozó ingatlanokat, ingatlanrészeket egyesítő megoldásokra, továbbá a korábban – az eredeti műemléki érték csorbításával – eltávolított, fellelhető és azonosítható alkotórészek, tartozékok és berendezési tárgyak visszahelyezésére.

(3) A műemléki környezet területén minden változtatást, beavatkozást a műemlék településképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni.

A hatóság

62. § A hatóság feladata a kulturális örökség elemei megőrzésének, fenntartható használatának elősegítése és támogatása. Ennek érdekében ellátja:

a) az e törvényben és a kormányrendeletben meghatározott hatósági és szakhatósági feladatokat;

b) az örökségvédelmi felügyeleti feladatokat;

c) az e törvényben meghatározott tudományos feladatokat illetőleg azok koordinálását; valamint

d) egyéb, hatáskörébe utalt feladatokat.

63. § (1) A műemléken végzett építési tevékenységek esetén az építésügyi hatóság jogszabályban meghatározott esetekben és módon építésügyi hatósági engedélyezési és kötelezési eljárást folytat le, ellenőrzést végez.

Hozzáférhetővé tétel

77. § (1) Régészeti parkot, illetve régészeti bemutatóhelyet csak régészeti emlékek bemutatására lehet létesíteni.

(2) A régészeti parkok és bemutatóhelyek működésére vonatkozóan a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény muzeális intézményekre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról

A 2. melléklet III. pontja Nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősülő műemlékek és műemlékegyüttesek között sorolja fel az Apáca u. 14. sz .alatti ókeresztény sírkápolnát (WHS 13. sz.) és az „ókeresztény mauzóleumot” (WHS 12. sz.) a Szent István téren.

149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európai Tanács tagállamai között, 1992. január 16-án kelt Valettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről

A Valettai Egyezmény aláírásával a Magyar Köztársaság kötelezettséget vállalt a régészeti örökség védelmére, megőrzésére, bemutatására vonatkozó jogszabályok létrehozására.

191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról

A jogszabály mellékletében több műemlék az I. kategóriába esik (Apáca u. 14., Ókeresztény mauzóleum a Szent István téren, illetve több a világörökségi területen levő műemlék épület), amely a legmagasabb bírsággal sújtható. (Ld. fentebb a 2011. évi nemzeti vagyonról szóló törvényt)

1. § (1) A kulturális örökség fogalomkörébe tartozó elemek az örökségvédelmi bírság (a továbbiakban: bírság) megállapításának szempontjából I., II., III. és IV. kategóriába tartoznak.

312/2012. (XI. 8.) Kormányrendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról

A rendelet a védett műemlékekre vonatkozó építési eljárásokról illetve a hatóságok feladatait.

18. § (2) Műemlék esetén az (1) bekezdésben foglaltakon túl az építésügyi hatóság vizsgálja, hogy a tervezett építési tevékenység a kulturális örökség védelme jogszabályban rögzített követelményeinek a kérelemben foglaltak szerint vagy további feltételek mellett megfelel-e.
22. § (2) Műemlék esetén a jogerős és végrehajtható építési engedélytől, a hozzá tartozó jóváhagyott, engedélyezési záradékkal ellátott építészeti-műszaki dokumentációban foglaltaktól a kivitelezés során
a) építési engedélyhez, vagy
b) örökségvédelmi hatósági engedélyhez
kötött építési tevékenységgel eltérni csak az építésügyi hatóság újabb előzetes engedélyével, módosított építési engedéllyel lehet.
58. § (3) Az építésfelügyeleti hatóság ellenőrzi a meglévő építmények körében a jogszabályban előírt jókarbantartási kötelezettség teljesítését, valamint – az építésügyi és örökségvédelmi hatósággal együttműködve – azt, hogy a műemlékek műszaki állapota nem veszélyezteti-e a műemléki értékeket.
69. § (1) Az építésfelügyeleti hatóság az 58. § (3) bekezdése szerinti ellenőrzésén tapasztaltak alapján
a) elrendelheti az építmény, építményrész kötelező jókarbantartás körét meghaladó felújítását, ha azt az építészeti örökség védelmének érdekei megkövetelik, vagy annak elmaradása az épület stabilitását, használati biztonságát veszélyeztetheti,

6. melléklet a 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelethez

Az egyes építésügyi hatóság engedélyezési eljárásában közreműködő szakhatóságok

	A	B	C	D	E
1	Bevonás és közreműködés feltétele	Szakkérdés	Hatósági eljárás	Első fokon eljáró hatóság	Másodfokon eljáró hatóság
37	A kormány- rendeletben meghatározott járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatala, illetve a fővárosi és megyei kormányhivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatala hatáskörébe tartozó ügyek kivételével a MJTen vagy világörökségi területen a telek közterületi határához legközelebb, de legfeljebb 10 méterre álló új épület építése vagy meglévő épület építésügyi hatósági engedélyhez kötött bővítése vagy átalakítása esetén.	Annak elbírálása kérdésében, hogy az építési tevékenység a kulturális örökség vagy a világörökség védelme jogszabályban rögzített követelmé-nyeinek a kérelemben foglaltak szerint vagy további feltételek mellett megfelel-e.	*a)* építési, *b)* összevont (építési engedélyezési szakaszában), *c)* fennmaradási engedélyezési eljárás	kormány-rendeletben meghatározott járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökség-védelmi hivatala	fővárosi és megyei kormány-hivatal építésügyi és örökség-védelmi hivatala

393/2012. (XII. 20.) Kormányrendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról

A jogszabály tartalmazza a régészeti és műemléki értékek védelmével kapcsolatos engedélyezési szabályokat, az engedélyköteles tevékenységeket, az engedélyezés menetét, a védetté nyilvánítás szabályait, valamint a régészeti feltárás szabályait, kiemelten a megelőző feltárásokra és a nagyberuházásokat érintő feltárásokra

2. § (1) A Kormány Kötv.-ben, e rendeletben, valamint más jogszabályokban meghatározott, a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével (a továbbiakban: örökségvédelem) kapcsolatos hatósági feladatok ellátására – a (2) bekezdésben foglaltak, valamint a Kötv.-ben meghatározott, örökségvédelemmel összefüggő nyilvántartásokkal kapcsolatos feladatok kivételével –,

a) első fokú örökségvédelmi hatóságként az 1. mellékletben felsorolt illetékes járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatalát (a továbbiakban: járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal) az 1. mellékletben meghatározott illetékességi területtel,

b) a műemléki érték védelmével kapcsolatos feladatok tekintetében másodfokú örökségvédelmi hatóságként az illetékes fővárosi és megyei kormányhivatal szakigazgatási szerveként működő építésügyi és örökségvédelmi hivatalának építésfelügyeleti hatósági és örökségvédelemmel kapcsolatos hatósági feladatokat is ellátó önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező szervezeti egységét,

c) a régészeti örökség védelmével kapcsolatos feladatok tekintetében másodfokú örökségvédelmi hatóságként országos illetékességgel Budapest Főváros Kormányhivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalának önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező szervezeti egységét

(a továbbiakban együtt: örökségvédelmi hatóság) jelöli ki.

3. § (1) Az örökségvédelmi hatóság engedélye (a továbbiakban: örökségvédelmi engedély) szükséges a (2)–(4) bekezdésben meghatározott tevékenységekhez, kivéve, ha azokhoz az építésügyi hatóság engedélye vagy más hatóság – örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával kiadott – engedélye szükséges.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen örökségvédelmi engedély szükséges

a) az 50 cm mélységet meghaladó gépi földmunkához, valamint

b) a régészeti emlékek megóvási, konzerválási munkálataihoz.

(3) MJTen örökségvédelmi engedély szükséges a telken álló építmények közterület felé eső homlokzatainak az építmény megjelenését érintő átalakításához, felújításához.

(4) A műemléket érintő alábbi tevékenységekhez örökségvédelmi engedély szükséges, ha az (5) bekezdés eltérően nem rendelkezik:

a) kémény, tetőszerelvény, tetőfelépítmény, díszítmény, tetőhéjazat felújítása, építése, bontása, átalakítása, tetőszerkezet javítása és egyes szerkezeti elemek cseréje;

b) járda, térburkolat, előlépcső, terasz készítése, teljes cseréje, eltávolítása;

c) külső és belső (padló-, fal-, födém-) burkolat, díszítmény felújítása, átalakítása, elhelyezése, eltávolítása, cseréje, átszínezése;

d) épületgépészeti és elektromos rendszer és szerelvényei elhelyezése, átalakítása, cseréje, eltávolítása;

e) beépített berendezés, bútor, liturgikus berendezési tárgy, orgona hangszer elhelyezése, bontása, felújítása, átalakítása, átszínezése;

f) lépcsők átalakítása, felújítása;

g) védett kerítés felújítása, átalakítása, eltávolítása, közterülettel határos kerítés építése;

h) homlokzati vagy belső fal kívülről vagy belülről végzett utólagos hő-, vagy talajnedvesség elleni szigetelése;

i) válaszfal, térhatároló, korlát, ablak-, ajtórács átalakítása, felújítása, építése, bontása;

j) külső, belső nyílászáró cseréje, felújítása;

k) falfelület és födém színezése, felületképzésének megváltoztatása, felújítása, cseréje;

l) épület bármely külső felületén reklámtábla, reklám, felirat, üzletportál, dísz, szerelvény, gépészeti egység, közmű szerelvény, napkollektor, napelem elhelyezése, cseréje, átalakítása, bontása (eltávolítása), eltakarása, valamint állvány építése, rögzítése;

m) történeti kertben vagy műemlék telkén végzett építési vagy kertépítészeti munkák (építmény, kertépítészeti alkotóelemek építése);

n) történeti kertben vagy műemlék telkén lévő parkban fás szárú növényzet telepítése és eltávolítása;

o) a műemlék falfelületeinek vagy szerkezeteinek, továbbá alkotórészeinek és tartozékainak tudományos vagy műszaki célú kutatására, feltárására irányuló alábbi tevékenységek:

oa) műemléki védelem alatt álló építmények fizikai beavatkozással, mintavétellel, roncsolással járó vizsgálata,

ob) a műemlék alkotórészét, tartozékát képező képző- vagy iparművészeti alkotás roncsolásos vizsgálata;

p) a műemlék rendeltetésének megváltoztatása;

q) a műemlékkel és annak képző- vagy iparművészeti alkotórészével, tartozékával, beépített berendezési tárgyával kapcsolatos megóvási, konzerválási, restaurálási munkák;

r) a műemlék jellegét és megjelenését befolyásoló megvilágítása, fényforrás elhelyezése, üzemeltetése;

s) műemléknek vagy egyes részeinek, szerkezeti elemeinek elmozdítása, szabadtéri múzeum keretében készülő rekonstrukcióba történő beépítése.

4. § (1) A műemlék ingatlan védett műemléki értékének egészét, együttesét vagy alkotórészeit, tartozékait, berendezési tárgyait (a továbbiakban együtt: védett műemléki érték) érintő tevékenységeket a (2)–(15) bekezdésben meghatározott követelményeknek megfelelően kell végezni.

(2) A műemléket fizikai valójában kell megőrizni. A műemléket érintő tevékenységeket jogszabályban vagy hatósági határozatban meghatározott esetekben jellegüktől függő szakági kutatásoknak kell megalapozniuk. A műemlék anyagát érintő tevékenységek során a műemlék történeti értékeit fel kell tárni, és dokumentálni kell.

(2a) A műemléki értékek feltárása, a műemlék kutatása során előnyben kell részesíteni a korszerű vagy hagyományos roncsolásmentes vizsgálatokat, a roncsolással járó szondázást, különösen a szondázást meghaladó falszövet kutatással szemben. A 2. melléklet 9. pontjában meghatározott esetekben roncsolásos szondázó kutatást kell végezni. A roncsolásos kutatás a műemléknek a tervezett tevékenységgel érintett részén túl nem terjedhet, kivéve, ha azzal a tervezett

tevékenységgel összefüggő, más módon meg nem szerezhető információ nyerhető. Átfogó kutatásnak műemlék teljes homlokzatának helyreállítása, valamint műemlék egészének vagy épületrészének teljes belső helyreállítása során van helye.

(3) Műemlék átalakítását a védett műemléki értékek fenntartása, érvényre juttatása szempontjainak szem előtt tartásával lehet végezni, olyan módon és mértékig, ami nem sérti az értékek összességének (tömegalakítás, térkapcsolatok, arányviszonyok, szimbolikus tartalom, felületek kialakítása, díszítmények), valamint a történeti korok emlékeinek megtartását. A történeti korok emlékeinek megtartása nem jelent kötelezettséget ezek bemutatására.

(4) Műemlékhez történő hozzáépítés, ráépítés, vagy műemlék telkén új építmény, építményrész építése a védett műemléki érték fennmaradását, érvényesülését, hitelességét nem sértheti.

(5) Műemlék alkotórészének, tartozékának javítása vagy korszerűsítése során az eredeti vagy meglévő alkotórész, tartozék, megőrzésére, felújítására kell törekedni. Amennyiben ez a pusztulás mértéke vagy a használat ellehetetlenülése miatt már nem lehetséges, úgy megfelelő a részleges csere, a részleges vagy teljes pótlás azonos vagy hasonló anyagból, és csak kivételes, indokolt esetben eltérő anyagból.

(7) A műemlék rendeltetése, használata nem járhat a védett műemléki értékek veszélyeztetésével.

(8) Műszaki, gazdasági és funkcionális szempontból egyenértékű beavatkozások közül előnyben kell részesíteni a védett műemléki értékek fennmaradását, érvényre jutását jobban szolgáló és visszafordítható megoldásokat.

(9) Műemlék alkotórészét, tartozékát képező képző- vagy iparművészeti alkotás áthelyezése csak restaurátor szakember közreműködésével végezhető.

(10) A tulajdonosi érdekek figyelembe vétele mellett törekedni kell a műemlék nagyközönség számára történő bemutatására.

(11) MJTen végzett tevékenységek során nem sérülhet a védett településrész történelmileg kialakult szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei, utcaképei és az építmények együttesének összefüggő rendszere.

(14) Az ideiglenes állagmegóvás alkalmazásával, különösen a természetes károsító tényezők, elsősorban a csapadékvíz távoltartását célzó, illetve statikai állékonyságot biztosító megoldásokkal el lehet térni a (2)–(7) bekezdés rendelkezéseitől, ha az eltérés nem eredményezi a védett műemléki érték helyreállíthatatlan sérülését, vagy pusztulását. Az ideiglenes állagmegóvás állapota legfeljebb 5 évig tartható fenn, és ez idő alatt a tulajdonos köteles gondoskodni a védett műemléki érték helyreállításáról.

(15) Műemlék jó karbantartása keretében a műemlék megjelenésének megváltoztatásával, védett műemléki érték sérülésével, roncsolásával vagy restaurálásával nem járó tevékenység végezhető. A műemlék jó karbantartása érdekében elvégzett tevékenység dokumentálása, a rendszeres műszakiállapot-figyelés és a védett műemléki érték állapotának dokumentálása a tulajdonos feladata.

13. § (1) A szakhatósági hatáskörében eljáró örökségvédelmi hatóság a régészeti lelőhelyet, régészeti védőövezetet, műemléket, műemléki területet vagy világörökségi területet érintő ügyben a 3. mellékletben meghatározott szempontok alapján vizsgálja, hogy a tervezett tevékenység megfelel-e a Kötv.-ben és az e rendeletben meghatározott követelményeknek.

(2) A szakhatósági hatáskörében eljáró járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal a régészeti lelőhelyet, régészeti védőövezetet, műemléket, műemléki területet vagy világörökségi területet érintő ügyben az ügyfélnek az eljárás megindítása előtt benyújtott kérelmére előzetes szakhatósági állásfoglalást ad ki, amely a kibocsátásától számított hat hónapig használható fel.

(3) Világörökségi területet érintő szakhatósági eljárásában a járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal – az ügyintézési határidejére figyelemmel megállapított határidő tűzésével – kikéri a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ véleményét.

3. melléklet a 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelethez

Az örökségvédelmi hatóság hatósági és szakhatósági eljárásában vizsgálandó szempontok

A. Régészeti lelőhelyet, régészeti védőövezetet érintő eljárásokban

I. A régészeti lelőhelyeket érintő eljárásokban vizsgálandó szempontok:

1. A régészeti lelőhely, lelőhelyrész ismert és várható horizontális és vertikális kiterjedése az érintett ingatlan vagy ingatlanok területén.

2. A régészeti lelőhely jellege, ezen belül:

2.1. történeti jelentősége,

2.2. védettségi fokozata,

2.3. tájban való elhelyezkedése, tájképi megjelenése,

2.4. állapota, bolygatottságának mértéke,

2.5. régészeti jelenségek jellege, különösen az ismert vagy várható épített örökségi elemek megléte,

2.6. a régészeti lelőhelyen belül a régészeti jelenségek elhelyezkedésének sűrűsége, fedettsége, intenzitása, rétegzettsége,

2.7. kutatottsága, feltártsága.

3. A tervezett beavatkozás jellege és mértéke, ezek hatása a régészeti örökség elemeire, különösen:

3.1. nyomvonalas beruházás, beleértve ennek védősávját is,

3.2. sáv-, illetve pontalapozási technikákkal tervezett beruházás,

3.3. pinceszinti, vagy földfelszín alatti beépítés,

3.4. elfedés

esetében.

4. A régészeti lelőhely elkerülése lehetőségének vizsgálata.

II. Védetté vagy ideiglenesen védetté nyilvánított régészeti lelőhely esetében az I. pontban felsorolt szempontokon túl vizsgálni kell, hogy a tervezett beavatkozás összhangban áll-e a védetté nyilvánítás szakmai érveken alapuló céljával, ezen belül biztosítható-e – a fenntartható használat elvét is figyelembe véve – a lelőhely hosszú távú megőrzése, valamint jövőbeni kutathatósága.

III. A régészeti védőövezetet érintő eljárásokban:

1. A tervezett beavatkozás hatása a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyre – összhangban a védetté nyilvánítás céljával –, különös tekintettel arra, hogy a tervezett tevékenység, beruházás, építmény nem veszélyezteti-e a védetté nyilvánított lelőhely

1.1. tájképi megjelenését,

1.2. megközelíthetőségét,

1.3. fenntartható használatát, hosszú távú megőrzésének lehetőségét,

1.4. esetleges bemutathatóságát,

1.5. rövid- és hosszú távú kutathatóságát.

B. Műemléket, műemléki környezetet, MJTet, valamint történeti tájat érintő eljárásokban

I. A műemléki környezetet érintő eljárásokban:

1. A tervezett beavatkozás hatása az egyedileg védett műemlék történeti környezetbe ágyazott, illetve egyedi megjelenésére, értékei érvényesülésére, használatára, különösen a – nappali és éjszakai – látvány, a térbeli kapcsolatok és arányok tekintetében.

2. A tervezett beavatkozással kialakuló építmény, berendezés illeszkedése az egyedileg védett műemlék tömegalakításához, homlokzatképzéséhez, szín- és anyaghasználatához.

3. A tervezett rendeltetés méltó illeszkedése az egyedileg védett műemlék funkciójához, jellegéhez és környezetéhez.

4. A telekalakítással kapcsolatos eljárás során a történeti telektulajdonságokat (telekméret, telekforma, telekosztási struktúra, megközelítési lehetőség), az ingatlan kulturális örökségi elem elválaszthatatlan részeként kell tekintetbe venni, ezért a történeti telekstruktúra fennmaradását nem veszélyeztető telekalakításhoz adható hozzájárulás.

II. A MJTet érintő eljárásokban:

1. A terület szerkezeti épségének hangsúlyos megőrzése a terület védetté nyilvánításának alapjául szolgáló településszerkezeti értékek, a történeti téralakítás, beépítési, illetve domborzati viszonyok védelme érdekében:

1.1. a hagyományos településszerkezet és telekszerkezet, tér- és utcaszerkezet megőrzése, illetve lehetőség szerinti visszaállítása,

1.2. a történetileg kialakult terepviszonyok, utcaszint, térszint lehetőség szerinti megtartása, illetve visszaállítása,

1.3. a történetileg kialakult utcai térfalak megőrzése, illetve lehetőség szerinti visszaállítása,

1.4. a jellegzetes beépítési mód – sűrűség, beépítési jelleg és hely – megőrzése.

2. A terület egységes történeti építészeti megjelenésének – beleértve a vizuális sértetlenségét, az éjszakai megvilágítás révén megvalósuló látványt is – hangsúlyos megőrzése a terület védetté nyilvánításának alapjául szolgáló építészeti értékek, a tömegképzés, homlokzatalakítás, anyag- és színhasználat védelme érdekében:

2.1. illeszkedés a történeti épületek tömegképzéséhez, arányaihoz és magassági viszonyaihoz,

2.2. illeszkedés a történeti épületek homlokzatalakításához, homlokzati osztásrendszeréhez és formavilágához,

2.3. illeszkedés a történeti épületek anyag- és színhasználatához.

3. A terület egységes történelmi, nemzeti és történeti jelentőségének megóvása és továbbvitele érdekében:

3.1. a közterületeknek és udvaroknak a védelemhez méltó és fenntartható használata,

3.2. a védett terület épületeiben a méltó és hiteles használat, illetve funkció biztosítása,

3.3. az utcabútorok és egyéb közterületi műtárgyak, illetve az időszakosan kitelepített utcai teraszok méltó, a történeti jelleghez illeszkedő kialakítása,

3.4. a reklámhordozóknak, fényforrásoknak, illetve egyéb homlokzati szerelvényeknek és berendezéseknek a terület, illetve épület történeti jellegéhez illeszkedő alkalmazása.

4. A telekalakítással kapcsolatos eljárás során a történeti telektulajdonságokat (telekméret, telekforma, telekosztási struktúra, megközelítési lehetőség), az ingatlan kulturális örökségi elem elválaszthatatlan részeként kell tekintetbe venni, ezért – így különösen hagyományos (történeti) települések bel- és külterületén – a történeti telekstruktúra fennmaradását nem veszélyeztető telekalakításhoz adható hozzájárulás.

III. A történeti tájat érintő eljárásokban:

1. A történeti táj teljes területén azon jellemzők fennmaradásának és érvényesülésének biztosítása, amelyek a történeti tájjá nyilvánításról szóló miniszteri rendeletben védendő értékként meghatározásra kerültek.

2. A történeti táj területén a természeti, illetve az épített elemek minőségének, mennyiségének és arányának, azok történetileg kialakult, vallási, kultúrtörténeti, történelmi szempontból jelentős eseményhez kapcsolódó vagy tájhasználattal összefüggő viszonyrendszerének fenntartása az értékek fennmaradását szolgáló fenntartható használat és fejlődés figyelembevételével; ezen belül

2.1. a táj jellegének, egységességének, történelmileg kialakult szerkezetének, valamint a történetileg kialakult hagyományos tájhasználat által formált összképének, továbbá a környezetével való kapcsolatának megőrzése;

2.2. a történeti hagyományokon alapuló folytonosság és folyamatosság fenntartása a táj- és területhasználatban, beleértve ebbe a kulturális és táji örökség tárgyi és nem tárgyiasult elemei és tényezői összességét, így különösen a településépítészeti és az építészeti hagyományok, a régészeti, a hagyományos épített, a műemléki, a művészeti vagy a műszaki környezet anyagi megnyilvánulásának megőrzését;

2.3. a természet és az emberi tevékenység egymásra hatása eredményeként kialakult tájkép és annak jellegzetes elemeinek, valamint esztétikai minőségének – a táj- és természetvédelem szempontjainak figyelembevételével megvalósuló – kulturális örökségvédelmi szemléletű megőrzése.

IV. A műemléken megvalósuló tevékenységre irányuló eljárásokban:

1. Minden esetben vizsgálandó, hogy a tervezett tevékenység

1.1. teljesíti-e a védett műemléki érték anyagi valóságában történő megőrzésének alapkövetelményét;

1.2. tiszteletben tartja-e a műemlék történeti, kulturális értékének elsődlegességét a jelenkor használati követelményeinek kielégítése során; továbbá

1.3. a védett műemléki értéket kellő mértékben és hitelesen érvényre juttatja-e.

2. A műemlékek funkciójával kapcsolatosan vizsgálandó, hogy a műemléki ingatlanon, épületben vagy építményben tervezett funkció az eredeti, illetve a jelenlegi funkcióhoz képest

2.1. nem méltatlan-e a műemlék kulturális, történeti értékéhez;

2.2. elhelyezése (kialakítása) nem jár-e a műemléki értékek súlyos veszélyeztetésével; továbbá

2.3. a használat nem okoz-e akár közvetlenül, akár közvetve műemléki értékcsökkenést, értékvesztést.

3. Műemlékeket érintő beavatkozások körében figyelembe kell venni, hogy

3.1. műemléken védett műemléki értékkel bíró épület, építmény, épület-, illetve építményrész nem bontható el, bontás a Kötv. 45. § (2) bekezdésében foglalt esetekben kivételesen engedélyezhető, amely esetekben az engedélyezésre benyújtott dokumentációban foglaltaknak igazolniuk kell a jogszabályi követelményeknek való megfelelést;

3.2. műemlékhez történő hozzáépítés, ráépítés, illetve műemlék ingatlanán új építmény, építményrész építése különösen akkor engedélyezhető, ha a tervezett beavatkozás a műemléki érték fenntartásához elengedhetetlenül szükséges (szerkezeti megerősítés, védőépület), azonban csak

annak mértékéig, hogy az új építmény, építményrész ne veszélyeztesse a meglévő értékek fennmaradását, érvényesülését, hitelességét;

3.3. műemlék egészét vagy jelentős hányadát érintő átalakítás különösen akkor engedélyezhető, ha a műemléki értékek fenntartása azt indokolja, addig a mértékig, hogy az átalakítás ne veszélyeztesse a meglévő értékek (térkapcsolatok, tömegalakítás, felületek kialakítása, díszítések) érvényesülését, hitelességét;

3.4. műemlékeken az egymást követő egyes beavatkozások (átalakítás) összeadódó hatásukban sem járhatnak a műemlék hitelességének csökkentésével, nem veszélyeztethetik értékeinek érvényesülését;

3.5. egyenértékű beavatkozások lehetősége esetén a hozzájárulás megadása során előnyben kell részesíteni a visszafordítható megoldásokat.

4. Műemlékek esetében vizsgálandó, hogy az építmények létesítési előírásainak való megfelelésre, különösen az épületgépészeti és elektromos rendszer elhelyezésére, átalakítására, cseréjére, eltávolítására, vagy az épületenergetikai hatékonyságot javító, a megújuló energia alkalmazására, az állékonyságra illetve az akadálymentesítésre irányuló beavatkozások összhangban vannak-e a műemléki értékek megőrzésének elsődlegességével, biztosítják-e annak érvényesülését.

5. Műemlék alkotórészének, tartozékának javítása vagy korszerűsítése során

5.1. elsődlegesen a 4. § (4) bekezdése szerint kell eljárni; azok eltávolítása csak kivételes esetben engedélyezhető, ha ez mégis elkerülhetetlen, és az adott műemlékben nem biztosított vagy biztosítható a megőrzése;

5.2. arra kell törekedni, hogy azok helyébe azonos korú és jellegű történeti építőanyagok kerüljenek.

6. A hatóságnak figyelembe kell vennie annak a feltételnek a teljesülését, hogy műemlékek megjelenését befolyásoló fényforrások, reklámok, útbaigazító-, cég- és jelzőtáblák, utcabútorok, pavilonok és más szabadtér-építészeti elemek egyenként vagy összességükben nem eredményezhetik a műemlék tájban vagy településképben feltáruló látványának, a műemlékből és műemlékről élvezhető kilátásnak, illetve általában a műemléki érték érvényesülésének vagy hitelességének sérelmét.

7. Történeti kert vagy műemlék telkén lévő park esetén a 4. § (6) bekezdésében meghatározott követelmények érvényesülését kell figyelembe venni. A telekalakítással kapcsolatos eljárás során a történeti telektulajdonságokat (telekméret, telekforma, telekosztási struktúra, megközelítési lehetőség) az ingatlan kulturális örökségi elem elválaszthatatlan részeként kell tekintetbe venni, ezért

7.1. műemléki ingatlan megosztásához (illetve ezt eredményező telek-határrendezéshez, korrekcióhoz) kivételes esetben adható hozzájárulás, különösen akkor, ha az tudományos kutatás alapján bizonyítottan a történeti állapot visszaállítását szolgálja;

7.2. a történetileg igazoltan összetartozó ingatlanok, ingatlanrészek újraegyesítésétől eltekintve műemléki ingatlannak más (védett vagy nem védett) ingatlannal történő összevonásához, egyesítéséhez (illetve ezt eredményező telek-határrendezéshez, korrekcióhoz) hozzájárulás kivételesen, abban az esetben adható, ha az az örökségvédelem érdekét is szolgálja.

C. Világörökségi területet érintő eljárásokban

1. Amennyiben az eljárás az A. vagy a B. pontokban meghatározott védelem alatt álló ingatlant érint, vizsgálni kell az adott védettség vonatkozásában az A. vagy B. pontokban meghatározott szempontokat.

2. Világörökségi területen minden esetben vizsgálni kell, hogy a tervezett tevékenység

2.1. megfelel-e a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény rendelkezéseinek;

2.2. összhangban áll-e a világörökségi kezelési tervvel;

2.3. biztosítja-e a világörökségi terület egyetemes és nemzeti értékeinek megőrzését, fenntarthatóságát.

395/2012. (XII. 20.) Kormányrendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról

A településfejlesztési koncepció vagy a településrendezéshez kapcsolódó meglapozó vizsgálat keretében készített régészeti és műemléki területi munkarészeket is tartalmazó hatástanulmány részletes szabályait tartalmazza a jogszabály.

439/2013. (XI. 20.) Kormányrendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről

A jogszabály a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos területeken végzett szakértői tevékenységre terjed ki.

2. § (1) Kulturális szakértői tevékenységet – a (2a) bekezdésben foglaltak, valamint az 1. § *b)* pontjában a világörökségi szakterület részszakterületeként említett, a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízgazdálkodási és tájvédelmi szakértői tevékenységről szóló kormányrendeletben meghatározott tájvédelem és természetvédelem szakterületek kivételével – az folytathat, aki az adott szakterületen rendelkezik

a) az 1. mellékletben előírt mesterfokozattal és szakképzettséggel vagy egyetemi szintű végzettséggel és szakképzettséggel és

b) a tevékenység megkezdését megelőzően 3 évnél nem régebben szerzett, legalább 5 éves – múzeumi szakterületen legalább 7 éves – szakmai gyakorlattal.

45/2012. (XI. 30.) EMMI rendelet a kulturális javakkal kapcsolatos hatósági eljárásra vonatkozó szabályokról

8. § (1) A védetté nyilvánított kulturális javakkal kapcsolatos megóvási (konzerválási), restaurálási vagy átalakítási munkák elvégzéséhez a Központ engedélye szükséges (a továbbiakban: restaurálási engedély).

80/2012. (XII. 28.) BM rendelet a régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól

2. § (1) A régészeti lelőhely védetté nyilvánítása, valamint a védettség megszüntetése a Lechner Lajos Tudásközpont Területi, Építésügyi, Örökségvédelmi és Informatikai Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaságnál (a továbbiakban: örökségvédelmi iroda) kezdeményezhető.

(2) A műemléki érték védetté nyilvánítása, valamint a védettség megszüntetése az illetékes fővárosi és megyei kormányhivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatalánál (a továbbiakban: megyei építésügyi és örökségvédelmi hivatal) kezdeményezhető.

2/B. § (1) A régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításának (a továbbiakban együtt: védetté nyilvánítás) előkészítését az örökségvédelmi iroda hivatalból is megindíthatja. A védetté nyilvánítás előkészítésének hivatalból történő megindítására a miniszter utasítást adhat az örökségvédelmi irodának.

12. § (1) A régészeti feltárást csak szakirányú mesterfokozattal vagy szakképzettséggel rendelkező régész vagy a régészet tárgyban doktori fokozatot szerzett, a feltárást végző intézménnyel munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló személy vezetheti.

(2) A régészeti feltárás vezetőjének – a mentő feltárás kivételével – a feltárási engedély iránti kérelemben megjelölt feladatellátáshoz szükséges speciális szakirányú ismeretekkel és megfelelő feltárási gyakorlattal kell rendelkeznie. Megfelelő feltárási gyakorlatnak minősül a szakirányú mesterfokozat vagy szakképzettség megszerzését követően az adott korszakot érintő legalább három feltárás vezetőjeként vagy a feltárási dokumentációban megnevezett munkatársként szerzett gyakorlat.

13. § Az engedélyes köteles a feltárás vezetője útján

a) a régészeti munkavégzésre alkalmas munkaterületet átvenni, a feltárási munkálatokat a tudományos, műszaki és gazdaságossági követelményeknek megfelelően a legnagyobb gondossággal és az engedélyben rögzített feltételek betartásával irányítani,

b) a feltárási naplót naprakészen, a munkálatokkal egy időben vezetni, munkaidőben a helyszínen őrizni,

c) a feltárási naplót úgy vezetni, hogy annak alapján a feltárás célkitűzései, addigi menete és eredményei követhetők legyenek,

d) a korszerű szakmai követelményeknek megfelelő dokumentációt készíteni,

e) a feltárást követően a munkaterületet a beruházónak átadni,

f) a feltárt régészeti örökség őrzéséről, állagának ideiglenes megóvásáról és elsődleges feldolgozásáról, valamint a feltárás eredményének tudományos feldolgozásáról gondoskodni,

g) a feltárási munkálatok szünetelése esetén a feltárt részek ideiglenes állagmegóvásáról, biztonságáról gondoskodni,

h) a feltárás leletanyagának restaurálásában közreműködni,

i) a leletek elsődleges nyilvántartásba vételét elvégezni és gyűjteményi alapleltárba vételében közreműködni.

17. § (1) Régészeti lelőhely elfedése esetén ezen alcím rendelkezéseit akkor kell alkalmazni, ha a Kötv. és a Korm. rendelet szabályai szerint az érintett régészeti lelőhely, lelőhelyrész vagy régészeti emlék megóvását az azt takaró megfelelő földréteg nem biztosítja.

(2) Elfedésre olyan műszaki megoldás alkalmazható, amely biztosítja a lelőhely tartós állapotmegóvását mind a kivitelezés során jelentkező, mind a kivitelezés megvalósulása után fellépő fizikai és kémiai hatásoktól.

(3) Elfedésre alkalmazható műszaki megoldás különösen a bolygatatlan régészeti rétegek és a kivitelezéssel érintett rétegek elválasztása

a) szigetelőréteggel,

b) terhelosztó szerkezettel vagy

c) terhelosztásra alkalmas anyagú, vastagságú és szilárdságú takaróréteggel.

(4) Az elfedés során alkalmazandó megoldás kiválasztásakor figyelemmel kell lenni az adott helyszín talajtani és egyéb környezeti viszonyaira, a beruházás kiviteli terveire, valamint a régészeti lelőhely jellegére.

(5) A Kötv., a Korm. rendelet és e rendelet alkalmazásában a (3) bekezdésben meghatározottak közül elfedésnek csak az a megoldás minősül, amelynek célja az érintett régészeti lelőhely, lelőhelyrész vagy régészeti emlék megóvása. Nem minősülnek elfedésnek az egyéb célok érdekében végzett – különösen a beruházás során megvalósítandó építmény teherhordó szerkezetének kialakítását szolgáló – hasonló munkálatok. Amennyiben az építmény teherhordó szerkezetének kialakítását szolgáló műszaki megoldás megfelel a (2) és a (3) bekezdésben foglaltaknak, elfedésre szolgáló műszaki megoldást nem kell alkalmazni.

(6) Az elfedés régészeti megfigyelését végző régész köteles az elfedést megelőző termőréteg-letermelést is figyelemmel kísérni, és amennyiben a régészeti leletek jelentkezésének az előzetes régészeti dokumentáció, illetve a próbafeltárások során meghatározott felső síkjánál magasabban kerül elő régészeti lelet vagy emlék, annak feltárását a régészeti megfigyelés keretén belül elvégezni.

V.1.2.c Épített környezetre és településfejlesztésre vonatkozó jogszabályok

2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről

A törvény rendelkezik a területrendezési tervek világörökségi területekre vonatkozó előírásairól.

12/A. § (1) A kiemelt térségi és megyei területrendezési tervek, valamint a településrendezési eszközök készítése során a 12. § (1) és (2) bekezdésében felsorolt térségi övezetek által érintett területeket az országos, a kiemelt térségi és a megyei övezetek területi érintettségével kapcsolatos állásfoglalásra kötelezett államigazgatási szervek köréről szóló kormányrendelet szerint, az abban meghatározott államigazgatási szervek előzetes adatszolgáltatása figyelembevételével kell lehatárolni.

(2) A megyei területrendezési tervben a világörökségi és világörökségi várományos terület övezetét, a kiemelt fontosságú honvédelmi terület övezetét, az ásványi nyersanyagvagyon-terület övezetét, a földtani veszélyforrás területének övezetét, a honvédelmi terület övezetét az érintett települések közigazgatási területének megjelölésével kell meghatározni. A megyei területrendezési tervekben alkalmazott, továbbá ott megállapított egyéb térségi övezeteket tényleges kiterjedésüknek megfelelően kell lehatárolni.

14/B. § (1) A világörökségi és világörökségi várományos terület övezetét a településrendezési eszközökben kell tényleges kiterjedésének megfelelően lehatárolni.

(2) Az (1) bekezdés szerint lehatárolt világörökségi és világörökségi várományos területen:

a) a területfelhasználás módjának és mértékének összhangban kell lennie a világörökségi kezelési tervben meghatározott célokkal,

b) új külszíni művelésű bányatelek nem létesíthető, meglévő külszíni művelésű bányatelek területe nem bővíthető,

c) a közlekedési és energetikai infrastruktúra-hálózatokat, erőműveket és kiserőműveket a kulturális és természeti örökségi értékek sérelme nélkül, területi egységüket megőrizve, látványuk érvényesülését elősegítve és a világörökségi kezelési tervnek megfelelően kell elhelyezni.

1990. évi C. törvény a helyi adókról

13/A. § (1) Ha a műemléki értékként külön jogszabályban védetté nyilvánított vagy önkormányzati rendelet alapján helyi egyedi védelem alatt álló épületet (a továbbiakban: műemléképületet) felújítják, akkor az épület, illetve az épületben lévő önálló adótárgy (lakás, nem lakás céljára szolgáló épületrész) a (2)–(7) bekezdésekben meghatározottak szerint a felújításra 2008. január 1-jét követően kiadott építési engedély jogerőre emelkedését követő három egymást követő adóévben mentes az adó alól.

(2) E § alkalmazásában felújítás alatt a műemléképület egészén, illetve homlokzatán és több főszerkezetén végzett olyan általános javítást kell érteni, amely teljesen visszaállítja az épület esztétikai állapotát, valamint legalább eredeti műszaki állapotát. Az adó alanya az (1) bekezdés szerinti mentességet az adóhatóságnál kérelmezheti.

(3) Az adóhatóság az adómentességre jogosult kérelmét nyilvántartásba veszi és az adót évente megállapítja. A megállapított, de meg nem fizetett adót és az eredeti esedékességtől számított – 14/A. § (1) bekezdése szerinti – kamatot az adóhatóság az ingatlanra bejegyzett jelzáloggal biztosítja.

(4) Az adóhatóság az adómentesség időtartamának lejártát követő év január 30-ig megkeresi a műemlékvédelmi hatóságot, hogy igazolja az épület (2) bekezdés szerinti felújításának tényét és a felújítás befejezésének időpontját. A megkeresett hatóság tizenöt napon belül válaszol a megkeresésre.

(5) Amennyiben a megkeresés alapján az adóhatóság megállapítja, hogy a (2) bekezdés szerinti felújítás az adómentesség harmadik évének utolsó napjáig megtörtént, akkor a (3) bekezdés szerint nyilvántartott adót és kamatokat törli, valamint haladéktalanul intézkedik az ingatlanügyi hatóságnál a jelzálogjog törlése iránt.

(6) Amennyiben a megkeresés alapján az adóhatóság azt állapítja meg, hogy a (2) bekezdés szerinti felújítás az adómentesség harmadik évének utolsó napjáig nem történt meg, úgy a (3) bekezdésben nyilvántartott adót s annak a 14/A. § (1) bekezdése szerint számított kamatait az adózónak – az adóhatóság határozata alapján, a határozat jogerőre emelkedését követő 15 napon belül – meg kell fizetnie.

(7) Ha a mentességi időszak alatt az adóalany személye változik, akkor az új adóalany az adóbevallásának benyújtásával egyidejűleg nyilatkozhat arról, hogy a mentességet a mentességi időszak hátralévő részére is igénybe kívánja venni, azzal, hogy a korábbi adóalany terhére előírt adót és annak 14/A. § (1) bekezdése szerint számított kamatait – a mentességi feltétel teljesülésének elmaradása esetén – a (6) bekezdésben meghatározottak szerint megfizeti. Ilyen nyilatkozat hiányában az adóhatóság a korábbi adóalanyt terhelő adót és annak 14/A. § (1) bekezdése szerint számított kamatait a korábbi adóalany terhére az adóalanyiság megszűnését követő február 15-ig határozatban – a határozat jogerőre emelkedését követő 15 napon belül való megfizetési határidővel – írja elő. Ha a korábbi adóalany megszűnt vagy elhalálozott, akkor az adóhatóság a korábbi

adóalanyt terhelő adót és annak 14/A. § (1) bekezdése szerint számított kamatait a korábbi adóalany azon jogutódja számára írja elő, aki/amely az adómentes adótárgyat megszerezte, több ilyen jogutód esetén az adót és annak 14/A. § (1) bekezdése szerint számított kamatait az adóhatóság a jogutódok által az adómentes adótárgyon megszerzett tulajdoni hányadok arányában írja elő határozatban.

252/2006. (XII. 7.) Korm. rendelet a településrendezési és az építészeti-műszaki tervtanácsokról

A rendelet rendelkezik műemlékkel kapcsolatos tervtanácsok összetételéről, eljárási rendjükről.

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

A rendelet a településfejlesztésekkel, településrendezéssel kapcsolatos szabályozást érinti, amely megkötéseket tartalmaz a világörökségi helyszínekkel illetve a műemlékekkel kapcsolatban.

9. melléklet a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelethez

A településfejlesztési koncepció, az integrált településfejlesztési stratégia és a településrendezési eszközök egyeztetési eljárásában résztvevő államigazgatási szervek

1.	EGYEZTETÉSI ELJÁRÁSBAN RÉSZT VEVŐ ÁLLAMIGAZGATÁSI SZERV	EGYEZTETÉSI SZAKTERÜLET	ADATSZOLGÁLTATÁS TÉMAKÖRE
12.	Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ	örökségvédelem	világörökségi és világörökségi várományos terület, történeti települési terület
13.	járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatala	örökségvédelem	országos védelem alatt álló műemlék, műemléki terület, régészeti lelőhely és védőövezete

V. 2. Az Egyezmény végrehajtása során az adott helyszínnel kapcsolatban keletkezett hazai vagy nemzetközi dokumentum

V.2.a a világörökségi helyszín felterjesztési dokumentációja

A dokumentum terjedelmes volta miatt nem kerül itt becsatolásra, csak a digitális verzióban.

A dokumentum elérhető a http://whc.unesco.org/uploads/nominations/853rev.pdf ill. az http://whc.unesco.org/en/list/853/documents oldalakon.

ÖRÖKSÉG HÁZ

PÉCS/SOPIANÆ ÖRÖKSÉG NONPROFIT KFT.

KEZELÉSI TERV

I. SZ. MÓDOSÍTÁSA

2008.

Tartalomjegyzék:

Bevezetés 183
A Pécs/Sopianae Örökség Kht. 183
A Pécs/Sopianae Örökség Nonprofit Kft. 184

1. A VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍN ÉS KÖRNYEZETÉBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK 184
A világörökségi cím jelentősége 184
Jelentősebb pályázati források (2003-2008) 185
A ROP pályázat keretében megvalósult beruházások (2004-2006) 185

2. A KEZELÉSI TERV STÁTUSZA, FELADATAI ÉS CÉLJAI 187
A Kezelési Terv státusza 187
A Kezelési Terv feladata 189
A Kezelési Terv céljai 190
Az üzemeltetés prioritásai 191
A helyszín kezelésének ötéves programjai 192

3. ADATOK ÉS KUTATÁS 195
A kezeléshez szükséges adatok forrásai 195

4. A VILÁGÖRÖKSÉGI ÉS KÖRNYEZETÉNEK MEGÓVÁSA, ÁLLAPOTÁNAK JAVÍTÁSA 196
A jelenlegi állapot leírása 197
A városi környezet problémái 198

5. NYILVÁNOS BEMUTATÁS, TURIZMUS ÉS KÖZLEKEDÉS 200
Örökség turizmus a városfejlesztés szolgálatában 200
A felterjesztett helyszín bemutatásának stratégiája 200
Marketing stratégia 202

6. A KEZELÉSI TERV FELÜLVIZSGÁLATA 203

Mellékletek ..... **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

A világörökségi részévé nyilvánított Pécsi Ókeresztény Temető építményeinek jegyzéke . 204

A régészeti kutatás eredményei (2005-2006) 206

Az Ókeresztény Temető és a látogatható helyszínek térképe 209

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata a világörökségi pályázat mellékleteként 2000-ben szakértők bevonásával elkészítette a világörökségi helyszín tizenegy évre előirányzott Kezelési Tervét. A terv 9.7-es pontja előírja, hogy a Kezelési Tervet 5 évenként rendszeresen felül kell vizsgálni, illetve „*a kutatás, helyreállítás előre nem látható eseményei, a bemutatás fejlesztési, üzemeltetési kérdései szükség szerinti kisebb korrekciókat eredményezhetnek időközben is”*. A Kezelési Tervben meghatározott feladatokat az eredeti elképzelés szerint az 5 tagú Kezelési Terv Bizottság (Kezelési Terv 9.2. pont) és a Koordinációs Egység (Kezelési Terv 9.3 pont) végzi el.

A felülvizsgálatra 2008. novemberében került sor.

A Pécs/Sopianae Örökség Kht.

2002. október 3-án azonban Pécs Megyei Jogú Város Közgyűlése arról hozott határozatot (434/2002. 10.03. sz. határozat), hogy „Pécs/Sopianae Örökség Kht.” (továbbiakban: Társaság) elnevezéssel, a Kezelési Terv bizottsági feladatainak elvégzésére egy önálló közhasznú társaságot alapít. A 2002. november 5.-én bejegyzett Pécs/Sopianae Örökséét Kht. (cégbírósági száma: 02-14-000085, székhelye: 7624 Pécs, Esze Tamás utca 5. ügyvezetője: Dr. Ujvári Jenő) 5 fővel:

- ügyvezető
- művészettörténész-örökség menedzser,
- marketing menedzser,
- pedagógia képzésben és
- adatbázis kezelésben jártas munkatársakkal

kezdte meg tevékenységét 2002. novemberében. Működését Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata évenként meghatározott összegben rendszeresen támogatja.

Célja (Társasági Szerződés szerint):

Pécs város történelmi épített és kulturális örökségének védelme, helyreállítása, megismertetése, mindezen tevékenységek koordinálása az érintettek (tulajdonosok, kezelők, felhasználók) között. Ennek érdekében a társaság képviseleti, forrásszerző és bevételeket eredményező értékesítési tevékenységet folytat. Célja továbbá az örökségi és világörökségi helyszínek valamint az azokat övező védelmi zóna összehangolt, hosszú távú kutatása és fejlesztése, amely magában foglalja az emlékek védelmének és

helyreállításának biztosítását, és a területet érintő infrastruktúra fejlesztését. Ennek érdekében együttműködik a szakmai és civil szervezetekkel, továbbá Pécs Megyei Jogú Város lakosságával. A társaság összehangolja a tulajdonosi és kezelői-hasznosítói tevékenységet. Egyensúlyt teremt az emlékegyüttes kulturális és turisztikai látogatása, bemutatása, valamint a területhasználók és az ott élők igényei között. A társaság további kutatásokhoz -saját pénzügyi és pályázatok útján- források elnyerésére törekszik.

Tagsága:

A Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése 2003. március 20-án hozott határozatot (36/2003. III.20. Kgy.) arról, hogy csatlakozik a Társasághoz, így jelenlegi tagsága:

- Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlése törzsbetéte 10 mFt – 1.000 szavazat
- Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése törzsbetéte 3.5 mFt – 350 szavazat

Felügyeletét 5 tagú Felügyelő Bizottság látja el.

A Pécs/Sopianae Örökség Nonprofit Kft.

A magyarországi törvények előírása szerint a társaság **Pécs/Sopianae Örökség Kht.** nonprofit korlátolt felelősségű társasággá alakult, az átalakulást a Baranya Megyei Bíróság Cg. 02-09-072441 számon, 2008. június 9.-én jegyezte be. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 257/2008. (05.29) sz. határozata - 2008. július 1-től 200-. június 30-ig tartó időtartamra - Bozóky Anitát bízta meg az ügyvezető feladatok ellátására.

1. A VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍN ÉS KÖRNYEZETÉBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK

A világörökségi cím jelentősége

A világörökségi cím elnyerésével elvitathatatlanul új dimenziók jelentek meg a térség életében. Ez a jövőre nézve egyrészt olyan új, önként vállalt kötelezettséget jelent, amelyeknek állandóan és folyamatosan meg kell felelni – az elnyert címet el is lehet veszíteni – másrészt pedig – a térség ismertségének kiszélesedése, világméretűvé válása következtében- eddig nem látott, új lehetőségek megragadását teszi lehetővé.

Jelentősebb pályázati források (2003-2008)

2003-ban a Széchenyi Turizmusfejlesztési Program turisztikai beruházásokat megalapozó megvalósíthatósági tanulmányok elkészítésére adott lehetőséget. Az elnyert 1**8 mFt-os** támogatás keretében Dr. Bachman Zoltán építész vezetésével nagyszabású építészeti tervek készültek, melyek valamennyi látogatható világörökségi helyszín felújítását, a Cella Septichora feltárását és látogató központtá alakítását, az un. puffer zónán belüli sétautak rekonstrukcióját és a közvetlen közelben lévő várfalsétányok tervét tartalmazta.

2004-ben a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal (Európai Unió Regionális Fejlesztési Alap) pályázatához már a fent említett pályzat keretében elkészült, engedélyezett terveket lehetett benyújtani. **A *Pécs Világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése*** címmel beadott, **ROP** 1.1.2-2004-07-0010/33 sz. **pályázat 1 500 mFt** összegű, jelentős támogatást biztosított. A projekt 2004. november 9-én a támogatási szerződés aláírásával indult, és 2006. november 9-én zárult le. A vázlat és látványterveket mind a Műemléki Tervtanács, mind a Központi Tervtanács támogatta és dicsérettel elfogadta. A fejlesztési igények hármas tagolása, azaz a védett emlékek, műemléki látnivalók bővítése (Cella Septichora), a bemutatás színvonalának emelése, kiszolgáló terek és objektumok létesítése és az ezeket felölelő gazdasági megvalósíthatósági és turisztikai menedzsment tervek tették a beruházást komplex turisztikai termékké.

Közreműködő partnerek elsősorban a világörökségi helyszínek tulajdonosai, valamint a fenntartó, kezelő szervezetek voltak:

- Pályázó/főkedvezményezett: Pécs/Sopianae Örökség Kht.
- Kedvezményezett: Pécs MJV Önkormányzata
- Kedvezményezett: Baranya Megyei Közgyűlés
- Kedvezményezett: Kincstári Vagyoni Igazgatóság
- Egyéb partner: Nevelők Háza Egyesület
- Egyéb partner: Pécsi Városüzemelési és Vagyonkezelő Zrt.
-

A ROP pályázat keretében megvalósult beruházások (2004-2006)

1. Védett ókeresztény emlékek, műemléki látnivalók körének bővítése

- a már feltárt és látogatható sírkamrák bemutathatóságának javítása, kiállító tér színvonalának emelése, a terület és a védőépületek rehabilitációja
    - Ókeresztény sírok - Apáca u. 8.,
    - Ókeresztény mauzóleum,
    - Ókeresztény temetőkápolna - Apáca u. 14.)
- Cella Septichora feltárása és bemutathatóvá tétele, föld alatti összekötése, egységes kiállító tér létrehozása a korábban feltárt I-V. sz. sírkamrákkal (tk. Korsós és Péter-Pál sírkamra), interpretációs központ kialakítása védőépület kiépítésével

2. Kiszolgáló terek és objektumok színvonalának javítása (Szent István tér, Sétatér, Janus Pannonius utca, Káptalan utca, Esze Tamás u.)

- Északi várfalsétány rehabilitációja (a román kori kőtártól a Zsolnay Múzeumig)
- Civil Közösségek Háza (Szent István tér 17.) műemléki épületegyüttes felújítása, a civil közösségi funkciók megerősítése, új típusú közösségi terek létrehozása és örökség turisztikai fogadó-udvar létrehozása
- Barokk pavilon örökség turizmus szolgálatába állítása, a Nyugati várfalsétány kialakítása és összekapcsolása a Szent István tér 17. udvarával
- környezeti infrastruktúra fejlesztése és zöldterületi fejlesztések (parkoló, forgalomtechnika, közvilágítás, gyalogos útfelületek megújítása, zöldfelületek rehabilitációja)

3. A beruházásokhoz szükséges kiviteli tervek, régészeti kutatás, restaurálás és marketing programok kidolgozása és megvalósítása.

A világörökségi helyszín, mint a várost felkereső örökségturizmus egyik célpontja, jelentős mértékben erősíti a város vonzerejét, mint a kereszténység európai kontinuitását megjelenítő kultúrtörténeti érték a maga különleges egyediségében (kétszintes temetőépítmény, festett sírkamrák, bibliai tárgyú falfestmények).

- A gazdasági előnyök a helyi közösség számára különböző területeken jelentkeznek:
- az emlékek látogatóforgalmának díjai és a biztosított szolgáltatások bevétele,
- a puffer zóna illetve a történelmi belváros egyéb területein található felszíni műemlékeinek, múzeumainak látogatási díjai
- a puffer zónában illetve a történelmi belváros területén meglévő és fejlesztendő turista ellátó létesítmények bevétele (vendéglátás, szolgáltatás. szállás)

Az emlékegyüttes kezelése egységes formában történik. A résztvevők megállapodtak az eddigi gyakorlatot követve, hogy

- az egyes emlékek kezelésének felelősségét továbbra is a tulajdonosok viselik (Baranya Megyei Önkormányzat, Pécs Megyei Jogú Város, Kincstár),

Megállapítható, hogy a célok megvalósítására tett - két egymást megerősítő tulajdonosi, partneri közös nyilatkozatot aláírók ezzel gyakorlatilag létrehozták a Világörökségi helyszínek esetében Pécs/Sopianae Örökség Nonprofit Kft. üzemeltető szervet, amely felügyelete alatt irányítja az emlékegyüttes kezelését. Tekinthető ez egy folyamatos fejlődés jelentős állomásának, mivel a nyilatkozatok már hosszabb idejű, eredményes együttműködésen alapulnak.

2. A KEZELÉSI TERV STÁTUSZA, FELADATAI ÉS CÉLJAI

A Kezelési Terv státusza

A magyar jogrendben a „világörökség" fogalom, illetve a világörökség elismertségéből következő jog és kötelezettség csak érintőlegesen szerepel. A világörökség, illetőleg a világörökségi elismertséget elnyert helyszínekkel kapcsolatos eljárásokra, így világörökségi kezelési terv elkészítésére nincs jogszabály. A Kezelési Terv kerettervként szolgál oly módon, hogy alapvetően a kezelésben felelősséggel rendelkező szervezet számára jelent iránymutatást és kötelezettségeket.

Az olyan kezelési terv, amely nem egyetlen, műemléki védelem alatt álló objektumra, vagy teljes egészében a természetvédelem által védett területre vonatkozik, a jelenlegi törvényi szabályozás értelmében csupán a tulajdonosok, a közösségek saját elhatározására, önkorlátozására, érdekérvényesítő szándékára és képességére támaszkodhat. – Ez a helyzet ugyan nagyon demokratikus, de nem tartalmazza a tágabb közérdek védelmét. A közérdek csak akkor érvényesíthető, ha jogilag megfelelően artikulálva van. A közérdeket semmi jobban ki nem fejezheti, mintha a világ közössége fogadja el és vallja saját örökségének az érintett objektumot vagy területet.

A kezelési terv jelenlegi státuszát tehát nem a magyar jogrend, hanem az UNESCO Világörökség Bizottságának elvárása határozza meg: a világörökségi felterjesztés elfogadását meghatározott tartalmú kezelési terv elkészítéséhez és működtetéséhez köti. A Világörökség Bizottság a világörökségi helyszínek kezelési tervében olyan hatékony eszközt lát, amely alkalmas arra, hogy többféle érdeket harmonizáljon egyetlen cél, az értékek védelme, megőrzése és fenntartása érdekében. A kezelési terv - megfelelve az UNESCO elvárásainak - olyan tanácsadó, keretjellegű, stratégiai irányító és befolyásoló szereppel bíró dokumentum, melyet az érintettek egyhangú jóváhagyása legitimál.

Tekintettel arra, hogy

- az ókeresztény építmények műemléki és régészeti védettség alatt álló ingatlanok
- az építmények kutatása helyreállítása és hasznosítása törvényekkel szabályozott és hatóságok, alapítók által ellenőrzött formában történik,
- a fenntartás, üzemeltetés és bemutatás financiális feltételei a nemzeti és helyi szervezetek éves költségvetésében nagyrészt tervezhetők,

az azonnali, sürgős (immediate), a szükséges és a tervezett cselekvések közötti egyensúlyt folyamatosan biztosítani hivatott.

A terv a folyamatos tervezés és programozás alapja, egyben olyan folyamatirányítási-szabályozási eszköz, amelyet az alapvetően kitűzött célok szem előtt tartása mellett, a változó körülményekhez kell igazítani.

A Kezelési Terv nem helyettesíti a területre vonatkozó városrendezési, -fejlesztési szabályokat, az országos és a helyi jogi előírásokat, hanem azokat is figyelembe véve az emlékegyüttesre vonatkozó mindenfajta cselekvés szabályzatának feladatát látja el a napi működtetéstől a hosszútávi tervezésig.

Ezt a feladatát úgy teljesíti, hogy a Felügyelő Bizottság és a Taggyűlés és az üzemeltető nonprofit cég a Kezelői Tervet folyamatosan szem előtt tartja, aktuális változásait napirendjei között megtárgyalja.
A hosszú- és középtávú tervek folyamatos aktualizálása történik az éves tervek elfogadásával egyidejűleg.
A Kezelési Terv használatához elengedhetetlen, hogy rendelkezésre álljon az emlékekről az összes lényeges jellemzőjükre vonatkozó adatbázis. Ez biztosítja a kiinduló alapot a Kezelési Terv megalapozásához és az értékelő rendszer működtetéséhez.

A földalatti bemutatás számos részben fizikai, részben anyagi többlet-teherrel jár, melynek szabályozása szintén a Kezelési Terv iránymutatása szerint történik.

Tehát olyan hosszú távú terv készül amely:

- követi a kitűzött célokat és azt folyamatos monitoringgal ellenőrzi,
- a középtávú célok változásait visszavezeti a hosszútávú tervbe és szükség szerint átütemezi a középtávú tervek tartalmát, fejleszti a kezelő szervezet rendszerét a feltárt/bemutatható emlékek számának és az ezzel összefüggő látogató forgalom

növekedésének megfelelően, összehangolja a hatósági, a tulajdonosi, a kezelői-hasznosító tevékenységeket,
- egyensúlyt teremt az emlékegyüttes kulturális-turisztikai látogatása és bemutatása, valamint a területet használók és az ott élők igényei között

A Kezelési Terv feladata

A kezelési terv feladata, hogy a hatályos magyar törvényekre, jogszabályokra támaszkodva és irányt mutatva az országos, a megyei területrendezési és az önkormányzati terveknek, az érintettek közös elhatározásával meghatározza a világörökségre felterjesztett terület, a magterület és a védőzóna jelentőségét és értékeit, jövőképét, a megőrzés, a védelem és a fenntartás követendő stratégiáját, a rövid-, közép-, és hosszú távú célokat.

A kezelési terv egyik alapvető feladata a kutatáson és a helyreállításon túlmenően:
- javaslatot adjon a kezelés módjára,
- az adekvát kezelőszervezet működésének alapvetéseit meghatározza,
- a közönségkapcsolat fejlesztése,
- a hosszú távú működtetés pénzügyi egyensúlyának és egymást kiegészítő forrásainak (tulajdonosok. önkormányzatok, állami költségvetés. alapítványok, szponzorok, üzleti tevékenység) biztosítása.

Az eddig kialakult gyakorlat szerint az egyes objektumokat egységesen a Pécs/Sopianae Örökség Nonprofit Kft., mint üzemeltető szervezet működteti.

Az üzemeltetéssel kapcsolatos fontosabb szempontok:
- Pécs város történelmi épített és kulturális örökségének védelme, helyreállítása, megismertetése, mindezen tevékenységek koordinálása az érintettek (tulajdonosok, kezelők, felhasználók) között.
- Az örökségi és világörökségi helyszínek valamint az azokat övező védelmi zóna összehangolt, hosszú távú kutatása és fejlesztése, amely magában foglalja az emlékek védelmének és helyreállításának biztosítását, és a területet érintő infrastruktúra fejlesztését.
- Egyensúlyt teremt az emlékegyüttes kulturális és turisztikai látogatása, bemutatása, valamint a területhasználók és az ott élők igényei között.

Céljai érdekében a társaság képviseleti, forrásszerző és bevételeket eredményező értékesítési tevékenységet folytat. A Világörökség helyszín listára kerülés, mint az egyedülálló örökségi minőség elismerése további felelősséget ró mind az Államra, mind a

helyi Önkormányzatra és közösségekre. Alapvető felelősség, hogy ezt az értéket a jövő generáció számára sértetlenül megőrizze és átadja. Ebből következik mindaz a felelős cselekvés, amely ezt a célt szolgálhatja, legyen az

- hosszú távú tervezés és kutatás,
- az autentikus helyreállítás,
- kultúrtörténeti, lokális identitást, tudatosságot növelőbemutatás,
- a látogatók megfelelő kiszolgálása mind szellemi, mind fizikai/környezeti értelemben,
- regionális művészeti centrum és turisztikai attrakció összekapcsolása,
- régió alkotói-kapacitásában elősegíteni a művészek, alkotók, kulturális szakemberek bekapcsolódását az örökség védelmébe, népszerűsítésébe amely által a kulturális ipar fejlesztése is cél.
- Mindezen részcélok teljesítéséhez az együttműködés biztosítása a felelősök, a civil szervezetek, a tulajdonosok, a lakosság közötti hálózatosodás.

Ezért a Kezelési Terv célkitűzéseit több irányból közelítjük meg:

- emlékek minél teljesebb, környezettel integrált megőrzése,
- kultúrtörténeti, nevelési-oktatási hatások minél magasabb szintre emelése,
- partner kapcsolatok kialakítása,
- művészeti ágak bevonása.

Természetesen minden célhoz a reális gazdasági és funkcionális tényezők alkalmazásával kívánunk eljutni, ily módon a Kezelési Tervnek fontos egyensúlyteremtő szerepe is van a kutatás, helyreállítás, bemutatás, hasznosítás egymásra ható tényezői között.

Különösen fontos kiemelni azt a már megindult és várhatóan kiszélesedő folyamatot, amely a társadalom legszélesebb körű részvételével emeli azt az értékvállaló és közvetítő tudatosságot, amelynek megteremtése a Kezelési Terv céljai között szerepel.

A Kezelési Terv céljai

A Kezelési Terv stratégia célkitűzése, hogy a műemlék-együttest, a látogatóközpontot és a hozzákapcsolódó puffer zónát hosszútávon teljessé tegye, integrálja működését a legracionálisabb keretek között és a leghatékonyabban meghatározza, i funkcionális részvételt biztosítson az együttműködő partnerek között.

A Kezelési Terv eszköze a koordináció

- a tulajdonosok,
- az érdekeltek,
- a kutatást végző személyek és szervezetek,
- a területet érintő fejlesztési szándékok,
- a kulturális, szociális és gazdasági célok,
- a megőrzés és a használat szempontjai

között.

A koordináció része a teljes körű információgyűjtés és továbbadás a különböző tevékenységeket végzőknek illetve a látogatóknak. Az üzemeltetés színvonalának emeléséhez ki kell dolgozni a kiértékelés (monitoring) rendszerét, hogy megfelelő intézkedésekkel az egyensúlyi állapotot biztosítani tudja.

Az együttes védelmének és megőrzésének alapvető feladatán túlmenően a Kezelési Terv biztosítja, hogy az együttes kulturális, társadalmi értékeinek interpretációját a puffer zóna történeti jellegének megőrzése is erősítse. Ezt a célt az alábbi eszközökkel érjük el:

- az építmények további kutatásával, feltárásával, és autentikus helyreállításával,
- a felszíni műemléki védettséget élvező épületek felújításával,
- a puffer zóna, de a teljes történelmi belváros és a hozzá csatlakozó védett szerkezetű városrészek városrendezési terveinek elkészítésével, felülvizsgálatával, közterületek színvonalának emelésével és az üzemeltetés/gondozás színvonalának javításával.

Az üzemeltetés prioritásai

1. számú prioritás: **Műemlékvédelem**, a műszaki állapot stabilizálása, a műemlék együttes megfelelő szintű megőrzése.

2. számú prioritás: A **Cella Septichora** bemutatóhelyként, látogató központként, valamint intelligens házként való működtetése; minőségi tartalmú és szervezettségű rendezvények létrehozása és fenntartása, a művészeti élet támogatása. Élménynyújtás, a termék élménytartalommal való megtöltése.

3. számú prioritás: *:* A **kulturális ipar** vállalkozásainak, innovativitásának fejlesztése, - kulturális ipar manifesztálódása: innováción alapuló kínálatfejlesztés.

4. számú prioritás: Határokon átnyúló kulturális projektek létrehozása, **nemzetközi folyamatok**ba való bekapcsolódás.

5. számú prioritás: A város, a régió, a belföldi lakosság **turisztikai generálása**, - komplex turisztikai termékcsaládok/élményláncok kialakítása, valamint a kapcsolódó minőségi szolgáltatási háttér megszervezése.

6. számú prioritás: A hosszú távú kulturális **piacépítés**, a világörökség látogatóforgalmának és bevételeinek növelése megközelítve az önfenntartást.

7. számú prioritás: Belső piac kifejlődésének elősegítése, regionális és térségi **egységes arculat**i elemek kifejlesztése.

A helyszín kezelésének ötéves programjai

A középtávú (ötéves) Kezelési Terv a hosszútávra kitűzött célok megvalósításának ütemezését jelenti, a folyamatos értékelés alapján a folyamatos felülvizsgálatait is szükségszerű megtenni, optimalizálva a Kezelési Terv stratégiai megvalósításait.

A 2014-ig tervezett kezelési időszak kezdő 4 éves periódusa különleges/egyedi szakasznak volt tekinthető, mivel ez alatt az időszak alatt készült el a világörökségi látogatóközpont. Megalapozó ez az időszak (2001-2004) a szervezési, irányítási partnerség kiszélesítését tekintve.

A látogatók hatásának elemzését és a megállapítások visszacsatolását az üzemeltető szervezet végzi az egyes helyszíneken nyert megfigyelési adatokból. A hatáselemzés alapvetően két területre terjed ki:

- az emlékek állapotaira befolyással bíró kulturális, gazdasági hatásokra,
- és a látogatószám, turisztikai hatásokra

Mindkét elemzés eredménye a kezelés módjának célszerű megváltoztatását eredményezheti úgy, hogy meghatározó az autentikus megőrzés biztosítása, amelyhez a látogatás mikéntjét és nagyságrendjét igazítani kell.

A pécsi ókeresztény emlékek együttesének egyedülálló kultúrtörténeti jelentőségét a társadalom minden szintjén tudatosítani kell. Ennek eszközei materiális értelemben a régészeti kutatások tudományos ismertetésétől, az ismeretterjesztő és turisztikai kiadványokig, informatív anyagokig terjednek. Az oktatás általános rendszerében a Világörökségi mozgalom és helyszínek áttekintésén belül minden szinten meg kell,

hogy jelenjen a Világörökség értéknek az ismerete, mely magába foglalja a lakosságot érintő hagyományos identitástudatot erősítő vetélkedők szervezését.

A marketing célokat az ókeresztény emlékegyüttes által képviselt kulturális, társadalmi-, politikai, gazdasági értékek együttes érvényesítésének kívánjuk alárendelni. Ezt tükrözik azok a fejlesztési politikák, amelyeket a régió, a megye és a város az utóbbi években kidolgozott (általános és gazdaságfejlesztési koncepciók, a város műemléki koncepciójának alapelvei, a város turizmusfejlesztési koncepciója).

A legfontosabb lokális előny a térség és a város imázs minőségének emelkedése a Világörökségi listára kerülés eredményeképpen. Ezért a turizmushoz kapcsolódó fejlesztéseket a puffer zóna területén egyrészt ösztönzi, másrészt kontroll alatt tartja annak érdekében, hogy sem a területet sem az emlékeket ne érje kedvezőtlen túlterhelés, amely fizikai károsodást okozna, vagy a környezet általános színvonalának csökkenését eredményezhetné.

A helyi tényleges bevételek szintjének emelését és az elérhető bevételek elosztását két elkülöníthető csoport figyelembevételével ösztönzi:

- Az emlékegyüttes látogatása során keletkező bevételeket az üzemeltető Pécs/Sopianae Örökség Nonprofit kft. használja fel.
- A puffer zóna és a belváros/város általános turisztikai bevételei (szálláshelyek, vendéglátás, szolgáltatás) célirányos/közösségi visszaforgatása érdekében a TDM szervezet segítségével generálódik.

A 2014-ig terjedő időszakban az üzemeltető több olyan helyi fejlesztési szabályozási, üzemeltetési kezdeményezés aktív részese lesz, amelyek jelentősen kiszélesítik a partnerséget az emlékegyüttes népszerűsítését illetően.

Az intézkedések amelyekben érvényesíteni kívánjuk a Világörökségi helyszín kezelésének szempontjait:

- A város általános fejlesztési koncepciójának aktualizálása, ahol még nagyobb szerepet biztosítunk az örökség turizmusnak és benne vezető helyen az ókeresztény együttesnek.
- A város hosszú és középtávú műemlékvédelmi programjának elkészítésében.
- A város gazdaságfejlesztési stratégiájában és annak programozásában mind a közösségi, mind a vállalkozói oldal konkrét projektjeiben.

- A történelmi belváros városrendezési előírásai, környezetalakítási tervében az emlékegyüttes és a puffer zóna értékeinek megőrzését biztosító keretek kialakításában.
- A város, a megye és a régió marketing és turisztikai koncepciójának középtávú és éves programjának kialakításában.
- A város éves költségvetésében a puffer zóna közterület-fejlesztési és üzemeltetési kérdéseinek preferálásában.
- Fejlesztési programok és projektek készítése a látogatói szolgáltatások piaci alapon történő fejlesztésében.

Az ókeresztény együttes hosszú távú értékőrző kezelésének nélkülözhetetlen része az előzőekben vázolt tervezés, programozás és a pénzügyi háttér biztosítása. Mindezek dokumentumait a partnerség, a széleskörű tulajdonosi és érdekeltségi részvétel és a nagyközönség bevonásával lehet létrehozni és elfogadtatni.

A helyi ill. a regionális és a nemzeti hatóságok feladatai törvényi oldalról meghatározottak: A törvényi vonatkozásokat a Műemléki, a Régészeti, az Építési törvény és az építési engedélyezési eljárásról szóló miniszteri rendelet szabályozza. A résztvevő hatóságok: Kulturális Örökség Igazgatósága, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Építési Hatóság, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága.

A törvényi keretek parlamenti megújítását ill. kiegészítését követően ismételten szükséges áttekinteni:

- a vonatkozó törvények: (az esetleges új Régészeti törvényt és annak visszahatását a műemlékvédelmi tevékenységre, a Településügyi törvényt, amely a puffer zóna üzemeltetésének feltételeire gyakorolhat hatást,
- a helyi településfejlesztési (rendezési /szabályozási) döntések követelményeit (városfejlesztési koncepció, városfejlesztési programozás, településfejlesztési stratégia, a Világörökségi helyszínt magába foglaló belvárosi részletes szabályozás),
- településüzemeltetési (közterület-használati, forgalomtechnikai, természetvédelmi) helyi rendeleteket.

Az előző pontban ismertetett jogszabályok alkalmazási technikájának egyik legjelentősebb része, hogy az üzemeltető szervezet folyamatosan nyomon kövesse és feltárja az alábbiakat:

- az emlékegyüttes pillanatnyi állapotát
- a pufferzóna ingatlanainak és felépítményeinek fejlesztésében jelentkező szándékokat egyrészt a partnerek közötti egyeztetés, másrészt a hatósági tevékenységen keresztül,
- a puffer zóna közterületeinek gondozottsági állapotát és jelezze a szükséges beruházás jellegű lépéseket és az üzemeltetési jellegű intézkedéseket,
- az emlékegyüttes kezelésében résztvevő hatóságok, köztestületek, lakossági szervezetek tájékoztatását, igényeik és javaslataik összegyűjtését,
- a támogatók körének bővítési lehetőségét, mindezek finanszírozása és a Világörökségi helyszín értékeinek megismerése és terjesztése tekintetében.

Az együttes megőrzésének fontos tényezője a puffer zóna megfelelő kezelése és a rajta folyó tevékenységek szabályozását illetően és ki kell emelni az egyébként kulturális és gazdasági előnyöket egyaránt biztosító turisztikai látogatottságot, amelynek összes tényezőjét az autentikus megőrzés és bemutatás szempontjának kell alárendelni. A látogató turizmus mértéke pedig csak oly mértékben és módon változhat, amely nem veszélyezteti sem a megőrzést, sem a magas színvonalú bemutatást.

3. ADATOK ÉS KUTATÁS

A kezeléshez szükséges adatok forrásai

Az együttes hosszú távú megőrzésének és bemutatásának elkészítése igényli az adatok összegyűjtését magukról az emlékekről, a feltárás és helyreállítás történetéről és az eddigi megvalósított kezelés módjáról, eredményeiről és kudarcairól. Éppen a megalapozott stratégia, a tervezés és adatgyűjtés érdekében a folyamatos kiértékelés elengedhetetlenül szükséges.

- A Világörökség helyszín ingatlanainak használati módja, amely részben a földnyilvántartásból, részben a városrendezési terv vizsgálataiból és a konkrét használat felméréséből származik,

- a puffer zóna területén és annak környezetében lévő más műemléki értékek védettségi állapota, amely a városrendezési szabályozás már elkészült megalapozó munkájában mint műemléki értékelés található,
- a látogató forgalomnak adatai és a helyszínek jó kiindulást biztosítanak a tervezéshez nemzetközi összehasonlítás alapján,
- a puffer zóna és a tágabb környezet fizikai állapotát a városfenntartási/üzemeltetési adatokkal jellemezve a középtávú tervezési/megvalósítási feladatokra és elvégzi az azonnal szükséges intézkedéseket,
- az örökség turizmus közvetlen és közvetett gazdasági pénzügyi adatainak összegyűjtése

A pécsi ókeresztény emlékegyüttes kutatása már több mint két évszázadra tekinthet vissza. A kidolgozás során messzemenőkig figyelembe vesszük az Európa Tanács szakértőinek 1995. novemberi jelentésében foglaltakat, amely szerint:

- az autentikus és a környezettel integrált megőrzés, valamint a kulturális hatások magas szintjének biztosítása,
- a konkrét régészeti feltárásokat, a puffer zóna történeti, műemléki és művészettörténeti vizsgálata,
- a speciális földalatti emlékek megőrzése módszereinek vizsgálatait - kitekintve a nemzetközi gyakorlatra - szakértők bevonásával,
- a jelen állapotok értékelésével a szükséges teendőknek a megvalósíthatóságot is figyelembe vevő ütemezése,
- folyamatos konzultáció a Magyar Világörökség Nemzeti Bizottsága, az illetékes minisztériumok (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium), a tudományos szervezetek és hatóságok (Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Múzeum, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Kulturális Örökség Igazgatósága) illetékeseivel,
- a helyi partnerekkel és társadalmi szervezetekkel,
- a pécsi lakossággal, különösen a belvárosban és a puffer zónában lakókkal.

4. A VILÁGÖRÖKSÉGI ÉS KÖRNYEZETÉNEK MEGÓVÁSA, ÁLLAPOTÁNAK JAVÍTÁSA

A pécsi ókeresztény együttes és környezete (puffer zóna) jogi, igazgatási és műszaki-ökológiai helyzetét az országos törvényi szabályozáson felül, azokra alapozott helyi testületi határozat, szabályozási rendelet rögzíti.

A puffer zóna a régészeti védettségen kívül a teljes belvárosra érvényes MJTi védettséget is élvezi. Számos itt található épület országos műemléki védettség, a fennmaradók zöme helyi védettség alatt áll.

A törvényi előírásoknak megfelelően a védett épületeken végzendő munkára az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Építésfelügyeleti Igazgatósága ad engedélyt figyelembe véve az építési hatóság szakhatósági állásfoglalását. Ugyanakkor az egyéb építményekre és a közterületi létesítményekre vonatkozó építési engedélyeket (development permission) az építési hatóság adja ki az Országos Műemlékvédelmi Hivatal műemlékvédelmi szakhatósági véleményét érvényesítve. Mindkét hatóság az Épített környezet védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. tv. és végrehajtási rendelete szerint jár el.

A puffer zónát és az emlék együttest magába foglaló területre vonatkozó helyi szabályozások közül az alábbiak a legfontosabbak:

- Általános Rendezési Terv (Master Plan 1994.),
- részletes rendezési terv (Local Plan), amelynek megújítása befejezés előtt áll,
- az építészeti értékek helyi védelméről szóló önkormányzati rendelet, mely a területen található több épületre vonatkozik,
- a Szt. István tér növényállománya helyi természeti védelem alatt áll.

A régészeti területnek kiemelt védelmet nyújt a Régészeti Törvény. Pécs belvárosa, benne a temető területe is régészeti védelem`alatt áll. A védelemnek ennél magasabb foka Magyarországon nem létezik.

A Kezelési Terv megvalósítandó lépései közé tartozik a jelenlegi állapot felmérésén belül:

- a hidrogeológiai kérdések összefüggéseinek tisztázása, kiegészítő vizsgálatok alapján,
- Az építmények állékonyságának, szerkezeti károsodásának, a falfestmények megállítása, a jelenlegi status quo megőrzése.

- Tájékoztató összeállítása a tulajdonosok, az építmények kezelését végzők számára a védelmi intézkedések céljáról, módszereiről az egyes tevékenységeket illetően.
- A turisztikai célzatú kereskedelem vagy a látogatóközpontban, (emléktárgy, prospektus, postai áruk) vagy célszerűen az egyes emlékek bemutatásához kapcsolódjanak. Így őrizhető meg az a viszonylag nyugodt - a növekvő látogató forgalommal egyébként is megterhelt - lakó/intézményi jelleg, amely az ókeresztény emlékegyüttes spirituális tartalmához illeszkedik.
- Csak igen kis ügyfélforgalmat lebonyolító új intézmények települhetnek be a puffer zónába, de lehetőség szerint a történelmi belváros teljes ÉNy-i városnegyedébe. Új lakások építését kerülni kell, bár a műemlékvédelmi szempontokat figyelembe vevő korszerűsítések megengedhetők.
- Az egyébként is védett Szt. István téri és a puffer zóna összes közterületén és parkján kiemelt színvonalú fenntartást kell biztosítani.
- A puffer zóna területén nem megengedhető turisztikai terhelést (általános kereskedelem és vendéglátás, gépkocsi megközelítés) kielégítését az északról és nyugatról határoló városi forgalmi utak másik oldalán teszi lehetővé a város a szabályozási tervekben.
- A pécsi ókeresztény emlékek karakterüknél fogva a környezeti terhelések közül a talajnedvességre, a páratartalomra, a biológiai hatásokra érzékenyek. Ezek a kérdések a helyreállítás és üzemeltetés során kezelhetők.

A városi környezet problémái

Az ókeresztény emlékek együttese viszonylag kis területen fekszik. Különlegessége, hogy a történelem során kialakult városi szövet mintegy befedte, ezért az emlékek zöme a felszín alatt található. A látvány szintjén ezért szorosan kötődik a felszíni létesítményekhez, legyenek azok épületek, vagy közterületi építmények, vagy maga a közterület.

A városszerkezet karakteres, de nem unikális, az épületállomány egy része műemléki védelem alatt áll, de nem képvisel kiemelkedő értéket. Egyik tényező sem mérhető azonban össze az ókeresztény emlékekkel, ezek kialakításával, funkciójuk összetettségével és díszítésük egyedülálló voltával. Az emlékegyüttes bemutatása így különleges feladatot jelent, mivel a látogató történeti hangulati élményét először a

folytonosságot hordozó városi kontextusban kell érzékelhetővé tenni, majd didaktikus eszközökkel végigvezetni a látogatót az együttes egységein. `

A megvalósítási terv komplexitását indokolja az is, hogy a puffer zóna felszíni létesítményeivel együtt a terület vonzóbb a turistáknak, jobb megértést nyújt a látogatók nagy részét kitevő diákságnak és így együttesen növeli magának az együttesnek mind a kulturális. mind gazdasági értékesülését.

A fentiek értelmében a helyhatóság (önkormányzat) szerteágazó módon emelheti a Világörökségi helyszín színvonalát a városrendezési szabályozás, a közterületi beruházások és a fenntartás színvonalának javításán keresztül.

Ezek a puffer zóna területére vonatkozóan a következők:

- a Szt. István tér rekonstrukciós tervének elkészítése összhangban a kutatási tervvel,
- az önkormányzati tulajdonú ingatlanok rehabilitációja,
- a folyamatos közterület üzemeltetés/kezelés kiemelt színvonalának biztosítása.

Fontos a helyszín megóvását tekintve, hogy a védelmet érvényesítő hatóságok szorosan együttműködjenek mind a különböző ágazatok között (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Környezetvédelmi Minisztérium) mind hierarchikus értelemben (országos, regionális és helyi szinten).
A feltételek megteremtésénél a tér rekonstrukcióját is el kell végezni. Kedvező, hogy a románkori kőtár és a középkori egyetem munkálatai is párhuzamosan készülhetnek el a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és egyéb szponzorok támogatásával.

A puffer zónát nyugatról határoló utca nyugati oldalán 2000-2003 között jelentős lakás, vendéglátó, intézményi beruházás valósult meg. Ehhez csatlakozik a Barbakán tér rendezése jelentős parkolószámmal, amely javítani fogja a megközelíthetőséget az autós turisták számára is.

További kiadványok előkészítése, a kutatási eredmények népszerű és tudományos igényű publikálása a középtávú Kezelési Terv programját képezi.

Fontos, hogy a római kori város és a mai város szerkezete, a kettő közötti térbeli és történeti fejlődési kapcsolatot a látogató érzékelhesse. Az egyéni szemlélődés,

interpretációs bemutatás mellett a látogatóközpont létrehozását követően rendszeres előadásszerű bemutatás is lehetséges lesz.

5. NYILVÁNOS BEMUTATÁS, TURIZMUS ÉS KÖZLEKEDÉS

Örökség turizmus a városfejlesztés szolgálatában

Pécs történelmi, épített, ipari, művészeti, nemzetiségi, természeti öröksége szerencsésen párosul a város kulturális hagyományaival, programkínálatával. E kulturális erőforrások a szellemi, humán infrastruktúra markáns jelenlétéről tanúskodnak. Az utóbbi néhány esztendőben e potenciálokra támaszkodva törekszik a város turizmus fejlesztési programját kialakítani, a hangsúlyt az örökség turizmusra helyezve.

Az örökség turizmus, mint turisztikai termék kifejlesztése a vendégforgalom növekedését eredményezi, mely hatással van a település gazdasági fejlődésére, lehetőséget nyújt a lakosság számára bevételeik növelésére, új munkahelyek teremtésére a szolgáltatások körében. A minőségi ellátást és programokat kereső turisták igényessége és mássága pozitív változásokat hozhat a lakosság életmódjában, életminőségében, erősödhet identitás-tudatuk. A különböző szolgáltatók és érdekelt vállalkozók, önkormányzatok, szervezetek együttműködése a termék létrehozása érdekében megalapozhatja a további együttműködési készséget más területen is. A turistákkal való közvetlen kapcsolat más nemzetközi partnerség kialakulását eredményezheti. Az örökség turizmus is tehát, mint a hasonlóan összetett és helyi összefogással kifejlesztett turisztikai termékek, hatékonyan szolgálja az adott város és település átalakulását, fejlesztési programjának megvalósítását.

A kulturális emlékek fenntartása szempontjából a turizmus egyszerre jelent interpretációs lehetőséget, az ismeretek terjesztését, ugyanakkor az értékek devalválódását/leértékelődését eredményezheti a kommercializálódás miatt. Rosszabb esetben a turizmus olyan terhelést okozhat, amely az emlékek sérülését vagy akár pusztulását eredményezheti.

A felterjesztett helyszín bemutatásának stratégiája

Mindenképpen kedvező lehet a turizmus közvetlen és közvetett gazdasági haszna az emlékek kezelése szempontjából, és előny az is, hogy a turizmus szervezetei partnerré tehetik a teljes kezelési folyamatban. A turizmus kiszolgáló

létesítményeinek fejlesztése egyben a környezet általános minőségét is javítja. A látogató turista részére az interpretációt kereskedelmi/piaci alapon biztosító idegenforgalom pedig a színvonalas ismeretterjesztés eszköze lehet.

A turizmus-ipar kezdeményezője és felhasználója annak a szakemberképzésnek. amely a látogató-kezelői technikát és az értékek interpretálását magas színvonalon biztosítja. Az AVEC program egyik célja. hogy megalapozza ezt az oktatást.

Az autentikus megőrzés és bemutatás igénye természetszerűleg magába foglalja a fenntarthatóság fogalmát. Különösen vonatkozik ez a bemutatás körülményeire, amikor a látogatók növekvő számából eredő terhelést a kiszolgáló létesítmények kielégítő kapacitásával és az üzemeltetés módjával lehet kiegyensúlyozni.

Éppen ezért az ókeresztény emlékek együttesét és a puffer zónát tekintve célszerűnek látszik, hogy a látogatói igények egy részét a területen kívül létrehozott létesítményekkel elégítsék ki (vendéglátás, refreshment, interpretációs események).

Az emlékek földalatti elhelyezkedése lehetővé teszi az egész évi látogathatóságot. A városi turisztikai információs rendszer (irányító táblák, térképek, kiadványok) kiemelten tartalmazza a Világörökség helyszín elhelyezkedésére vonatkozó információkat.

A megközelíthetőséget biztosító integrált közlekedési stratégiát a városrendezési terv tartalmazza a tömegközlekedés, a személygépkocsival való elérés és parkolás, valamint a gyalogos útvonalakat illetően. Ez a rendszer nagymértékben kiküszöböli a puffer zónát zavaró közlekedési hatásokat, mert:

- a terület forgalomcsillapított övezetként működik,
- a tömegközlekedés az „árnyékoló” városfalak és épületek mögött zajlik,
- a területen belüli gyalogos közlekedés a nagyméretű köztereken és az itt található parkosított területeken bonyolódik le.

Mindazonáltal elengedhetetlen a puffer zónát érő, a látogatók által okozott terhelések folyamatos mérése és értékelése. Ezt célszerűen a város közterület-fenntartó szervezete kezelheti.

Az örökségturizmus, mint a város turisztikai vonzerejének egyik potenciálja akkor válik tényleges gazdaságfejlesztési tényezővé, ha a feltárt, restaurált, kellően interpretált látnivalók megismerésére ideérkező vendégek itt-tartózkodása szervezett,

irányított, ha a kínált programok és a vendéglátás, szállásszolgáltatás változatossága és minősége hosszabb időtöltése széleskörű pénzköltésre ösztönöz. Meg kell tehát teremteni a városban és a térségben az örökségi értékekre alapozott turisztikai összetett programcsomagok széles kínálatát, valamint fokozott figyelmet kell fordítani a szálláshelyek és konferencia helyszínek mennyiségi és minőségi fejlesztésére. Ennek érdekében a város önkormányzata az idegenforgalmi fejlesztési koncepciónak megfelelően következetes fejlesztési tevékenységet folytat.

Marketing stratégia

Az örökségi értékek turisztikai marketing stratégiai terve az 1997-ben készült önkormányzati turizmusfejlesztési koncepcióban már rögzítésre került, mint a város kiemelten fejlesztendő turisztikai területe. A Kezelési Terv e koncepcióban megfogalmazott helyzetelemzésre, az örökség turizmus, mint összetett turisztikai termék meghatározására, a partnerségi kapcsolatok (helyi, országos, nemzetközi) eddigi kialakítására alapozva határozza meg a termékfejlesztés feladatait.

Didaktikus, interaktív bemutató termek kialakítása, katalógusok, kiállítás-vezetők, prospektusok kiadása. Iskolai, pedagógiai programok újbóli bevezetése, örökségvédelmi műhelyek, restaurálási bemutatók megszervezése az ifjúsági és a lakosság motiválása érdekében.

Tematikus kiadványok és városi séták megvalósítása, ahol az egyedülálló ókeresztény emlékegyüttes kerülhet a fókuszba. Magyarázó műemlék-jelző táblarendszer kialakítása. Ásatási és műemlékvédelmi tanösvények megnyitása a nagyközönség számára. "Fény és zene játéka" programok a Széchenyi téren és a Dóm téren. Örökségi napokon "nyitott műemlék" akciók megszervezése.

Megcélzott közönség iskolaidőben az ifjúság, a diákturizmus, nyári turista szezonban pedig a német, osztrák, holland csoportos és egyéni turisták, valamint a belföldi elsősorban alföldi és távoli országrészek lakói. E két fő időszakra koncentráló marketing munkával a látogatottság egész évre kiegyensúlyozhatóan elosztható, a fenntartható turizmus szempontjait is figyelembe véve.

- Kommunikációs fejlesztési alprogram (információs központ felállítása, turisztikai információs táblarendszer kialakítása a történelmi belvárosban, kiadványsorozat a látnivalókról, célzott média propaganda, örökség-bulletin kiadása, városházi arculati kézikönyv elkészítése

- Képző és pedagógiai program (önkormányzati örökség menedzser alkalmazása, lakosság ráhangolása és bevonása, iskolásoknak foglalkozások. örökségmenedzser szakemberek képzése nyári egyetemi keretek között)
- Hálózat alakítás (Európai Kulturális és Történelmi Városok szervezetének megalakítása, közös akciók, tapasztalatcsere, európai pénzforrások kiaknázása céljából, tagság szigorú minősítési kritériumok alapján)

A világörökségre felterjesztett helyszín kezelésének egyik kulcskérdése a lokális társadalmi támogatottság. Ennek előkészítéséhez a Kezelési Terv széles körű ismertetése, lakossági/tulajdonosi fórumok, közmeghallgatás ismételt tartására van szükség. Így a tájékoztatás többféle módját kell megszervezni. hogy a különböző érdekcsoportok mindegyikének véleménye megismerhető legyen.

6. A KEZELÉSI TERV FELÜLVIZSGÁLATA

A Kezelési Terv folyamatszabályozási eszköz, amely a célok meghatározása mellett rugalmasan követi és/vagy befolyásolja a változó körülményeket és a célok kisebb módosítását.

Rendszeres felülvizsgálata 5 évenként történik. A kutatás, helyreállítás előre nem látható eseményei és a bemutatás fejlesztési, üzemeltetési kérdései szükség szerinti kisebb korrekciókat eredményezhetnek időközben is.

Pécs, 2008. november 19.

Bozóky Anita

ügyvezető

1.sz. melléklet

A világörökségi részévé nyilvánított Pécsi Ókeresztény Temető építményeinek jegyzéke

	Megnevezés	Cím	Hrsz.	Tulajdonos
1.	I.sz. (Péter-Pál) sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
2.	II. sz. (Korsós) sírkamra	Szent István tér	18295	Magyar Állam
3.	III. sz. festetlen sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
4.	IV. sz. festetlen sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
5.	V. sz. sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
6.	VI. sz. sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
7.	VII. sz. sírkamra	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
8.	VIII. sz. sírkamra	Káptalan utca	18344	Magyar Állam
9.	IX. sz. sírkamra	Káptalan utca	18344	Magyar Állam
10.	Cella Trichora	Szent István tér	18295	Pécs Egyházmegye
11.	Cella Septichora	Káptalan utca	18300, 18344, 18301/1	Magyar Állam
12.	Ókeresztény Mauzóleum	Szent István tér	18392/1	Magyar Állam
13.	XIII. sz. sírkamra	Apáca u. 14.	18387, 18389/2	Baranya Megyei Önkormányzat

14.	Festett ikersír	Apáca u. 8.	18382	Baranya Megyei Önkormányzat
15.	Festetlen sírkamra	Apáca u. 8.	18382	Baranya Megyei Önkormányzat
16	Csoportos temetkezés sírkamrája	Apáca u. 8.	18382	Baranya Megyei Önkormányzat

39. táblázat

- *2. sz. melléklet*

A régészeti kutatás eredményei (2005-2006)

A régészeti kutatás a ROP projekt keretében 2005. április 25-én kezdődött Dr. Visy Zsolt vezető régész irányításával és 2006. március végén fejeződött be.

A feltárt emlékek ismertetése:

- **XX. sírkamra kriptája és annak lejárata**
  Előkerült a kápolna déli, egyenes zárófala, valamint az elé épített kriptalejárat téglaíve, ezelőtt pedig a hosszúkás lejárati gödör betöltése. A kápolna megmaradt alapfalain nem volt vakolat, de a sírkamra előterében talált freskódarabok minden bizonnyal a kápolna díszítésére szolgáltak. A bevakolt és fehérre meszelt kriptában három épített sír volt az északi, a nyugati és a keleti fal mellett.
- **XXI. sírkamra néhány részlete** a közműcsatorna vonalában.
  Szélessége mintegy 3,5 m. A bejáratnál mintegy 1 m magasan megmaradt belsejét csak vakolat borította, freskómaradvány nem került elő. Fölötte egy újkori terméskő fal halad át. Feltárására nem került sor, a közműárok új, a sírkamrát elkerülő nyomvonalat kapott.
- **VIII. sírkamra néhány részlete** a közműcsatorna vonalában
  A közműárok délebbi szakaszán két, a római sírkamrákra jellemző tájolású fal, illetve kiszedett fal került elő kelet-nyugati és észak-déli irányban, amelyek egy mintegy 4 m belvilágú, igen mélyen létesített építményhez tartoztak.
- **XXII. sírkamra**
  A XXI. sírkamra előkerülése után módosított vonalú közműárokban is előkerült egy sírkamra. Jelenleg nincs veszélyben, feltárására nem került sor.
- **XXIII. sírkamra néhány részlete** a közműcsatorna vonalában
  Ugyanennek a közműcsatornának az északi végénél, a Káptalan utca útteste és a házai közötti emelkedő füves rész alatt került elő ennek a sírkamrának a kelet-nyugati irányú fala. Mivel a vezetékek mind a falcsonk(ok) fölött haladnak el, sem feltárásukra, sem pedig a közműcsatorna nyomvonalának a módosítására nem került sor.
- **XXIV. sírkamra** a kijelölt kutatási terület északkeleti sarkában
  A sírkamra kriptájának kisebb része (háromszög alakban) került elő, valamint a kripta lejárata és annak gödre teljes egészében.

- **CELLA SEPTICHORA**

  Az 1939-1940-ben Gosztonyi Gy. által feltárt ókeresztény épületet annak idején vissza kellett temetni. Sok kérdés maradt megválaszolatlanul, így érthető, hogy a legnagyobb várakozás ennek újbóli feltárását kísérte. Az egyedi szerkezetű, csak néhány párhuzammal rendelkező nyolcszögű, hét apszissal rendelkező, kelet-nyugati tengelyű épületet teljes egészében, a plébánia alá eső bejáratával együtt sikerült feltárni. Mivel az épületet egy viszonylag meredek lejtőbe bevágva építették, északi fele mélyebben (cca. 4 m), déli fele kisebb mértékben (cca. 2,5 m) mélyült a római kori külső térszint alá. A nyugati oldalon lévő bejárat előtt előkerültek a *cella septichorá*ba levezető földlépcsők, amelyek mintegy 1,5 m szintkülönbséget hidaltak át. Ez azt bizonyítja, hogy a bejárat előtt egy talán mesterséges bevágást készítettek a hegyoldalba. Ez a viszonylag mélyebb, észak-déli irányú árok északabbra is megfigyelhető volt. A *cella septichora* keleti ívét több, mint 3 méterrel ásták be a felszín alá.

- **53 késő római, ókeresztény sír**

  Mivel a kutatás a későrómai temető területén folyt, érthető, hogy elég nagy számban kerültek elő minden bizonnyal ókeresztény sírok a sírépítmények között. Tájolásuk kivétel nélkül Ny-K. Néhány kősír mellett többségben voltak a különböző altípusokat képviselő téglasírok, de kerültek elő földsírok is.

- Egyetlen igazi **szarkofág** került elő, ami egyben az első olyan ismertté vált kőszarkofág Sopianae-ban, amelyet nem sírkamrában vagy kriptában helyeztek el, hanem egyszerűen földbe helyeztek.

- **4 kora-népvándorláskori sír**

  Az ókeresztény temető területén több olyan, melléklet nélküli sír került elő, amelynek a mélysége jóval a római sírok szintje fölött volt.

- **Középkori sírok a *cella septichora* körül**

  A *cella septichora* körül az Árpád-korban temetkeztek. Az épülettől északra és keletre, valamint délkeletre mind a kutatásra kijelölt területen, mind pedig a közműárkokban szép számmal kerültek elő az esetenként egymást is átvágó sírok.

- **Árpád-kori településmaradványok**

  Ennek a templomnak és a körülötte kialakított temetőnek a települése a *cella septichorá*tól délre terült el, és úgy értelmezhető, mint a püspökség mellett kialakult magyar település, Pécs talán legkorábbi polgári települése.

- **A püspöki káptalan északkeleti része (Szatmári-palota)**
  Régi alaprajzokból és ábrázolásokból, de ásatásokból is tudjuk, hogy a székesegyház délkeleti tornyától észak-déli irányban egy nagy épület állt a középkorban, ami egyes vélemények szerint a Szatmári-palotával lenne azonosítható. A 2005-ben végzett geofizikai mérések megmutatták, hogy ez az épület egy 45 x 45 m-es udvart övező kerengő keleti oldalán volt. Az egész épület a román kori püspöki káptalannal, és esetleg a Nagy Lajos által alapított egyetemmel azonosítható, de egyben a legkorábbi püspökvár külső falát is alkotta
- **A vár falai és árka**
  A külső várfal és a hozzá tartozó árok egyszerre készült, valószínűleg a 14., esetleg a 15. században. A *cella septichora* bejárata fölé épült a vár délkeleti sarka, a Püspöki Levéltár alatt észak-déli fala húzódik, attól északabbra pedig a maga valóságában is látható a fal.
- **A délkeleti rondella**
  A régi ábrázolásokon különböző módon ábrázolt délkeleti rondellát a 19. század elején bontották le. Biztosan azonosítható fala az ásatás legdélibb részén került elő, külső oldalán az árokkal.

3. *sz. melléklet*

Az Ókeresztény Temető és a látogatható helyszínek térképe

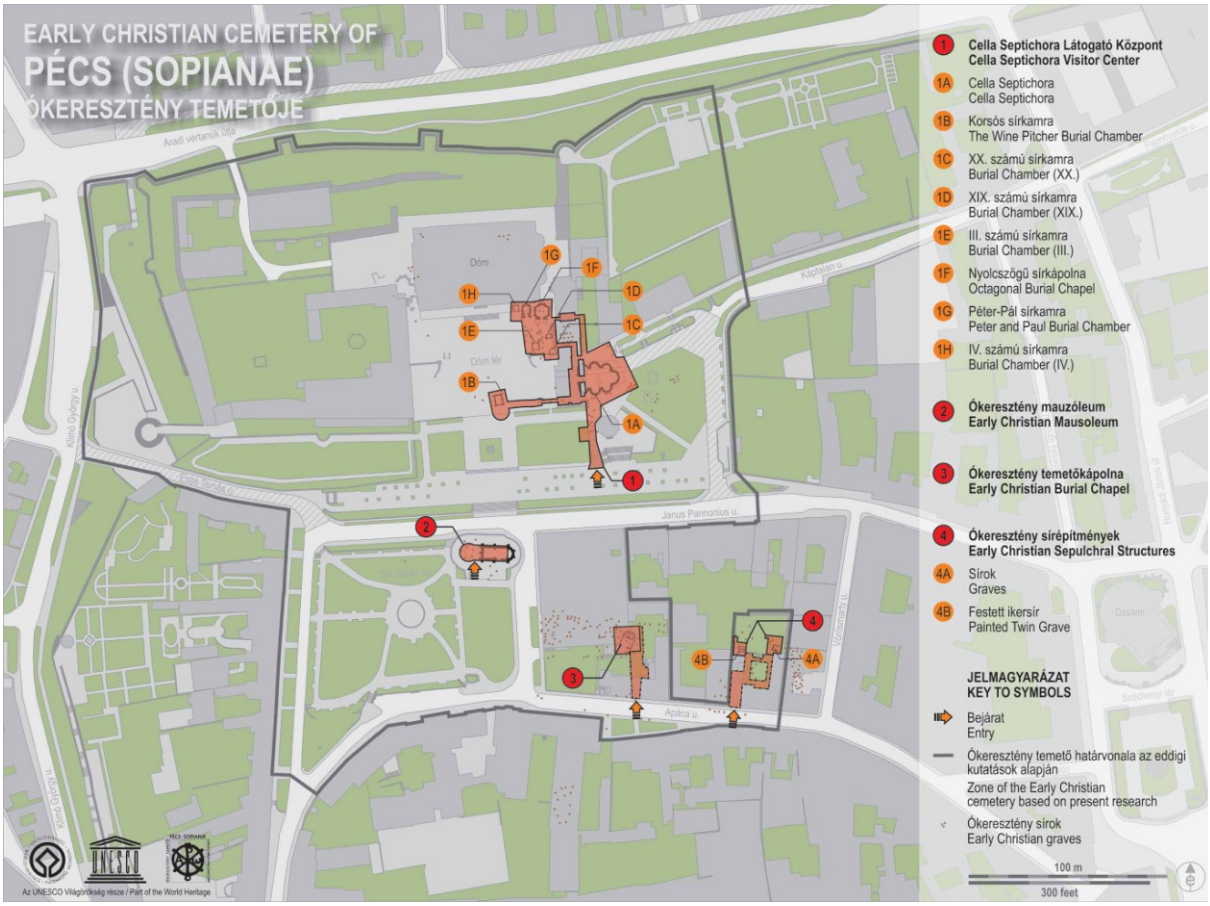

World Heritage **24COM**

Distribution limited

WHC-2000/CONF.204/21
Paris, 16 February 2001
Original : English/French

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

WORLD HERITAGE COMMITTEE

Twenty-fourth session

Cairns, Australia
27 November – 2 December 2000

REPORT

Property	**Kronborg Castle**
Id. N°	**696 Rev**
State Party	**Denmark**
Criteria	**C (iv)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criterion (iv)*:

Criterion (iv): Kronborg Castle is an outstanding example of the Renaissance castle, and one that played a highly significant role in the history of this region of northern Europe.

Property	**The Loire Valley between Sully-sur-Loire and Chalonnes**
Id. N°	**933**
State Party	**France**
Criteria	**C (i) (ii) (iv)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (ii)* and *(iv)*:

Criterion (ii): The Loire Valley is an outstanding cultural landscape along a major river which bears witness to an interchange of human values and to a harmonious development of interactions between human beings and their environment over two millennia.

Criterion (iv): The landscape of the Loire Valley, and more particularly its many cultural monuments, illustrate to an exceptional degree the ideals of the Renaissance and the Age of the Enlightenment on western European thought and design.

Chambord has been inscribed on the World Heritage List on the basis of criterion *(i)* alone. The revised State Party nomination incorporated this property into the cultural landscape of the Loire Valley. The Committee decided that criterion *(i)* is also applicable to this new inscription.

Criterion (i): The Loire Valley is noteworthy for the quality of its architectural heritage, in its historic towns such as Blois, Chinon, Orléans, Saumur, and Tours, but in particular in its world-famous castles, such as the Château de Chambord.

Members of the Committee commended the State Party for taking into account the recommendations of the Bureau.

Property	**The Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz**
Id. N°	**534 Rev**
State Party	**Germany**
Criteria	**C (ii) (iv)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (ii) and (iv)*:

Criterion (ii): The Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz is an outstanding example of the application of the philosophical principles of the Age of the Enlightenment to the design of a landscape that integrates art, education, and economy in a harmonious whole.

Criterion (iv): The 18th century was a seminal period for landscape design, of which the Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz is an exceptional and wide-ranging illustration.

The Committee noted the change of name of the property from *Gartenreich Dessau-Wörlitz (The Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz, cultural landscape of Dessau-Wörlitz)* to The Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz.

Property	**The Monastic Island of Reichenau**
Id. N°	**974**
State Party	**Germany**
Criteria	**C (iii) (iv) (vi)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (iii), (iv) and (vi)*:

Criterion (iii): The remains of the Reichenau foundation bear outstanding witness to the religious and cultural role of a great Benedictine monastery in the early Middle Ages.

Criterion (iv): The churches on the island of Reichenau retain remarkable elements of several stages of construction and thus offer outstanding examples of monastic architecture in Central Europe from the 9th to the 11th century.

Criterion (vi): The Monastery of Reichenau was a highly significant artistic centre of great significance to the history of art in Europe in the 10th and 11th centuries, as is superbly illustrated by its monumental wall paintings and its illuminations.

The Committee noted the change of name of the property from *Monastic Island of Reichenau in Lake Constance (Klosterinsel Reichenau im Bodensee)* to *The Monastic Island of Reichenau.*

Property	**The Pécs (Sopianae) Early Christian Cemetery**
Id. N°	**853 Rev**
State Party	**Hungary**
Criteria	**C (iii) (iv)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (iii) and (iv)*:

Criterion (iii): The burial chambers and memorial chapels of the *Sopianae* cemetery bear outstanding testimony to the strength and faith of the Christian communities of Late Roman Europe.

Criterion (iv): The unique Early Christian sepulchral art and architecture of the northern and western Roman provinces is exceptionally well and fully illustrated by the *Sopianae* cemetery at Pécs.

The Committee noted the change of name of the property from *Sopianae Palaeochristian Cemetery Site, Pécs* to *The Pécs (Sopianae) Early Christian Cemetery*.

Property	**The City of Verona**
Id. N°	**797 Rev**
State Party	**Italy**
Criteria	**C (ii) (iv)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (ii) and (iv)*:

Criterion (ii): In its urban structure and its architecture, Verona is an outstanding example of a town that has developed progressively and uninterruptedly over two thousand years, incorporating artistic elements of the highest quality from each succeeding period.

Criterion (iv): Verona represents in an exceptional way the concept of the fortified town at several seminal stages of European history.

Property	**Assisi, the Basilica of San Francesco and other Franciscan sites**
Id. N°	**990**
State Party	**Italy**
Criteria	**C (i) (ii) (iii) (iv) (vi)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (i), (ii), (iii), (iv) and (vi)*:

Criterion (i): Assisi represents an ensemble of masterpieces of human creative genius such as the Basilica of San Francesco, which have it a deep fundamental reference for art history in Europe and in the world.

Criterion (ii): The interchange of artistic and spiritual message of the Franciscan Order has significantly contributed to developments in art and architecture in the world.

Criterion (iii): Assisi represents a unique example of continuity of a city-sanctuary within its environmental setting from its Umbrian-Roman and medieval origins to the present, represented in the cultural landscape, the religious ensembles, systems of communication, and traditional land-use.

Criterion (iv): The Basilica of San Francesco is an outstanding example of a type of architectural ensemble that has significantly influenced the development of art and architecture.

Criterion (vi): Being the birthplace of the Franciscan Order, Assisi has from the Middle Ages been closely associated with the cult and diffusion of the Franciscan movement in the world, focusing on the universal message of peace and tolerance even to other religions or beliefs.

The Observer of the Holy See warmly congratulated the Committee for the inscription of the site. He underlined that the rehabilitation work of the Balisica of San Francesco undertaken after the earthquake of 1997 was carried out remarquably. He stressed the importance of the commitment - including financially- of the Italian State. He considered that the application of criterion *(vi)* was particularly justified.

Property	**Gusuku Sites and Related Properties of the Kingdom of Ryukyu**
Id. N°	**972**
State Party	**Japan**
Criteria	**C (ii) (iii) (vi)**

The Committee decided to inscribe this property on the World Heritage List on the basis of *criteria (ii), (iii), and (vi)*:

Criterion (ii): For several centuries the Ryukyu Islands served as a centre of economic and cultural interchange between south-east Asia, China, Korea, and Japan, and this is vividly demonstrated by the surviving monuments.

Criterion (iii): The culture of the Ryukyuan Kingdom evolved and flourished in a special political and economic environment, which gave its culture a unique quality.

Criterion (vi): The Ryukyu sacred sites constitute an exceptional example of an indigenous form of nature and ancestor worship that has survived intact into the modern age alongside other established world religions.

Property	**Curonian Spit**
Id. N°	**994**
State Party	**Lithuania/Russian Federation**
Criteria	**C (v)**

The Committee inscribed the Curonian Spit as a cultural landscape on the World Heritage List on the basis of *criterion (v)*:

World Heritage **27 COM**

Distribution limited

WHC-03/27.COM/24
Paris, 10 December 2003
Original: English/French

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

WORLD HERITAGE COMMITTEE

Twenty-seventh session

Paris, UNESCO Headquarters, Room XII
30 June – 5 July 2003

DECISIONS ADOPTED BY THE 27TH SESSION OF THE WORLD HERITAGE COMMITTEE IN 2003

8C NOMINATIONS OF PROPERTIES TO THE WORLD HERITAGE LIST

Documents: *WHC-03/27.COM/8C*
WHC-03/27.COM/INF.8A and ADD
WHC-03/27.COM/INF.8B
WHC-03/27.COM/INF.8C

27 COM 8C.1 The World Heritage Committee,

1. Reminds States Parties, in the context of reviewing a nomination for geological heritage, of the importance of including a global comparative analysis when preparing natural heritage nominations under natural criterion (i) for geological heritage.

27 COM 8C.2 The World Heritage Committee,

1. Approves the proposed name changes to existing properties on the World Heritage List as proposed by the authorities of Austria, Hungary, and Slovakia:

Properties in Hungary:

Former Name (English / French)	New Name (English / French)
Budapest, the Banks of the Danube and the Buda Castle Quarter / Budapest: le panorama des deux bords du Danube et le quartier du château de Buda	Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrássy Avenue / Budapest, avec les rives du Danube, le quartier du château de Buda et l'avenue Andrássy
Hollokö / Hollokö	Old Village of Hollókő and its surroundings / Hollókő, le vieux village et son environnement
Millenary Benedictine Monastery of Pannonhalma and its Natural Environment / Monastère bénédictin millénaire de Pannonhalma et son environnement naturel	Millenary Benedictine Abbey of Pannonhalma and its Natural Environment / Abbaye bénédictine millénaire de Pannonhalma et son environnement naturel
Hortobágy National Park / Parc national de l'Hortobágy	Hortobágy National Park - the Puszta / Parc national de Hortobágy - la Puszta
Pécs (Sopianae) Early Christian Cemetery / Cimetière paléochrétien de Pécs (Sopianae)	Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae) / Nécropole paléochrétienne de Pécs (Sopianae)
Tokaji Wine Region Cultural Landscape / Paysage culturel de la région viticole de Tokaji	Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape / Paysage culturel historique de la région viticole de Tokaj

Transboundary properties:

States Parties	Former Name (English / French)	New Name (English / French)
Hungary / Slovakia	Caves of the Aggtelek Karst and Slovak Karst / Grottes du karst aggtelek et du karst slovaque	Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst / Grottes du karst d'Aggtelek et du karst de Slovaquie
Hungary / Austria	Cultural Landscape of Fertö/Neusiedlersee / Paysage culturel de Fertö/Neusiedlersee	Fertö/Neusiedlersee Cultural Landscape / Paysage culturel de Fertö/Neusiedlersee (no change)

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Organisation
des Nations Unies
pour l'éducation,
la science et la culture

World Heritage **37 COM**

WHC-13/37.COM/20
Paris, 5 July 2013
Original: English / French

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

World Heritage Committee

Thirty-seventh session
Phnom Penh, Cambodia
16 - 27 June 2013

DECISIONS ADOPTED BY THE WORLD HERITAGE COMMITTEE AT ITS 37TH SESSION (PHNOM PENH, 2013)

6. Requests the States Parties which have not yet answered the questions raised in the framework of the Retrospective Inventory to provide all clarifications and documentation as soon as possible and by **1 December 2013** at the latest.

8E. Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value

Decision: 37 COM 8E

The World Heritage Committee,

1. Having examined Documents WHC-13/37.COM/8E and WHC-13/37.COM/8E.Add,

2. Congratulates States Parties for the excellent work accomplished in the elaboration of retrospective Statements of Outstanding Universal Value for World Heritage properties in their territories;

3. Adopts the retrospective Statements of Outstanding Universal Value, as presented in the Annex of Document WHC-13/37.COM/8E, for the following World Heritage properties:

   - Andorra: Madriu-Perafita-Claror Valley;
   - Argentina: Cueva de las Manos, Río Pinturas; Jesuit Block and Estancias of Córdoba; Quebrada de Humahuaca; Iguazu National Park;
   - Australia: Shark Bay, Western Australia; Greater Blue Mountains Area; Royal Exhibition Building and Carlton Gardens; Willandra Lakes Region; Kakadu National Park;
   - Austria / Hungary: Fertö / Neusiedlersee Cultural Landscape;
   - Bangladesh: The Sundarbans; Ruins of the Buddhist Vihara at Paharpur;
   - Belgium : La Grand-Place, Brussels;
   - Belgium / France: Belfries of Belgium and France;
   - Bolivia: Fuerte de Samaipata; Tiwanaku: Spiritual and Political Centre of the Tiwanaku Culture; Historic City of Sucre; Jesuit Missions of the Chiquitos;
   - Brazil: Serra da Capivara National Park;
   - Chile: Humberstone and Santa Laura Saltpeter Works; Rapa Nui National Park; Churches of Chiloé; Sewell Mining Town; Historic quarter of the Seaport City of Valparaiso;
   - China: Huanglong Scenic and Historic Interest Area; Mount Huangshan; Mountain Resort and its Outlying Temples, Chengde; Ancient City of Ping Yao; Classical Gardens of Suzhou; Summer Palace, an Imperial Garden in Beijing; Ancient Villages in Southern Anhui – Xidi and Hongcun; Longmen Grottoes; Yungang Grottoes; Yin Xu; Imperial Tombs of the Ming and Qing Dynasties; Historic center of Macao; Mausoleum of the First Qin Emperor;
   - Colombia: Port, Fortresses and Group of Monuments, Cartagena; Historic Centre of Santa Cruz de Mompox; San Agustín Archaeological Park; National Archeological Park of Tierradentro;
   - Costa Rica: Area de Conservación Guanacaste;

- Cuba: Trinidad and the Valley de los Ingenios; Desembarco del Granma National Park; Alejandro de Humboldt National Park; Old Havana;
- Cyprus: Choirokoitia; Painted Churches in the Troodos Region;
- Denmark: Kronborg Castle;
- Ecuador: City of Quito; Historic Centre of Santa Ana de los Ríos de Cuenca; Galápagos Islands;
- El Salvador: Joya de Cerén Archaeological Site;
- Ethiopia: Aksum; Fasil Ghebbi;
- Finland / Sweden: High Coast / Kvarken Archipelago;
- Guatemala: Archeological Park and Ruins of Quirigua; Antigua Guatemala;
- Germany: Classical Weimar; Messel Pit Fossil Site; Roman Monuments, Cathedral of St Peter and Church of Our Lady in Trier; Aachen Cathedral; Cologne Cathedral; Hanseatic City of Lübeck; Historic Centres of Stralsund and Wismar; Museumsinsel (Museum Island), Berlin; Old town of Regensburg with Stadtamhof; Speyer Cathedral; Town Hall and Roland on the Marketplace of Bremen; Town of Bamberg;
- Greece: Mount Athos;
- Honduras: Maya Site of Copan;
- Hungary: Old Village of Hollókő and its Surroundings; Millenary Benedictine Abbey of Pannonhalma and its Natural Environment; Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae); Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape; Hortobágy National Park - the Puszta; Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrássy Avenue;
- Hungary / Slovakia: Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst;
- India: Sun Temple, Konârak; Group of Monuments at Hampi; Mahabodhi Temple Complex at Bodh Gaya; Elephanta Caves; Great Living Chola Temples; Chhatrapati Shivaji Terminus (formerly Victoria Terminus); Mountain Railways of India;
- Indonesia: Ujung Kulon National Park; Komodo National Park; Lorentz National Park; Tropical Rainforest Heritage of Sumatra; Sangiran Early Man Site;
- Iran (Islamic Republic of): Pasargadae; Takht-e Soleyman;
- Ireland: Archaeological Ensemble of the Bend of the Boyne;
- Italy: Venice and its Lagoon;
- Japan: Yakushima; Shirakami-Sanchi; Buddhist Monuments in the Horyu-ji Area; Shiretoko; Historic Monuments of Ancient Kyoto (Kyoto, Uji and Otsu Cities); Shrines and Temples of Nikko; Sacred Sites and Pilgrimage Routes in the Kii Mountain Range; Itsukushima Shinto Shrine; Himeji-jo;
- Latvia: Historic Centre of Riga;
- Lao People's Democratic Republic: Town of Luang Prabang;
- Lithuania: Vilnius Historic Centre;
- Luxembourg: City of Luxembourg: its Old Quarters and Fortifications;
- Malaysia: Kinabalu Park;

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Organisation
des Nations Unies
pour l'éducation,
la science et la culture

World Heritage 37 COM

WHC-13/37.COM/8E
Paris, 17 May 2013
Original: English / French

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

WORLD HERITAGE COMMITTEE

Thirty-seventh session

Phnom Penh, Cambodia
16 – 27 June 2013

Item 8 of the Provisional Agenda: Establishment of the World Heritage List and of the List of World Heritage in Danger

8E: Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value

SUMMARY

This Document presents the Draft Decision concerning the adoption of one hundred ninty-six retrospective Statements of Outstanding Universal Value submitted by fifty-eight States Parties for properties which had no Statement approved at the time of their inscription on the World Heritage List.

Due to the large number of Statements (totalling nearly 900 pages for translation), these Statements are reproduced in the Annex in the original language they were submitted by the State Party concerned. Some translations have commenced and the Statements will be finalized and uploaded after the 37th session of the World Heritage Committee, subject to availability of funds.

The annex contains the full text of the retrospective Statements of Outstanding Universal Value concerned in the original language submitted.

***Draft Decision*: 37 COM 8E,** see Point II.

A management requirement is the establishment of an urban conservation and development plan for the buffer zone, fully respecting the principal architectural and urban values of each quarter with a strict enforcement.. In a complementary manner, additional funding (for example tax incentives and grants) has to be sought, and in a dynamic manner, private building investment has to be directed to rehabilitation operations and restoration rather than demolition and reconstruction. Due to the complexity of the property and its context, special attention has to be paid to developing appropriate monitoring tools and mechanisms as well as to their proper application.

Property	**Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae)**
State Party	**Hungary**
Id. N°	**853rev**
Date of inscription	**2000**

Brief synthesis

In the 4th century A.D. a remarkable series of decorated tombs were constructed in the cemetery in the town of Sopianae, in the Roman Province of Pannonia, the ruins of which survived under the ground and are situated in the current city of Pécs, in South Hungary. The burial chambers, chapels and mausoleum excavated on the site of the Sopianae cemetery form a complex that bears witness to an ancient culture and civilization that had a lasting impact. It is the richest collection of structural types of sepulchral monuments in the northern and western Roman provinces reflecting a diversity of cultural sources. These monuments are important both structurally and architecturally as they were built above ground and served as both burial chambers and memorial chapels. They are also significant in artistic terms because of their richly decorated murals of outstanding quality depicting Christian themes.
The Roman cemetery was found by archaeological excavations which began two centuries ago. Subsequent excavations revealed that the early Christian complex of monuments provides exceptional evidence of a historical continuity that spanned the turbulent centuries from the decline of the Roman Empire in the 4th century to the conquest of the Frankish Empire in the 8th century. Sixteen structures constitute the World Heritage property, although the cemetery includes over five hundred more modest graves which cluster around the major monuments.

Criterion (iii): The burial chambers and memorial chapels of the Sopianae cemetery bear outstanding testimony to the strength and faith of the Christian communities of the Late Roman Empire.
Criterion (iv): The unique Early Christian sepulchral art and architecture of the northern and western Roman provinces is exceptionally well and fully illustrated by the Sopianae cemetery at Pécs.

Integrity
The property includes a collection of 16 monuments which are part of the Early Christian Necropolis of Sopianae. They have been revealed through archaeological excavations which are ongoing; further delimitation of the property may change as a result of this ongoing research. With regard to the surviving attributes, all of which are under the ground level today, the intactness of the ruins and of their historic interrelations is sustained to the extent possible considering that subsequent urban layers, including the contemporary living city, are sedimented over the property.
Authenticity
Burial chambers, memorial chapels and other sepulchral remains and fragments excavated since the 18th century have been preserved at their original location following scientific research and restoration, using techniques available at the given time as well as technical solutions available today. Modern interventions necessary to conserve and present the remains are distinguished from original fabric.

Protection and management requirements

The property and its buffer zone are situated within a Historic Monuments Area declared in 1966. The Roman cemetery is also protected as an archaeological site. At local level, City Government Order No. 40 of 1994 declared the historic centre of the city and the area of the Roman cemetery a historic zone. The city has also passed several other ordinances in relation to the protection of historical and architectural values within the context of city development. Ownership of the sixteen monuments is varied: two belong to the Hungarian State, thirteen to the City of Pécs, and one to Baranya County.
Based on *National World Heritage Act of 2011*, a new management plan will enter into legal force as a governmental decree and will be reviewd at least every seven years. The management body is the World Heritage Division of Zsolnay Heritage Management Nonprofit Ltd. Once finalized and approved, the Management Plan and the management body will provide clear governance arrangements that involve representatives of different stakeholders. Based on the *World Heritage Act*, the state of the property, as well as threats and preservation measures will be regularly monitored and reported to the National Assembly; the management plan will be reviewed at least every seven years. Balance has to be kept between the preservation of authenticity and contemporary needs of presentation. In order to ensure increased authenticity of the attributes, modernisation of earlier technical solutions is an on-going management task. Ongoing research within the area of the former Necropolis may provide a base for the extension of the property in the future.

V.2.d a tanácsadói és a reaktív monitoring missziók állásfoglalásai

Nem volt.

V.2.e az időszaki jelentéstételek, az állam által a Központnak tett bejelentések, megőrzési állapotjelentések

Nem volt.

6. sz. melléklet

A nyolc világörökségi helyszín UNESCO Világörökség Központ felé benyújtott angol nyelvű KEÉM szövege és magyar nyelvű változatuk

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője

Kiemelkedő Egyetemes Értékének Visszamenőleges Meghatározása

Felvétel dátuma: 2000,
Kritérium: (iii)(iv),
Helyszín területe: 3,76 ha,
Ref: 853rev

a) Rövid leírás

A Kr. u. 4. században festett sírkamrák figyelemre méltó sorozata készült el a Római Birodalom Pannónia provinciájának városában, *Sopianae*-ban, melynek romjai a föld alatt fennmaradtak és a mai Pécs város területén belül helyezkednek el, Dél-Magyarországon. A világörökségi helyszín jelentősége háromszoros: egyrészt strukturális és építészeti változatosság jellemzi, mivel különböző formájú és típusú, egymás fölött több szinten elhelyezett sírkamrák és mauzóleumok sora alkotja, harmadrészt művészeti változatosság jellemzi, hiszen a falakat gazdagon díszítik keresztény témájú, kiemelkedő minőségű festmények.

b) A kritériumok igazolása

(iii) kritérium
Sopianae temetőjének sírkamrái és a mauzóleumai kiemelkedő bizonyítékai a késő Római Birodalom keresztény közösségei hitének és erejének.

(iv) kritérium
Az északi és nyugati római provinciák egyedülálló kora-keresztény temetkezési művészetét és építészetét kiemelkedően jól és teljes körűen mutatja be *Sopianae* temetője Pécsett.

c) Integritás

A világörökségi helyszín teljességét illetően, annak körülhatárolása változhat a folyamatban lévő kutatások függvényében. Jelenleg a helyszín *Sopianae* kora-keresztény temetőjének egy részét foglalja magába, amely elegendő a kiemelkedő egyetemes érték kifejezéséhez.
A fennmaradt attribútumokat illetően, melyekből kizárólag a föld alatti részek maradtak meg, a romok és azok történeti kapcsolatának épsége a lehető legnagyobb mértékben fennmaradt, figyelembe véve azt is, hogy későbbi települési rétegek, beleértve a jelenlegi élő várost is, a helyszínre rétegződtek.

d) Hitelesség

A 18. századtól feltárt sírkamrák, síremlékek, egyéb, temetkezéssel kapcsolatos maradványok, töredékek, eredeti helyükön, az egyes korszakokban alkalmazott technikákkal, szakszerű kutatás és restaurálás után - a ma rendelkezésre álló műszaki megoldásokkal – megőrzöttek.

e) A védelem és kezelés elvárásai

A helyszín és annak védőövezete az 1966-ban kijelölt műemlék jelentőségű területen belül helyezkednek el. A római temető régészeti lelőhelyként is védett. Helyi szinten, a *40-es számú önkormányzati rendelet*tel 1994-ben a történeti belváros és a római temető területe történelmi övezetként védett lett. A város számos más rendeletet is elfogadott a történeti és építészeti értékeknek a városfejlesztés keretein belül történő megőrzésével kapcsolatban. A helyszín részét képező tizenhat műemlék tulajdonosi köre változó: kettő a Magyar Államhoz tartozik, tizenhárom Pécs városához és egy Baranya megyéhez. A kezelési terv 2000-ben készült. A világörökségről szóló 2011. évi törvény alapján új kezelési terv kidolgozására kerül sor, amely 2013-ban kormányrendeletként fog hatályba lépni és amelyet hét évente felül kell vizsgálni. A jelenlegi kezelő szerv a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., azon belül is a Világörökség divízió, és valószínű, hogy a kulturális miniszter 2012-ben újra megerősíti a szervezetet ebben a pozíciójában a világörökségről szóló törvény alapján. Az új kezelési terv és a kezelő szervezet révén átlátható irányítási struktúrák jönnek létre, melyek keretében világosak a felelősségi viszonyok, az eltérő érdekek manifesztálódhatnak és megteremtődnek a különböző szereplők közötti együttműködés intézményes keretei és módozatai. A világörökségről szóló törvény alapján biztosított lesz a helyszín állapotának, csak úgy, mint fenyegetettségének és a megőrzési intézkedéseknek a követő-figyelése (monitoring), melyről rendszeres jelentés készül az Országgyűlés számára; a kezelési tervet hét évente felülvizsgálják. Egyensúlyt kell teremteni a hitelesség megőrzése és a bemutatás mai igényei között. A korábban alkalmazott műszaki megoldások korszerűsítése folyamatos kezelési feladat, az attribútumok hitelességének fokozott biztosítása érdekében. Az egykori *Necropolis* területén a továbbra is folyó kutatások során feltárt újabb részei a helyszín bővítését alapozhatják meg.

Retrospective Statement of Outstanding Universal Value of

Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae)

Date of Inscription: 2000
Criteria: (iii)(iv)
Property: 3.76 ha
Ref: 853rev

a) Brief synthesis

In the 4th century A.C. a remarkable series of decorated tombs were constructed in the cemetery in the town of *Sopianae*, in the Roman Province of Pannonia, the ruins of which survived under the ground and are situated in the living city of Pécs, in South Hungary. The importance of the property is threefold: structural and also architectural diversity, since they exhibit different forms and types of superimposed burial chambers and memorial chapels, as well as artistic, because of their richly decorated murals of outstanding quality depicting Christian themes.

b) Justification for Criteria

Criterion (iii)
The burial chambers and memorial chapels of the *Sopiane* cemetery bear outstanding testimony to the strength and faith of Christian communities of the Late Roman Empire.

Criterion (iv)
The unique Early Christian sepulchral art and architecture of the northern and western Roman provinces is exceptionally well and fully illustrated by the *Sopiane* cemetery at Pécs.

c) Statement of Integrity

The property includes a part of the Early Christian Necropolis of *Sopiane* that is already sufficient to express OUV. Delimitation of the property may change as a result of on-going research. With regard to the surviving attributes, all of which are under the ground level today, the intactness of the ruins and of their historic interrelations is sustained to the extent possible, also in view of the fact that subsequent urban layers, including the contemporary living city, are sedimented over the property.

d) Statement of Authenticity

Burial chambers, memorial chapels and other sepulchral remains and fragments excavated since the 18th century have been preserved at their original location following scientific research and restoration, using techniques available at the given era as well as technical solutions available today.

e) Requirements for Protection and Management

The property and its buffer zone are situated within a historic monuments area declared in 1966. The Roman cemetery is also protected as an archaeological site. At the local level, *City Government Order No. 40 of 1994* declared the historic centre of the city and the area of the Roman Cemetery as a historic zone. The city has also passed several other ordinances in relation to the protection of historical and architectural values within the context of city development. Ownership of the sixteen monuments is varied: two belong to the Hungarian State, thirteen to the City of Pécs, and one to Baranya County. There is a management plan that was elaborated in 2000. Based on *National World Heritage Act of 2011* a new management plan is being elaborated and will enter into legal force as a governmental decree in 2013. The current management body is the *World Heritage Division of Zsolnay Heritage Management Nonprofit Ltd.*; and is likely to be re-appointed by the Minister responsible for culture in 2012 based on the above Act. The new management plan and the management body will provide clear governance arrangements that involve representatives of different stakeholders. Based on the World Heritage Act, the state of the property, as well as threats and preservation measures will be regularly monitored and reported to the National Assembly; the management plan will be reviewed at least every seven years. Balance has to be kept between the preservation of authenticity and contemporary needs of presentation. In order to ensure increased authenticity of the attributes, modernisation of earlier technical solutions is an on-going management task. On-going research within the area of the former *Necropolis* may provide a base for the extension of the property.

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságának 2006. évi jelentése

Név	Módosítás dátuma	Típus	Méret
Melléklet 1 - Világörökség Egyezmény (angol-magyar)	2006.10.13. 17:50	Microsoft Word 9...	419 KB
Melléklet 2 - 1985.évi 21.tvr	2006.10.13. 17:41	Microsoft Word 9...	122 KB
Melléklet 3 - 6-1999 NKÖM rendelet	2006.10.13. 17:41	Microsoft Word 9...	34 KB
Melléklet 4 - Magyar világörökségi helyszínek	2006.10.13. 17:54	Microsoft Word 9...	170 KB
Melléklet 4a - Magyar helyszínek képei	2006.10.12. 13:59	Microsoft PowerP...	66 560 KB
Melléklet 5 - Magyar városmányosi lista	2006.10.16. 9:07	Microsoft Word 9...	151 KB
Melléklet 6 - Oprational Guidelines	2006.08.31. 13:01	Adobe Acrobat D...	651 KB
Melléklet 7 - Budapesti Nyilatkozat	2006.10.13. 17:42	Microsoft Word 9...	31 KB
Melléklet 8 - Bécsi Memorandum	2006.10.13. 17:55	Microsoft Word 9...	93 KB
Melléklet 9 - Magyar helyszínek 2005-ös SWOT-analízise	2006.10.13. 17:44	Microsoft Word 9...	2 563 KB
Melléklet 10 - Magyar helyszínek észrevételei	2006.10.13. 17:44	Microsoft Word 9...	3 344 KB
Melléklet 11 - Turisztikai fejlesztési javaslat	2006.10.13. 17:45	Microsoft Word 9...	51 KB

A magyar világörökségi helyszínek 2005. májusi SWOT analízise

Összegzés

A magyar világörökségi helyszínektől kért SWOT-analízist a mellékelt egyes helyszínekre vonatkozó jelentések tartalmazzák. A Titkárság célja az volt, hogy a helyszínek kezelőinek oldaláról szerezzen ismereteket a működésüket segítő és gátló tényezőkről.

Összesítve az egyes jelentéseket, az alábbi fő pozitívumok emelhetők ki:

- A helyszínek a világörökségi cím elnyerését mind erősségként és lehetőségként élik meg, amely a helyszín ismertségének egyértelmű növekedésével és az ezzel együtt megfigyelhető, fokozódó nemzetközi és turisztikai érdeklődéssel járt együtt. A világörökség logó használata egyben egy védjegyet, „márkajelzést" jelent.

- A világörökségi helyszínek az EU-s és belföldi pályázatok elbírálásánál általában (bár nem minden esetben) előnyöket élveznek, így az egyéb műemléki és természeti látnivalóknál nagyobb eséllyel pályázhatnak.

- Fontos, hogy a helyszínek többsége tudatában van annak, milyen kötelezettségekkel jár a világörökségi rang, és ennek igyekeznek további fejlesztésekkel, a helyszín látogathatóvá tételével, a turisztikai kínálat újragondolásával és a megnövekedett igényekhez való igazításával eleget tenni.

A világörökségi státusszal járó kötelezettségekkel, feladatokkal kapcsolatban az analízisek alapján az alábbi fő nehézségek láthatók:

- Általános gond a helyszínekhez kapcsolódó állami szerep- és feladatvállalás szabályozatlansága, a jó működést elősegítő munkamegosztás hiánya és az állam fokozatos kivonulása a világörökségi helyszínek menedzseléséből.

- A helyszínek működésének komoly finanszírozási gondjai vannak, amely részben a központi költségvetésben érzékelhető megszorításokra, részben a saját forráshiányra vezethető vissza.

- Jogi nehézségek közé tartozik részben a nem teljeskörű kihirdetések (ezidáig csak Budapest és Hollókő került kihirdetésre), másrészt egyes helyszínek világörökségi kategóriájával kapcsolatos jogszabályi hiányosság – pl. a kultúrtáj (történeti táj) definiálása és megtöltése jogi, műemlékvédelmi tartalommal.

- A helyszínek világörökségi „gazdálkodása" során több esetben gondot okoz a pályázatok elbírálásánál hiányos, vagy nem egyértelmű világörökségi szerepkör, tulajdonosi jogkör és kezelő testület meghatározása (pl. Fertő kultúrtáj és Budapest).

4. Pécsi ókeresztény sírkamrák - SWOT-analízis

Belső tényezők	
ERŐSSÉGEK (Strengths)	**GYENGESÉGEK** (Weaknesses)
• Egyediség, kevés konkurencia • erős városi és megyei támogatás (anyagi, erkölcsi elkötelezettség) • Pécs/Sopianae Örökség Kht létrehozása a világörökség kezelésére, örökségturizmus fejlesztése • Elhelyezkedés: vonzó környezet, műemlékekben gazdag város belvárosában található a világörökség • Egyben vallási örökség is (vallási turizmus) • Örökség pedagógia, oktatási programok bevezetése a helyi iskolákban, fokozza az érdeklődést • Lakossági programok szervezése (pl. vetélkedők) • Világörökséghez kapcsolódó ajándéktárgyak skálájának bővülése, értékesítés megszervezése	• Több tulajdonos, nehézkes kezelés • Földalatti elhelyezkedés miatt magas üzemeltetési költségek, beázási problémák • Rövid tartózkodási idő, kb. 1 óra alatt megtekinthetőek a sírkamrák • Rossz megközelíthetőség autóval és busszal egyaránt • Sokak számára magas belépőjegyár, komplex belépőjegy hiánya (amellyel minden helyszín felkereshető lenne) • Komplett termékcsomagok, garantált időpontban induló idegenvezetés hiánya
Külső adottságok	
LEHETŐSÉGEK (Opportunities)	**VESZÉLYEK (Threats)**
• M6-os megépülésével a turizmus fellendülése a régióban • ROP keretében elnyert 1,5 mrd ft-ból fejlesztések megvalósítása: Újabb sírkamrák, ókeresztény emlékek előkerülése, garantált idegenvezetés bevezetése naponta többször, fogadóközpont kialakítása (pénztár, ajándékbolt, Wc) stb. • Állami támogatás a világörökségeknek (pl. költségvetésbe beépítve) • Központi marketing tevékenység megerősítése a világörökségeket illetően • Több fesztivál, rendezvénysorozat, melynek kapcsán nő a tartózkodási idő (pl. POSZT-Pécsi Országis Színházi Találkozó) • Kapcsolódás más turizmusfajtákhoz is (pl. ökoturizmus), komplett termékcsomagok	• Erőteljes szezonalitás, látogatók számának hullámzása • Egyre rövidebb átlagos tartózkodási idők • A régió elszigetelődése az infrastrukturális hiányosságok következtében • Turizmus helyzete változó, pénzek átcsoportosítása a turizmustól más szektorokba • Közbiztonság romlása, kéregetők, hajléktalanok, zsebtolvajok, a turisták zaklatása

40. táblázat

VÖMNB Jelentés – 10. Melléklet

A magyar világörökségi helyszínek

Országgyűlési Jelentéshez megküldött észrevételei

Összefoglaló

A helyszínek eltérő helyzetük és adottságaik miatt különbözőképpen értékelik a világörökségi címmel járó kihívásokat, lehetőségeket és nehézségeket. Két fő probléma minden helyszín esetében felmerül:

1) az állam konkrétabb, elsősorban a központi költségvetési keretből biztosítandó anyagi szerepvállalásának és a

2) a helyszínek világörökségi státuszának speciális jogszabályi védettségét biztosító törvényi szabályozásnak a szükségessége

A helyszínek hivatkoznak arra, hogy az állam a Világörökség Egyezményben kötelezettséget vállalt többek között a helyszínek megóvására, védelmére, megőrzésére és fenntartható fejlesztésére. Az állam feladata a megfelelő jogszabályi keret kialakítása és működtetése, biztosítva egyúttal a helyszínek kezeléséhez szükséges anyagi és személyi forrásokat. (Például szükséges lenne minden helyszínen központi keretből foglalkoztatni egy ún. „világörökség menedzsert”.) Örökségvédelmi szempontból szükségesnek tartják egy, a jelenlegi védelmi kategóriáktól függetlenül szabályozott világörökségi fokozat jogszabályi bevezetését, mely azt is megkönnyítené, hogy pályázatokon külön entitásként lehessen őket kezelni.

A további források bevonása és a helyszínek fenntartható fejlesztése érdekében szükségesnek tartják a Világörökség Alapra létrehozását.

A budapesti helyszín problémás helyzetére ezúttal is utal minden érintett fővárosi kerület: tovább nem halogatható a nagy kiterjedésű világörökségi helyszín összefogását és egységes menedzselését biztosító, a Fővárosi Önkormányzat által működtetett kezelő szervezet létrehozása.

5. Pécsi ókeresztény sírkamrák

Javaslatok

a VÖMNB világörökségi helyszínek működésének tapasztalatai témában készülő

parlamenti jelentéséhez

Állam és helyszínek kapcsolata

Szervezeti feltételek

A hatékony és aktív, kölcsönös kapcsolat kialakítása és fenntartása érdekében szükséges egy működőképes, létszámában, szakmai felkészültségében és anyagi lehetőségeiben is megfelelő koordináló szervezet kialakítása, mely biztosítja egyrészt az állam és a helyszínek, másrészt a helyszenek egymás közötti kapcsolattartását is. Ez utóbb esetén koordinálná a tapasztalatcseréket, irányítaná a közös marketinget (egységes arculat kialakítása, kiadványok készítése, média megjelenések, vásárokon és kiállításokon való részvétel, honlap kialakítása, stb.), a szakmai továbbképzéseket, valamint a közös pályázatkészítést, forrásszerzést is.

Anyagi feltételek

A helyszínek zavartalan működtetését és folyamatos fejlesztését jelentős mértékben elősegítené egy rendszeres központi támogatás biztonsága, melynek megszerzése pályázati keretekbe foglalva, bizonyos önrész teljesítésének fejében volna lehetséges.

Megfontolandó az örökség menedzser szakember képzés állami támogatásának kérdése is, úgy a képzés kialakítása, mint az azon való részvétel szempontjából (Számítani lehetne arra a hamarosan beindításra kerülő posztgarduális képzésre, melynek tematikáját a Pécsi Tudományegyetem Turizmus Tanszéke a Pécs/Sopianae Örökség Kht-vel egy EU projekt kapcsán dolgozta ki a KÖH-el együttműködésben, s egyúttal egy európai örökség menedzser ko-diplomát nyújtó nemzetközi képzés beindításán munkálkodik.)

Segítené a helyszínek munkáját olyan nemzetközi tapasztalatcserét biztosító ösztöndíjak elnyerésének lehetősége is, melyek kifejezetten világörökségi helyszínek alkalmazottainak szólnak.

Jogi feltételek

Hasznos volna tisztázni általában, és minden egyes helyszín esetében külön-külön is az állam és a tulajdonos önkormányzat(ok), vagy szervezet(ek) közötti feladatmegosztást. Ideális esetben, mint ahogy ez néhány európai országban már működik, e feladatmegosztásnak jogszabályokban is megfogalmazva lenne jó megjelennie.

Szükséges volna e szabályozás kapcsán a helyszínek konkrét rövid és hosszútávú fejlesztési programját is kialakítani, beleillesztve a nemzeti fejlesztési programokba.

Pécs, 2006. október 2.

Sarkadi Eszter
örökség menedzser
Pécs/Sopianae Örökség Kht.

Világörökség és turizmus

A nemzetközi turizmusban azon terméktípusok dinamikus növekedése figyelhető meg, melyek az egyediségre, a nemzeti sajátosságokra építenek. Turisztikai szempontból kiemelt jelentőségük van az örökségi attrakcióknak, hiszen imázsteremtő eszközként „húzónévként" működnek, önmagukban is generálhatnak látogatottságot mind a saját, mind a szűkebb és a tágabb régiójuk számára

Az örökségturisztikai adottságok közül kiemelkednek a világörökségi emlékek, amelyek amellett, hogy fokozott védettségben részesülnek, jelentős számú turistát vonzanak. Fejlesztésük során is ez a kettősség figyelhető meg: egyrészt kiemelt figyelmet kell fordítani a helyszínek fenntartható módon történő fejlesztésére, másrészt lehetővé kell tenni a látogathatóságot, amely a többnyire forráshiánnyal küszködő fenntartók számára fizetőképes keresletet jelent.

A hatékony turizmus megvalósításához önmagában a világörökségi cím ma már nem elegendő, a turisták igényeinek, a nemzetközi turisztikai trendeknek, ill. a kereslet változásának megfelelően a Világörökségek kezelőinek is folyamatosan alkalmazkodniuk kell. E folyamat során az örökségvédelmi, oktatási/információátadási és turisztikai funkciókra egyaránt figyelemmel kell lenni, és a konkrét hosszú távú célnak megfelelő különböző eszközöket integráltan kell alkalmazni.

Fajlagos összehasonlítás alapján Magyarország bővelkedik természeti és kulturális világörökségi helyszínekben**,** azonban ezek önmagukban még nem jelentenek versenyképes vonzerőt. Éppen ezért szükséges a helyszíneknek más attrakciókkal közösen történő piacra vitele, komplex termékké alakítása. Jelenleg – turisztikai szempontból – a világörökségi helyszínek menedzsmentje fejleszthető, attrakcióként imázsuk nem megfelelő, anyagi lehetőségeik többnyire elmaradnak az igényektől.

Az örökségturisztikai termékfejlesztésben központi megoldandó feladatként az jelenik meg, hogy milyen módszerrel lehet a világörökségi védettségű helyszíneket turisztikailag hasznosítani, ügyelve a fokozott védelmükre. A termékek nagy részénél a látogathatóságuk ellenőrzött és korlátozott, sok esetben a vonzerőből fakadó élmény elmarad az előzetesen vártnál. A megoldás a látogatómenedzsment módszereinek széles spektrumú alkalmazása lehet. Nagy feladat hárul a látogatóközpontokra − hazánkban ebből a szempontból is hátrányban van −, a bemutatást és megértést segítő módszerekre, eszközökre, az interpretációra. A pufferzónában található vonzerők hozzájárulhatnak a központi attrakció terheltségének csökkentéséhez, miközben az egységes és harmonikus termékkép kialakítását segítik.
A kulturális örökségi helyszíneken hangsúlyosabban, de a természeti helyszínek esetében is a fejlesztés kiemelt elemei lehetnek a különböző témájú rendezvények, amelyek látogatást generálhatnak, hosszabbíthatják a tartózkodási időt, élővé tehetik a turisztikai attrakciót, tehermentesíthetik a magas védettségi fokkal rendelkező világörökségi helyszínt.
A turizmusfejlesztést hosszabb távon (2013-ig) meghatározó dokumentum, a Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia (NTS)[362] is kiemelt vonzerőként kezeli az örökségturizmust.

A termékfejlesztés prioritásai között másodikként kiemelt terület az örökségturizmus. (A stratégia az örökségturizmus kifejezést a kulturális értékeken alapuló turizmus értelemben

[362] Megvalósítását a Nemzeti turizmusfejlesztési stratégiáról és az azzal kapcsolatos intézkedésekről szóló 1100/2005. (X.7.) Korm. határozat rögzíti

használja, kiemelve, hogy ezen vonzerők összessége közös örökségünk, amely egyúttal turisztikai vonzerőként hasznosítható. Ebben az értelemben tehát az örökségturizmus a kulturális turizmusnál tágabb fogalom.)

Az örökségturizmus tekintetében meg kell különböztetni a kiemelt termékek és a regionális jelentőségű termékek körét. A szétválasztás alapja a nagyságrend (mekkora fizikai beruházásra van szükség, országosan mennyire széleskörű és általánosan jellemző az adott termék) és a **vonzerő** (mennyire ismert, mennyire jelentős a szerepe a kül- és belföldi turisták értékrendjében, milyen mértékben befolyásolja a turisztikai imázsunkat). Azok a termékek, amelyek nem az örökségturizmus kiemelt termékköréhez tartoznak, ugyanúgy értéket jelentenek, ugyanakkor fejlesztésük elsődlegesen nem országos szinten egységesen, hanem az egyes régiókban differenciáltan kezelendő.

Ennek fényében az örökségturizmus kiemelt területei alatt az alábbiakat érti az NTS: a kulturális örökség helyszíneken belül a világörökségeket, illetve a természeti örökségek megőrzését célul tűző nemzeti parkokat, a lovas turizmust, a falusi turizmust, a gasztronómiát és borturizmust, valamint a kiemelt rendezvényeket.

Az örökségturizmus részeként kiemelt cél a világörökségi helyszínek, valamint – az átfedésekre tekintettel – a nemzeti parkok turisztikai termékké fejlesztése (utóbbiak az ökoturizmus céljait is szolgálják). Cél az, hogy a tervezési időszak végére az adott terület teherbíró képességét figyelembe véve minden világörökségi helyszínen és nemzeti parkban kialakításra kerüljön egy látogatóközpont, amely alkalmas többek között kiállítások és rendezvények szervezésére is, megvalósuljon a nemzeti parkok lakosság- és turistabarát működése, a „barátságos természetvédelem”.

Ennek érdekében – többek között – szükség van egy áttekinthető, jól működő, folyamatosan karbantartott, hiteles adatbázisra, egy rétegesen, minden promóciós eszközt magában foglaló felépített komplex turisztikai tájékoztatórendszerre, a látogatóközponttól (Visitor Center) az ingyenesen megkapható várostérképig.
Látogatóközpontok kialakításával az egyes turisztikai attrakciók fejlesztése mellett kiemelt jelentőségű az adott helyszínhez kapcsolódó kiegészítő szolgáltatások (turisták fogadását, ellátását, az attrakcióról szerzett élményeik elmélyítése) megjelenése. A komplex szolgáltatást nyújtó látogatóközpontok a természeti és kulturális értékek (világörökségi helyszínek, nemzeti parkok, témaparkok) bemutatása mellett (multimédiás bemutatótermek, ajándéküzletek, vendéglátó egységek, higiénés helységek) a turisták magasabb, koncentrált költését teszik lehetővé.

A fenti célok elérését pályázati támogatások segítik. Eddigi támogatások:
A 2001-ben a Széchenyi Terv keretében a világörökségi helyszínek mindegyike részesült különböző nagyságú támogatásban. A rendelkezésre álló keret 120 millió Ft volt, 16 pályázó kapott támogatás.
2004-ben a világörökségek információs táblarendszerének fejlesztésére 70 millió Ft-ot fordított a turisztikai szakterület, a kulturális és a környezetvédelmi tárca.
A 2004-2006 közötti – NFT Regionális Operatív Program keretében – turisztikai témakörű felhívások két nagy csoportba koncentrálódnak, melyek a hazai turisztikai vonzerők-, szolgáltatások, illetve a vendégek fogadáshoz szükséges szálláshelyek fejlesztését célozták meg. A turisztikai vonzerők fejlesztése c. intézkedés öt különböző témában (1. nemzeti parkok, 2. világörökségi helyszínek, 3. múzeumok, műemlékek, 4. kastélyok és várak fejlesztése, 5. aktív turizmus infrastrukturális beruházásai) tette lehetővé pályázatok kiírását. Az intézkedés célja, hogy a kulturális és a természeti adottságokra támaszkodva nemzetközileg is jelentős attrakciók kerüljenek kialakításra, melyek növelik az ágazat versenyképességét, és jelentősen csökkentik a turizmus területi, és időbeli koncentrációját egyaránt. A pályázaton a következő világörökségi helyszínek kaptak támogatást:

- Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága

A Pásztormúzeum új, látogatóbarát kiállításának elkészítése, valamint az ehhez kapcsolódó térségi információs központ portál fejlesztése (100,6 MFt)

Bemutatási infrastruktúra komplex fejlesztése a Hortobágyi Nemzeti Park működési területén (477 MFt)

- Magyar Bencés Kongregáció Főapátsága

A Pannonhalmi Főapátság turisztikai vonzerő-fejlesztési programja I.: A világörökségi helyszín környezetrendezése (345 M Ft)

- Pécs/Sopianae Örökség Kht.

Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése (1500 MFt)

- Tokaj Mikrorégióért Alapítvány

Összefogással Tokaj Világörökségéért I. +II (1100 M Ft)

- Tokaj Város Önkormányzata
- Tokaji Kulturális és Konferenciaközpont (900 MFt)

Összeállította:
Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, Turisztikai Főosztály, Fejlesztési Osztály

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KORMÁNYA

J/1932. számú

JELENTÉS

a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1972. évi UNESCO Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról

Előadó: Dr. Hiller István
oktatási és kulturális miniszter

Budapest, 2007. február

J e l e n t é s

a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1972. évi UNESCO Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról

I.

Az UNESCO Általános Konferencia által az elmúlt 60 év alatt megalkotott, a szervezet megbízatása által érintett területeken a nemzetközi együttműködést elősegítő-szabályozó egyezmények közül napjainkra az 1972. november 16-án, az UNESCO 17. Általános Konferencia által elfogadott, „a világ kulturális és természeti örökségének védelméről" szóló, rövidebb és ismertebb nevén a „Világörökség Egyezmény" (a továbbiakban: Egyezmény) az egyik legsikeresebb nemzetközi jogi eszköz.

Magyarország 1985-ben csatlakozott az Egyezményhez. Az Országgyűlés tájékoztatását, az Egyezmény végrehajtása érdekében kifejtett tevékenység áttekintéséről, a jelenlegi helyzet értékeléséről, valamint az elkövetkező időszak feladatainak bemutatásáról választási ciklusonként jelentés készítését a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról szóló 6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) írja elő.

A világörökségi értékek megőrzése – az UNESCO hivatalos álláspontja szerint is – elválaszthatatlan az *örökség összességének* védelmétől. A múltunkból ránk maradt örökséggel együtt élünk a jelenben, és tovább kell adnunk azt a jövő generációknak. Kulturális és természeti örökségünk az életünk elválaszthatatlan része, egyben kreatív kezdeményezések pótolhatatlan forrása.

Olyan – sokféleségükben egyedi – helyszínek alkotják a világ örökségét, mint például a Kelet-afrikai Serengeti, az egyiptomi Piramisok, az ausztráliai Nagy Korallzátony, a Latin-amerikai Barokk katedrálisok. Ami a Világörökség koncepcióját valóban kivételessé emeli, az éppen az univerzalitása: annak kifejezése, hogy a világörökségi helyszínek a világ valamennyi népének közös öröksége, függetlenül attól, hogy mely állam területén találhatók.

Az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) arra törekszik, hogy az emberiség számára kiemelkedőnek tekinthető kulturális és természeti örökségi értékek felkutatását, védelmét és megőrzését a világ minden táján előmozdítsa. Ez a törekvés testesült meg az „Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről" elnevezésű, 1972-ben elfogadott nemzetközi megállapodásban.

Az Egyezmény megalkotásakor az elsődleges cél a kiemelkedő, egyetemes jelentőségű örökségi helyszínek megóvásáért viselt közös felelősség, nemzetközi szolidaritás és együttműködés kifejezése és biztosítása volt. Bár az Egyezmény végrehajtásában ez a dimenzió az eltelt több mint harminc év alatt nem vesztett jelentőségéből, napjainkra további, nem kevésbé jelentős és fontos lehetőségek is kibontakoztak. A nagypresztízsű Világörökségi Listára felvett helyszínek ismertségük folytán, elsősorban a nemzetközi turizmus kiemelkedő célpontjaiként, egyre jelentősebb fejlesztési vonzerővé válnak.

A fenntartható, egyben értékmegőrző fejlesztés elveinek alkalmazásával kezelt világörökségi helyszínek hosszú távon érzékelhető mértékben hozzájárulhatnak az adott ország gazdaságának eredményeihez, miközben az ezeken a helyszíneken kifejlesztett és

eredménnyel alkalmazott módszerek és megoldások a kulturális és természeti örökség világörökséghez közvetlenül nem tartozó elemeinek megőrzését is segíthetik.

1. SZERVEZETI HÁTTÉR

Az Országgyűlési Jelentés Magyarországnak a világörökségi együttműködésben végzett tevékenységéről számol be; a világörökségi együttműködés jellegéből következik, hogy az részben nemzetközi, részben magyarországi szervezeti keretek között folyik. Ezek rövid bemutatása a jelentésben foglaltak áttekinthetőségét szolgálja.

Az UNESCO

- a világörökségi együttműködés előmozdítására az egyes országokat a Világörökség Egyezményhez való csatlakozásra hívja fel, hogy ezzel is megerősítsék természeti és kulturális örökségük védelmét;
- az Egyezményhez csatlakozott Részes Államokat arra serkenti, hogy kezdeményezzék helyszínek felvételét az adott ország területéről a Világörökség Listára;
- támogatja a Részes Államokat a világörökségi helyszíneik állapotának megőrzését elősegítő kezelési (management) tervek, valamint állapotfigyelő és állapotjelentő rendszerek létrehozásában és alkalmazásában;
- segítséget nyújt a Részes Államoknak a világörökségi helyszíneik megóvásában nemzetközi együttműködés és szakmai képzés megszervezésével, illetve támogatásával;
- a közvetlen veszélybe került világörökségi helyszínek esetében közreműködik a sürgős segítségnyújtásban;
- támogatja a Részes Államokat a Világörökség megőrzését elősegítő közvélemény-formáló tevékenységükben; a helyi lakosok részvételét kulturális és természeti örökségük megőrzésében;
- minden lehetséges eszközzel (nemzetközi kezdeményezésekkel, programokkal, partnerségi együttműködésekkel, stb.) erősíti a nemzetközi együttműködést a világ kulturális és természeti örökségének megóvásában.

A Részes Államok

Az Egyezményhez 2006-ig 182 állam csatlakozott. A Világörökségi Listán 2006. júliusa óta összesen 830 tétel (644 kulturális, 162 természeti és 24 vegyes kategóriájú) helyszín szerepel, 138 Részes Állam területéről. A 830 tétel közül jelenleg 31 szerepel a Veszélyeztetett Világörökség Listáján.

Nemzetközi testületek

Az Egyezmény Részes Államainak Közgyűlése, amely az összes Részes Állam képviselőiből áll, üléseit kétévenként tartja, az UNESCO Általános Konferenciájának ülésszakához csatlakozóan. Feladatai: átfogó iránymutatások (policy) elfogadása; a Világörökségi Alapba fizetendő hozzájárulás mértékének megállapítása; valamint megválasztja a

Világörökség Bizottság (VÖB) = World Heritage Committee (WH Committee), tagjait. Ez a 21 tagú testület (21 Részes Állam) az Egyezmény végrehajtásának legfőbb letéteményese; döntéseit évenkénti rendes ülései, illetve (szükség esetén összehívott rendkívüli ülései) során hozza meg. A döntéshozatalban való részvételi esély biztosítására 6 évre megválasztott tagjai

rotációs rendszerben cserélődnek, a folyamatosság fenntartására érdekében 2 évenként 7 tag cserélődik. Újabban a hat év helyett – önkéntes alapon – négy évre szóló mandátummal rendelkező bizottsági tagok megválasztásával ez a cserélődés felgyorsult.

Világörökség Bizottság Vezetősége (= Bureau). A VÖB 21 tagja közül egy éves időtartamra saját maga választja meg a munkáját irányító elnököt, a jelentéstevőt, valamint az (öt régiót képviselő) alelnököt, akik együtt alkotják ez a VÖB munkáját szervező testületet.

Világörökség Központ (= World Heritage Centre / WHC)
Az Egyezmény végrehajtásának titkársági feladatait az UNESCO látja el, 1992 óta a szervezetén belül erre a célra létrehozott külön szervezeti egységen (WHC) keresztül.

Tanácsadó testületek
A VÖB, mint kormányközi szervezet, döntéseinek meghozatalában, illetve tágabb értelemben is, a világörökségi helyszínek megőrzésében a kulturális, illetve a természeti örökség területén működő szakmai (részben nem kormányzati, részben kormányzati státuszú) szervezetekre támaszkodik. Ezek az Egyezményben nevesített szakmai szervezetek:

Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa = ICOMOS – a kulturális örökség;
Nemzetközi Természetvédelmi Unió = IUCN – a természeti örökség; valamint a
Kulturális Javak Megőrzésének és Restaurálásának Nemzetközi Tanulmányi Központja = ICCROM, amely a képzés, szakmai-kapacitás növelésének vonatkozásában alapozza meg, illetve segíti elő a VÖB munkáját.

Magyarországi szervezetek

A Világörökség Egyezményhez való csatlakozással és a Világörökségi Listán szereplő helyszíneivel Magyarország rendkívüli lehetőségek részesévé vált, amelyhez ugyanakkor – a többi Részes Államhoz hasonlóan – vállalni kellett az Egyezmény célkitűzéseinek valóra váltásából következő kötelezettségeket is. A magyar állam kötelező tagállami hozzájárulásként az Egyezmény Világörökségi Alapjába az UNESCO-nak fizetett tagdíj 1 %-át fizeti, mely éves szinten 3.748 USD.

Az Egyezményben vállalt állami kötelezettségek teljesítése széleskörű **tárcaközi együttműködést** igényel; végrehajtásáról kulturális örökségért felelős miniszter – a természetvédelemért, illetve a területfejlesztésért felelős miniszterrel egyetértésben, továbbá más érdekelt miniszterekkel együttműködve – gondoskodik.

A **Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága** (a továbbiakban: VÖMNB) az Egyezményből adódó kormányzati feladatok ellátásában az oktatási és kulturális miniszter tárcaközi tanácsadó testülete. A nemzetközi szintű gyakorlathoz hasonlóan a VÖNMB munkáját a nemzetközi tanácsadó szervezetek magyar nemzeti bizottságai segítik az egyes szakterületeken; az ICOMOS, az IUCN, valamint az ICCROM Magyar Nemzeti Bizottsága állandó meghívottjai a VÖMNB üléseinek.

A **VÖMNB Titkárság** látja el a VÖMNB működésével kapcsolatos titkársági feladatokat, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal keretei között, önálló szervezeti egységként.

A **helyi kezelő szervezetek** végzik a magyar világörökség helyszínekkel kapcsolatos operatív-megőrzési (kezelés, fenntartás, bemutatás, stb.) feladatok végrehajtását, illetve koordinálását, az Egyezmény úgynevezett „Működési irányelvei"-ben (Operational Guidelines) előírt gyakorlatnak megfelelően. Az adott helyszínek értelemszerűen jelentősen eltérő jellegének függvényében ezek szervezeti felépítése és működési módja különböző.

Az Egyezményben vállalt kötelezettségek végrehajtásában elengedhetetlen az érintett helyi/területi önkormányzatok és társulásaik, tulajdonosok közreműködése. Erősödik a jelentősége a kulturális, illetve a természeti örökség védelmével foglalkozó **civil szervezetek** (kamara, egyesületek, társulások) tevékenységének. Például: a Budapest Világörökségéért Alapítvány, az ÓVÁS! Egyesület, a Hollókőért Közalapítvány, Tokaji Történelmi Borvidék Világörökségi Egyesülete, stb.

2. A VILÁGÖRÖKSÉG EGYEZMÉNY MAGYARORSZÁGI VÉGREHAJTÁSÁNAK ÁTTEKINTÉSE

A nemzetközi jogi keret: az 1972-es UNESCO „Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről" olyan célokat és feladatokat fogalmazott meg, amelyek csaknem teljes mértékben egybeestek a magyar műemlékvédelem, illetve természetvédelem irányaival. Ennek megfelelően számos szakmai kezdeményezés történt az Egyezményhez való mielőbbi csatlakozás érdekében.

Mindezek ellenére Magyarország csatlakozására csak az 1985-ös budapesti Európai Kulturális Fórum apropóján, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel kerülhetett sor. A tvr. a végrehajtás ágazati felelősétül – más érintett miniszterekkel való együttműködését is előírva – az építésügyi és területfejlesztési minisztert jelölte meg.
A csatlakozással csaknem egyszerre készült el az első Magyar Várományosi Lista, amelyet az első világörökségi jelölések előterjesztése követett. Így kerülhetett sor 1987. decemberében az első két helyszín felvételére, amelyet további hat követett:

Magyarország Világörökségi Listára felvett helyszínei (1. számú függelék):

- Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete (1987, kulturális kategória, 2002-ben kiterjesztve)
- Hollókő ófalu és táji környezete (1987; kulturális)
- Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (1995; természeti, magyar-szlovák közös helyszín)
- Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (1996; kulturális)
- Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta (1999; kulturális – kultúrtáj)
- Pécsi ókeresztény sírkamrák (2000; kulturális)
- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (2001; kulturális – kultúrtáj, magyar-osztrák közös helyszín)
- Tokaji történelmi borvidék kultúrtáj (2002; kulturális – kultúrtáj).

A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a fenti felsorolásban szereplő helyszíneknél több jelölést nyújtottunk be, amelyek közül a „Visegrád, középkori királyi birtok és vadaskert" felterjesztést Magyarország a VÖB várhatóan kedvezőtlen döntését megelőzendő visszavonta (2001). Az „Ipolytarnóci őslábnyomos terület", majd később „a tarnóci ősélőhely" felterjesztést (természeti kategóriában) többször, módosítva is benyújtottuk. A 2004. évi VÖB ülés a felvételről szóló döntést elhalasztotta és a felterjesztés átdolgozását javasolta.

Bár a Világörökségi Lista és az arra való felvétel az Egyezmény végrehajtásában a leginkább látványos elem, amely napjainkra jelentős nemzetközi presztízzsel bír, fontos hangsúlyozni, hogy az igazán nagy kihívást jelentő feladat az egyes Részes Államok számára az abból következő kötelezettségek teljesítése. Ezek körébe tartozik a helyszínek értékmegőrző kezelése és bemutatása, fenntartható integrált szemléletű fejlesztése az értékeknek a jövő generációk számára történő átadása érdekében.

Magyar Várományosi Lista (2. számú függelék)

Az Egyezmény végrehajtását szabályozó „Működési irányelvek" előírja és a felterjesztés előzetes feltételéül szabja, hogy a Részes Államok a területükön található, a világörökségi felvételre esélyes örökségi helyszíneket nyilvántartásba vegyék. Az ennek megfelelően összeállított, és a VÖMNB által többször felülvizsgált és módosított Magyar Várományosi Listát a 2004. márciusi ülésén fogadta el.

3. A NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS EREDMÉNYEI

Az Egyezmény nemzetközi jellege – miközben a kiemelkedő, egyetemes értékű helyszínek számára biztosítja az ismertséget és az elismertséget– arra is szolgál, hogy értékeik megőrzése a legjobb példák és bevált gyakorlatok alapján, nemzetközi együttműködés keretében is történjen.

Az Egyezményhez való viszonylag késői csatlakozás ellenére Magyarország rövid időn belül, egyre növekvő aktivitással vett és vesz részt az együttműködésben. Míg az első években hazánk elsősorban megfigyelőként, valamint a hazai előterjesztésekkel kapcsolatos tevékenység révén volt jelen, a rendszerváltás után kezdeményezőbb szerepet játszott. A hazai intézményi háttér többszöri átalakítása idején is fontos szerepet játszott a Külügyminisztérium által működtetett Magyar Köztársaság Állandó UNESCO Képviseletének Párizsban kifejtett munkája.

3.1. Részvétel a Világörökség Bizottság munkájában

A csatlakozás óta Magyarország megfigyelőként vett részt a VÖB, illetve a Bureau ülésein, amelyek során jelentős tapasztalatot sikerült gyűjteni, és hatékony kapcsolatrendszert kiépíteni a többi Részes Állam, a Tanácsadó Testületek és egyéb szakmai szervezetek képviselőivel.
1997-ben az Egyezmény Részes Államainak Közgyűlésének 11. ülésszaka Magyarországot hat évre az UNESCO Világörökség Bizottság tagjává választotta.
A VÖB munkájában tovább erősödött a magyar részvétel, ennek elismeréseként a VÖB több egymást követő évben is beválasztotta Vezetőségébe (Bureau) Magyarországot. Ezen belül is

további kiemelkedő szerep jutott Magyarországnak, amikor 1999-ben a VÖB ülésein a jelentéstevő feladatát (a Részes Állam képviseletében) Jelen János nagykövet láthatta el.
Ezt követően kerülhetett sor 2002-ben Magyarország meghívására – így az Egyezmény elfogadásának 30. évfordulóján a VÖB Budapesten tartotta 26. ülésszakát. Ezen alkalommal fogadta el a VÖB a világörökségi munkában napjainkban is stratégiai jelentőséggel bíró „Budapesti Nyilatkozatot" A VÖB elnökét is Magyarország adhatta, amikor a budapesti ülés megnyitóján a VÖB ülése dr. Fejérdy Tamást választotta meg a 2002. június - 2003. július közötti periódusra.
A hatéves VÖB tagság Magyarország számára komoly elismerést hozott, amelynek eredményeként egyebek között kiemelt szerepet kapott az Európai Régió Időszaki Jelentéstételének 2003-2006 közötti folyamatában. Az egész régió munkáját összefogó munkacsoport munkaindító ülésén (Nicosia, 2003) a korábbi magyar VÖB elnököt, dr. Fejérdy Tamást választotta meg elnökének. Az európai al-régiók közül – a térség (a közép- és délkelet európai al-régió) Részes Államait képviselő kapcsolattartó szakemberek egyetértésével – Magyarország koordináló szerepkört kapott (2003). Ez a munka eredményesen zárult a 2006. évi VÖB ülésen megtartott beszámolóval.

3.2. Regionális együttműködés az érintett Részes Államok és az UNESCO Világörökség Központ részvételével

A világörökségi helyszínek értékeinek megőrzésében, fenntartható bemutatásában és – nem utolsó sorban – a bennük rejlő fejlesztési (kulturális, turisztikai, életminőség fejlesztés, munkahelyteremtés stb.) lehetőségek feltárásában és kiaknázásában növekvő szerepe van a regionális, illetve az egyes európai al-régiók Részes Államai közötti együttműködésnek. Magyarország adottságainál és helyzeténél fogva különösen is érdekelt a határokon átnyúló helyszínekkel kapcsolatos, az Egyezmény szellemének megfelelően a VÖB által is kiemelten támogatott ilyen jellegű együttműködésben. A Listán jelenleg szereplő nyolc magyarországi helyszín közül kettő a szomszédos országgal közös. Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (1994-95; Szlovákia), valamint a Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj (1999-2000; Ausztria) helyszínek esetében a felterjesztés előkészítésétől napjainkig – értelemszerűen – igényli a folyamatos kétoldalú együttműködést. A rendszeres, napi szakmai együttműködés letéteményesei mindkét oldalról elsősorban az érintett nemzeti park igazgatósága.

A várományosi listánkon is több határon átnyúló, vagy több Részes Államot érintő tétel szerepel (Komárom/Komarnoi erődrendszer; a Római Limes magyarországi szakasza; a Kárpátok ívének szakrális faépítészete, illetve néhány további esetben is felmerülhet a későbbi határon túlnyúló bővítés, vagy úgynevezett nemzetközi sorozatjelölés lehetősége).

A következő világörökségi jelölés a Komárom/Komarnoi erődrendszer esetében, amely jelenleg előkészítés alatt áll, 2004 óta folyik közös munka Szlovákiával. 2006. március 21-én a Monostori erődben a szlovák és a magyar kulturális miniszter szándéknyilatkozatban erősített meg ennek a helyszínnek a 2007. évi közös felterjesztését.

Magyar kezdeményezésre és szervezésben több eredményes műhelytanácskozásra, konferenciára került sor, az UNESCO Világörökségi Központjának szakmai és anyagi részvételével, együttműködve az Egyezmény végrehajtásában közreműködő Tanácsadó Testületekkel. Ezek közvetlenül vagy közvetve minden esetben magyarországi világörökségi helyszínek érdekeit is szolgálták, akár a felvétel előkészítése, akár a már Listán szereplő helyszíneink hatékonyabb kezelésének elősegítésében. Ezek a nemzetközi tanácskozások

egyben egyfajta továbbképzési fórum, nemzetközi tapasztalatcsere eszközeként is hasznosultak. A legfontosabbak:

- Nemzetközi szakértői ülés a borvidék kultúrtájak kérdéskörben, Tokaj 2001;
- Világörökségi helyszínek kezelése, Sopron 2003;
- Időszaki jelentés előkészítése, Visegrád 2004.

Az Egyezmény végrehajtását szabályozó „Működési irányelvek" szerinti, az UNESCO VÖB részére benyújtandó „Időszaki Jelentés" régiónkénti elkészítésének és értékelésének időzítése úgy hozta, hogy az „Európa – Észak-Amerika – Izrael" régióra a beszámolási időszakban (2003-2006 között) került sor. Az ötrégiós jelentés egységes kiértékelhetősége érdekében az Európai Régió utolsóként elkészített Időszaki Jelentésében is csak az 1998 előtt felvett helyszínekről kellett beszámolni, ez Magyarország esetében négy helyszínre vonatkozott (Budapest, Hollókő, Aggtelek, Pannonhalma). Nem kevésbé fontos az Időszaki Jelentés általános munkarésze, amelyben minden Részes Államnak, így Magyarországnak is az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos átfogó szabályozási, szervezeti és finanszírozási, kérdésekről kellett részletes tájékoztatást adnia.
Az Időszaki Jelentés elkészítése során magyar szakértők aktívan vettek részt nemzetközi egyeztetéseken is, így például: az UNESCO és a szlovák műemlékvédelmi hivatal közös szervezésében Lőcsén (2005. április), valamint az UNESCO és Baden-Württemberg tartomány szervezésében Berlinben (2005. november).

A fentieken túl, a nemzetközi világörökségi együttműködés keretében magyar szakértők részt vettek más Részes Államok és nemzetközi szervezetek szakmai tanácskozásain, rendezvényein. Ezek közül is kiemelendő a „Világörökség és kortárs építészet – a történeti városképek kezelése" konferencia (Bécs, 2005. május). Az UNESCO, Bécs városa és az ICOMOS szervezésében, amelyen elfogadták a történeti városszövetben elfogadható kortárs építészeti beavatkozás szempontjából állást foglaló „Bécsi Memorandum"-ot, amelyet a Részes Államok 15. Közgyűlése (2005) hivatalos iránymutatásnak fogadott el.

4. A HAZAI MŰKÖDÉS TERÜLETEI ÉS EREDMÉNYEI

A Világörökség Egyezmény magyarországi végrehajtásának jogszabályi kereteit a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. tvr., valamint a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról szóló 6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet tartalmazza, amelyhez a természeti örökség vonatkozásában a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. tv., az épített környezet egésze vonatkozásában pedig az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. tv. rendelkezései járulnak hozzá. A világörökségi feladatok komplexitása miatt további ágazatok működését szabályozó jogi környezetet is figyelembe kell venni: (a teljesség igénye nélkül) a külügy, a gazdaság (ideértve a turizmust is), a mezőgazdaság, a terület- és településfejlesztés, valamint az oktatás területét.

Kiemelendő, hogy a beszámolási időszakban (2005) került módosításra a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, melyben az elfogadott kiegészítésekkel jelentek

meg először a világörökségre vonatkozó nevesített cikkelyek és további jogszabályalkotásra vonatkozó felhatalmazás.

Az Egyezmény végrehajtásából következő központi kormányzati feladatok irányításában a koordinációért felelő kulturális ágazat kiemelten együttműködik a nemzetközi összefüggések miatt a külügyi tárcával, a természetvédelemért és a turizmusért felelős ágazatokkal. Szemléletes példája a tárcaközi együttműködésnek és közös finanszírozásnak az ún. *„Egységes világörökségi információs tábla-rendszer"* projekt.
A VÖMNB, mint tárcaközi koordináló és tanácsadó szervezet, a fentiek szerinti együttműködésben reá háruló feladatokon túl közreműködik a központi kormányzat és az egyes helyszínek vonatkozásában szerepet játszó önkormányzatok, civil ill. szakmai szervezetek (ICOMOS, IUCN és ICCROM Magyar Nemzeti Bizottságai) részvételének összehangolásában is.

A beszámolási időszakban végzett munka fontosabb területei és eredményei:

A 2002-ben elfogadott „Budapesti Nyilatkozat" négy fő stratégiai irányt jelöl meg az Egyezmény végrehajtásában. A következőkben e négy fő stratégiai irány (azaz „a hiteles Világörökségi Lista létrehozása", „a világörökségi értékek megőrzése", „a szükséges szakmai kapacitás biztosítása" és „a széleskörű kommunikáció") alapján számolunk be az elvégzett munkáról, természetesen követve a Rendeletben előírtakat is. Ezek az irányok Magyarország részére az EU-csatlakozást követően is érvényesnek tekintendők.

***1.* „A hiteles Világörökségi Lista létrehozása"**

tekintetében elsődleges feladat a kiegyensúlyozott, egyenlő képviseletet biztosító Világörökségi Lista kialakításához való hozzájárulás. Magyarország a nyolc felvételt nyert világörökségi helyszínnel már jelen van a Listán. A Listára való beterjesztések előkészítése terén, a legutóbbi felvételek (2002) óta

- elkészült a „Tarnóc ősélőhely" természeti helyszín beterjesztési dokumentációja (benyújtva 2003-ban, a 2004. évi VÖB ülés a felvételről szóló döntést elhalasztotta, és átdolgozásra visszaadta);
- kidolgozás alatt van a Komárom/Komárno-i erődrendszer beterjesztésének dokumentációja, amelynek benyújtására a szlovák és a magyar kulturális örökségért felelős miniszter közös szándéknyilatkozatában foglaltak szerint 2007. január folyamán benyújtásra került.
- Előkészületben van még néhány további, a Várományosi Listán szereplő tétel.

A Listára való beterjesztés egyik előfeltétele a naprakész Várományosi Lista. Ennek megfelelően a VÖMNB összeállította és rendszeresen felülvizsgálta a Magyar Várományosi Listát. Ennek során figyelembe vette a nemzetközi trendeket és együttműködési lehetőségeket, így
- a több Részes Államot érintő lehetséges sorozat-jelölések lehetőségét (mint például a szecessziós építészet Kárpát-medencei főműveit „Lechner Ödön és követői"; a római limes magyarországi szakaszát; és a Kárpátok ívének szakrális faépítészetét); valamint
- a kultúrtáj műfajának előretörését számba véve egyes korábbi várományosi helyszínek összevonását (például: Esztergom + Visegrád = Dunakanyar - kultúrtáj; Tapolcai-medence vulkanikus hegyei + Tihanyi félsziget utóvulkáni formakincse + a Hévízi-tó = a Balaton-

felvidék vulkáni öröksége és a Hévízi-tó. (Utóbbi új elnevezés, a Várományosi Listára még nincs átvezetve.)

2. „A világörökségi értékek megőrzése"

A Világörökségi Listán nyilvántartott kulturális és természeti örökség használata, kezelése, fenntartható fejlesztése, bemutatása, védelme, helyreállítása terén kezdeményező szerepet töltött be a VÖMNB, amikor Titkársága útján elősegítette, és szakmailag támogatta az egyes világörökségi helyszínek kezelési tervének elkészítését; szorgalmazta a kezelési terveket végrehajtó kezelő szervezetek létrehozását és folyamatos működtetését, és előkészítette az azok közötti együttműködést. Ezen a területen élenjárnak a természeti védelem alatt (is) álló világörökségi helyszínek, illetve az azokat kezelő Nemzeti Parkok. Ugyanakkor megállapítható, hogy a helyszínek többségében – az elért eredmények ellenére – ezeken a területeken további, jelentős erőfeszítésekre van szükség.

A világörökségi értékek megőrzésének előfeltétele, hogy azokról pontos információk, illetve a változásokat nyomon követő figyelőrendszer (monitoring) álljanak rendelkezésre.
A Listára felvett javak nyilvántartása a magyarországi kulturális örökségvédelmi, illetve természetvédelmi rendszer szerves része. Ennek kiegészítésére, az „intézményi emlékezet" megerősítésére a VÖMNB Titkárságán folyamatban van minden, a tárgyra vonatkozó dokumentáció rendszerezése. A Világörökség Központnak benyújtott Időszaki Jelentésnek a helyszínekről (Budapest, Hollókő, Aggtelek, Pannonhalma) szóló része szintén hozzájárul ezen adatbázis gazdagításához.

A helyszínek állapotváltozását nyomon követő monitoring rendszer kiépítésére számos kezdeményezés történt, a tényleges funkcióba állításához azonban még további jelentős erőfeszítésekre van szükség.

Az előkészítő munkák sorából kiemelendő a számítástechnikai eszközök tervezése a Budapesti Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetemmel közös projekt keretében:

- ICHEPIS-program (Inventorization for a Cultural Heritage Periodic Information System) a Széchenyi-terv finanszírozásával (2001-2002);
- a helyszínek állapotváltozását nyomon követő monitoring rendszer kidolgozása és a kísérleti bevezetés előkészítése jelenleg is folyik, minta-helyszínként Pannonhalmát kiválasztva.

A világörökségi helyszínek értékeinek megőrzésében – az állapotváltozását folyamatosan és/vagy ciklikus ismétlődéssel nyomon követő monitoring, illetve időszaki jelentéstételi tevékenység mellett – ugyancsak fontos szerep jut az egy-egy konkrét esemény, természeti katasztrófa stb. nyomán szükségessé váló azonnal reagálásnak (reaktív monitoring). A Tiszát és vízrendszerét ért emlékezetes cián-szennyezés alkalmából a Hortobágy esetében került ilyenre sor (a Világörökségi Alap anyagi hozzájárulásával).

Az egyes helyszíneket érintő, illetve azokon és/vagy védőzónájukon belül tervezett jelentősebb beavatkozásokról a Részes Államok számára előzetes tájékoztatási kötelezettséget írnak elő a „Működési Irányelvek". Az elmúlt időszakban ilyen tájékoztatásra a budapesti világörökségi helyszínekkel kapcsolatban került sor. Az érintett hatóságokkal, a fővárosi, illetve kerületi önkormányzatokkal, valamint civil szervezetekkel együttműködve több esetben sikerült eredményt elérni. (Például: engedély nélküli építkezés felszámolása a

Citadellánál (2002.); nemzetközi szakértői műhelytanácskozás (workshop) összehívása, amelynek állásfoglalása nyomán tekintettek el a Duna budai alsó rakpartjának tervezett átalakításáról).

***3.* „A szükséges szakmai kapacitás biztosítása"**

érdekében elsősorban az oktatás területén történt előrelépés. Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága gondozásában, a VÖMNB Titkárság közreműködésével 2006-ra elkészült az UNESCO Világörökség Központ által kidolgozott oktatási programcsomag (Világörökség ifjú kezekben, KIT) magyar nyelvű, a „Világörökség Magyarországon" c. fejezettel bővített kiadása, amely várhatóan egyre szélesebb körben tudja segíteni a világörökségi értékkel kapcsolatos tudás korai megalapozását.

A felsőfokú oktatásban egyre több diák választja diplomamunkája témájául a világörökséget, többségüknek a VÖMNB Titkársága és a KVvM biztosít szakmai konzultációt, amelynek révén tartósabb szakmai-személyi kapcsolatok alakultak ki.

***4.* „A széleskörű kommunikáció"**

A Listára felvett magyar javak, általánosságban a világörökségi ismeretek népszerűsítésére számos kezdeményezés történt.

Megjelent kiadványok

- „Értékőrző Magyarország: nemzeti parkok, világörökségek" magyar és angol nyelven, kötetben és CD-n (2000, 2002, 2004)
- Magyarország világörökségi helyszíneiről magyar és angol nyelven (2002 és 2003)
- Magyarország világörökségi helyszíneiről angol és francia nyelven (2004 és 2005)
- Hazánk városmányosi helyszíneit bemutató kötet (előkészületben)
- Más formában, de jellegénél fogva hasonlóan széleskörű láthatóságot biztosít a világörökségnek a Magyar Posta által kiadott, a magyar világörökségi helyszíneket bemutató bélyegsorozat (eddig elkészült bélyegek: Budapest, Hollókő, Aggtelek, Pannonhalma, Hortobágy; folyamatban Pécs, Fertő), valamint a Magyar Nemzeti Bank világörökségi helyszíneinkről kibocsátott érmesorozata (eddig elkészült érmék: Hortobágy, Aggtelek, Hollókő, Fertő, Pécs). Ezek elkészítéséhez a VÖMNB Titkárság biztosított szakmai tanácsadást és részvételt a zsűri munkájában.

(Megjegyzendő, hogy üzleti megfontolásokból számos, a szakmai ellenőrzést és hitelességet nélkülöző kiadvány is napvilágot látott.)

Kiállítások

- A 2002-es budapesti bizottsági ülésre készített fotókiállítás, amely Európa több városában (Bécs, Róma, London, Sepsiszentgyörgy, Lendva, Brno, Stuttgart, stb.) bemutatásra került.
- Világörökségi helyszíneinkről új, kétnyelvű (angol és magyar) kiállítás készült a NKÖM és a Külügyminisztérium támogatásával, amelyet az összes külföldi magyar kulturális intézet, valamint a külképviseletek számára is hozzáférhetővé tettünk.
- Az eredmények közé tartozik a magyar világörökség bemutatása Lipcsében a Denkmal 2002 és 2004 műemlékvédelmi szakkiállításon és vásáron.

Országos információs tábla-rendszer

A kommunikáció terén elvégzett feladatok közül volumenénél és láthatóságánál fogva is kiemelkedik a magyarországi világörökségi helyszínekről információt adó táblarendszer elkészítése. A nyolc magyar helyszín közúti és információs táblarendszere 2004-ben a GKM, KvVM és a NKÖM által rendelkezésre bocsátott, 70 millió forintos keretből valósult meg. A táblarendszer nagymértékben elősegíti a helyszínek közúti megközelítését és a helyszíneken részletes tájékoztatást ad.

A magyar világörökségi honlap elindítása

2003-ban napjaink elengedhetetlen kommunikációs eszközének alkalmazásával elkészült a **www.vilagorokseg.hu** címen elérhető honlap, amely kiegészített formájában 2006. őszétől már angol nyelvű változatban is hozzáférhető, további fejlesztése folyamatosan történik, ennek felgyorsítása indokolt.

Egyéb, a világörökség ismertségét elősegítő rendezvények

A Listára felvett helyszínek világörökségi diplomaátadó rendezvényei, az UNESCO vezető tisztségviselői, és hazai felső vezetők részvételével, az adott helyszínen és az országos médián keresztül eredményesen járultak hozzá a világörökség széleskörű megjelenítéséhez:

- Pécsi Ókeresztény sírkamrák – 2001;
- Tokaji történelmi borvidék – 2002;
- Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj – 2003.

A négy nagy stratégiai céllal összefüggő tevékenységek:

Nemzetközi vonatkozásban: a Magyar UNESCO Bizottság útján javaslattétel az UNESCO részvételi programjára: világörökséggel kapcsolatosan projektjavaslatok megfogalmazása.

Hazai vonatkozásban: A Nemzeti Fejlesztési Terv Regionális Operatív Programjának keretén belül a helyszínek által készített pályázatokhoz nyújtott szakmai támogatás. (lásd: táblázat)

SOR-SZÁM	HELYSZÍN, PÁLYÁZÓ	PROJEKT MEGNEVEZÉSE	TÁMOGATÁS ÖSSZEGE [MFT]
1.	Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága	A Pásztormúzeum új, látogatóbarát kiállításának elkészítése, valamint az ehhez kapcsolódó térségi információs központ portáljának fejlesztése	100,6
2.	Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága	Bemutatási infrastruktúra komplex fejlesztése a HNP működési területén	477,0
3.	Pannonhalma, Magyar Bencés Kongregáció Főapátsága	A Pannonhalmi Főapátság turisztikai vonzerő-fejlesztési programja I.: A világörökségi helyszín környezetrendezése	345,0
4.	Pécs/Sopianae Örökség Kht.	Pécs világörökségé, turisztikai vonzerő fejlesztése	1 500,0

12

5.	Tokaj Mikrorégióért Alapítvány	Összefogással Tokaj világörökségéért I.+ II.	1 100,0
6.	Tokaj Város Önkormányzata	Tokaji Kulturális és Konferenciaközpont	900,0
Phare 2000 + KAC+ Széchenyi Program + KvVM forrásból megvalósult beruházás			
	Aggteleki Nemzeti Park	Vöröstói látogatóközpont kiépítése, a Baradla-barlang rekonstrukciója	900,0

5. A VILÁGÖRÖKSÉG EGYEZMÉNY VÉGREHAJTÁSÁBAN VALÓ MAGYARORSZÁGI RÉSZVÉTEL ÉRTÉKELÉSE

5. 1. Nemzetközi szinten

Magyarország a világörökségi mozgalomban végzett tevékenységével jelentős nemzetközi elismerést vívott ki, amelynek fenntartása és megerősítése az ország elsőrendű érdeke. Szakértőink aktív szerepet játszottak a nemzetközi együttműködésben a VÖB keretei között, amelyek közül kiemelt említést érdemel
- a részvétel az Egyezmény végrehajtását szabályozó „Működési Irányelvek" módosításának kidolgozásában; valamint
- a VÖB 26-ik, Budapesten tartott ülésének eredményes megrendezése Magyarország elnöklete alatt, melynek során elfogadásra került napjaink világörökségi együttműködésének egyik legfontosabb stratégiai alapdokumentuma, a „Budapesti Nyilatkozat"; továbbá
- a Magyarország által a közép- és délkelet-európai al-régióban az Időszaki Jelentéstétel folyamatában betöltött regionális koordinátori feladatok eredményes teljesítése.

A Listára eddig felvételt nyert nyolc magyar világörökségi helyszínnel Magyarország a hasonló fejlettségű, természeti adottságú és történelmi múltú országokkal összevetve az átlagost kissé meghaladó mértékben van jelen. Ugyanakkor a kiemelkedő, egyetemes értékű örökségünk teljesnek mondható megjelenítéséhez a Várományosi Listán szereplő tételek nagyobb részének a felvétele szükséges. Az ilyen irányú továbblépésben figyelembe kell venni a jelenlegi nemzetközi trendeket és együttműködési lehetőségeket.

5. 2. Országos szinten

A világörökség Magyarországon fokozatosan erősödő társadalmi megbecsülést élvez. Az ország kulturális és természeti örökségének legkiemelkedőbb elemei a Világörökségi Listán szerepelnek és további helyszínek felvételére is komoly esély van. Az Egyezményben vállalt állami kötelezettségek teljesítésének feltételei nagyrészt adottak, azonban nem halasztható több, a világörökségi feladatok ellátásával kapcsolatos probléma megoldása.

A kulturális- és természeti örökség védelme fokozódó kihívásokkal néz szembe az 1990-es évek közepe-vége óta. A megélénkült gazdasági környezet, az erősödő beruházási szándék nem minden esetben társul a megfelelő értékvédelmi szemlélettel, ezért veszélyt jelenthet a világörökségi helyszínek és védőzónájuk esetében. Ennek példái ismertek a budapesti helyszínen, amely esetek civil szervezetek tiltakozását is joggal váltották ki (engedély nélküli építkezés a gellérthegyi Citadellánál; a budai alsórakpart tervezett bővítése; Belső-Erzsébetvárosi bontások; rózsadombi volt SZOT-szálló épülete; magasház építési szándék megjelenése a történeti városközpont területén, illetve közvetlen környezetében).

Fontos megjegyezni, hogy az Egyezmény lehetőséget biztosít a VÖB számára, hogy ne csak nyomon kövesse az egyes helyszínek megőrzési állapotának alakulását, hanem indokolt esetben a „Veszélyeztetett Világörökség Listára" való helyezéssel fejezze ki a helyzet súlyosságát, amely végső esetben a helyszín Listáról való levételéhez is vezethet. Bár ez a Lista az Egyezmény eredeti szándéka szerint a veszélyhelyzetbe került helyszínek kiemelt segítésére szolgál, a fejlett országok számára nagy nemzetközi presztízsveszteséget jelent, ha valamely helyszínük a Veszélyeztetett Világörökség Listára kerül.

Erre a Listára való felkerülés értelemszerűen megelőzendő, figyelemmel arra is, hogy a VÖB szigorú következetességgel jár el az európai helyszínek esetében; intő példa, hogy a legutóbbi években Bécs, Köln, Drezda esetében is ezt az eszközt alkalmazta. Ausztria és Németország mindent meg is tett, hogy helyszíneik mielőbb lekerüljenek a Veszélyeztetett Listáról: súlyos anyagi áldozatokat is vállaltak, hogy a tervezett és már engedélyezett projekteket leállítsák.

A világörökség magyarországi helyzetének értékelésében, támaszkodva a Világörökség Listán szereplő helyszínektől kért elemzésekre és észrevételekre, a következő főbb megállapítások fogalmazhatók meg:

Mindenekelőtt az, hogy számos pozitív hatása van a világörökségi cím elnyerésének, amelyek közül kiemelendő, hogy a világörökségi cím a helyi közösség identitástudatának erősödését szolgálja, és a nemzeti örökség részeként a társadalmi kohéziónak is fontos eszköze. Nem kevésbé fontos, hogy a világörökségi cím birtoklása hosszútávon olyan kiemelkedő, más eszközökkel alig elérhető lehetőség, amely a helyszín hazai és nemzetközi ismertségének egyértelmű növekedését, fokozódó turisztikai érdeklődését váltja ki. A világörökség embléma/logó használata e tekintetben globális értékű védjegyet, „márkajelzést" jelent.

A helyszínek felismerték, milyen kötelezettségekkel jár a világörökségi cím, amelyet további fejlesztésekkel, a helyszín látogathatóvá tételével, a turisztikai kínálat újragondolásával és a megnövekedett igényekhez való igazításával igyekeznek kihasználni. A világörökségi helyszínekre címzett/célzott, belföldi és nemzetközi pályázatok lehetősége többletforrásokat biztosíthat. Az egyéb kulturális és természeti értéket képviselő helyszíneknél a világörökségi cím elismertsége révén nagyobb eséllyel pályázhatnak (kedvező megtérülési mutatókkal) fejlesztési forrásokra, amelyek hozzásegíthetik e helyszíneket a fenntartható, értékmegőrző fejlesztések és használat elveinek érvényre juttatásához.

A fenti előnyök érvényesíthetőségét is elősegítő, folyamatosan teljesítendő feladatként jelentkeznek a Világörökség Egyezményhez való csatlakozással vállalt kötelezettségek a magyarországi világörökségi helyszínek kijelölésére, védelmére, megóvására, bemutatására és a jövő nemzedékek számára való átadás biztosítására:

> *„Jelen Egyezményben részes minden állam elismeri, hogy az 1. és 2. cikkekben megjelölt kulturális és természeti örökség kijelölésének, védelmének, megóvásának, bemutatásának és a jövő nemzedékek számára való átadása biztosításának elsődleges kötelezettsége arra az államra hárul, amelynek a területén található."*
> (Egyezmény; II/4. cikk)

Ezen kötelezettségek teljesítése során folyamatban van egyes világörökségi helyszínek kihirdetésének előkészítése; egyes helyszínek (különösen a kultúrtájak, történeti tájak, így

elsősorban a Tokaji történelmi borvidék) esetében a magyar jogrend szerinti védettségi kategóriába történő besorolása; az épített környezetre vonatkozó önkormányzati kompetenciák összehangolása a tájformálás egyéb szabályozási területeivel. (pl. erdő-, mezőgazdálkodás, szőlőtermesztés). Ehhez kapcsolódik az egyes helyszínkezelői szervezetek működésének fejlesztése, megfelelő szakképzettségű helyszínkezelők *(site manager)*. munkájának előmozdítása, az anyagi források (különös tekintettel az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében megjelenőkre) hatékony és fenntartható felhasználása.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarország részvétele a világörökségi együttműködésben, a vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítésének keretében, az Egyezményben foglaltak minél hatékonyabb megvalósítását jelenti, elsősorban is:

- a magyar világörökségi helyszínek kulturális, természeti értékeinek megőrzését, bemutatását, fenntartható fejlődésének biztosítását és a jövő nemzedékek számára való átadását;
- esélyes új helyszínek kijelölését és felterjesztését;
- továbbá a világörökségi elismerésben és együttműködésben rejlő oktatási-kulturális, gazdasági-fejlesztési (turizmus) kapacitások kiaknázását,

kiemelten a helyi és a tágabb közösségek életminőségének javítására, valamint a szomszédos országokkal és általában az európai régión belüli együttműködés megerősítésére.

A fenti átfogó célok egybeesnek a Világörökség Bizottság 2002. évi ülésén elfogadott „Budapesti Nyilatkozat"-ban megfogalmazott stratégiai célokkal. Az abban szereplő négy fő területet értékelve megállapítható, hogy Magyarország a beszámolási időszakban eredményesen élt az Egyezményhez való 1985-ös csatlakozásból következő lehetőségekkel kulturális és természeti örökségünk, és ezen keresztül hazánk világszerte ismertebbé tételében; a nemzetközi kulturális együttműködés minden szintjén éppúgy, mint a nemzetközi turizmusban. Az elért eredmények megfelelő alapot nyújtanak az e célok mentén folytatódó magyarországi világörökségi együttműködési tevékenységhez. Ennek fő irányai az alábbiak:

– A nemzetközi együttműködés terén:

A VÖB munkájában való magyar szerepvállalás folytatása és erősítése; az elmúlt időszakban vállalt nemzetközi regionális feladatok eredményes teljesítése; a Közép- és Délkelet Európai al-régiós szerepvállalás intézményesítésével kapcsolatos intézkedések előkészítése és a fejlesztések megvalósítása, együttműködésben az érintett nemzetközi civil és szakmai szervezetekkel.

– Hazai viszonylatban:

A Világörökségi Listán a magyarországi természeti- és kulturális örökség méltó, arányos, és teljes körű képviseletének biztosítása terén: a Magyar Várományosi Listán szereplő javaslatok közül minél több helyszín felvételének elérése (határon túlnyúló, szomszédos Részes Államokkal közös, illetve sorozat jellegű helyszínek is).

A Listára felvett helyszínek/értékek megőrzésének, fenntartható használatának előmozdítása terén: a világörökségi helyszínek kezelésének (management)

továbbfejlesztése; a védelem és a megóvás szempontjait is figyelembe véve újabb látogatóközpontok kiépítésére, a bemutatást és megértést segítő eszközök biztosítása, valamint a helyszínek értékeihez kötődő rendezvények.

A szükséges szakmai kapacitás (elsősorban a világörökségi értékek megőrzése és bemutatása érdekében; minden szinten és minden feladatkörben, mind országos, mind nemzetközi viszonylatban) **megteremtése területén:** a jelenlegi gyakorlat bázisán, annak továbbfejlesztésével a tárcák még hatékonyabb együttműködése az egyes helyszínekkel kapcsolatos feladatokban. (Monitoring rendszer, adatbázis és dokumentációs tár fejlesztése, a helyszínkezelők oktatás/képzési és továbbképzési rendszerének és intézményes bázisának kialakítása és működtetése, valamint egyedi projektek és programok megvalósítása).

A világörökségi ismeretek, a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek széleskörű kommunikálása (beleértve a turisztikai, oktatási és egyéb vonatkozásokat) **területén**: a világörökségi mozgalom széleskörű hazai még hatékonyabb megismertetése a megfelelő kommunikációs és közvélemény-formálási struktúra kialakításával és működtetésével, ezáltal a társadalmi tudatosság és támogatottság szintjének növelése. Folyamatos párbeszéd és az erősödő együttműködés folytatása civil szervezetekkel és mozgalmaikkal.

A világörökségi együttműködés szervesen illeszkedik a magyarországi gazdasági, társadalmi, politikai környezet egészébe, annak keretében érte el eddigi eredményeit és valósíthatja meg kötelezettségeit, tartós célkitűzéseit.

Az e tekintetben is döntő jelentőséggel bíró Új Magyarország Fejlesztési Terv (NFT II.) *3.1.4. Horizontális politikák* egyik alappilléreként határozza meg a fenntarthatóság feltételeinek biztosítását, ami az Új Magyarország Fejlesztési Tervben szereplő megközelítés szerint magába foglalja a természeti értékek és a kulturális örökség megóvását, illetve fenntartható módon történő hasznosítását is. Ez a szemlélet nagymértékben megfelel a világörökségi helyszínek fenntartható fejlesztési érdekeinek, és valódi lehetőséget jelent akkor, ha az Új Magyarország Fejlesztési Terv megvalósításakor érvényesülni tud a horizontális politikák között szereplő fenntarthatóság elve, és a tematikus prioritásokban közvetlenül szerepel a világörökség tematikája.

Bár az Új Magyarország Fejlesztési Terv anyagában közzétett indikátorok közvetlenül nem nevesítik a világörökség témakörét, kiemelt jelentősége van annak, hogy az NFT II. regionális operatív programjainak keretén számottevő örökségvédelmi-kulturális fejlesztési, beruházási források állnak majd rendelkezésre. A világörökségi helyszínek hangsúlyozottan szerepelnek minden régió turisztikai és kulturális városfejlesztési elképzeléseiben, így az eddigi központi költségvetési források mértékét jelentősen meghaladó források várhatóak ezen helyszínek felújítására, fejlesztésére.

A megszerzett hazai és nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével, a fenntartható szemlélet következetes érvényre juttatásával a magyar világörökségi helyszínek fejlesztéseket is befogadó megfelelő kezelése nemcsak teljesítendő nemzetközi kötelezettség, hanem olyan kiemelkedő lehetőség, amely jelentősen hozzájárulhat a helyi- és nagyobb közösségek életminőségének növeléséhez.

köszönheti. A mocsarak és halastavak a madarak fészkelésének és vonulásának európai jelentőségű helyszínei: eddig 342 madárfaj előfordulását regisztrálták itt, amelyek közül ezidőtájt 152 fészkel is a Nemzeti Parkban. A Magyarországon átvonuló darvak 95 %-a a Hortobágyon megpihenve repül tovább, az eddig megfigyelt legnagyobb éjszakázó darutömeg több mint 80 ezer madarat számlált. A daru- és vadlúdvonulás az itteni madárvilág életének egyik legszebb, nemzetközi hírű látványossága. Ez az élettere Közép-Európa legnagyobb kanalasgém-állományának és számos más gémfajnak, a batlának és kárókatonáknak, valamint igen fontos költő- és vonulóhelye számos énekesmadárfajnak.

6. Pécsi ókeresztény sírkamrák

2000 */ Kulturális kategória*

Kritériumok: C (iii) és (iv)
(iii) – egy élő vagy már letűnt civilizáció egyedi (de legalábbis kivételes) megtestesítője
(iv) - egy építészeti stílus / együttes / technológia, vagy az emberiség történelme egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája

A rómaiak a mai Pécs helyén a Kr. u. 2. század elején alapították Sopianaet, a 4. századra virágzó tartományi székhellyé és a kereszténység egyik jelentős központjává fejlődött várost. Sopianae temetőjében a város ókeresztény gyülekezete a Kr. u. 4. században egyszerű templomokat és kápolnákat, „emeletes" sírkamrákat emelt, amelyek körül kisebb-nagyobb sírcsoportokba rendezett tégla-, és kősírokba temetkeztek. Az ókeresztény temető a legjelentősebb provinciális későrómai temetők egyike, változatos épületegyüttesével és gazdag falfestményeivel az észak- és nyugat-római provinciák kora keresztény temetkezési művészetének és építészetének egyedülálló tanúja, amely hűen mutatja be egy máig ható és napjainkig élő kultúra és civilizáció gyökereit – az UNESCO Világörökség Bizottsága 2000-ben ezt világörökségi címmel ismerte el.

A sopianaei ókeresztény épületek Pécs belvárosa alatt viszonylag kis területen, kivételesen nagy számban maradtak fenn. Egyes források már a 18. század elején is említést tesznek római kori leletekről, a tudományos feltárás azonban csak a Péter-Pál sírkamra 1782-es felfedezésével indult meg. Mára már húsznál is több sírkamrát ismerünk és számuk az utóbbi évek intenzív régészeti feltárásainak köszönhetően egyre nő. Vannak köztük egyszerű, kisméretű dongaboltozatos sírkamrák és falfestményekkel díszítettek is, de találunk több sír számára épült gyülekezeti sírkamrát, és egy Krisztus monogrammal és falfestményekkel díszített ikersírt is. Többnyire a földfelszín alatt épített sírkamrák fölé emelték a kápolnákat, így a kétszintes építmények kettős feladatot láttak el: egyszerre szolgáltak temetkezési helyként és szertartások céljára.

A sírkamrák azonban annak ellenére, hogy a föld alatt épültek, sosem voltak katakombák – hiszen nagyrészt a 4. században épültek, amikor a kereszténység hosszú üldöztetés, küzdelem és illegalitás után végleg gyökeret vert Európában. Ettől kezdve a későbbi politikai, szociális, kulturális viszonyok, valamint művészeti és építészeti ízlés egyik meghatározó tényezője lett. Ekkor alakult ki a templom, mint építészeti egység alapformája, az egyszerű, egyhajós keletre tájolt templomtípus és a későbbi bazilikák alaptípusa, a mártír sírja felett épült egy vagy több hajós szentély és gyülekezeti hely is, amelynek a Duna vidéki provinciákban az egyik legkorábbi példája a sopianaei Ókeresztény mauzóleum. Építészetileg azért is páratlanok a

pécsi ókeresztény épületek, mert megőriztek egy, az ókorban még ritka építészeti formát, a vertikálisan tagolt sírkamra-kápolna építészeti egységet.

A nagyrészt helyreállított és látogatható, részben földalatti, részben a föld felszínén épült építmények megőrizték számunkra a későrómai temető hangulatát. A falképeken keresztül nem csak a késő római kori kereszténység eszmeiségéhez kerülhetünk közel, hanem láthatjuk azt is, hogy az új vallás nem sokkal elterjedése után milyen páratlan művészeti alkotásokat hozott létre. A freskók a korai keresztény provinciális művészet itáliai mintaképek alapján készült hiteles alkotásai, amelyek egyszerre tükrözik a kor egyetemes gondolatvilágát és tartalmaznak helyi, egyedi elemeket is. Az ókereszténység legáltalánosabban használt szimbóluma, a Krisztus monogram kedvelt díszítőelem a sopianaei sírkamrákban. Emellett olyan bibliai jelenetek, mint a bűnbeesés, az oroszlánok vermébe vetett Dániel próféta, Szűz Mária és a gyermek Jézus, Jónás és a Háromkirályok látogatása elevenednek meg a falfestményeken. A gazdag növényi és állati ornamentika – galambok, pávák, a kancsó és pohár és a paradicsomkertet szimbolizáló geometrikus díszítések – a sopianaei freskók gyakori motívumai.

1975-ben, a Szent István tér átalakításakor került felszínre a 4. század végén épült Ókeresztény mauzóleum, egy nagyméretű, egyhajós, keletre tájolt kápolna. Alatta egy tőle szerkezetileg független, vele egyidőben épített, kisebb méretű sírkamra található. Az épületegyüttest feltehetőleg egy fontos személy tiszteletére emelték, akinek 3. századi fehér márvány szarkofágja a sírkamra déli oldalán áll.

Az I. számú – Péter-Pál – dongaboltozatos sírkamra talán a legismertebb pannóniai ókeresztény építmény. Nevét onnan kapta, hogy a bejárattal szembeni északi falon Péter és Pál apostolok majdnem életnagyságú ábrázolása mutat rá a Jézus jelenlétét szimbolizáló Krisztus-monogramra. A freskó az ókeresztény falfestészet kiemelkedő alkotása.

1939-ben tárták fel a II. számú, Korsós sírkamrát, bár már a 18-19. század fordulóján rábukkantak egy mélypince építésekor. Az észak-déli tájolású, kétszintes építmény itt is egy sírkamrából és a felette elhelyezkedő kápolnából áll, amelyben szertartásokat is tartottak, vagy itt emlékeztek meg az elhunytról halála évfordulóján. A sírkamra északi felében egy kis fülkét alakítottak ki, amelynek falán a névadó kancsó és pohár ábrázolása látható.

Az előbbiektől eltér a sírkamra az Apáca utcában. Különlegességét az adja, hogy itt nem épült sírkamra szint, a négy sír a padlószint alá mélyített üregekben található. Az épület északon apszissal zárul, melyben Kr. u. 390 körül egy félkör alakú ülőpadot alakítottak ki és egy kőből készült oltárt helyeztek el, amely minden valószínűség szerint az itt nyugvó halottak halálának évfordulóján megtartott „lakoma" céljára szolgált.

Ritka alaprajza miatt figyelemreméltó a többapszisos Cella trichora és a Cella septichora, valamint a legújabb kutatások eredményeként napvilágot látott, alaprajzilag egyedülálló nyolcszögű kápolna. A Cella trichora, azaz a három apszisos temetői kápolna jellegzetes ókeresztény sírépület volt: téglalap alakú középterére északon, keleten és nyugaton apszisokat építettek, délen pedig egy előcsarnokot. A hétkaréjos temetői épület (Cella septichora) egyedi felépítésű: egy nyújtott nyolcszögű középteret hét, a kelet-nyugati irányú főtengely köré csoportosított karéj zár körül.

27

pécsi ókeresztény épületek, mert megőriztek egy, az ókorban még ritka építészeti formát, a vertikálisan tagolt sírkamra-kápolna építészeti egységet.

A nagyrészt helyreállított és látogatható, részben földalatti, részben a föld felszínén épült építmények megőrizték számunkra a későrómai temető hangulatát. A falképeken keresztül nem csak a késő római kori kereszténység eszmeiségéhez kerülhetünk közel, hanem láthatjuk azt is, hogy az új vallás nem sokkal elterjedése után milyen páratlan művészeti alkotásokat hozott létre. A freskók a korai keresztény provinciális művészet itáliai mintaképek alapján készült hiteles alkotásai, amelyek egyszerre tükrözik a kor egyetemes gondolatvilágát és tartalmaznak helyi, egyedi elemeket is. Az ókereszténység legáltalánosabban használt szimbóluma, a Krisztus monogram kedvelt díszítőelem a sopianaei sírkamrákban. Emellett olyan bibliai jelenetek, mint a bűnbeesés, az oroszlánok vermébe vetett Dániel próféta, Szűz Mária és a gyermek Jézus, Jónás és a Háromkirályok látogatása elevenednek meg a falfestményeken. A gazdag növényi és állati ornamentika – galambok, pávák, a kancsó és pohár és a paradicsomkertet szimbolizáló geometrikus díszítések – a sopianaei freskók gyakori motívumai.

1975-ben, a Szent István tér átalakításakor került felszínre a 4. század végén épült Ókeresztény mauzóleum, egy nagyméretű, egyhajós, keletre tájolt kápolna. Alatta egy tőle szerkezetileg független, vele egyidőben épített, kisebb méretű sírkamra található. Az épületegyüttest feltehetőleg egy fontos személy tiszteletére emelték, akinek 3. századi fehér márvány szarkofágja a sírkamra déli oldalán áll.

Az I. számú – Péter-Pál – dongaboltozatos sírkamra talán a legismertebb pannóniai ókeresztény építmény. Nevét onnan kapta, hogy a bejárattal szembeni északi falon Péter és Pál apostolok majdnem életnagyságú ábrázolása mutat rá a Jézus jelenlétét szimbolizáló Krisztus-monogramra. A freskó az ókeresztény falfestészet kiemelkedő alkotása.

1939-ben tárták fel a II. számú, Korsós sírkamrát, bár már a 18-19. század fordulóján rábukkantak egy mélypince építésekor. Az észak-déli tájolású, kétszintes építmény itt is egy sírkamrából és a felette elhelyezkedő kápolnából áll, amelyben szertartásokat is tartottak, vagy itt emlékeztek meg az elhunytról halála évfordulóján. A sírkamra északi felében egy kis fülkét alakítottak ki, amelynek falán a névadó kancsó és pohár ábrázolása látható.

Az előbbiektől eltér a sírkamra az Apáca utcában. Különlegességét az adja, hogy itt nem épült sírkamra szint, a négy sír a padlószint alá mélyített üregekben található. Az épület északon apszissal zárul, melyben Kr. u. 390 körül egy félkör alakú ülőpadot alakítottak ki és egy kőből készült oltárt helyeztek el, amely minden valószínűség szerint az itt nyugvó halottak halálának évfordulóján megtartott „lakoma" céljára szolgált.

Ritka alaprajza miatt figyelemreméltó a többapszisos Cella trichora és a Cella septichora, valamint a legújabb kutatások eredményeként napvilágot látott, alaprajzilag egyedülálló nyolcszögű kápolna. A Cella trichora, azaz a három apszisos temetői kápolna jellegzetes ókeresztény sírépület volt: téglalap alakú középterére északon, keleten és nyugaton apszisokat építettek, délen pedig egy előcsarnokot. A hétkaréjos temetői épület (Cella septichora) egyedi felépítésű: egy nyújtott nyolcszögű középteret hét, a kelet-nyugati irányú főtengely köré csoportosított karéj zár körül.

A szerencsésen fennmaradt sopianaei sírkamrák szemtanúi voltak a Római Birodalom utolsó évszázadának, amikor a keletről érkező barbárok már állandó fenyegetést jelentettek és a birodalom bukása elkerülhetetlen volt. Az új vallás, a kereszténység elfogadása és elterjedése ugyancsak hozzájárult a birodalom pusztulásához, megteremtve az utat az európai középkor megszületéséhez.

7. Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj

2001 */ Kulturális kategória, kultúrtáj*

Kritérium: C (v)
(v) - egy vagy több kultúrát képviselő, hagyományos emberi letelepedés vagy területfoglalás kiemelkedő példája

Titokzatos sós tó, mocsár- és lápvilág, nádrengeteg, ezerarcú romantikus vidék – szinte mindenkinek ez a kép jut eszébe, ha a Fertő tóról hall. Az országhatár által 1920 óta kettészelt, de geológiailag, történetileg és kultúrájában máig egységes, sokarcú tóvidék valóban egyedülálló természeti, tájképi, növény- és állattani értékek menedékhelye. Európa nemzetközi jelentőségű vadvizeként tartják számon, az UNESCO 1979-ben Bioszféra Rezervátummá nyilvánította. 310 négyzetkilométeres kiterjedésével kontinensünk legnagyobb sósvizű tava, az eurázsiai sztyeppe tavak legnyugatibb képviselője. Magyar része 1991, osztrák oldala 1993 óta nemzeti park (Fertő-Hanság Nemzeti Park és Neusiedlersee Seewinkel Nationalpark). Különlegességét növeli a viszonylag kis terület klimatikus sokfélesége: kontinentális, mediterrán és atlantikus klímahatások révén növény- és állatföldrajzi határok találkoznak itt és ennek köszönhetően Európában egyedülálló természeti sokszínűség alakulhatott ki.

Legalább ilyen fontosak azonban a táj kultúrtörténeti és néprajzi értékei, hiszen a Fertő környéke már nyolc évezrede különböző kultúrák találkozási pontja. Az emberi tevékenység és a természeti környezet harmonikus kölcsönhatása révén kialakult kultúrtáj Magyarország és Ausztria példamutató együttműködésével, közösen elkészített felterjesztése alapján 2001-ben nyert felvételt a Világörökségi Listára. Földünk legjelentősebb értékei között tartják tehát már számon a Fertő vizes élőhelyeit, a partvidék magyar- és osztrákoldali műemlékeit, köztük Fertőboz, Fertőrákos településközpont műemléki jelentőségű részét, a fertőrákosi Püspöki kőfejtőt, a fertődi Esterházy-, a nagycenki Széchenyi-kastélyt és a műemléki védelem alatt álló Ruszt hangulatos belvárosát.

A különleges természeti adottságok miatt az ember hamar megjelent a Fertő környékén: az első település kora újkőkori leletei a Kr. e. 6. évezredből származnak (nagy kiterjedésű, állandó falvak településmaradványai), de jelentősek a tóparti települések későbbi réz-, bronz- és vaskori leletei is. A Kr. e. 5. századból a kelták földbe mélyített kunyhóira bukkantak; tőlük a rómaiak az 1. században foglalták el a területeket. A római kor főbb leletei: 1900-ban a Fertő tó déli vidékén egy Marcus Aurelius (161-180) idejéből származó gyógyfürdő maradványaira és egy rómaiak által használt forrásra leltek, Fertőrákoson pedig két római villa romjait tárták fel. Mindezeken felül a rómaiaknak köszönhető a vidéken ma is jelentős és magas színvonalú szőlő- és borkultúra meghonosítása. A Római Birodalom bukását követően hunok, avarok és besenyők váltották egymást a vidéken a magyar honfoglalásig.

Országgyűlés Hivatala
Irományszám: H/2184
Érkezett: 2007 FEBR 27.

Az Országgyűlés
Kulturális és sajtóbizottsága

H/.....

Bizottsági önálló indítvány

Dr. Szili Katalin asszonynak,
az Országgyűlés elnökének

Helyben

Tisztelt Elnök Asszony!

A Házszabály 87. §. (2) bekezdése alapján a Kulturális és sajtóbizottság az alábbi országgyűlési határozati javaslatot terjeszti elő:

ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZATI JAVASLAT

a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1972. évi UNESCO Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról szóló jelentés elfogadásáról

Budapest, 2007. február 27.

Dr. Pető Iván
elnök

Az Országgyűlés
...../2007.

(...) OGY. határozata

a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1972. évi UNESCO Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról szóló jelentés elfogadásáról

Az Országgyűlés elfogadja a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1972. évi UNESCO Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról szóló jelentést.

I n d o k o l á s

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról szóló a 6/1999. (III.31.) NKÖM rendelet 2. § dc) pontja alapján a kormány jelentést nyújtott be az Országgyűlésnek a Világörökség Egyezmény 2002-2006. közötti magyarországi végrehajtásáról. A jelentés áttekinti az Egyezmény megvalósítását szolgáló nemzetközi és hazai szervezeti kereteket. Tájékoztat a nemzetközi együttműködés eredményeiről, Magyarország szerepvállalásáról és bemutatja a beszámolási időszak hazai működésének eredményeit. Külön figyelmet fordít a jelentés a Világörökség Bizottságnak (VÖB) az Egyezmény elfogadása 30. évfordulóján, 2002-ben Budapesten tartott ülésszakán kiadott „Budapesti Nyilatkozat" stratégiai céljainak végrehajtására.

V.3. A helyi és az országos nemzetiségi önkormányzatok világörökségi területet érintő rendeletei és határozatai

V.3.1. Pécs Építési Szabályzatának és Szabályozási Tervének megállapításáról szóló 46/2009. (XII. 21.) rendelete

7. § (2) *Központi vegyes zóna (Vk)*

a) A terület jellemzően több rendeltetési egységet magába foglaló központi igazgatási, kereskedelmi, szolgáltató gazdasági épületek elhelyezésére szolgál.

b) A területen elhelyezhető

1. igazgatási épület, kereskedelmi, szolgáltató, vendéglátó, szálláshely szolgáltató épület, egyéb közösségi szórakoztató, kulturális épület, egyházi, oktatási, egészségügyi, szociális épület, sportépítmény, többszintes parkolóházhoz kapcsolódó üzemanyagtöltő, nem zavaró hatású egyéb gazdasági építmény, a gazdasági tevékenységi célú épületen belül a tulajdonos; a használó, bérlő, üzemeltető és a személyzet számára szolgáló lakások, más lakások, de csak az I. emelet feletti szinteken, úgy, hogy az épületben elhelyezett összes lakószint-terület nem lépi túl az épület összes szintterületének 50%-át,

2. kivételesen olyan üzemanyagtöltő is, mely nem többszintes parkolóházhoz kapcsolódik.

c) A b) 2. pontban felsorolt épületek, építmények az OTÉK 31. § (2) bekezdésében előírtak betartása mellett csak akkor helyezhetők el, ha a szomszédos telekhatár mellett 10 m széles sávban háromszintes növénytelepítés már megtörtént, vagy arról jogerős határozat rendelkezett.

d) A területen nem helyezhető el önálló parkoló terület és garázs 3,5 t önsúlynál nehezebb gépjárművek és az ilyeneket szállító járművek számára.

(3) A vegyes zónák területén a felhasználás kizárólagosságát meg lehet határozni. Ebben az esetben az elhelyezhető építmények körét a szabályozási tervlapon fel kell tüntetni.

(4) Vegyes zónákon belül nem helyezhető el nagy hatótávolságú katonai radar.

39. §. (2)

m) *Vk 1000XX(B) jelű építési övezet sajátos előírásai:*

1. Az övezetben zártsorú-keretes építési helyen belül az épületek szabadon- állóan, vagy oldalhatáron állóan, vagy zártsorúan helyezhetők el

2. A beépítettség mértéke közbenső teleknél legfeljebb 70%, sarokteleknél legfeljebb 85% lehet.

3. Zártsorú épület elhelyezés esetén az udvari szárnyak és oldalhatár között, valamint a két oldalszárny között legalább 6,0 m távolságot kell tartani.

4. A megengedett utcai homlokzatmagasság a kialakult párkánymagasság, udvaron a kialakult párkánymagasság, de legfeljebb 6,5 m. A Szent István tér - Apáca utca - Ferencesek utcája által határolt tömbben meglévő épület bővítése esetén az udvari homlokzatmagasság nem haladhatja meg az utcai épületszárny udvari párkánymagasságát.

p) *Vk 100000(B) jelű építési övezet sajátos előírásai:*

1. Az övezetben vallási célú épületek helyezhetők el, szabadon álló építési helyen belül.
2. Az épületek tetőkialakítása kialakult szerinti lehet, égetett agyagcserép, vagy fémfedéssel.
3. A legnagyobb megengedett beépítettség a meglévő érték.
4. Az udvari szárnyak és az oldalhatárok között, valamint két oldalszárny között legalább 6,0 m távolságot kell tartani.
5. A megengedett építménymagasság a kialakult párkánymagasság.

11. §. KÖZPARK ZÓNA (Z)

(1) Közpark céljára kijelölt terület min. 75%-át zöldfelülettel, ill. vízfelülettel fedetten kell kialakítani. A csak gyalogosok által használt vízáteresztő burkolattal ellátott felületek a zöldfelületi fedettségbe beszámíthatók. A közparkon belül felszíni víztározók, dísztavak létesíthetők.

(2) [1]Az 1500 m^2, vagy annál nagyobb területű közparkban a pihenést és a testedzést szolgáló építmény (sétaút, pihenőhely, tornapálya, gyermekjátszótér stb.), vendéglátó épület a terület fenntartásához szükséges épület, mindezek megközelítését biztosító út, illetve a rendeltetéshez szükséges parkoló elhelyezhető.

(3) II. rendű nem közlekedési célú közterületen, ha annak területe az 1500 m^2-t nem éri el, építmény nem helyezhető el.

(4) Az újonnan elhelyezhető épület építménymagassága legfeljebb 6,0 m lehet és az általa elfoglalt terület nem haladhatja meg a közpark 2%-át.

(5) A területnek közútról, köztérről közvetlenül megközelíthetőnek kell lennie.

(6) Közpark területén terepszint alatti garázsok úgy helyezhetők el, hogy az (1) bekezdésben foglalt – a 23. sz. melléklet figyelembevétel számított – zöldfelületi fedettség kialakuljon.

(7) Közpark zónán belül nem helyezhető el nagy hatótávolságú katonai radar.

V.3.2. Baranya megyei Önkormányzat Közgyűlése 9/2012 (V.31.) rendelete a Baranyai megyei Területrendezési Tervről

10. Kulturális örökség szempontjából kiemelten kezelendő terület: világörökség és világörökség-várományos terület, történeti települési terület

1. A kulturális örökség szempontjából fokozottan érzékeny területek zónájában a régészeti értékek, műemléki értékek és védendő kultúrtájak együttesen, nagy koncentrációban fordulnak elő, ezek együttes megóvása a cél.
2. A kulturális örökség szempontjából érzékeny területek zónájában a kulturális örökség értékeinek együttes előfordulása jelentős, ezeken a területeken a meglévő kulturális örökségi értékek és a meglévő, ill. fejlődő települési környezet harmonikus egyensúlyát kell biztosítani.
3. A helyi (megyei, települési) kulturális örökség szempontjából érzékeny területek zónájában a településrendezési tervek értékvizsgálataira alapozottan önkormányzati rendelettel szükséges biztosítani a védendő települési, táji, természeti, építészeti, néprajzi értékek megőrzését, továbbfejlesztését.
4. A kulturális örökség és a természeti környezet szempontjából érzékeny területeken kerülni kell a település hagyományos szerkezetének, jellegének megváltoztatását, a települések belterületének kiterjesztését és a közlekedési hálózat fejlesztéséhez kötődő üzletközpontok, raktárbázisok céljára új beépítésre szánt területek kialakítását és minden olyan beavatkozást, amely az ember által művelt táj, a falvak és a város egyensúlyi helyzetét megbontja.
5. A települések beépítésre szánt területe csak a történelmi településszerkezethez igazodva, az utcahálózat szerves folytatásaként növelendő a feltétlenül szükséges mértékig. Fontos a helyi beépítési és építészeti karaktert mutató elemek megőrzése, a környezet alakításának szabályozásában a helyi karakter érvényesítése.
6. Településkép-védelmi területen nagyobb léptékű szabályozási tervek készítése javasolt (M=1:1.000).
7. A történeti településmagok közterületein a közművek lehetőség szerinti rejtett - többnyire föld alatti - vonalvezetése ajánlott a településképi megjelenés javítása érdekében.
8. A tájban megjelenő, település-sziluettet megváltoztató bel- és külterületi magas-építmények elhelyezését kerülni kell.
9. Az egyes települések településrendezési terveiben a történetileg önálló települések, településrészek között beépítetlenül maradó zöldsávokat vagy egyéb eltérő városképi karaktert elősegítő szabályozást kell előirányozni.
10. Az építészeti örökség helyi védelmét minden településnek önkormányzati rendeletben kell biztosítani, a vonatkozó jogszabály adta lehetőséggel élve. A területi helyi védelmet - a településrendezési tervek értékvédelmi vizsgálataira alapozottan - ki kell terjeszteni:
- a településszerkezetre (utcahálózat, telekszerkezet, beépítési mód, az építési vonal, településszerkezeti szempontból jelentős zöldterület),
- a településképre (külső településkép, belső településkép, utcakép),
- a település táji környezetére (a település megjelenése a tájban, hagyományos művelési módok, a növényzet és a természetes környezet),

- a településkarakter védelmére (a településszerkezet, a településkép elemei, formái, anyagai, színvilága együttesen).

11. Az egyedi védelem az építmény (épület vagy műtárgy) vagy ezek együttese egészére vagy

valamely részletére (anyaghasználat, szerkezet, színezés, stb.), az építményhez tartozó földrészletre, annak jellegzetes növényzetére, szobor, műalkotás, utcabútor védelmére, egyedi tájérték védelmére terjedhet ki.

12. A településrendezési tervekben az építési övezetek paramétereinek, az egyes övezetekhez tartozó építménymagasságok meghatározásakor figyelemmel kell lenni a település-sziluettek megőrzésére.

13. A helyi építési szabályzatokban rögzíteni kell, hogy a történeti településrészek területén új közművek építése vagy a közművek rekonstrukciója csak rejtett (föld alatti) vonalvezetéssel történhet.

14. A népi építészet értékeinek megmentése kiemelt helyi feladat.

15. A helyi védelem kiterjesztendő a sajátos épületekre, ill. építményekre, mint a majorok épületei, a pajták és a vallási kisemlékek (keresztek, kálváriák), szobrok, temetők és sírjelek.

16. A műemlékek jogszabályban meghatározott vagy egyedileg kijelölt műemléki környezetét az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni, és a pontosított műemlékjegyzéket hozzáférhetővé kell tenni.

17. Az LIMES által érintett településekben a jövőbeni intézkedések, fejlesztési irányok ne hagyják figyelmen kívül az Európai Unió Duna Makro Regionális Stratégiájának (DMRS) megvalósításához való kapcsolódási lehetőséget. A megyéhez kötődő fejlesztések, a Stratégia megvalósításához hozzájáruló projektek minél teljesebb körűen használják ki a kapcsolódó lehetőségeket.

V.4. Az építészeti-műszaki tervtanácsok világörökségi területet érintő jegyzőkönyvei

32768-3/2000.

EMLÉKEZTETŐ

a 2000. március 29-i helyszíni tervkonzultációról

Tárgy: Pécs, Dóm kőtár belsőépítészeti munkái

A korábbi (2000. január 20.) nem teljeskörű tervkonzultáción elfogadásra került korlát kialakítás módját, mostmár teljes körben megvitatta a tervtanács.

Az egyeztetésen tisztázódott az a félreértés miszerint a Dómmúzeum Alapítvány kuratóriumi titkárának, Várkonyi Györgynek a birtokában lévő, Bachmann Zoltán által készített korlát vázlattervei a január 20-i tervkonzultáción bemutatott tervtől eltér.

A korábbi konzultáción bemutatott terveket a Dómmúzeum Alapítvány képviselője is elfogadta.

A további belsőépítészeti kialakítást érintően a tervtanács egybehangzóan igényelte a meglévő, de nem ismert tervek megvitatását, a belső építészeti tér összhangjának, a már alkalmazott építészeti megoldások és anyagok egységes megjelenésének érdekében.

Miután a jelen konzultáción a belsőépítész nem volt jelen, s az elkészült kiállítási terv kialakításában Tóth Melindának, a kiállítás művészettörténészének is jelentős szerepe volt, megegyezés született miszerint egy újbóli, helyszíni tervtanácson bemutatásra és megvitatásra kerül a belsőépítészeti terv.

Az új konzultáció várható időpontja 2000. április 26-a, amelyről az érintettek külön meghívót kapnak.

Budapest, 2000. április 11.

Az emlékeztetőt összeállította: Czeglédyné Levárdy Henriette
osztályvezető
sk.

Arnóth Ádám
tervtanács elnöke

32768/5/2000.

ÁLLÁSFOGLALÁS

a Pécs, Dóm-múzeum belsőépítészeti terveiről tartott 2000. április 26-i helyszíni tervkonzultációról

Jelenlévők: jelenléti ív szerint

A tervtanács a Dóm-múzeum eddig jól előkészített munkáinak befejező szakaszának néhány kérdésben tisztázásra kerülő részletére irányult.

A munkák kisebb- nagyobb megszakításokkal – főként pénzügyi nehézségek miatt – 13 éve folynak, s ezévben, ha újabb pénzügyi problémák nem merülnek fel, reális lehetőség lenne a kiállítás megnyitására, és ezzel a már 25 éve nem megtekinthető igen gazdag kőanyag újra a látogatókat szolgálhatná.

A bevezetőben a belsőépítész bemutatta a terveket, az előzményeket ismertette.

Dávid Ferenc kihangsúlyozta a kőtári bemutatás sajátosságait: a magyarországi hagyományokkal szemben a kövek didaktikus bemutatása oly módon, hogy nem felépített formában, hanem a hátsó felületek megtekinthetőségével bármikor tanulmányozható a kőanyag. A kb. 1000 db kő csőszerkezeten, egyedi megfogással, kimaszkolással kerül bemutatásra.

A bemutatás után több kérdés merült fel az installációs elemek konkrét kialakításáról: milyen mértékben maszkoltak a felületek, milyen anyagból, milyen színnel készülnek stb.

További kérdés volt – hogy míg a földszinten a kiállítás túlzsúfolt (installációk alapjai szükössége), addig a galérián lazán kerül bemutatásra az anyag – ezt mi indokolja.

A konzultációs beszélegetést követően a tervtanács az alábbi állásfoglalást alakította ki.

Dicséretesnek, és üdvözlendőnek tartja e gazdag kőanyag didaktikus, a köz számára is érthető módon történő bemutatását megcélzó kiállítási tervet.

Ugyanakkor megfontolandonak tartja az installációk elhelyezésének lazítását, valamint a tervezett áttört és tömör felületek illeszkedését a meglévő korrekt épület szerkezetéhez. Ez fokozott helyszíni művezetést igényel majd a kivitelezés során.

Felhívja a belsőépítész figyelmét, hogy az építészeti koncepció és a jelen terven szereplő installációk a tervezett formában kissé ütik egymást, a konkkrét elhelyezés során a nagyvonalú építészetti kialakítás nagyobb mértékben legyen érzékelhető.

Összeállította Czné Levárdy Henriette
sk.

Arnóth Ádám
tervtanács elnöke

EMLÉKEZTETŐ

A 2004. február 25-én tartott helyszíni tervtanácsról

Tárgy: **Pécs, Világörökségi helyszínen tervezett beavatkozások**

Jelen vannak: jelenléti ív szerint

Tervező: Bachman Zoltán építész

A tervező ismertette a pécsi világörökségi helyszínt és környezetét érintő, tervezett és szükséges beavatkozásait.
A tervezés a „Kezelési terv"-ben megfogalmazottak szellemében, az Pécs/Sopianae Világörökség Kht. megbízása alapján készül. A tervekkel pályázaton kívánnak résztvenni, aminek feltétele az építési engedély megszerzése.
A tervezés – tekintettel a terület nagy kiterjedésére – tulajdonképpen 8 területet érint:

1. Fogadó helyszín: Pécs, Szent István tér 17 és a mögötte lévő park (park rekonstrukció)
2. Az északi városfal előtti terület hasznosítása (Káptalan utca 4 épületegyüttes új funkciója)
3. A Cella Septichora és környezetének rendezése, bemutatása a sírkamra újrafeltárásával (üvegfödém, római kertszint)
4. Az eddig felújított és látogatható sírkamrák egységes, értelmező rendszerben történő bemutatásának megoldása földalatti bejárhatósággal
5. A Szent István szobor elhelyezésére tett javaslat
6. A Káptalan utcai Szabadtéri Színpad újraélesztése (több színpados színház, föld alatti parkoló, nagyméretű kiállító tér létrehozása)
7. Az Apáca utcai sírkamrák bemutatásának beillesztése a Világörökségi programba
8. A Káptalan utca és Janus Pannonius utca közötti gyalogos-kapcsolat kialakítására tett javaslat. (fölalatti, új kiállítótér kialakítása)

A tervezés rendező elve a popularizált bemutatás, konzekvens tájékozódási pontok rendszerének megvalósítása. A terv külön foglalkozik a helyszín parkolási rendszerének megoldásával is, miszerint a tervező véleménye, hogy a területre be kell engedni a gépkocsikat a föld alá, a Szabadtéri Színpad területe alá.

A tervismertetést követően a tervtanács résztvevői megtekintették a helyszínt.

A kérdések, válaszok és vita után a jelenlévők az alábbi állásfoglalást alakították ki.

1. A teljes területre legfeljebb elvi ép. engedély adható ki. A felvázolt 8 helyszínen kívül foglalkozni kell A legfontosabb elvi szinten megoldani minden a területet érintő problémát egy többek között a Cella Trichorával, a Középkori Egyetem együttesével és az Aranyos Mária kápolnával, a jelenlegi, a Sétateret elöntő bódéváros végleges helyének megkeresésével (pl. Káptalan u-i üres telek), stb.

2. A felvázolt helyszínek közül maximum 5 területre adható csak ki építési engedély, és az is csak szigorú, ellenőrizhető és megkövetelhető feltételek mellett. Ezek a következők:

2.1. A Cella Septichora bemutatása
2.2. Az Apáca utcai sírkamrák rendbetétele,
2.3. A Szent István tér 17. és mögöttes terület kialakítása
2.4. A szabadtéri Színpad kialakítása a mélygarázs nélkül
2.5. a Szent István tér rendezése

3. A Cella Septichora feltétlen továbbtervezést igényel a betervezett üvegfödém részleteinek és nagyságának pontosítása végett. Az üvegfelület mérete csökkentendő, járhatóvá tétele kérdéses. A régészeti problémák mielőbbi, a megvalósíthatóságot elősegítő lebonyolításának tisztázása érdekében nagyon fontos a tervezési terület lehatárolása.

4. A régészeti védelemmel érintett területekre tervezett mélygarázs maradjon ki a tervből, amit nemcsak a régészeti problémák, de még a terület túlzott többlet terhelésének veszélye is alá támasztja. Kellő mennyiségű parkoló helye a városfalon kívül keresendő.

5. A Szent István szobornak a Cella Septichora közelében történő elhelyezése nem illik be a környezetébe, sérülne a már itt lévő közel kétszáz éves Zenész-emlékmű is, így a Szt. István szobor máshová kerüljön.

6. A létesítendő szabadtéri színpadnak műemléki szempontból nincsen akadálya, de működése során legyen tekintettel a környezetére.

A tervtanács a fentiek figyelembevételével javasolja a továbbtervezést.

Pécs, 2004. március 1.

Összeállította

Czeglédyné Levárdy Henriette s.k.
területi felügyelő

Arnóth Ádám
MT elnök

TESTÜLETI VÉLEMÉNY

93/2012

a Műemléki Tanácsadó Testület 2012. március 6-ai üléséről

Tárgy: PÉCS, Szent István tér, középkori egyetem (M 171)
Jelen vannak: jelenléti ív szerint
Tervező: Dr. Almási Balázs, Páva Mária

TERVISMERTETÉS:
Az 1998-ban a Középkori egyetem védőépülete és az észak-keleti várterület teljes műemléki helyreállítására készült tervet az OMvH engedélyezte. Az engedélyezési terv alapján teljes körű kiviteli terv készült a védőépületre és a Gosztonyi-kőtárra. A kivitelezés ezek alapján elkezdődött és folytatódott 2002-ig, amikor a munka hitelfedezet hiányában leállt. 2008-ban új, módosított engedélyezési tervdokumentáció készült a területre, az új régészeti kutatási eredmények figyelembe vételével. Az építkezést csak 2011 őszén kezdték meg, de újabb ásatási eredmények következtében ismét módosítások készültek. Az új kutatási eredményeket Buzás Gergely, kutató, a terveket Schönerné Pusztai Ilona, konzulens, valamint Dr. Almási Balázs és Gergely Antal, tervezők foglalták össze. Az Aranyos Mária kápolna falait felmagasítják, benne a sírköveket bemutatják. A kutatási eredmények miatt a kápolna és az egyetem közti részen rézsű helyett teraszt alakítanak ki, amelyet a déli oldalon az eredeti nyomvonal mögötti támfal tart meg. A támfal vonala törik, hogy kiemelje a románkori torony tömegét. A terasz románkori torony felőli részén merőleges lépcső köti össze a két szintet. A ráfalazások kőből készülnek, a lépcsők és ülőfelületek fűrészelt kő anyagúak, az új támfalak gabion szerkezettel épülnek.

A TESTÜLET VÉLEMÉNYE:
A tervismertetés után a jelenlévők megvitatták a terveket, és az elhangzott hozzászólások alapján az alábbi vélemény alakult ki:

- A terv alapvetően megfelel a kutatási eredményeknek és a műemléki szempontoknak. A tervek megvalósulása nyomán értékes hely alakulhat ki.
- A gabion szerkezet jó választás, anyagában együttműködik a meglévő kővel, szerkezete megfelelő minőségű felületet hoz létre. Az új hozzátételek kétféle megfogalmazása kissé zavaró.
- A lépcső helye funkcionálisan és építészetileg logikus, bár esetleges elmaradása műemléki szempontból előnyökkel járna.
- Az eredeti támfal síkjától való eltérést a jelenlévők megvitatták, de belátták indokoltságát.
- A teraszon a torony jelölése maradjon erősebb, mint az ottani fa keretezése.
- A kápolna összes falának azonos magasságra való emelése kissé merev képet ad.

Összefoglalva:

A fenti megjegyzésekkel a Testület a tervet támogatja, így továbbtervezésre majd engedélyezésre ajánlja,

Budapest, 2011. március 9.

Összeállította:

Arnóth Ádám
a MTT elnöke

TESTÜLETI VÉLEMÉNY

273/2012

a Műemléki Tanácsadó Testület 2012. június 26-ai üléséről

Tárgy:	A „Pécsi Egyházmegye ezeréves örökségének turisztikai vonzerővé fejlesztése" című program (MJT 4313, M 169, M 171, M179, M 53, M 71)
Jelen vannak:	jelenléti ív szerint
Tervező:	Németh Tamás, Viczencz Ottó, Domján Jenő

TERVISMERTETÉS:

A tárgyi, A „Pécsi Egyházmegye ezeréves örökségének turisztikai vonzerővé fejlesztése" című program (MJT 4313, M 169, M 171, M179, M 53, M 71) ügyében a Baranya megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája a Műemléki Tanácsadó Testület összehívását kezdeményezte hivatkozva a 324/2010. (XII. 27.) számú kormányrendelet 10.§ (4) a) pontjára.
Németh Tamás, tervező ismertette a program egészét, amely a „Püspökvár kincsei" címmel készülő támogatott projekt keretében valósul meg. A projekt tíz épületet érint, a tervezett átalakítások mértéke különböző. A projektelemek egy javasolt séta útvonal mentén történő elhelyezkedésük alapján kerülnek bemutatásra. A terveket az egyes részelemek tervezői ismertették.
Turisták fogadása (tervező: Németh Tamás)
A Dóm térnek az érkező turisták számára is látható helyén egy mindenki számára érthető-szerethető szimbolikus tárgy, műalkotás elhelyezése.
Püspöki Palota (tervező: Németh Tamás)
A belső terek műemléki jellegű festésével, koridegen burkolatok eltávolításával, a padlózatok, burkolatok, szigetelés, nyílászárók felújításával a többszöri átalakításon átesett műemléki épület építészeti értékeinek visszaállítására kerül sor. A kapualjban kialakításra kerül egy fedett érkezési hely, pénztár és információs pont.
Az épületekkel körülzárt, egyedülálló hangulatú palotaudvar és pihenőkert különleges növényállományának (banánfa) bemutatása és felfrissítése.
A Palotakertet és Magtárat összekötő földalatti alagút, az ún. „Texas" bár érdekes történetének és a pincerendszerben elhelyezett, a püspök boráról szóló kiállítás bemutatása.
Magtár, borkultúra, borvilág (Kutató: László Csaba, tervező: Viczencz Ottó)
A 18. század közepén épült, alsó két szintjén boltozott, feljebb ácsszerkezetű épület jól megőrződött, csak homlokzati vakolata tűnt el majdnem teljesen. A tervezett átalakítás során a két alsó szint felújításával a borkultúra kerül bemutatásra, míg a kétszintes tetőtér szerkezeti módosításával és korszerűsítésével előadóterem kerül kialakításra, a közlekedőrendszer, kiszolgálóterek átgondolásával együtt.
Székesegyház: kincstár, altemplom, torony (tervező: Németh Tamás)
A felújításból eddig kimaradt dél-keleti torony felújítása, akadálymentesen látogatható kilátóhellyé alakítása szerepel a tervben, amihez a belsejében liftet és lépcsőt kívánnak elhelyezni és a harangok helyzetén is változtatni kell.
Zarándokház és Martyn-ház (tervező: Németh Tamás)

A két épület kisebb léptékű felújítására kerül sor. A Zarándokház tetőtere beépül, szobái között akadálymentesített is lesz. A jelenleg kihasználatlan és romló állapotú Martyn-ház felújításával és akadálymentesítésével a Pécsi Egyházmegyéhez kapcsolódó kiállítások bemutatása válik lehetségessé. A földszinti teaház funkciója megmarad.

Dzsámi (tervező: Domján Jenő)

A pódium főtengelyében nyitandó új bejárat kialakításával, látogatható terek felújításával a turisztikai infrastruktúra megfelelő kiépítése jöhet létre. Bejárhatóvá válik az épület legalsó szintje, megtekinthetők lesznek a temetkezési helyek, és az épület korábbi periódusainak maradványai. A tervezett műszaki megoldások egyúttal megszűntetik az épület nedvesedését.

A TESTÜLET VÉLEMÉNYE:

A tervismertetés után a jelenlévők megvitatták a terveket. A Testület kedvezőnek tartotta az egészében való bemutatást a jelenlegi fázisban, és a beavatkozás céljaival nagyrészt egyetértett. Egyes részletekről véleményt nem nyilvánított, míg más esetekben az elhangzott hozzászólások alapján az alábbi vélemény alakult ki:

Magtár

A tervezett funkcióval a Testület egyetért. A nagyterem nem indokolja a középső faoszlopsor kibontását, fontosabb, hogy a tér és a szerkezet megmaradhasson az eredetihez minél közelebb álló helyzetében. Így a tartószerkezeti kialakítás is egyszerűsödhet. A lift és a lépcső továbbtervezendő a kellő minőség érdekében. A jelenlegi nyerstégla homlokzat vitathatatlanul szép, de ha az egykori, vakolt, meszelt keretezésű, höbörcsös mezőjű homlokzat hitelesen rekonstruálható, akkor az visszaállítandó. Az előtető zavaró, tervét a Testület nem fogadta el.

Székesegyház: torony

A kilátóhely létesítésének szándéka érthető, méltányolható, de lift beépítése, harangok áthelyezése túl nagy áldozatnak tűnik ehhez. A testület kéri, hogy a tervező és építtető vizsgálja meg más megoldás lehetőségét.

Zarándokház és Martyn-ház

A tervekkel a Testület egyetért, egyes részletek tovább érlelendők, a kutatási eredmények figyelembe veendők (válaszfalak, ajtók, ablakok)

Dzsámi

A műszaki beavatkozásokkal a Testület egyetért, és megérti a Szt. Bertalan templom jelzésére kialakított vasbeton szerkezet megrövidítését. Az alsó szint bemutatásának szándékát elfogadja, és támogatja a templom akadálymentesítésének megoldását a hátsó, íves homlokzat felől.

Összefoglalva:

A Testület egyhangú véleménye szerint a terveket az elhangzottakkal összhangban továbbtervezésre ajánlja.

Budapest, 2012. június 29.

Műemléki Tanácsadó Testület

A kiadmány hiteléül:

Arnóth Ádám
a MTT titkára

V. 5. Statisztikai adatok és térképek, különösen a fennálló védettség ábrázolásával

A világörökségi területre vonatkozó statisztikai adatokat a szövegbe kerültek elhelyezésre, ld. 18-23. táblázatok

94. kép. A világörökségi terület régészeti és műemléki védettsége

95. kép. Sopianae / Pécs területén ismert késő római sírépítmények

MELLÉKLETEK

A Megbízó és Vállalkozó közötti konzultációk és a társadalmi egyeztetések emlékeztetői

EMLÉKEZTETŐ
Szerződéskötés és tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. február 20.
Helyszín: Forster Központ

Résztvevők:

Megrendelő:	Soós Gábor, Forster Központ
Koordinátor :	Wollák Katalin, Forster Központ
Szakmai konzulensek:	Fejérdy Tamás külső szakértő (műemlék-bemutatási és műemlék-gondozási konzulens) Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens) Huszti Levente külső szakértő (településfejlesztési és turisztikai konzulens) Tóth János külső szakértő (facilitátor-konzulens)
Vállalkozó:	***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. –* *megnevezett kapcsolattartó)* **képviseletében:** Mezős Tamás (Architektész Építész Iroda Kft.) és Üveges Attila

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):
Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész
Szakács Péter örökség-menedzser

Forster Központ részéről még: Bárdos Zita főosztályi asszisztens, kapcsolattartó
Sasfiné Fodor Ágnes pénzügyi/elszámolási referens

1. <u>A megrendelő ismertette</u>

- a MAD/KET készítés menetrendjét, utalva arra, hogy ez egy egyéves folyamat, mely a kezelési terv Kormányrendeletben történő kihirdetésével zárul a szerződésben foglaltak nyomán. Ezt követően készül majd el a kezelési kézikönyv, melynek elkészíttetése a vö. Gondnokság feladata lesz. A vállalkozó részére átadta a menetrend fontosabb állomásait tartalmazó színes

ábrát, illetve bemutatta a MAD-KET készítés folyamatát biztosító, a Forster Központ által felállított minőségbiztosítási csapatot. Ismertette annak feladatait és átadta a csapat működését bemutató színes ábrát, valamint a Forster Központ megbízásából Fejérdy Tamás által készített kezelési útmutató (Szakmai útmutató a világörökségi kezelési tervek, a megalapozó dokumentáció, és a kezelési kézikönyv elkészítéséhez) egy példányát. Ezt követően egy rövid bemutatkozásra kérte fel a részvevőket.

- Kitért arra, hogy a Vötv, illetve a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről szóló 315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet (mely jogszabályokat a Vállalkozó képviselői digitálisan megkapnak) csak a KET készítésének időszakára ír elő társadalmi konzultációt, azonban a szerződés szerint a MAD-KET folyamatban 6-8 konzultációt szükséges tartani, ennek előkészítésében van meghatározó szerepe a facilitátornak. Ezért örvendetes ugyan, hogy a Gondnokság már előkészített egy fórumot március 6-ára, de érdemes az előkészítés tartalmát és időpontját egyeztetni és pontosítani, annak érdekében, hogy a megbízó képviselői jelen tudjanak lenni, és a konzultáción a teljes körűen felderített/érintett stakeholderek képviselői részt tudjanak venni. Emellett felhívta a figyelmet arra, hogy a megbízót a következőkben a koordinátor fogja képviselni (a konzulensek szükségszerű bevonásával), az eredményes munka érdekében két hetenként személyes konzultációkra fog sor kerülni, melyen lehetőség szerint a vállalkozó(k) és minél több szakértőik legyenek jelen.
- Utalt arra, hogy konzulensek az anyagokat dropbox segítségével tekintik át.
- Felhívta a figyelmet arra, hogy a helyszín Kiemelkedő Egyeteme Értek Meghatározását (KEÉM) az UNESCO VÖB 2013. évi közgyűlése fogadta el ez egy absztrakció, az értéket az un. attribútumok hordozzák, melyek meghatározása, kibontása a MAD feladata (a III rész elején). Az elkészítendő MAD anyagra vonatkozóan jelezte, hogy a főszöveg és az azt alátámasztó mellékletek struktúrája lenne célszerű.
- Rákérdezett arra, hogy milyen előzetes tervet hozott a vállalkozó magával a MAD 72 napon belüli elkészítésére, valamint a 6-8 széleskörű társadalmi egyeztetés tervezett menetrendjére vonatkozóan (ez utóbbiba beleértve az érintett célcsoportok és tematikák tagolását).

2. Vállalkozó ismertette:

- A szakértők listája alapján létrehoztak egy google csoportot pecsivilagoroksegkezeles néven, az előkészítést már egy helyszíni egyeztetés keretében február 11-én megkezdték. Ennek során átbeszélték a MAD/KET készítés folyamatát és az egyes elemek felelőseit.
- A részletes ütemezését (figyelemmel a kormányrendelet szerinti határidőkre) kialakítják.

3. A facilitátor ismertette

- javaslatait arra vonatkozóan, hogy milyen módon tervezzék a társadalmi konzultációkat, jelezte, hogy a március 6-ára tervezett időpont számára nem alkalmas. Utalt arra, hogy a Világörökség Gondnokságnak nagy szerepe lesz a társadalmi egyeztetésekben, a meghívókat a koordinátorral, facilitátorral egyeztetve a vállalkozó/gondnokság küldi ki (minden belső és külső az

egyeztetésről az emlékeztetőt /az első változatot/ a vállalkozó készíti). A helyszíni egyeztetéseken nem csak a gondnokság és a helyi önkormányzat jelenléte fontos, de számos további érdekelt és érintett bevonása is. Mindazokat érdemes meghívni, akik életére befolyással lesz a terv, valamint a helyi véleményformálókat, úgy mint kormányhivatal, megye, helyi vállalkozók, civil szervezetek, turisztikai szervezetek stb. A facilitátor javaslatára Vállalkozó a Gondnokság segítségével egy „stakeholder táblázatban" összegyűjti az érintettek körét, elérhetőségüket, szerepüket – ezt a Gondokság első változatban már elkészítette.

- Az első társadalmi egyeztetésen tájékoztatni kell az érdekelteket a MAD/KET folyamatáról, tartalmáról, jelentőségéről (a koordinátor ismerteti a jogszabályi kereteket, a szereplők feladatait…) Fontos, hogy az érintettek bevonva érezzék magukat, az elkészült dokumentumokat sajátjuknak tekintsék. Az egyeztetéseken be kell mutatni az adott fázis eredményét, elkerülve hosszú anyagok cirkulálását.

4. Fejérdy Tamás jelezte, hogy az útmutató egy olyan segédlet, mely az elkészítés folyamatát segíti, jelen szöveg a 0.1 változatnak tekinthető. Mivel a pécsi MAD-KET az hatodik világörökségi terület, melyen a folyamat megkezdődött, ezért az eltelt hónapok rámutattak arra, hogy hol válik szükségessé a szöveget finomítása, pontosítása. Míg a MAD célja többek között a problémák feltárása és annak összegzése, hogy hová szeretnénk eljutni, a KET mutatja be az eszközöket, már normatív előírásokat fog tartalmazni, a kezelési kézikönyv pedig a megvalósítás eszköze pl. akciótervek megfogalmazásával.

5. Mezős Tamás utalt még a társadalmi kommunikáció fontosságára (sajtó, helyi tv bevonására)

6. Gondnokság megjegyzése: a világörökségi helyszín szakmai tartalma a felterjesztés óta bővült, illetve a védőzónán kívül is kerültek elő a helyszínhez köthető emlékek, ezt jelezni szükséges a MAD-ban.

7. Koordinátor megjegyzése: a fentiek elemzése valóban a MAD része, csakúgy mint a helyszínre vonatkozó problémák feltérképezése, ld. pl. az ICOMOS által a Gondnokságnak küldött a régészeti emlékek helyzetére vonatkozó levelet.

8. A munkafolyamat követése:

- A munkaközi dokumentumok megosztása a dropboxon illetve a google drive-n keresztül történik.
- A résztvevők megállapodtak abban, hogy a két hetente esedékes („belső") konzultációk időpontja **csütörtök du 3 óra lesz**, ahol megvitatják a munkaközi dokumentumok tartalmát, a szakmai konzulensek véleménye alapján.

9. A MAD folyamat ütemezése az alábbiak szerint lett kialakítva:

- **Február 24-e, hétfőre** a Vállalkozó elküldi a facilitátornak és a koordinátornak: - az első, március 7-ére tervezett társadalmi egyeztetés forgatókönyvét, a résztvevők tervezett körét; - azt a tartalmat, hogy ezen a társadalmi egyeztetési fórumon mit kíván bemutatni; - a MAD készítésének

ütemezését (tekintettel arra, hogy ***a MAD mintapéldányát május 3-án kell leadni*** - az ütemezés történhet fejezetenként, tematikánként, vagy más javasolt módon); a 6-8 társadalmi egyeztetés forgatókönyvét.

- fentiek miatt az első személyes konzultációra **február 27-én du 3 órakor kerül sor** a Forster Központban, melyen a fenti témák kerülnek megbeszélésre. A megbeszélés további témája a vállalkozó által beküldött 14. sz. dok: A világörökségi kezelési tervhez kapcsolódó tartalmi vázlat és a 15. sz. dok: A megalapozó dokumentációhoz kapcsolódó Fogalmak és módszertan véleményezése lesz, **melyet a konzulensek áttekintenek** (ld. dropboxba feltöltött „KET tartalmi vázlat és MAD fogalmak és módszertan_Pécs" elnevezésű dokumentum)
- Indító találkozó Pécsen (első társadalmi egyeztetés): **2014. március 7-e du 2 óra**

készítette: Wollák Katalin koordinátor 2014.02. 22-én

EMLÉKEZTETŐ
2. tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. február 27.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Résztvevők:

Koordinátor : Wollák Katalin, Forster Központ

Szakmai konzulensek: Fejérdy Tamás külső szakértő (műemlék-bemutatási és műemlék-gondozási konzulens)
Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens)
Tóth János külső szakértő (facilitátor-konzulens)

Vállalkozó: ***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. –*
megnevezett kapcsolattartó) **képviseletében:**
Mezős Tamás (Architektész Építész Iroda Kft.) és
Üveges Attila

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):
Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész
Szakács Péter örökség-menedzser

10. Technikai információk a társadalmi egyeztetéssel kapcsolatosan:
    - **Nagy Levente** ismertette az általa javasolt módosításokat:
        - az meghívottak listájára kerüljön fel Gábor Olivér régész
        - az első társadalmi egyeztetésre készült meghívó részeként megírt MAD/KET összefoglaló utolsó sorában javítani szükséges a KET-et KKK-ra.
        - javasolta továbbá, hogy a MAD készítésekor a régész szakember írja a világörökségi terület védelméről szóló fejezetet, mely tartalmazza a legújabb régészeti kutatások eredményét is.
    - **Vállalkozó** tudomásul vette a kifogásolt részeket és azokat javítani fogja.

11. Első társadalmi egyeztetés lebonyolításával kapcsolatosan:
    Egyeztetett időpont: **2014. március 7-e péntek** 14-16 óra, helyszín: Pécs Cella Septrichora Látogatóközpont
    A szűkös határidő ellenére az előkészítés folyamat jól halad, stakeholderek listája elkészült.

Az első fórumon a protokoll személyeket kérjük arra, hogy jelöljenek ki, folyamatos kapcsolattartás érdekében helyettesítő személyt, aki a továbbiakban képviseli az adott szervezetet, intézményt.
Wollák Katalin kérdésére a vállalkozó elmondta, hogy a PTE-FEEK a jövő tanévben induló Örökségmenedzser képzés miatt került meghívásra.
Tóth János véleménye szerint mind a MAD mind a KET készítése során a különböző egyeztetések alkalmával – szakkérdésektől függően – változtatható.
Fejérdy Tamás szerint a első fórum alkalmával fontos lenne, hogy a protokoll személyek megjelenjenek, az esemény fontosságát jelezve. Meghívás során hivatkozni lehet, arra, hogy a MAD készítése az előirt ütemezés szerint zajlik, ezért kerül megrendezésre ilyen rövid határidővel az első fórum. A meghívót a vállalkozó konzorcium, illetve a világörökség gondnokság ügyvezetője nevében kell kiküldeni.

Az egyeztetés forgatókönyvének megvitatása:

Pontos, időkereteket, neveket tartalmazó forgatókönyv készül.
A forgatókönyvvel kapcsolatban elhangzott:
- A fórum levezetője Tóth János facilitátor lesz
- A megjelenteket köszönti: Üveges Attila gondnokság nevében
- Bachman Zoltán, Mezős Tamás mint vállalkozói konzorcium
- Wollák Katalin 10 perces előadás
- Tóth János fontosnak tartja, hogy a résztvevők véleményüket kifejthessék, párbeszédet generálni kellene
- Valamint fontos, hogy a fórumot követően is lehessen véleményt formálni.
- Sajtó számára kijelölt személyek megnevezése, akik nyilatkozhatnak
- A terem berendezését a várható résztvevők létszámától tesszük függővé
- FONTOS: az eseményről készüljön hangfelvétel

Tóth János: A sajtó illetve a nyilvánosság előtt nem lenne szerencsés, ha konfliktus bontakozna ki a résztvevők között, amennyiben ilyenre számíthatunk, azt megelőzendő a felekkel előzetes egyeztetés szükséges lehet.

Következő társadalmi egyeztetés időpontjának megvitatása:
Március 26, szerda 9 óra Pécs városi főépítész részvételével.

Az egyeztetés előtti héten, március 19-ig a vállalkozó megküldi a szükséges anyagot.
Fejérdy Tamás javasolja, hogy a vállalkozó térképezze föl, tisztázza a terület által érintett tulajdonosi viszonyokat.

12. <u>MAD készítésének ütemezése:</u>

I rész: Vállalkozó vállalja, hogy az anyagot a **március 3-val kezdődő héten** (még a társadalmi egyeztetés előtt) megküldi a koordinátornak. A vázolt menetrendet a jelenlévők elfogadhatónak tartják

Módszertani rész megírásánál egy alapvetést kell tenni, majd a folyamat végén, visszatekintve arra, azt ki lehet/kell egészíteni.

MAD V. részénél a helyszíneket érintő tervtanácsi dokumentációt is csatolni kell, ez pedig – a terjedelmi korlátok miatt – függelékként csatolandó az elkészített anyaghoz.

Wollák Katalin vállalja, hogy a I. és II fejezet elkészítéséhez ígért anyagokat belső használatra a vállalkozó részére a megbeszélést követően megküldi.

13. Vállalkozói ajánlattétel tartalmi kérdései:

Fejérdy Tamás elöljáróba megjegyezte, az elkészült anyag nem a fogalmakat nem bontotta ki, inkább tartalomjegyzéknek tekinthető, a módszertan sem teljes körű.
A konzulensek az anyaggal kapcsolatban megfogalmazott véleményüket, ajánlásaikat elektronikus formában juttatják el a vállalkozó részére.
Az ajánlatban szereplő anyagot átdolgozni már nem szükséges, de a vállalkozó azokat a MAD. KET készítésekor figyelembe veszi.

14. Következő 3. tájékoztató alkalom időpontjának egyeztetése

Következő időpont: 2014. március 20. csütörtök 15 óra.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Készítette: Szakács Péter örökség-menedzser, 2014. március 3.
Kiegészítette: Wollák Katalin koordinátor

EMLÉKEZTETŐ
3. tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. március 20.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Résztvevők:

Szakmai konzulensek: Fejérdy Tamás külső szakértő (műemlék-bemutatási és műemlék-gondozási konzulens)
Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens)

Vállalkozó: ***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. – megnevezett kapcsolattartó)* **képviseletében:**
Mezős Tamás (Architektész Építész Iroda Kft.) és Üveges Attila

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):
Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész
Szakács Péter örökség-menedzser

1. Technikai információk:

Fejérdy Tamás bejelenti, hogy Wollák Katalin távollétében, ő koordinálja az egyeztetést.

2. Határidők, időpontok:

Fejérdy Tamás kérése a vállalkozó, gondnokság felé, hogy a közeljövőben esedékes konzultációs, társadalmi egyeztetés, különböző határidők időpontjait rögzítsék a felek.

Ennek értelmében a következő időpontokat, fogadták el a résztvevők:
4. konzultáció időpontja: 2014. április 4. 12 óra. Helye: Forster Központ
5. konzultáció időpontja: 2014. április 15. időpont: Aznapi workshop-ot követően. Helye: Forster Központ
6. konzultáció időpontja: 2014. április 24. Időpont: egyeztetés később. Helye: Forster Központ

Társadalmi egyeztetések Pécsett: április 22-én. Helyszín, időpont megadása a későbbiekben.

MAD leadásának határideje: 2014. május 3.

3. Fejérdy Tamás rövid tájékoztatót kér az eddig elvégzett feladatokról, a részfeladatok állásról:

Üveges Attila: az első társadalmi egyeztetés megtörtént, melyet sikeresnek könyvel el, a megjelentek létszáma alapján. Megkeresés érkezett a résztvevők felől, segítségüket ajánlották fel a munka elvégzéséhez.
A második társadalmi egyeztetéssel kapcsolatban: Kisebb körben zajlik majd, a MAD készítésének fázisához kapcsolódóan, ahol az adott terület szakemberi képviseltetik magukat. Meghívások folyamatban vannak.

MAD készítésével kapcsolatban:

I. és II. fejezet megrendelő felé leadásra került, szakmai konzulensek véleményének figyelembevételével módosítások végrehajtása megtörténik.

III. fejezet: Régész szakértő, Bíró Szilvia számára a munkaanyag elküldésre került, melyet ő is, valamint Nagy Levente konzulens is véleményez. Nagy Levente megjegyzi: Az általa fontosnak tartott javításokat elektronikus úton megküldi a vállalkozó, gondnokság részére. Ennél a fejezetnél felmerült problémák, helyi specifikumok okán, helyi, pécsi régész szakértő bevonása javasolt. Ez alapján a felek megegyeznek abban, hogy a vállalkozó, mint külső szakértőt, Tóth Zsolt régészt felkéri részfeladatok ellátására.

IV. fejezet: Készítése szintén folyamatban a szükséges adatok gyűjtése megtörtént az illetékes szervektől, intézményektől. pl: KSH, Pécsi TDM iroda, ZSÖK. Ezeket az adatokat, a vonatkozó részt Mészáros Bernadett dolgozza fel a MAD számára. A rendelkezésre álló adatok alapján, a munka során igyekszik a legfrissebb adatok alapján elkészíteni azt. Társadalmi, gazdasági elemzés során a vállalkozó alapul veszi a város erre vonatkozó stratiégiáját.
Üveges Attila véleménye szerint a fejezet elkészítéséhez rendelt április 1-i határidő tartható lesz.

4. Fejérdy Tamás felmerülő kérdések, problémák megvitatására ad lehetőséget:

Ennek kapcsán megemlíti, hogy más helyszínek esetében lista készült a területet érintő főbb kihívásokról, és ezt javasolja Pécs esetében is beépíteni a MAD-ba.
Mezős Tamás egy „problématérkép” megrajzolását javasolja.
Fejérdy Tamás szerint több módszer elfogadható, akár SWOT analízis is beépíthető, kiemeli azonban, hogy a területet érintő problémákkal az anyagnak mindenképpen foglalkoznia kell.

Atribútumok kérdése kapcsán: Fejérdy Tamás a fogalom megértéséhez ad néhány támpontot. illetve a Forster Központ segítségét ajánlja fel, annak érdekében, hogy az adott rész megfeleljen az elvárásoknak.

V. fejezet kérdése: Fejérdy Tamás felhívja a figyelmet, hogy fontos, nagy terjedelmű munkarész, melyhez pl. tervtanácsi jegyzőkönyveket is mellékelni kell. Aez elkészülő anyagnak figyelembe kell vennie a települési rendezési eszközöket pl: szabályozási terv.

A társadalmi egyeztetések kapcsán Fejérdy Tamás elmondja, hogy a meghívottak névsorát dokumentálni kell, illetve a szervezőknek mindig visszajelzést kell kérnie a meghívottaktól. Ha valaki pl kisebbségi önkormányzat ne kíván az egyeztetésben részt venni, azt dokumentálni kell.

Ezt követően Kálóczi Lola az elkészülő térképekről ad tájékoztatást:
- Földrajzi elhelyezkedést bemutató térkép
- Felterjesztéskori állapotot jelölő térkép
- Jelenlegi állapotot jelölő térkép készül.

5. III. fejezet vitája:

A terület leírása, a történetében bekövetkezett változások, történések összegyűjtése nagyrészt megtörtént, Munkaanyag régész szakértőnek el lett küldve, aki az anyagot átnézte. Megállapításra kerül, hogy az attribútumok nem ebbe a részbe kerülnek beépítésre.

Fejérdy Tamás kérése: A történeti változások strukturált összefoglalását kéri, azok hatásaival együtt, időrendi sorrendben.
Ezt a készítők elfogadják.

Nagy Levente: javításokat elektronikus úton megküldi a vállalkozó, gondnokság részére.
Fejérdy Tamás általános észrevételeket kér a régész konzulenstől, a terjedelemmel kapcsolatban kéri véleményét.
Nagy Levente: A történeti fordulópontok szerepelnek. Topográfiai megközelítés hasznos lehet. Javasolja a nemzetközi párhuzamokkal való összevetést.
Fejérdy Tamás: Konzerválás történet kell, hogy szerepeljen az anyagban.
Ezen a ponton megállapításra kerül, hogy Bíró Szilvia és Tóth Zsolt régészek munkája kiegészíti majd egymást a munka során.
Továbbá m említi, hogy a turisztikai, gazdasági résznél a tendenciák szerepeltetése nagyon fontos.

6. A 2. társadalmi egyeztetés:

Időpontja: 2014. március 26. 9 óra. Helye: Pécs, Művészetek és Irodalom Háza
Az egyeztetés meghívóját előzetes véleményezésre Wollák Katalinnak megküldik.
Tóth János facilitátor, az előkészítésben, lebonyolításban az előzőhöz hasonlóan aktívan közreműködik a siker érdekében.

Készítette: Szakács Péter, örökség-menedzser, ZSÖK. 2014. március 24.

EMLÉKEZTETŐ
4. tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. április 10.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Résztvevők:

Szakmai konzulensek: Wollák Katalin koordinátor Forster Központ
Fejérdy Tamás külső szakértő (műemlék-bemutatási és
műemlék-gondozási konzulens)
Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens)
Huszti Levente Turisztikai konzulens

Vállalkozó: ***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. –*
megnevezett kapcsolattartó) **képviseletében:**
Mezős Tamás
Bíró Szilvia
Mészáros Bernadett

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):

Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész

Huszti Levente:

Ismertette Mészáros Bernadettel a leadott anyaggal kapcsolatos észrevételeit.
A hiteles adatok megszerzése érdekében Mezős Tamás és a Forster Központ is levelet ír a ZSÖK felé.
Nagy Levente ismerteti szóban is az általa írásban megfogalmazott véleményét az anyagrésszel kapcsolatban.

Mészáros Bernadett kéri, hogy egy dokumentumba foglalva kaphassa meg az észrevételeket, mely alapján a kért módosításokat végrehajtja.

Wollák Katalin:

Az anyagrész teljes vizsgálatára tér rá.

- Alkalmazott fogalmak: Annak megírásakor figyelembe ajánlja Pannonhalma, Hollókő által leadott anyagrészt.

- Régészeti szempontok szerint I. és II rész javítva lett.

- Térkép: az érvényes, jelenlegi állapotot tükröző helyrajzi számok szerepelhetnek csak az anyagban.

Mezős Tamás: Az érintett területtel kapcsolatos tulajdoni lapokat kikéri, annak érdekében, hogy a tulajdonviszonyok és helyrajzi számok tekintetében hiteles adatok kerüljenek az anyagba.

Nagy Levente:

A sírkamrák számozását tekintve az egyeztetés még zajlik Tóth Zsolttal. Excell tábla készül az egységes számozással. Tóth Zsolt a következő hétfőre ígérte a kész anyagot.

Mezős Tamás: javasolja, hogy a térképen csak arab szám legyen.

Kálóczi Lola:

Javasolja, hogy a jelenlegi 19 és 20 számú sírkamrák sorszámon ne változtassanak.

Nagy Levente:

Ezt elfogadja, Tóth Zsolttal ez alapján készítik el a végleges változatot. A végleges anyag táblázatba foglalva kerül leadásra az azonosító adatokkal.

Mezős Tamás:

EOV koordinátáknak szerepelniük kell a térképen, az anyag ez alapján lesz véglegesítve

Bíró Szilvia, Kálóczi Lola:

A jelzett módosítások végre lesznek hajtva, táblázatba foglalva kerül a végleges anyagba.

Kálóczi Lola:

Lechner-től kikéri a szükséges adatokat, kéri Wollák Katalint, hogy az adat kikérésben nyújtson segítséget.

Wollák Katalin:

Az attribútumokat csoportosítani kell.

Valamint felhívja a figyelmet arra, hogy már csak 3 hét áll rendelkezésre az anyag véglegesítésére, figyelmeztet a kötbérterhes határidőre.
Jogszabályok és a terület védettségének bemutatása anyagrész még hiányzik.
Mezős Tamást kérdezi a Visy Zsolttal történt egyeztetésről.

Mezős Tamás:

Írásban megküldi az egyeztetés anyagát.
Felek által elfogadott ütemezés:

Április 14. Lechner-ből adatok kikérése

Április 24. 15 óra 5. tájékoztató alkalom a Forster Központban

Április 29. Társadalmi Egyeztetés

Május 3. MAD leadás

Május 7. Forster Központ véleményezi a leadott MAD-ot

Május 13. A vállalkozó a szükséges javításokat végrehajtja a MAD-on.

Készítette:
Üveges Attila
Pécs, 2014. április 30.

EMLÉKEZTETŐ
5. tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. április 15.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Résztvevők:

Koordinátor :	Wollák Katalin, Forster Központ
Szakmai konzulensek:	Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens) Tóth János külső szakértő (facilitátor-konzulens)
Vállalkozó:	***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. –*
	megnevezett kapcsolattartó) **képviseletében:** Üveges Attila

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):
Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész

1. Technikai információk:

A mai napon a Forster Központ által szervezett koordinátori értekezletet követő, rövid megbeszélés témája a határidők pontosítása és a soron következő társadalmi egyeztetések időpontjainak kitűzése.

2. Határidők, időpontok:

Felek megegyeztek abban, hogy a soron következő április 29-i társadalmi egyeztetést nem tartják meg. Helyette május 3. hetében tartják meg a fórumot, melyen a már leadott MAD-ot mutatják be az érintettek számára.

Tóth János javasolja, hogy június végéig mindenképpen tartson vállalkozó még egy egyeztető fórumot, majd a fennmaradó 2 alkalmat augusztusban és szeptemberben tartsa meg.

Vállalkozó ezt reálisnak tartja és elfogadja.

Egyebek:

Wollák Katalin a JPM együttműködésének a hiányát veti fel.

Üveges Attila elmondja, hogy felvették a kapcsolatot a JPM munkatársaival (Tóth Zsolt és Nagy Erzsébet) és Ők ígéretet tettek, hogy észrevételeiket írásban megküldik részükre, mely bekerülhet így a MAD-ba.

Wollák Katalin felajánlja segítségét, amennyiben szükséges.

6. A következő tájékoztató alkalom:

Időpontja: 2014. április 24. 15 óra. Helye: Budapest, Forster Központ

Készítette: Szakács Péter, örökség-menedzser, ZSÖK. 2014. április 17.

EMLÉKEZTETŐ
6. tájékoztató alkalom
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület)
vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. április 25.
Helyszín: Budapest, Forster Központ

Résztvevők:

Szakmai konzulensek: Wollák Katalin koordinátor Forster Központ
Fejérdy Tamás külső szakértő (műemlék-bemutatási és
műemlék-gondozási konzulens)
Nagy Levente Forster Központ (régészeti örökségvédelmi konzulens)
Huszti Levente Turisztikai konzulens

Vállalkozó: ***Bachman Zoltán*** *(Bachmann&Bachmann Építész Iroda Kft. –*
megnevezett kapcsolattartó) **képviseletében:**
Bíró Szilvia régész

Világörökség Gondnokság (Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft):

Üveges Attila világörökségi igazgató
Kálóczi Lola történész
Szakács Péter örökség-menedzser

Wollák Katalin:

Felhívja a figyelmet arra, hogy a késedelmes, az egyeztetés napján történő anyagleadás nem elfogadható, érdemi munka, véleményezés így nem végezhető. Figyelmeztet, hogy a kialakult helyzet magába hordozza annak lehetőségét, hogy nem elfogadható anyag kerül leadásra.
Felhívja a készítők figyelmét, hogy mindössze egy bő hét maradt az anyag elkészítésére, leadás határideje nagyon szoros. Ennek ellenére vannak még olyan fontos anyagrészek, melyeket a koordinátor, konzulensi csoport nem látott, véleményezni nem tudta.

Ezt követően a **Wollák Katali**n koordinátor az eddig beérkezett anyagrészeket véleményezi, felhívja a figyelmet a még fennálló hiányosságokra és szükséges javításokra:

Hiányok:

- Az örökségvédelmi **védettségek** részletes bemutatása (Védettség történetét Bíró Sz. megírja).
- **Helyrajzi számok**: a megküldött anyagban is vannak hiányos részek, azt tisztázni kell.
- Az egyeztetés nyomán **javított térképek**
- Fejérdy Tamás: **Szövegközi, illusztratív képek** is kellenek az anyagban.
- A **turizmusra vonatkozó részeket** Huszti Levente véleményeivel ki kell egészíteni.
- **IV. 6. – 7. fejezet kérdése**. Üveges Attila: A részeket Tóth Zoltán, Mészáros Bernadett készíti el 04.28-ig.
- **V. fejezet**

Pontosítandók:

- **Attribútum fogalmának** meghatározása (figyelemmel **Fejérdy Tamás** véleményére is)
- **I. 12. rész (régészeti fogalmak)**: Nagy Levente az anyagrészt nézze át, a megfogalmazott véleményt Kálóczi Lola Építse be az anyagba
- **a vö. kategórián** - Kulturális kategória – **belüli megnevezés**: épületek csoportja - ez így rendben van, elfogadható **beírandó**
- **a táblázatok vonatkozásában Bíró Szilvia** elmondta, hogy a lelőhely azonosítók bekerültek az anyagba.
- **Területi kiterjedés** kérdése, a megadott adatok nem fedik egymást Üveges Attila: A megváltozott helyrajzi számok miatt, a terület kiterjedése minimális mértékben változott, **ez kerül bele az anyagba**
- A különböző táblázatokban az **üresen maradó helyeken** fel kell tüntetni, hogy ott azért nem szerepel semmi, mert nincs új, releváns adat.
- **Térképes és táblázatos részekben az adatokat összhangba kell hozni**.
- A **térképen koherens jelmagyarázat** kell, a különböző sorszámozások, jelölések pl kérdőjelek tekintetében. **Fejérdy Tamás**: A térképen elsődlegesen a világörökség emlékeket kell egységes színkóddal jelölni. Ne régészeti szempontú térkép készüljön.
  Bíró Szilvia: Tóth Zsolttal egyeztet, a jelölést módosítják.
- Helyi és országos védettségek összefésülése még szükséges.

Ezt követően a Forster Kp képviselői nyugtázták, hogy megérkezett délben a IV.4 rész (**A világörökségi terület megőrzési állapotának elemzése), illetve a** IV.5 rész (veszélyek kérdése), melyek nem kerültek megvitatásra, mert aznap lettek megküldve.

> **Kálócz Lola:** A hatóság által megküldött anyag figyelembevételével készül el az anyagrész.

A felmerült kérdésekkel kapcsolatban, a még nem véleményezett anyagrészeket illetően, az kész anyag leadását tekintve a felek a következő határidőkben állapodnak meg:

2014. április 25. délelőtt a vállalkozó megküldi a Forster Központ részére a MAD IV/1.,2.,3. fejezet javított változatát, melyet a Forster Központ véleményez hétfő 10 óráig

2014. április 28. hétfő estig a vállalkozó megküldi a Forster Központ részére a 6.,7. fejezetet és az V. rész tartalomjegyzékét.

2014. április 29. kedd 10.00 óráig: a konzulensek véleményei alapján a Forster Központ, megküldi az általuk véleményezett fejezeteket.

2014. kedd 29. estig Üveges Attila jelzi a koordinátor felé, hogy szerdán tudnak-e küldeni végleges lektorált anyagot.

Amennyiben szerdán leadásra kerül a véglegesnek szánt anyag, a konzulensek még Május 1 – 2. án küldenek további javaslatokat, melyeket a vállalkozó még beépít a szövegbe.

2014. május 5. hétfő 9.00 óráig a kész anyag leadása a Forster Központban.

2014. május 19-ével kezdődő héten kerülne sor a következő társadalmi egyeztetésre, melynek pontos időpontját a jövő héten rögzítjük.

Készítette: Szakács Péter, 2014.04.25.

Kiegészítette: Wollák Katalin

MEGHÍVÓ

A Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., mint a pécsi világörökségi helyszineket üzemeltető szervezet és a **Bachman&Bachman Kft. - M&M Architektész Mérnöki Iroda Kft. konzorcium** tisztelettel meghívja Önt/Önöket

2014. március 7-én 14.00 – 16.00 óra között

Cella Septichora Látogatóközpontban tartandó

Pécs/Sopianae Ókeresztény Temető kezelési tervének elkészítéshez kapcsolódó társadalmi egyeztetésre

A Magyar Országgyűlés 2011-ben elfogadta a világörökségről szóló törvényt, mely minden magyarországi helyszín esetében kezelési terv megirását teszi kötelezővé.

Fórumunk célja, hogy az idei évben elkészülő kezelési terv elkészítése, a világörökségi védőzóna által érintett állami és önkormányzati szervek, intézmények, egyházak, iskolák, társadalmi és egyéb szervezetek, természetes személyek bevonásával, aktív részvételével történjen. Számunkra fontos, a törvénnyel összhangban a kezelési terv tartalma – a szakmai szempontok mellet - valóban egy széleskörű társadalmi egyeztetésen alapuljon.

Ennek megvalósulása érdekében a megjelenésére feltétlenül számitunk!

Köszönettel:

Mezős Tamás
ügyvezető
M&M Architektész Mérnöki Iroda Kft.

Bachman Zoltán
ügyvezető
Bachman & Bachmann Kft.

Márta István
ügyvezető
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.

ZSOLNAY ÖRÖKSÉGKEZELŐ NONPROFIT KFT.

ZSOLNAY KULTURÁLIS NEGYED

Kadály

VILÁGÖRÖKSÉG PÉCS

KÖZÉPKORI EGYETEM

MŰVÉSZETEK ÉS IRODALOM HÁZA

BOLDOGSÁG HÁZA

PÉCSI GALÉRIA

"Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi helyszínre és védőövezetére vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítése"

Összefoglaló

1972-ben született meg az UNESCO-nak a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló Világörökség Egyezménye, amely globális felelősségvállalást tesz lehetővé földünk egyetemes természeti és kulturális értékeinek megőrzésére, megóvására. A csatlakozással a részes államok elismerik, hogy az országuk területén található, a Világörökség Jegyzékbe felvett helyek - a nemzeti szuverenitás és tulajdonjog megsértése nélkül - a világörökség részét képezik.

Pécs város római kori elődje, Sopianae késő római, ókeresztény északi temetőjének egy része 2000-ben került fel a világörökségi helyszínek közé.

A helyszín hatékony kezelése egy hosszú távú, egy középtávú és egy rövidtávú cselekvési ciklusterven alapszik, melynek célja a pécsi ókeresztény temető emlékeinek védelme, megőrzése és bemutatása.

A 2012 januárja óta hatályos, világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény kezelési terv készítését írja elő a hazai, így a pécsi világörökségi helyszínekre is.

A kezelési terv a világörökségi helyszínek védelmi és kezelési rendszerének egyik eszköze. A magyarországi világörökségi helyszínekre vonatkozó kezelési terv feladata, hogy a hatályos magyar törvényekre, jogszabályokra, önkormányzati rendeletekre támaszkodva az országos, regionális és önkormányzati tervekkel, azok cél és eszközrendszereivel összhangban, valamint az érintettek közös elhatározásával pontosítsa, meghatározza a világörökségi terület kiemelkedő egyetemes értéke megőrzésének, fenntartásának, bemutatásának céljait, stratégiáit és prioritásait, valamint a fenntarthatóságot elősegítő használatának módozatait.

A világörökségi törvény, valamint az annak végrehajtását szabályozó Kormányrendelet alapján a világörökségi helyszínekre elkészítendő kezelési terv, egy három-fázisú rendszer keretében valósul meg. A rendszer első eleme a megalapozó Dokumentáció (MAD), erre épül a kezelési terv (KET), és ezekre a kezelési kézikönyv (KKK).

A megalapozó dokumentáció a kezelési tervhez szükséges leíró, elemző részeket és háttéranyagokat, a kezelési kézikönyv pedig a kezelési tervben foglalt stratégiák és célok elérését szolgáló cselekvési programokat, rövid- és középtávú akcióterveket, a monitoring eszközeit és operatív együttműködési címlistát, valamint a megalapozó dokumentáció naprakészen frissített változatát tartalmazza.

A pécsi világörökségi helyszín esetében a MAD-ot, és a KET-et a Bachman&Bachmann Kft. és az M&M Architektész Mérnöki Iroda Kft. konzorciuma, a kezelési kézikönyvet pedig a világörökség gondnoksága (ZSÖK NKft.) készíti el.

EMLÉKEZTETŐ
1. társadalmi egyeztetés
PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE
világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület) vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére
(Pécs – MAD/KET)
2014. március 7. 14 óra
Helyszín: Pécs, Cella Septichora Látogatóközpont

A részvevők listáját az 1.sz. melléklet tartalmazza.

MÁRTA ISTVÁN, Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. (Továbbiakban ZSÖK) ügyvezetője:

Köszönti a megjelenteket: Wollák Katalin főtanácsost (Forster Központ), Bachman Zoltánt a vállalkozói konzorcium vezetőjét, valamint a résztvevőket. Összegzi a gondnokság, illetve a vállalkozó előtt álló feladatokat, a kezelési terv készítésének folyamatát, mely szem előtt kell, hogy tartsa a védelem, megőrzés, bemutatás hármasságát. Megemlíti, hogy a helyszín felkerült a Hungarikum Listára, évi 40 ezer fő látogatja a pécsi világörökség helyszín elemeit, illetve kiemeli, hogy március 18-tól a Középkori Egyetem épülete is átadásra kerül, mely által újabb jelentős emlék válik látogathatóvá.

ÜVEGES ATTILA, ZSÖK világörökség igazgató:

Köszönti a megjelenteket. Ismerteti a meghívottakkal a társadalmi egyeztetés, indító fórum célját, felvázolja a programpontokat, előadókat bemutatja. Kiemeli, hogy az egyeztetés végén kérdések felvetésére, lesz lehetőség.
Felkéri Wollák Katalin főtanácsost, mint a kezelési tervkészítés folyamatának koordinátorát, előadásának megtartására.

WOLLÁK KATALIN, főtanácsos, Forster Központ:

Bevezetésként vázolta a Forster Központ, mint megbízó szerepét, bemutatta a Központ részéről létrehozott minőség-biztosító csapat tagjait – utalva pécsi kötődésükre, majd ismertette MAD és a KET elkészítésének folyamatát, a különböző határidőkkel, fázisokkal.
A teljes előadás anyaga: melléklet szerint (2. sz. melléklet)

BACHMAN ZOLTÁN, a vállalkozói konzorcium vezetője:

Bevezetőjében említi, hogy „Katalin elmondta a lényeget” a folyamattal, előttünk álló feladatokkal kapcsolatban.
Ezt követően az ókeresztény emlékek bemutatásának kezdeti időszakára emlékszik vissza: 1975-ben az Ókeresztény Mauzóleum feltárása, mely kutatást Fülep Ferenc vezetett, majd az emlékek jelentőségénél fogva informális szakmai csoport alakult: Fülep Ferenc, Mendele Ferenc, illetve keresztény emlékek lévén Cserháti József is

bekapcsolódott a „háttérben”. A kezdeti időszakhoz képest, talán „nem is olyan nagy feladat” előtt állunk, a határidők figyelembevételével is.
Napjainkra egy fiatal generáció az mely a világörökséggel foglalkozik, gondozza azt, illetve a PTE FEEK-en új szak létesül örökségvédelem területén.
Bachamn Zoltán úgy gondolja stabil talaj áll a vállalkozói csoport alatt, és emellett a megbízó bizalmát is élvezi. A közbeszerzési eljárás során egy konzorcium állt össze: építészek, műemlékvédelmi szakember, régész részvételével. Jelen helyzetben a csoport egy komoly, fontos programot hajt végre, mely mindenképpen „európai értékrendet” képvisel.
A csoport célja, koncepciója, hogy a „köz”-ért dolgozzon.
Majd előadásának végén a helyszín, védőzóna további értékeit, Pécs városának egyediségét említi: A történeti korok egymásra rétegződése, a zöld területek összessége nyomán: „Nincs még egy ilyen város”.
Felveti a korok összekötését a látogató számára, mely akár építészeti szempontból is megoldható: Cella Septichora; Dóm múzeum; Középkori Egyetem útvonalon: „Különlegesség születhetne”
Mindemellett kiemeli, hogy az épített örökségen felül a PTE szellemi kapacitása is hátteret biztosít, mely által az elkészülő KET egy egyetemi lefedettséget is élvezhet.
Összegzésként elmondta, hogy a MAD és KET készítése során csak az idő lehet ellenfél.

MEZŐS TAMÁS konzorcium tag:

Köszönti a megjelenteket, késését indokolja.
Bevezetésként pécsi kötődését említi.
Majd kiemeli a pécsi helyszín kapcsán a különböző korok valamint a modern építészet harmóniájának meglétét. Véleménye szerint ez csakis olyan helyen valósulhat meg, ahol városát, múltját szerető polgárság él. Pécs esetében ez érvényes, mely alapot ad a jövő felvázolására, annak érdekében, hogy az említett egység, harmónia fent maradhasson.
Évezredeket átölelő história: A római birodalom területéről, ilyen hét karéjos épület máshonnan nem ismert. A tényt tudatosítani kell. Kötelesség másokkal is tudatni ezt.
A feladat az, hogy megismerhető, megtanulható legyen a fent említett egyediség.
Kiemeli a gondoskodás fontosságát: értékek fölmérése, feltételek megteremtése a fennmaradáshoz.
A KET megfogalmazása során fontos, hogy a tudományos ismeretek is elérhetővé váljanak. Ne csak élvezzék a létrejött terek nagyszerűségét, hanem tudatosan érdeklődő emberként képes legyen ezt értelmezni is.
A különböző munkarészek után következik a valódi nagy munka: A gyümölcs beérése. A közönség számára való átadás.
Kitér a Középkori Egyetem unikális jellegére is: Különleges történelmi szál fűzi össze, mely szálakat elszakítani nem szabad.
Fontosnak tartja a helyi közösség erejét az elvégzendő munka kapcsán, nem az individum, a szakma és a város tudja majd megvalósítani, hanem mindenki, aki felelősséget érez.
A munka valójába nem elkezdődik, hanem folytatódik.
„Kincs ami Pécsé, Magyarországé, Európáé, mindenkié”

ÜVEGES ATTILA, ZSÖK világörökség igazgató:

A Középkori Egyetem kapcsán megemlíti az MNV Zrt, Csepregi István érdemit, hiszem március 18-tól látogatható lesz az épület.
Majd áttér a világörökség helyszín intézményi hátterére, a listára való felkerüléstől napjainkig:
Pécs/Sopianae Örökség Kht. megalapítása 2002-ben, majd a ZSÖK rendszerébe történő beolvadás 2011-ben. A 2013-évtől pedig a ZSÖK látja el a világörökség gondnokság feladatait.
A MAD és KET készítését a gondnoksággal együttműködve a vállalkozó végzi el.
Végül elmondja, hogy a különböző határidők miatt, rövid idő állt rendelkezésre a szerződéskötést követően a jelen társadalmi egyeztetés megszervezésére, de fontos, hogy a tulajdonosok, szakmai és civil oldal egyaránt képviselteti magát az eseményen.

TÓTH JÁNOS facilitátor:

A megjelentek köszöntését követően elmondja: Társadalmi egyeztetésekre szükség van a folyamat során, hiszen egy közös kincs ez. Olyan terv legyen, mely nem a fióknak készül. A MAD és KET keretet ad, összefog, egy irányba terel. Mindenki magáénak érezze az elkészült anyagot.
Kéri a résztvevőket, hogy támogassák a közös munkát, annak érdekében, hogy a világörökség még szervesebb része legyen Pécsnek. Éppen ezért kéri a megjelenteket, hogy éljenek ezzel a lehetőséggel!
Vázolja a társadalmi egyeztetések jövőbeni ütemezését:
Az első alkalom ünnepélyes, a továbbiak kisebb csoportokban, az egyes szakmai feladatok mentén interaktiv módon zajlanak majd. Összesen hat társadalmi egyeztetés lesz. A következő alkalom március 26-án lesz, meghívókat küldik majd a szervezők.
Ezt követően felvázolja a program utolsó pontját: Üveges Attila vita indítóját követően interaktív szakasz következik, kéri, hogy kérdéseket tegyenek fel, formáljanak véleményt a megjelentek.

ÜVEGES ATTILA, ZSÖK világörökség igazgató:

Február 20-a, a szerződéskötés óta eltelt időszak tapasztalatait, problémáit említi:
A jelen időpontig, mély szakmai vita még nem bontakozott ki. Fontos az érintettek tájékoztatása, annak érdekében, hogy szakmai viták lehessenek. Elmondja: 2000-ben már készült egy előzetes kezelési terv.
Majd a következő kérdéseket, problémákat veti fel:

- Lehatárolás, megváltozott helyrajzi számok problémája
- 2005-2006-ban feltárt új emlékek, illetve a védőzónán kívül eső emlékek kérdése
- Tulajdonjogi viszonyok
- Feltárt, dokumentált a listán szereplő, de nem látogatható emlékek

Hozzáteszi még: Az elkészülő kézikönyv egy akciótervet tartalmaz majd, a felvetett kérdések kapcsán is.

A készülő MAD és KET készítése során kapcsolattartó személyként Szakács Péter örökség menedzsert jelöli ki, aki a felmerülő kéréseket, kérdéseket, továbbítja, a társadalmi egyeztetésekről tájékoztat.
Végül visszaadja a szót Tóth Jánosnak a beszélgetés moderálására.

Hozzászólások:

Tóth Zoltán:
Saját szakterületén, szakmai részeknél terület, településrendezés kérdéseivel, térségi összefüggésekkel kapcsolatban, szívesen reagál.

Kukai Tibor:
Projektmenedzserként jelenleg is uniós projektekben dolgozik. A pécsi beruházással kapcsolatban elmondja: amit akkoriban megcsináltak, azt napjainkban oly módon már nem lehetne. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kezeléshez, fenntartáshoz sok pénz szükséges:
A légtechnikának, tartószerkezeteknek stb. szabványban lefektetett élettartama van.
Véleménye szerint, egyes légtechnikai berendezések cseréje már most is aktuális. A különböző lejárati időpontokban az üzemeltetőnek költségekkel kell számolnia. Tartószerkezeti elemek 50 éves időtartama alatt is csökken a terhelhetőség. Ezek alapján összegzi: komoly ráfordítások lesznek a jövőben.

Wollák Katalin:
Elmondja a KET nem hét évre szól (hét év után kell felülvizsgálni), hosszú távú koncepciót tartalmaz, irányelveket fogalmaz meg, akár évtizedekre meghatározza azokat.

Mezős Tamás:
A világörökség törvény általa kormányzat is felelősséget vállal, a fenntartáshoz is hozzájárul.

Klaniczay Péter:
Az ICOMOS nagyra tartja az elért eredményeket, támogatást nyújt. Majd elmondja, hogy a február eleji elnökségi ülésen ajánlásokat fogalmaztak meg, a KET-tel kapcsolatban.
Az ICOMOS a megfogalmazott ajánlásokat a ZSÖK vezetője részére megküldte, hangsúlyosan kéri, hogy az elkészülő megalapozó dokumentáció, kezelési terv tartalmazza az általuk megfogalmazott ajánlásokat. Az ajánlások közül jelen emlékeztetőben kiemelendő:

- a világörökség helyszín térkapcsolatai
- a helyszínek megközelíthetőségének kérdése
- római kor térszint rekonstruálása, jelölése a bemutatótérben

Az ajánlásokat, teljes anyagot melléklet tartalmazza. (3.sz. melléklet)

Kovács Katalin
Pécs MJV Polgármesteri Hivatal képviseletében a beruházás, többszöri átadás problémáját eleveníti fel, pl 4 alkalommal volt átadás. Majd rátér a turisztikai szempontokra:
Márta István bevezetőjében 40 ezer látogatót említett. Csökkenő tendenciát említ: tíz éve 300 ezer, 2013-ban 210 ezer vendégéjszaka. Hozzáteszi: Miskolcon több volt a vendégéjszakák száma. Világtendencia ez, a fürdőhelyek számolhatnak visszatérő vendégekkel leginkább.
A világörökség emlékekkel általában egy alkalommal nézik meg az emberek, illetve csak barátokkal vendégekkel térnek csak vissza. Ezért új és új attrakció kell, mely igen nagy küzdelmet jelent. Fontos, hogy olyan attrakciók legyenek ahova akár kettő, három alkalommal is visszatérnek a helyiek is. Végül személyes tapasztalatát osztja meg: Nyugat – Magyarországról érkező vendégei számára elementáris élményt nyújtott a pécsi világörökség helyszín.

Bachman Zoltán:
Egyetért Kovács Katalinnal. Majd Pannonhalmát említi példaként, ahol a kulturális örökséget jól hasznosítják, üzleti lehetőséget látnak benne.
Pannonhalma Pécs összehasonlításban: Más súlypontokat, irányvonalat határoztak meg.
Véleménye szerint óriási lehetőség van az egyházi turizmusban, mert érzelmi tényezők is hatnak. A sétatéri Kioszk példáját említi még: miért nincs a város tulajdonában?

Mezős Tamás:
Közösség fontosságának említése: Pannonhalmán a fejlesztés szelleme a fiatalok közössége által is jelentős. Pécs esetében a történeti kontinuitás ugyanúgy megvan, de fontos, hogy a közösség tagjai egymással és ne egymás ellen dolgozzanak.

Tóth János facilitátor:

A további egyeztetéseken lesz még alkalom a felvetett témák további átbeszélésére. Megköszöni a megjelenteknek a részvételt, majd kávéra, üdítőre invitál mindenkit.

Készítette: Szakács Péter, 2014. március 19.
Kiegészítette: Wollák Katalin

1.sz. melléklet

Meghívást kapott:

Tulajdonosok, vagyonkezelők	**Protokoll**	
Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.	Csepregi István	műszaki menedzser
PMJV Önkormányzata	Páva Zsolt	polgármester
	Nagy Csaba	alpolgármester
	Csizi Péter	alpolgármester
	Csaba Ders	főépítész
Pécs Holding Zrt.	Barna Béla	ügyvezető
BIOKOM Kft.	Kiss Tibor	ügyvezető
	Simon István	főosztályvezető
Pécsi Egyházmegye	Udvardy György	megyés püspök
	Dohóczki Péter	gazd.igazgató
	Puppi Natasa	főépítész
Szakhatóságok		
Janus Pannonius Múzeum	W. Müller Judit	mb. igazgató
	Nagy Erzsébet	régészeti osztályvezető
	Gábor Olivér	régész
	Tóth Zsolt	régész
Baranya Megyei Kormányhivatal Pécsi Járási Hivatal Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala	Légrádi Henriett	
	Pozsárkó Csaba	
Vállalkozások		
Irány Pécs Kft.	Fodor József	ügyvezető
	Vágvölgyi Réka	projektmenedzser
Pezsgőház Kft.	Faragó István	
	Nagy Katalin	
Pécsi Tudományegyetem		
PTE Régészeti Tanszék	Visy Zsolt	
PTE FEEK Tanszék	Nemeskéri Zsolt	
	Huszár Zoltán	
Lakosság		
Apáca u. 14. Társasház lakói		
Sajtó képviselői		
MR	Gungl László	
Pécsiújság.hu	Pauska Zsolt	ügyvezető
Civil Szervezetek		
Civil Közösségek Háza	Vincze Csilla	ügyvezető
Sarkadi Eszter		
Pinczehelyi Sándor		

Kisebbségi Önkormányzatok

Pécs M. J. V. Roma Önkormányzata	Mesztenyei Józsefné	elnök
Pécsi Bolgár Önkormányzat	Bonev Jordán	elnök
Pécsi Görög Önkormányzat	Georgiou Grigorisz	elnök
Pécsi Horvát Önkormányzat	Hepp Mihály	elnök
Pécsi Lengyel Önkormányzat	Zemplényi Mária Jolanta	elnök
Pécsi Német Önkormányzat	Dr Frank Gábor	elnök
Pécsi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat	Csehily József Joszifovics	elnök
Pécsi Szerb Önkormányzat	Gorjánác Radován	elnök
Pécsi Ukrán Nemzetiségi Önkormányzat	Dr. Petrov Anatolij	elnök
Pécsi Örmény Önkormányzat	Angi József	elnök

Megjelentek:

	NÉV	SZERVEZET
1.	Nagy Levente	Forster Központ
1.	Bachman Zoltán	B&B Építész Iroda Kft
2.	Wollák Katalin	Forster Központ
3.	Tóth János	Forster Központ
4.	Vörös Gábor	ZSÖK
5.	Pozsárkó Csaba	Örökségvédelmi Hivatal
6.	Klaniczay Péter	ICOMOS Nemzeti Biz.
7.	W.Müller Judit	Janus Pannonius Múzeum
8.	Bede Sándor	Pannon TV
9.	Szabó Éva	PTE-PMMIK
10.	Csepregi István	MNV Zrt
11.	Vincze Csilla	Civil Közösségek Háza
12.	Huszti Levente	Forster Központ
13.	Ujvári Jenő	
14.	Zádori Iván	PTE-FEEK
15.	Kovács Katalin	Pécs Önkormányzat
16.	Gábor Olivér	Janus Pannonius Múzeum
17.	Pinczehelyi Sándor	
18.	Mészáros Bernadett	PTE-PMMIK
19.	Nagy Erzsébet	Janus Pannonius Múzeum
20.	Gungl László	Magyar Rádió
21.	Tóth Zoltán	PTE
22.	Sarkadi Eszter	
23.	Vágvölgyi Réka	Iránypécs
24.	Márta István	ZSÖK
25.	Üveges Attila	ZSÖK
26.	Kálóczi Lola	ZSÖK
27.	Szakács Péter	ZSÖK
28.	Tóth László	ZSÖK
29.	Mezős Tamás	M&M Architektész mérnöki iroda Kft.
30.	dr Kukai Tibor	PTE-PMMIK
31.	Szalai Kornélia	újságíró
32.	Szabó Tibor	ZSÖK

"Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi helyszínre és védőövezetére vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítése"

I. Társadalmi egyeztetés

JELENLÉTI ÍV

	NÉV	SZERVEZET	ELÉRHETŐSÉG	ALÁÍRÁS
1.	NAGY LEVENTE	FORSTER KP.	levente.nagy@forsterkozpont.hu	Nagy Levente
2.	ZACHMAN ZOLTÁN			
3.	WOLLÁK KATALIN	FORSTER KP.		
4.	TÓTH JÁNOS	-11-		
5.	VÖRÖS GÁBOR	ZBÖK	jurta@t-online.hu	
6.	POZSÁRKÓ CSABA	CÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL	pozsarko.csaba@bamkh.gov.hu	
7.	KLANICZAY PÉTER	ICOMOS NEMZETI BIZ.	klaniczayp@freemail.hu	
8.	W. MÜLLER JUDIT	JANUS PANNONIUS MÚZEUM	wmuller.judit@gmail.com	
9.	BEDE SÁNDOR	PANNON TV	info@pannontv.eu	Bede Sándor
10.	KALMÁN ZSOLT	PÉCSI ÖNK.	kalman.zsolt@ph.pecs.hu	
11.	SZABÓ ÉVA	PTE PMMIK	szaboe@pmmik.pte.hu	

12.				
	NÉV	**SZERVEZET**	**ELÉRHETŐSÉG**	**ALÁÍRÁS**
13.	CSEPREGI ISTVÁN	MNV ZRT.	csepregistvan@mnv.hu	
14.	VINCZE CSILLA	CIVIL KÖZ. HÁZA	csilla.vincze@ckh.hu	
15.	HUSZTI LEVENTE	FORSTER KP.	levente.husztl@gmail.com	
16.	ÚJVÁRI JENŐ			
17.	ZÁDORI IVÁN	PTE	zadori.ivan@pecs.pte.hu	
18.	KOVÁCS KATALIN	PÉCSI ÖNK.	ispracover@pecs.hu	
19.	GÁBOR OLIVÉR			
20.	PINCZEHELYI SÁNDOR		pincze@tonline.hu	
21.	MÉSZÁROS BERNADETT	PTE – PMMIK	m.bernadett@pmmik.pte.hu	
22.	NAGY ERZSÉBET	JANUS P. MÚZ.	nagy.erzsebet.g@gmail.com	
23.	GUNGL LÁSZLÓ	MR – magyar rádió	drgtt@life.com	
24.	TÓTH ZOLTÁN	PTE	t.zoterv@dravanet.hu	
25.	SARKADI ESZTER	IRÁ		
26.	VÁGVÖLGYI ZÉKA	IRÁNY PÉCS	vagvolgyi@iranypecs.hu	
27.	ÜVEGES ATTILA	ZSÖK	uveges.attila@zsn.hu	

28.	KÁLÓCZI LOLA	ZSÖK		
29.	SZAKÁCS PÉTER	ZSÖK		
	NÉV	**SZERVEZET**	**ELÉRHETŐSÉG**	**ALÁÍRÁS**
30.	TÓTH LÁSZLÓ	ZSÖK		
31.	MEZŐS TAMÁS			
32.	dr. Kuzsai Tibor	PTE-PMMIK	kuzsai@pmmik.pte.hu	
33.	Szalai Kornélia	újságíró	szalainelli@gmail.com	
34.	Szabó Tibor	ZSÖK	SZABOTIBOR@GMAIL.COM	Szabó Tibor
35.				
36.				
37.				
38.				
39.				
40.				

300

Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

Világörökség Egyezmény

FORSTER KÖZPONT

Pécs/Sopianae ókeresztény temetője

A világörökségi terület kezelési tervkészítési folyamata

2014. március 7.
Pécs
Cella Septichora Látogatóközpont
Első társadalmi egyeztetés

Wollák Katalin vezető főtanácsos / koordinátor
Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ
Világörökségi és Nemzetközi Főosztály

2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről

8. § (1) A világörökségi helyszínek által hordozott kiemelkedő egyetemes érték ..megőrzése, és a fennmaradást nem veszélyeztető hasznosíthatósága érdekében ..a világörökségi területek .. világörökségi kezelési tervét a Kormány rendeletben hirdeti ki.

A törvény 11 pontban sorolja fel, hogy mire kell a kezelési tervek kiterjedni, milyen szempontok figyelembe vételével készül

315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről

- A Kormányrendelet tér ki a kezelési terv készítésének elemeire, a tervkészítés folyamatára.
- A folyamat első eleme az un. megalapozó dokumentáció (MAD), melyet a kezelési terv készítőjének a megrendeléstől számított 90 napon belül kell elkészíteni és megküldeni a kultúráért felelős miniszter részére.
- A miniszter a MAD-dal és a kezelési tervvel kapcsolatos feladatainak ellátására a Forster Központot jelölte ki.
- A miniszter a MAD (illetve a kezelésit terv / KET) véleményezésénél kikéri a hazai világörökségi testület UNESCO MNB VöSzB állásfoglalását.
- A kezelési terv készítője a miniszter véleményének figyelembevételével módosított megalapozó dokumentációt, és az annak alapján kidolgozott kezelési terv tervezetét a miniszter véleményének kézhezvételét követő 90 napon belül elkészíti.
- Az elfogadott kezelési terv Kormányrendeletben kerül kihirdetésre

A Világörökség Listán szereplő magyar helyszínek (8)

Kulturális

- Budapest - a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út (K) (1987 + 2002)
- Hollókő ófalu és környezete (K) (1987)
- Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (K) (1996)
- Hortobágyi Nemzeti Park - a Puszta (K-kultúrtáj) (1999)
- **Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője (K) (2000)**
- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (K-kultúrtáj) (2001)
- Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj (K-kultúrtáj) (2002)

Természeti

Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (T) (1995)

„Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi helyszínre és védőövezetére vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítése"

Közbeszerzési Értesítő száma:	2013/112
Beszerzés tárgya:	Szolgáltatásmegrendelés
Hirdetmény típusa:	Ajánlati felhívás/EU/2011.08.19. EUHL
Eljárás fajtája:	Nyílt
Közzététel dátuma:	2013.09.23.
Iktatószám:	16128/2013
CPV Kód:	71311000-1;71240000-2;71241000-9
Ajánlatkérő:	Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ
Teljesítés helye:	Magyarország
Ajánlattételi/részvételi jelentkezési határidő:	2013.11.07.
Nyertes ajánlattevő:	
Ajánlatkérő típusa:	Nemzeti vagy szövetségi iroda/hivatal
Ajánlatkérő fő tevényeségi köre:	Szabadidő, kultúra és vallás

EURÓPAI UNIÓ
Az Európai Unió Hivatalos Lapjának Kiegészítő Kiadványa 2, rue Mercier, 2985 Luxembourg, Luxemburg Fax: +352 29 29 42 670

A közbeszerzési kiírásra 1 pályázat érkezett.

Ennek elbírálása után jött létre a vállalkozási szerződés a világörökségi terület) vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére

a **Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási És Szolgáltatási Központ** mint megrendelő, székhely: 1014 Budapest, Táncsics m. u. 1., képviselő: Cselovszki Zoltán elnök
és
Bachman & bachmann építész iroda kft (konzorcium vezető) képviselő: Prof. Dr. Bachman Zoltán DLA valamint a **M & M Architektész Mérnöki Iroda Kft** (konzorciumi tag) képviselő: Prof. Dr. Mezős Tamás CSc,DLA,PhD mint vállalkozó között

A szerződéskötés ideje: 2013 február 20-a volt.

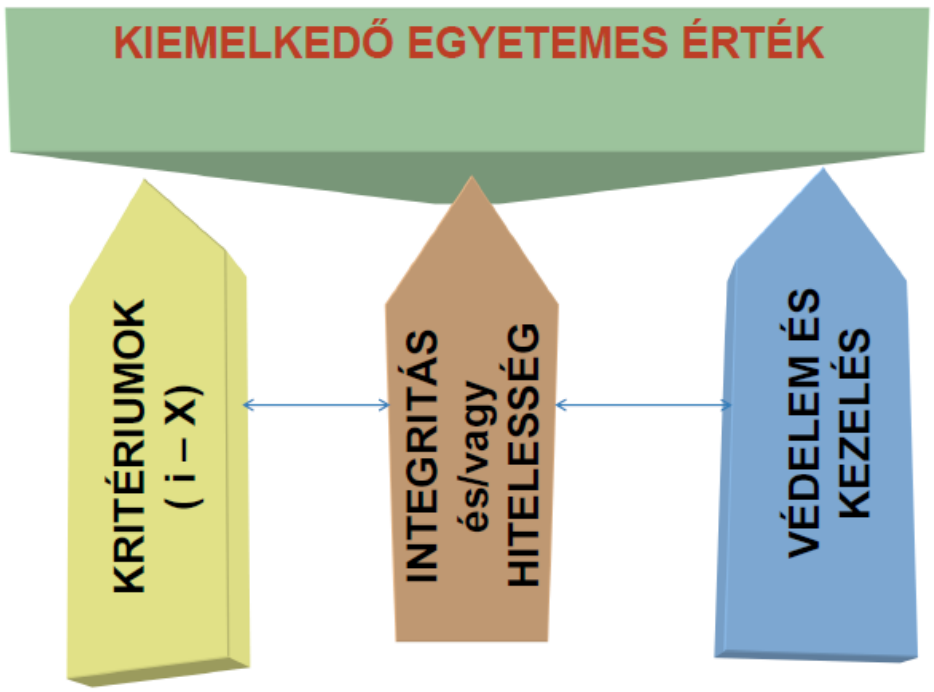

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője

Kiemelkedő Egyetemes Értékének Visszamenőleges Meghatározása

Részes Állam: ***Magyarország***
Ref: ***853rev***
Felvétel dátuma: ***2000***

Rövid leírás

A Kr. u. 4. században festett sírkamrák figyelemre méltó sorozata készült el a Római Birodalom Pannónia provinciájának városában, *Sopianae*-ban, melynek romjai a föld alatt fennmaradtak és a mai Pécs város területén belül helyezkednek el, Dél-Magyarországon. Az egykori Sopianae temetőjének területén feltárt sírkamrák, kápolnák és mauzóleum olyan együttest alkotnak, amely egy hosszú távon hatással bíró ókori kultúra és civilizáció tanúja. Ez az északi és nyugati római provinciák strukturális típusú temetkezési műemlékei közül a leggazdagabb gyűjtemény, amely számos kulturális forrást rejt magában. Strukturálisan és építészetileg is jelentős emlékekről van szó, mivel a talaj fölött épültek és sírkamraként, illetve síremlékként is szolgáltak. Művészi értelemben is jelentősek gazdagon díszített, kiváló színvonalú falfestményeik miatt, amelyek keresztény témájú jeleneteket ábrázolnak.

A római temetőt kétszáz évvel ezelőtt kezdődött régészeti ásatások során találták meg. A későbbi ásatások során bebizonyosodott, hogy az ókeresztény műemlékegyüttes kiemelkedő jelentőségű bizonyítéka annak a történeti folytonosságnak, amely négy viharos évszázadon keresztül ívelt a Római Birodalom 4. századi hanyatlásától a Frank Birodalom 8. századi fénykoráig. A világörökségi helyszín tizenhat építményből áll, azonban a temetőben a fő műemlék körül még több mint ötszáz szerényebb sír is található.

A világörökségi helyszín jelentősége háromszoros: egyrészt strukturális és építészeti változatosság jellemzi, mivel különböző formájú és típusú, egymás fölött több szinten elhelyezett sírkamrák és mauzóleumok sora alkotja, harmadrészt művészeti változatosság jellemzi, hiszen a falakat gazdagon díszítik keresztény témájú, kiemelkedő minőségű festmények.

(iii) kritérium
Sopianae temetőjének sírkamrái és a mauzóleumai kiemelkedő bizonyítékai a késő Római Birodalom keresztény közösségei hitének és erejének.

(iv) kritérium
Az északi és nyugati római provinciák egyedülálló kora-keresztény temetkezési művészetét és építészetét kiemelkedően jól és teljes körűen mutatja be *Sopianae* temetője Pécsett.

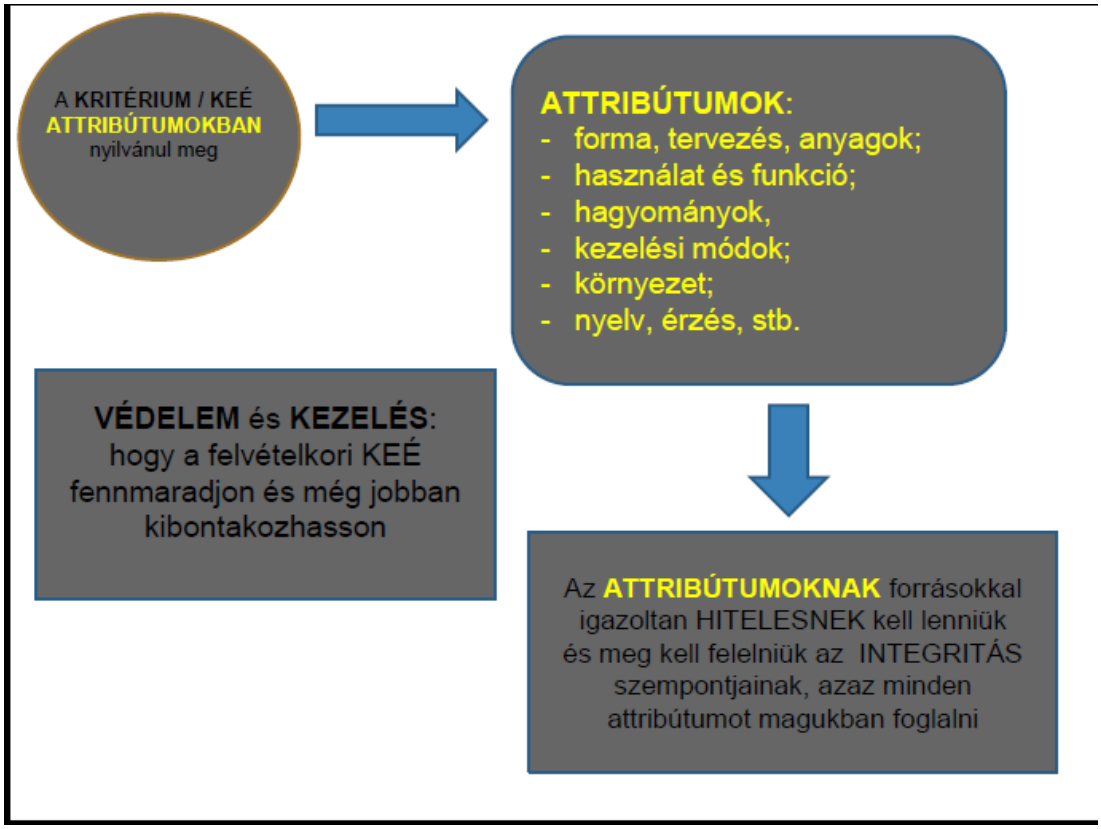

Elvárások

A kezelési terv legyen

integrált, minden szempontra kiterjedő ← *1. kultúráért felelős miniszter / Forster Központ (Vö Titkárság)*

pragmatikus, lényegre törő, koherens egyszerűen továbbfejleszthető ← *2. hatóságok és a gondnokság*

felhasználóbarát, közérthető szerethető, vállalható, kommunikálható ← *3. állami és önkormányzati szervek, egyházak, társadalmi és egyéb szervezetek, természetes személyek*

megfeleljen a felhasználónként eltérő elvárásoknak

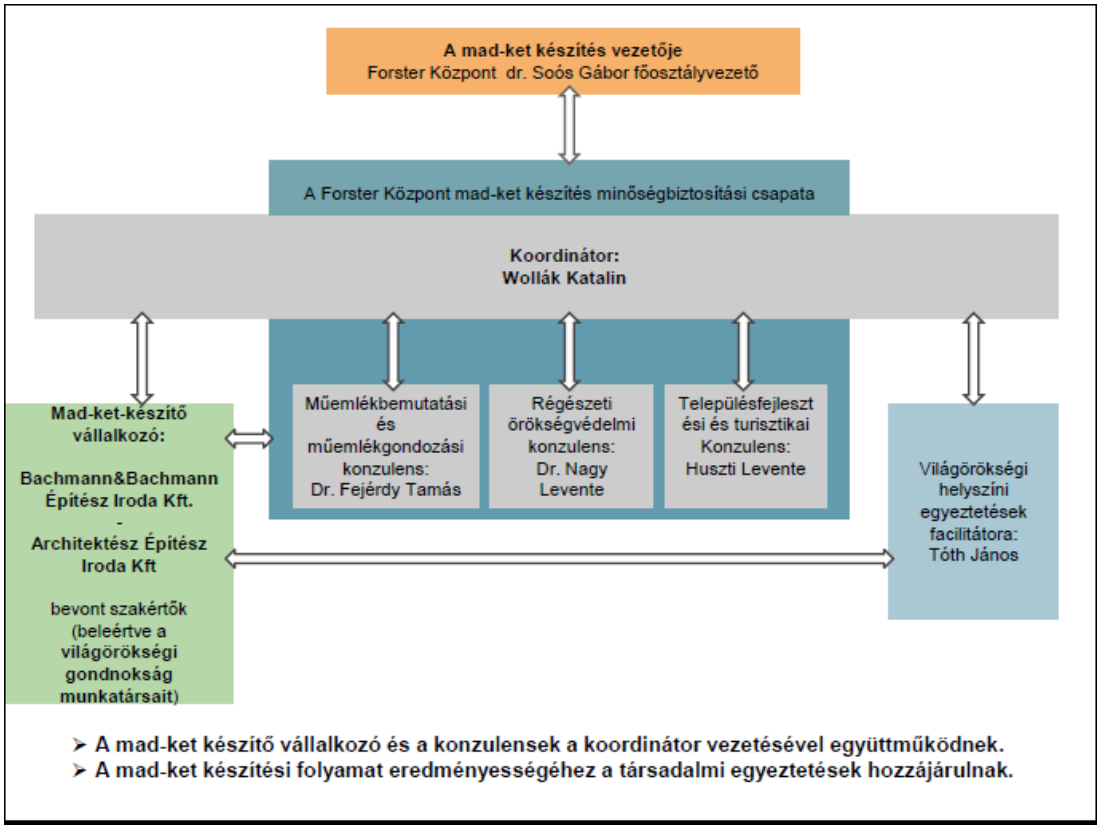

A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény által előírt

KEZELÉSI TERV ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK MENETRENDJE

(a 315/2011. Kormányrendelet szerint)

A kezelési terv elkészítése: ≈ 330 nap; Kormányrendeletben történő kihirdetése: ≈ 420 nap

0. nap	A kezelési terv készítőjének (KTK) megbízása	
90. nap	**Megalapozó dokumentáció (MAD) elkészül**	
105. nap	Miniszteri (Világörökség Szakbizottság) vélemény a MAD-ról	
195. nap	**A módosított megalapozó dokumentáció és a kezelési terv tervezete elkészül**	
	A kezelési Terv nyilvános	
	Közigazgatási egyeztetés ↓	Társadalmi egyeztetés ↓
210. napig	A kezelési terv tervezetének írásos véleményezése (önkormányzatok, államigazgatási szervek, szakig. szervek, gondnokság)	Véleménynyilvánítás (tulajdonosok, egyházi, társadalmi és egyéb szervezetek)
225. napig	*„Közigazgatási" (egyeztető) tárgyalás* a kezelési terv tervezetéről (önkormányzatok, államigazgatási szervek, szakig. szervek, gondnokság)	*Társadalmi egyeztető tárgyalás* a kezelési terv tervezetéről (tulajdonosok, egyházi, társadalmi és egyéb szervezetek)
240. nap	A Miniszter dönt a fennmaradt vitás kérdésekről ↓	A Miniszter a KTK részére javasolja az egyeztető tárgyaláson elhangzottak figyelembe vételét

255. nap	**A módosított kezelési terv tervezet elkészül**	
270. nap	**A Világörökség Szakbizottság véleménye a kezelési terv tervezetéről:** módosítás kell / elfogadja **Ennek alapján a Miniszter dönt:**	
300. nap	↓ **A Miniszter módosítási javaslata**	↓ **Módosítás nem szükséges**
330. nap	↓ **Az újramódosított kezelési terv tervezet elkészül**	
	↓ **A Miniszter a Kormány elé terjeszti a kezelési tervet**	
420. nap	↓ **A kezelési terv kormányrendeletben kihirdetésre kerül**	

A KEZELÉSI TERV ELEMEI
MEGALAPOZÓ DOKUMENTÁCIÓ (MAD)
Adatok összesítése
Elemzés
Értékelés
Állam
Jelenlegi állapot
KEZELÉSI TERV
Normatív tartalom KEÉ alapján
Állam - helyi szereplőkkel egyeztetve
Célok
KEZELÉSI KÉZIKÖNYV
Operatív végrehajtás
Helyszín kezelője
Eszközök
7 évente felülvizsgálat

A KEZELÉSI TERV ELEMEI
MEGALAPOZÓ DOKUMENTÁCIÓ (MAD)
I. Bevezető
II. Azonosító adatok
III. Leíró rész
IV. Elemző rész
V. Háttéranyagok és előzmények
KEZELÉSI TERV
I. Azonosító adatok
II. A KEÉ összegzése
III. A KEÉ megőrzésének, fenntartásának és bemutatásának céljai és stratégiái
IV. Kezelési módok, korlátozások, tilalmak részletes leírása
V. Társadalmi-szakmai részvétel a kezeléssel kapcsolatos döntéshozatalban
VI. Finanszírozás
VII. Monitoring
KEZELÉSI KÉZIKÖNYV
I. A megalapozó dok. naprakészen frissítve
II. A kezelési tervben foglalt stratégiák és célok elérését szolgáló cselekvési programok, rövid- és középtávú akciótervek
III. A kezelési terv szerinti folyamatos követő-figyelés (monitoring) eszközei
IV. Operatív együttműködési címlista

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES
CONSEIL INTERNATIONAL DES MONUMENTS ET DES SITES
MŰEMLÉKEK ÉS TÖRTÉNETI EGYÜTTESEK NEMZETKÖZI TANÁCSA

ICOMOS

HUNGARIAN NATIONAL COMMITTEE
COMITÉ NATIONAL HONGROIS
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁG

Márta István ügyvezető úr részére

Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.
7630 PÉCS
Zsolnay V. u. 37

Tisztelt Márta úr,

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület elnöksége 2014. február 5-én tartott elnökségi ülésén Visy Zsolt alelnök felterjesztése és észrevétele alapján foglalkozott a pécsi sírkamrák helyzetével, tekintetbe véve az adott helyszínre készülő világörökségi kezelési terv adta időszerűséget. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság szerint indokolt és elengedhetetlenül szükséges a mellékelt anyagban szereplő megállapítások és javaslatok figyelembevétele, mert azok az egész együttes integritása és világörökségi értékei megőrzése és bemutatása szempontjából jelentősek. Az egykori tér-kapcsolatok, a sírkamrák megközelítése, valamint az eredeti térszinthez való viszonyok és a tömegforma hiteles érzékeltetését szolgáló javaslatokat az ICOMOS megalapozottnak tartja, és támogatja, hogy a felterjesztésben foglaltak régész - építész együttműködés keretében – a helyszínkezelés folyamatába illeszkedően, de lehetőleg minél előbb – megvalósuljanak.

Budapest, 2014-02-10

ICOMOS
Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület
1014 Budapest I. Táncsics M. u. 1.
Adószám: 18088897-1-41
Számlaszám: 11705008-20095785

Dr. Nagy Gergely
elnök
ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság

melléklet:
Javaslatok a pécsi ókeresztény temető műemléki együttesének továbbfejlesztésére

c/c
Világörökségi Titkárság, dr. Soós Gábor úr

1535 BUDAPEST, PF. 721.
HUNGARY
SECRETARIAT: Tel.: +36-1-2254965 – Tel.+Fax: +36-1-2254966
e-mail: secretariat@icomos.hu

Javaslatok a pécsi ókeresztény temető műemléki együttesének továbbfejlesztésére

Visy Zsolt

Pécs, 2011.06.10.

Sopianae ókeresztény temetőjében a cella septichora és a környékén lévő egyéb emlékek maradványainak 2005-2006-ban végzett feltárását (01) a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérése alapján én vezettem, a műemléki bemutatásra 2006-ban készített tervezetemet és javaslataimat az érintett szakmai szervezetek és a műemléki tanács elfogadták. A kivitelezés során azonban bizonyos pénzügyi és műszaki nehézségek miatt ezt nem sikerült teljesen megvalósítani. Az elmaradt munkák és hiányosságok több csoportra oszthatók: konzerválási és műemléki munka elmaradása, helyenként nem a műemléki követelményeknek megfelelően végzett munka, a bemutatási és információs terv hiányos megvalósulása. Ezek elvégzése nagyban növelné az értékes régészeti emlékek hitelességét, teljesebb, a műemléki elvárásoknak jobban megfelelő és a jelenleginél sokrétűbb, részletesebb és didaktikusabb bemutatását.

Ennek érdekében javaslom az alább pontokba foglalt és tájékoztató költségbecsléssel ellátott program elfogadását és megvalósítását. A várható költségek előzetes becslését részben Dr. Bachman Zoltán egyetemi tanárnak és Asztalos György kőrestaurátor művésznek köszönöm. A költségbecslés 2008-ban készült, de a legszükségesebb munkákat fedező mintegy 13 mFt-os összeg most sem lenne lényegesen nagyobb. A viszonylag csekély ráfordítás nem mérhető össze a várható haszon nagyságával. A program megvalósítása, beleértve az angol nyelvű feliratozást és tájékoztatást is, a külföldi idegenforgalom nagyarányú megugrására való tekintettel különösen fontos lenne.

1 A XIX. és XX. sírkamrák restaurálása (02-14)

A 2004-2005-ben Gábor Olivér és Visy Zsolt által feltárt két, csaknem teljesen ép sírkamra ugyan bekerült a bemutatási programba, de konzerválásukra nem maradt pénz. Az egyetlen elvégzett munkára a XX. sírkamra előterében került sor pályázati pénzből 2010-ben. Az Asztalos György restaurátor által végzett munkában

sor került a sírkamra aknaszerű lejáratának részleges kiegészítésére, a környezetében az ásatás során kibontott üregek és mélyedések feltöltésére. A sírkamrákba érthető okokból később sem lehet beengedni a látogatókat, jelenleg a feltárási állapotot rögzítő videofelvételek révén lehet őket megismerni. Műemléki konzerválásuk és állagmegóvásuk azonban nem tűr halasztást, hiszen feltárásukkal döntő módon megváltozott a talaj vízháztartása, a levegő hőmérséklete, páratartalma és összetétele (a feltárás előtt mindkettő zárt üreg volt), és így a felületek párolgása is. Mielőbbi szakszerű beavatkozásra van tehát szükség, ami a kellő vizsgálatok elvégzése után úgy végzendő el, hogy ezek a kivételes értékek ne szenvedjenek el további károsodást.

Ezeknél a sírkamráknál sikerült első ízben feltárni a kriptába levezető keskeny, földbevájt lejárati aknákat, amelyeknek a bemutatása szintén lehetséges. A sírkamrák restaurálása tehát magában kell foglalja ezeknek az észak felé lejtő, részben lépcsős lejáratoknak a pontos bemutatását, ami ugyancsak restaurátori feladat.

A sírkamráknál elvégzendő feladatok:

- A sírkápolnák falainak restaurálása, belső terük részleges feltöltése a római kori járószintre. E munka során vizsgálandó a boltívek külsejének levegő-szigetelése is a kripták lég- és páraháztartása elemzése függvényében;
- A kripták belső terének és a síroknak a konzerválása, a XX. sírkamra visszarendezése a megtalálási állapot szerint (téglák és kövek visszahelyezése);
- Mindkét sírkamra lejárati aknájának a megtalálási állapotnak megfelelő visszaalakítása, beleértve a két oldalfal kőpakolását.

Becsült költség: 2,5 mFt (Asztalos György – mivel a munka egy része már elkészült, ez az összeg csak irányadó jellegű. A sírkamrák konzerválását megelőző esetleges tudományos vizsgálatok költsége külön tervezendő.)

2. Nyugati tér, III. sírkamra, járószint rekonstrukciók (15) megtörtént 2013-ban

3. Az I. (Péter és Pál) sírkamra (16)

A sírkamra legújabb restaurálása során az előtér és a sírkamra előtti tér szintje mélyebbre került. Mindkettő megsérti a hitelességet és a bemutatás didaktikai követelményét.

Feladatok:

- A sírkamra (kripta) előterében és közvetlenül a bejárata előtt a járószint eredeti állapotnak megfelelő visszaalakítása;
- A sírkamra bejáratánál jobbra és balra a legújabb restaurálásig eredeti helyén megőrzött kőpakolás fénykép alapján való rekonstruálása. Ezek a kövek az aknaszerű és kétoldalt kőpakolással megerősített lejárat bizonyítékai.

A költségek kalkulálandók.

4. IV. sírkamra

A 20. század elején végzett restaurálás során előkerült sírkamra az akkori restaurálás szerinti állapotban van most is, amin azonban változtatni kell.

Feladatok:

- A Möller-féle ráfalazások eltávolítása, a sírkamra falainak restaurálása;
- A sírkamra belsejében készített Möller-féle betonpadló a hitelesen feltárt sírkamráknak megfelelő földes-meszes járószintre cserélendő.

A költségek kalkulálandók.

5. V. sírépület (17-21)

Ez a sírépület oktogonális szerkezetével és később többször is bekövetkezett átalakításával tűnik ki. Első periódusában egyszerű egyterű sírépület volt. A másodikban teljesen átalakították talán beszakadt tetőzetét és téglaboltíves lefedést kapott. Ehhez a periódushoz tartozik a belső tér két, és a portikusz nyolc oszlopa. A portikuszban egy téglasír is látható, amelyik valószínűleg korábban került oda. Az épület bejárata magasabbra került, küszöbköve megmaradt. A harmadik periódusban a tetőzet ismételt elpusztulása után a két belső oszlopot visszabontották és mintegy 60 cm magasan meghagyott csonkjuk fölött alakítottak ki újabb járószintet. Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a sírkamra tudományos és kulturális jelentősége kivételes, ami a fémjárda jelenlegi vonalvezetése miatt teljesen érzékelhetetlen és tanulmányozhatatlan, mivel teljesen elfedi a sírépület oszlopos előterét, bejáratát, valamint belsejébe is benyúlva részben annak belső terét is. Megemlítendő az is, hogy emiatt lehetetlen róla a jelenlegi restaurált állapotot mutató fényképfelvételt készíteni róla.

Feladatok:

- A fémjárda áthelyezése a védőépület nyugati és déli fala mellé, ami által a sírkamra portikuszával együtt kiszabadul a takarásból;
- Az egyterű sírépület 2-5 méter mélyen a felszín alá épült, a megmaradt falak szinte kivétel nélkül a földalatti részhez tartoznak. Megfontolandó tehát a sírépület külső oldalán az egykori, most elbontott földtömeg érzékeltetése.

Becsült költség: 0,5 mFt

6. A cella septichora lejáratának bemutatása (22-25)

A cella septichora egy mélyen a felszín alá süllyesztett temetkezési csarnoknak épült, de a régészeti vizsgálatok alapján biztos, hogy nem fejezték be építését. Ezért nem került elő egyetlen sír sem a belsejében. Az egyterű csarnok alsó része 2,5-5 méterrel nyúlt le a föld alá, felszín fölé magasodó, ablakokkal is ellátott falai pedig mintegy 4,5-2 méterrel emelkedtek ki a lejtős hegyoldalból. Bejárata a nyugati oldalon volt, ahol egy mintegy 1,5 m szintkülönbséget áthidaló, mintegy 5 m hosszú földlépcsőt alakítottak ki. Ez ugyan nem szabályos, későbbi vízbetörések is megsértették, de a középkori várfal alatt és két oldalán sikerült teljes hosszában feltárni. Bemutatására sajnos nem került sor. Mivel azonban ez a lépcsősor az épület szerves része, és nagymértékben hozzájárul az eredeti szintviszonyok bemutatásához, valamint az épület jobb megértéséhez, bemutatását feltétlenül meg kell oldani. A bejárati lépcsősor nyugati fele feltárt és lebiztosított formában a középkori várfal nyugati oldalán – jelenleg elzárva – bemutatható állapotban van.

Feladatok:

- A várfal tégla-aláfalazásának ablakszerű kibontása,
- A földlépcső ásatási állapotnak megfelelő visszaalakítása, konzerválása;

A nyílás áthidalásának becsült költsége: 1,5 mFt (Bachman Zoltán)

A földlépcső restaurálása: 0,2 mFt (Asztalos György)

7. Cella septichora, a külső szint bemutatása, a falak külső oldalának eltakarása (26-29)

A cella septichora falainak jelenlegi bemutatása műemléki szempontból elfogadhatatlan, mivel megsérti a műemléki hitelesség elvét. A hétkaréjú temetkezési csarnokot pontosan kifaragott, függőleges oldalú, 2,5-5 m mély

alapgödörbe építették, megmaradt falai kivétel nélkül a földalatti részhez tartoznak. Ezek a falak tehát csak belülről voltak láthatók, kívülről nem. A jelenlegi megoldás viszont azt a hamis érzetet kelti, hogy a külső felszín nagyjából az épület belső járószintjével lett volna azonos.

Feladatok:

- Az ívek külsejének elfedése egyenes vagy ívelt vonalvezetésű „fallal”;
- A főapszistól keletre lévő, amúgy is elzárt terület fölülről való lefedése a falkorona szintjében.
- A külső felületek föld/homok imitációval való burkolása.

Ez Asztalos György szerint a legegyszerűbben a következő módon oldható meg:

A cella septichora keleti oldalának lefedése, a tetején föld imitáció kialakítása, kb. 60 m^2. Önhordó tartószerkezet kialakítása I-vas szelvényekből, nútolt pallóterítéssel, amely az alsó oldalán gyalult. Az északi oldalon téglafal lezárás, ebben bejárat kialakítása. Összefüggő földimitáció kialakítása a pallóterítésen és a záró falazaton.

Becsült költség: 3 mFt (Asztalos György)

Ezzel egyidőben a septichora külső zugfordulóinak zárása is megtörténik az eredeti terveknek megfelelően, vagyis a karéjok enyhe ívben történő összekötése az északi és a déli oldalon két-két zugban. Téglafalazat, belül zúzott kő, agyag feltöltés, a külső oldalon agyagos homokfelület kialakítása, mint a korábban már elkészült felületeken.

Becsült költség: 1,2 mFt (Asztalos György)

8. A cella septichora járdájának átalakítása (30-34)

A cella septichora belsejében a nem teljesen vízszintes építési járószint maradt meg, a három északi apszisban pedig azok a mészhalmok, amiket feltehetően az épület belsejének a levakolására szántak. A sírépület belsejében kiépített fémjárda benyúlik a két északi oldalapszisba. Építésekor lefaragták az ott

lévő mésztömböket is, ami megsértette a műemléket. A fémjárda-elemek lábait – feltehetően az idő rövidsége miatt – nem méretezték a megmaradt ferde római szinthez, hanem lyukakat fúrva nekik megsértették azt. A hiba eltussolására homokszórást alkalmazott a kivitelező, így viszont semmi sem látszik a meszes római szintből. A cella septichora bejáratának megmaradt a küszöbvonala, illetve egyetlen, eredeti helyzetében talált küszöbtéglája. Ez a fémrács alatt szinte kivehetetlen.

Feladatok

- A cella septichora bejárati nyílásában a téglaküszöb letisztítása és konzerválása, a fémjárda üveg járólapra való cseréje;
- A belső térben lerakott fémjárda északi apszisokba benyúló részeinek levágása, a mésztömeg ásatási állapotnak megfelelő konzerválása;
- A fémjárda lábainak megfelelő méretezése, az alatta lévő homokszórás eltávolítása, a római járószint letisztítása és konzerválása.

Becsült költség: 1 mFt

9. Római szintek érzékeltetése

Az I. (Péter és Pál sírkamra) és a mellette lévő IV. sírkamráknak csak földalatti kriptái maradtak meg, a jelenlegi bemutatás azonban nem érzékelteti ezt a tényt. Hasonló a helyzet az V. sírkamránál is, ahol – miként a cella septichora esetében – a ránk maradt magas falak teljes egészükben föld alatt voltak, külsejük a geológiai rétegekkel érintkeztek.

Feladat:

- A sírépületek eredeti felszínhez való viszonyának megmutatása, érzékeltetése festéssel vagy földimitációval.

Becsült költség: 0,3 mFt

10. A délnyugati rondella betonnal lefedett falának kiszabadítása és bemutatása (35-37)

A főbejárattól induló lejáró elején található a délkeleti rondella megmaradt alapfala. A lépcsőfokok rossz kiosztása miatt azonban sajnos a fal egy része eltűnt.

Feladat:

- A betonréteg elbontása az eredeti kőfelület fölött;
- A rondella kiszabadított falkoronájának üveg járólap vagy vasrács alatti bemutatása;
- A rondella elbontott falának keskeny kősorral vagy festéssel való érzékeltetése a keleti oldalfalon.

Becsült költség: 0,2 mFt

9. A műemléki tér kiállítási, bemutatási installációja, információja (38-42)

A bemutató térben sok olyan régészeti emlék került elő, amit nem lehetett megtartani és bemutatni. A fontosabbak: római és középkori sírok, épületek és telepnyomok (Pécs legkorábbi településének első emlékei!), a cella septichorában az Árpád-korban, a tatárjárásig használt templom járószintjei és égett, faszenes rétegei (fotómontázs), a középkori vár néhány fala, délkeleti barbakánja (ahol a külső árokból az 1686-os ostrom során beomlott fal ideiglenes, fagerendákkal visszaépített, majd leégett és megszenesedett maradványai is előkerültek), a vár hatalmas védőárkának metszete (fotómontázs), a vár délkeleti kapujához (ez közvetlenül a cella septichora bejáratától délre volt) a védőárkon átvezető híd faoszlopai és egyéb maradványai. Mindezeknek a forgatókönyve Gábor Olivér és Visy Zs. munkájával elkészült, azonban csak a legfontosabb tablók készültek el. A teljes anyag kivitelezése és kihelyezése teszi teljessé a bemutatást. (A forgatókönyv és a költségvetés a Pécs-Sopianae Örökség Kht. Tulajdona – itt az általam írt magyarázó szövegeket mellékelem.)

Becsült költség: 2 mFt

EMLÉKEZTETŐ

2. társadalmi egyeztetés

PÉCS (SOPIANAE) ÓKERESZTÉNY TEMETŐJE

világörökségi helyszínre és védőövezetére (a továbbiakban együttesen: világörökségi terület) vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítésére

(Pécs – MAD/KET)

2014. március 26. 9 óra

Helyszín: Pécs, Művészetek és Irodalom Háza

Résztvevők névsora:

Nagy Levente	Forster Központ
Csaba Ders	Pécs Megyei Jogú Város, főépítész
Mezős Tamás	M&M Építész Iroda Kft
Wollák Katalin	Forster Központ
Bachman Zoltán	Bachman & Bachmann
Mészáros Bernadett	PTE-PMMIK
Szabó Éva	PTE-PMMIK
Czeglédyné Henriette	Levárdy BAMKH-JEÖH
Pozsárkó Csaba	BAMKH-JEÖH
Puppi Natasa	PEM
Tóth Zsolt	JPM
Szajcsán Éva	BAMKH-PJHÉÖH
Szakács Péter	ZSÖK Kft
Kálóczi Lola	ZSÖK Kft

Szakács Péter:
Köszönti a megjelenteket, elmondja, hogy betegség miatt Üveges Attila világörökség igazgató távol marad, a gondokságot Kálóczi Lola és maga képviseli az egyeztetésen.

Tóth János facilitátor bevezetője:
Tájékoztatja a jelenlévőket, hogy emlékeztető készül az egyeztetésről. A készítők számára fontos, hogy az elhangzott véleményeket, beépítsék a MAD-ba, erre irányul a mai egyeztetés is, melynek során vélemény formálódjon, vita alakuljon ki a felvetett kérdések kapcsán. Fontos a különböző álláspontok egyeztetése, annak érdekében, hogy konszenzus jöjjön létre. A folyamat célja, hogy az elkészült anyagot mindenki magáénak érezze. Majd rátér az egyeztetés menetére: a fejlesztési kérdések kerülnek napirendre, a meghívóban mellékelt háttéranyag szerint, illetve a 3 fő témakör: tulajdonviszonyok; turizmus; műemlékvédelem, oktatás
Kéri, hogy minden résztvevő röviden mutatkozzon be.

Wollák Katalin, főtanácsos, Forster Központ:
Rövid összegzi a MAD/KET készítésének folyamatát utalva a Forster Központ minőségbiztosítási csapatára is. A mai egyeztetésen felvetett problémák mellett a MAD készítőinek foglalkoznia kell egy külön megtartandó régészeti, műemlékvédelmi szakmai egyeztetés során az ismert ICOMOS ajánlással is.

Kálóczi Lola:
VÖ. gondnokság: prezentációjában bemutatja a 3 fő tevékenységi kört, mely a gondnokság feladata: megőrzés, bemutatás, kutatás
Mai napon első fontos témakör: Tulajdonviszonyok a vö. címet elnyert 16 építmény, és az azóta ismertté vált építmények: Cella Trichora I. és II; további emlékek helyzete; védőépületek amortizációja.
Felsorolja a jelenlegi tulajdonosi kört:
Apáca utcai emlékek, Ókeresztény Mauzóleum: Magyar Állam: MNV Zrt
Cella Trichora I. és 6. 7. sz. sírkamra: Pécsi Egyházmegye
Cella Septichora Látogatóközpont emlékei: Pécs MJV.
A bemutatás témában kitért az „Értékes Pécs"c. turisztikai attrakciófejlesztés projektre, valamint az örökségpedagógiai projektek megvalósított eredményeire.

Nagy Levente: a sírkamrák száma 33-36 közé tehető

Tóth Zsolt: VII. sírkamra középkori pince és nem sírkamra, illetve a VI. sírkamra egyházi tulajdonban, de állami tulajdonban kellene lennie

A kérdésfelvetés kapcsán rövid vita alakul ki. Wollák Katalin kérdése: az állami tulajdonban lévő emlékek kapcsán pontosan mely szerv a közvetlen érintett?
A kérdésre pontos választ a megbeszélés után, a gondnokság megküldi.

Puppi Natasa:
A látogatóközpont területén található emlékek tulajdonjogi helyzete tisztázott, egyházmegyei érintettség azon a területen nincs.
A jelenleg zajló beruházás nyomán a Cella Trichora I.-t, előzetes bejelentkezéssel látogathatóvá kívánják tenni.

Mezős Tamás,:
Tulajdoni lapok alapján, a tulajdonosi kör pontosan meghatározható.

Nagy Levente:
A MAD-ban szerepelnie kell, a Cella Trichora II.-nek is.

A vita során elhangzik, hogy a lezajlott ROP beruházás kapcsán értéknövekedés történt, mely az érintett tulajdonosok részére aktiválva lett.

Bachman Zoltán:
Pontos térkép készítése folyamatban van, melyet mindenki megkap, és az érintettek véleményének figyelembevételével, az módosítható lesz.
Tulajdonosok függvényében a felmerült kérdések, újbóli megvitatása lehetséges.

Tóth János:
Nagyon fontos, hogy az érintettek tisztában legyenek a helyzettel, tudniuk kell, hogy mihez csatlakoznak.

Bachman Zoltán:
Belvárosi parkolás, illetve a kioszk problémáját veti fel.

Csaba Ders, Pécs MJV főépítésze:
A részletek pontosítása szükséges, esetleg jogászok bevonásával.
A városban 1996-ban elkészült egy parkolási koncepció.

Bachman Zoltán:
Kéri a városi főépítészt, hogy a városi parkolási koncepciót küldje el, annak érdekében, hogy a kezelési terv ezen része összhangban legyen a városi koncepcióval.

Wollák Katalin-Nagy Levente:
Felhívják a vállalkozó figyelmét, hogy olyan térkép szükséges a helyszínről, mely helyrajzi számokat is tartalmaz, ezen kell a vö. helyszín elemeit, az azóta ismertté vált sírkamrákat (a Látogatóközpontot) és a védőövezetet ábrázolni.

Csaba Ders:
A felvetett kérdések megválaszolása kapcsán elmondja, hogy a város más nézőpontból közelíti meg a helyzetet, problémát:
A belváros krízisét éli jelenleg, erre keres választ, és ennek egyik eleme a pécsi világörökség.
A problémák orvoslására 2014-2020 Eu-s finanszírozási lehetőségekre alapoznak.
Ezen felül elmondja, hogy készül az integrált településfejlesztési stratégia, így a MAD/KET ezt is figyelembe veheti.
Felajánlja a vállalkozóval a további konzultációs lehetőséget, a tervezési folyamat során.

Wollák Katalin:
A jövőbeni egyeztetések alkalmával az MNV Zrt – mint tulajdonos - a folyamatból nem hagyható ki, a különböző egyeztetésekre a cég képviselőjét meg kell hívni.

Tóth János:
Következő témakör: turizmus; oktatás

Kálóczi Lola:
Fontos lenne a látogatási idő növelése, kiegészítő szolgáltatások biztosítása, kávézó, megfelelő számú mellékhelyiség.

A hozzászólók utaltak arra, hogy az EKF kapcsán volt turisztikai koncepció, ez csak részben valósult meg, kérdés hogy ez a TDM feladata-e. Fontos lenne emellett a vallási turizmus felmérése is, illetve a vö. terület beemelése a város turisztikai kínálatába

Wollák Katalin:
Közös érdek a kezelési terv és a városfejlesztési koncepció illeszkedése, mert az elkészült kezelési terv kormányrendeletben lesz kihirdetve, nem lenne szerencsés, ha felülírná a helyi szabályokat, rendeleteket, fejlesztési koncepciót. Kéri a vállalkozót, hogy ezt a szempontot is vegye figyelembe a készítés, és az egyeztetések során.

Tóth Zsolt

A műemlékvédelem kérdésének fontosságát emeli ki.
Illetve említi az első társadalmi egyeztetésen elhangzott ICOMOS ajánlások kérdéskörét.
Műemlékvédelmi, régészeti szakmai egyeztetés összehívását javasolja.

Szakács Péter:
A szakmai egyeztetést a gondnokság megszervezi.

Pozsárkó Csaba:
Baranya Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal kéri a világörökség gondnokságot, hogy az ICOMOS dokumentumot küldje el a hivatal számára.

Szakács Péter:
A dokumentumot megküldik a hivatal részére.

Czeglédyné Levárdy Henriette:
Cella Septichora Látogatóközpont légállapotának problémáját veti fel.
Bachman Zoltán:
A világörökség törvény által folyósított támogatásból a légtechnikai berendezések modernizálása, karbantartása folyamatban van. a műemlékvédelmi szempontok figyelembevételével.

Kálóczi Lola:
Több ütemben zajlik a munka. A gondnokság felkérésére Pintér Attila felmérte az emlékek állapotát.

Czeglédyné Levárdy Henriette:
A felmérés tényét jónak tartja, viszont kéri, hogy a hivatal az ilyen felmérésekről, bejárásokról előzetes tájékoztatást kapjon, azokon részt tudjon venni.

Szakács Péter:
A gondnokság a jövőben, a kérésnek megfelelően értesíti a hivatal munkatársait.

Wollák Katalin:
ICOMOS ajánlásokat egy egyeztetés alkalmával prezentálni kell az érintetteknek.
Véleményezési lehetőséget kell biztosítani egy szakmai, műemlékvédelmi egyeztetés során, melynek időkereteként 3 órát javasol.
A kérdés fontosságára, a határidők rövidségére való tekintettel kéri, hogy az egyeztetés 2 héten belül történjen meg.

Szakács Péter:
A gondnokság a megadott kérések alapján, az egyeztetést megszervezi.

Az oktatás témakörben a meglévő kínálat mellett szóba került a PTE-FEEK új örökségvédelmi képzése, a ZSÖK kínálata az általános és középiskolások részére, az együttműködési javaslat a ZSÖK-múzeum-egyház között. Felmerült az MTA PAB megkeresése, a városi polgárság intenzívebb bevonása, így pl a Pécsi Szalon megkeresésével

Tóth János:
Megköszöni mindenkinek a részvételt.

Wollák Katalin:
Emlékezető készül, a vállalt feladatok teljesítésére kér mindenkit.
A régészeti, műemlékvédelmi egyeztetés végleges időpontjának meghatározását követően, kéri a meghívó előzetes megküldését, illetve az egyeztetés menetének részletezését a facilitátorral.

Tóth János:
MAD készítése során még egy társadalmi egyeztetés lesz: 04.22. – 24. közötti dátummal. Kéri az időpont véglegesítését, az összes érintett, szervezet meghívását az eseményre, ahol az elkészült MAD bemutatása lesz az elsődleges feladat.

Szakács Péter:
Az egyeztetésekkel kapcsolatos teendőket a gondnokság tudomásul vette, azokat a kérésnek megfelelően teljesíti.

Készítette:
Szakács Péter, 2014. április 3.
Kiegészítette:
Wollák Katalin.

„ Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi helyszínre és védőövezetére vonatkozó világörökségi kezelési terv szakmai előkészítésére szolgáló megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv elkészítése”

II. Társadalmi egyeztetés

2014. március 26.

Művészetek és Irodalom Háza

JELENLÉTI ÍV

	NÉV	SZERVEZET	ALÁÍRÁS
1.	/ Nagy Levente	FORSTER GYULA KP (Konzulens)	Nagy Levente
2.	/ SZAKÁCS PÉTER	ZSÖK	Szakács Péter
3.	/ CSABA DERS csaba.ders@ph.pecs.hu	PMJV	[illegible]
4.	/ MEZŐS TAMÁS	M&M	[illegible]
5.	/ Wollák Katalin	Forster Kszpont	[illegible]
6.	/ BACHMAN ZOLTÁN	BACHMANN ÉS BACHMANN KFT	[illegible]
7.	/ MÉGÁROS BERNADETT	PTE-PMMIK	Mégáros Bernadett
8.	SZABÓ ÉVA	PTE PMMIK	[illegible]
9.	/ CZEGLÉDINE LEVÁRDY HENRIETTE levardy.henriette@bamkh.gov.hu	BAMKH – JEÖH	[illegible] Henriette
10.	/ dr Pozsárkó Csaba csaba@pozsarko.hu	(korábban JPM, régész a CS-án)	[illegible]
11.	/ PUPPI KATALIN	POM	[illegible]
12.	/ Tóth Zsolt	JPM	Tóth Zsolt
13.	/ SZAJCSAN ÉVA kataine.szajcsan.eva@bamkh.gov.hu	BAMKH-PJHÉÖH	[illegible]
14.			
15.			
16.			
17.			
18.			
19.			
20.			

Táblázatok jegyzéke

Táblázatok (I. – IV. részek)

1. táblázat.	A kezelési terv készítésében részvevő intézmények és szervezetek	I.22
2. táblázat.	A világörökségi helyszín (világörökségi terület és annak védőövezete) azonosító adatainak bemutatása	I.33-34
3. táblázat.	A világörökségi helyszín objektumainak jelölése	I.34-35
4. táblázat.	A világörökségi terület javasolt bővítésével érintett sírkamrák és sírépítmények	I.37
5. táblázat.	Az egyes sírkamrák koordinátái	I.39
6. táblázat.	A Világörökségi Területen és védőzónájában lévő ingatlanok felsorolása	I.40-41
7. táblázat.	A világörökségi helyszínek ingatlanjainak helyrajzi számai a Forster Központ és a Földhivatal 2014. évi adatai alapján	I.94
8. táblázat.	A világörökségi területen levő védett régészeti lelőhelyek	I.94-97
9. táblázat.	A világörökségi területen levő védett műemléki értékek	I.99-100
10. táblázat.	Pécs Belváros MJT-ének védettsége	I.101
11. táblázat.	A Világörökség használatában és megőrzésében érintettek	I.103-108
12. táblázat.	A Világörökséget és annak kezelését érintő jogszabályok jegyzéke	I.110-112
13. táblázat.	Sopianae / Pécs története dióhéjban	I.116-118
14. táblázat.	Pécs MJV területének megoszlása belterületi és külterületi besorolás szerint	I.126
15. táblázat.	Pécs MJV közigazgatási területére levetített értékek művelési áganként	I.126
16. táblázat.	A népességmozgalmi adatok alakulása Pécsett 2001-2009 (forrás: KSH)	I.134
17. táblázat.	A legnépszerűbb magyar városok rangsora	I.154
18. táblázat.	Vendégek száma 2001-2013	I.155
19. táblázat.	Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma 2001-2013	I.156
20. táblázat.	Kereskedelmi szálláshelyek bruttó szállásdíj bevétele 2008-2013 (ezer Ft)	I.157
21. táblázat.	A pécsi világörökségi emlékek látogatottsága, az eladott belépőjegyek száma alapján 2007-2013 (*Forrás: Zsolnay Örökségkezelő NKft., Marketing Osztály, Pécs/Sopianae Örökség NKft adataival szükség esetén a megjegyzés rovatban korrigálva)*	I.161-162
22. táblázat.	A látogatók megoszlása az eladott belépőjegytípusok alapján, 2008 (*Forrás: Pécs/Sopianae Örökség NKft. beszámolói)*	I.163
23. táblázat.	A jegy árbevételek (ezer forintban) megoszlása 2007-2009, 2010 *(Forrás: Pécs/Sopianae Örökség NKft.)*	I.163
24. táblázat.	Összefoglaló SWOT elemezés a pécsi világörökségi emlékek turisztikai hasznosításához, a fogadó infrastruktúra és az ajánlati lehetőségek vonatkozásában	I.172-173
25. táblázat.	Összefoglaló táblázat a legfontosabb turisztikai szereplőkről és azok	I.190-191

tevékenységéről

26. táblázat. Összefoglaló táblázat a világörökségi helyszínek és a javasolt bővítésbe bevont sírépítmények beavatkozására I.202-203

27. táblázat. Világörökségi helyszínen dolgozók munkaköre I.230

28. táblázat. A világörökségi területet érintő korábbi projektek és tervek, illetve azok hatásai I.251-252

29. táblázat. Összefoglaló táblázat a 2004-2006 Pécs világörökösége, turisztikai vonzerő fejlesztése (ROP 1.1.2-2004-07-0010/33 sz. projekt)-ről I.256-258

30. táblázat. Az „Értékes Pécs" projekt főbb adatai I.262

31. táblázat. A világörökségi helyszín működtetésének költségterve I.268-269

32. táblázat. Séma a bevételek tervezésére I.269

Táblázatok (V. rész)

33. táblázat. Áttekintő táblázat a MAD-ban szereplő, jelenleg világörökségi területen levő, illetve a bővítésre javasolt sírépületekről (Tóth Zsolt alapján) II.10

34. táblázat. Sopianae késő római kori északi temető - További ismert, de bizonytalan sírépítmények (Tóth Zsolt alapján) II.11

35. táblázat. A „Pécs (Sopianae) ókeresztény temető" világörökségi területen és védőzónáján levő egyes helyrajzi számokra vonatkozó védettségek II.112-118

36. táblázat. A terület régészeti és műemléki védettségére vonatkozó konkordancia táblázat II.119-120

37. táblázat. Összehasonlító táblázat a leglátogatottabb múzeumok jegyárai 2014-es évben II.131

38. táblázat. A világörökségi területhez kapcsolható vállalkozások II.137-138

39. táblázat. A világörökségi részévé nyilvánított Pécsi Ókeresztény Temető építményeinek jegyzéke II.206-207

40. táblázat. Pécsi ókeresztény sírkamrák – SWOT-analízis II.231

Képek jegyzéke

Képek (I. – IV. részek)

1. kép.	A Cella Septichora Látogatóközpont a benne található emlékekkel (Forrás: http://www.pecsorokseg.hu/cella_septichora_latogatokozpont).	I.25
2. kép.	Pécs elhelyezkedése Magyarországon	I.32
3. kép.	A Világörökségi terület elhelyezkedése Pécs területén	I.32
4. kép.	A világörökségi terület helyszínrajza a sírépítményekkel	I.36
5. kép.	A római kori város és a temető területe a mai település területére vetítve	I.53
6. kép.	Sírkamrák, sírcsoportok Sopianae északi temetőjében (Katona Győr 2013, 1. ábra)	I.57
7. kép.	Az 1. [1] sírkamra (Fotó: Mezős Tamás)	I.63
8. kép.	Az 1. sírkamra előtere (Fotó: Mezős Tamás)	I.64
9. kép.	Az 1. sírkamra bejárata (Fotó: Mezős Tamás)	I.64
10. kép.	Az 1. sírkamra festményei (Fotó: Mezős Tamás)	I.65
11. kép.	A 2. sírkamra előcsarnoka. (Fotó: Mezős Tamás)	I.67
12. kép.	A 2. sírkamra belső képe. (Fotó: Mezős Tamás)	I.67
13. kép.	A 2. (Korsós) sírkamra bemeneti nyílása. (Fotó: Mezős Tamás)	I.68
14. kép.	A 2. sírkamra betekintő nyílása a sírkamrából nézve. (Fotó: Mezős Tamás)	I.68
15. kép.	Az. 3. sírkamra felülről (Fotó: Mezős Tamás)	I.69
16. kép.	Az. 3. sírkamra kelet felől (Fotó: Mezős Tamás)	I.69
17. kép.	Az. 3. [III.] sírkamra a bemeneti nyílása és a „lejárati" akna képe (Fotó: Mezős Tamás).	I.70
18. kép.	4. sírkamra bejárata jelenleg (Fotó: Mezős Tamás)	I.71
19. kép.	A 4. sírkamra boltozata (Fotó: Mezős Tamás)	I.71
20. kép.	Az 4. sírkamra boltozatának lefaragott Möller-féle kiegészítése és vasbeton megerősítésének részlete (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)	I.72
21. kép.	Az 4. sírkamra padozata. (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)	I.72
22. kép.	Az. 4. sírkamra kifalazott sírhelye (Fotó: Mezős Tamás)	I.72
23. kép.	Az 5. [V.] számú nyolcszög alaprajzú sírkamra megtekintő folyosója az eredeti bejárati nyílásban. (Fotó: Mezős Tamás)	I.73
24. kép.	Az 5. [V.] sz. nyolcszög alaprajzú sírkamra bejárata a kamrából nézve. (Fotó: Mezős Tamás)	I.74

25. kép. Az 5. [V.] sírkamra küszöbköve a hídszerkezet üvegpadlóján keresztül (Fotó: Mezős Tamás) I.74

26. kép. Az 5. sz. nyolcszög alaprajzú sírkamra sírfülkéje (Fotó: Mezős Tamás) I.74

27. kép. Az 5. sírkamra belseje. (Fotó: Mezős Tamás) I.75

28. kép. A 11. sírépítmény belseje (Fotó: Mezős Tamás) I.79

29. kép. A 11. sírépítmény belseje (Fotó: Mezős Tamás) I.79

30. kép. A 11. sírépítmény északi fala (Fotó: Mezős Tamás) I.79

31. kép. A 11. sírépítmény ÉNy-i irányból. (Fotó: Mezős Tamás) I.80

32. kép. A 11. sírépítmény dél felől, a bejárat irányából. (Fotó: Mezős Tamás) I.80

33. kép. A 12. sírépület (ún. Ókeresztény Mauzóleum) felszíni építményének jelölése a Szt. István téren, az egykori Cascade helyén. (Fotó: Mezős Tamás) I.82

34. kép. A 12. sírkamra belső képe (Fotó: Mezős Tamás) I.82

35. kép. A 12. sírkamra képe az egykori bejárat folyosójáról. (Fotó: Mezős Tamás) I.83

36. kép. A 14. sírépítmény (Fotó: Tám László, http://www.pecsorokseg.hu/apaca_utcai_siremlekek) I.84

37. kép. A 15. sírkamra (Fotó: Tám László, http://www.pecsorokseg.hu/apaca_utcai_siremlekek) I.85

38. kép. A 19. [XIX.] sírkamra bemeneti nyílása és előtte a holttest beemelésére szolgáló akna helye. (Fotó: Mezős Tamás) I.87

39. kép. A 19. számú sírkamra lejárati aknájának képe a látogatószintről. (Fotó: Mezős Tamás) I.87

40. kép. A 19. sírkamra bemeneti nyílása a küszöbbel és az akna képe. (Fotó: Mezős Tamás) I.88

41. kép. A 19. sírépítmény északi vége (Fotó: Janus Pannonius Múzeum) I.88

42. kép. A 20. sírépítmény északról (Fotó: Janus Pannonius Múzeum) I.89

43. kép. A 20. sírkamra lejárata (Fotó: Mezős Tamás) I.90

44. kép. Déli övezethez kapcsolható áttekintő térkép a településekkel I.125

45. kép. Pécs város lakónépességének kor szerinti összetétele (2009. január 1.) I.132

46.kép. Egy város vonzerejét a személyes meglátogatás tekintetében befolyásoló tényezők fontossági sorrendben I.149

47. kép. Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma 2001-2013 I.156

48. kép. Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma Pécsett 2001-2013 I.156

49. kép. A 11. sírépítmény déli „külső” képe a kiállítótér egy darabjával. (Fotó: Mezős Tamás) I.204

50. kép. A 11. sírépítmény bejárata K-i irányból. (Fotó: Mezős Tamás) I.204
51. kép. A 11. sírépítmény (cella septichora) küszöbének maradványai, üvegfödém alatt bemutatva. (Fotó: Mezős Tamás) I.204
52. kép. A 11. sírépítmény és a középkori városfal (Fotó: Mezős Tamás) I.205
53. kép. A 11. sírépítmény elektromos hálózata. (Fotó: Mezős Tamás) I.205
54. kép. A 11. sírkamrában vezetett elektromos hálózat. (Fotó: Mezős Tamás) I.206
55. kép. A 12. sírépület gépészete (Fotó: Mezős Tamás) I.206
56. kép. A Káptalan utcát tartalmazó térképrészlet I.218
57. kép. Székesegyház és környezete I.219
58. kép. Világörökség és világörökség várományos terület övezetének részlete I.233
59. kép. A turizmusfejlesztés célterületei és központjainak övezete I.233
60. kép. A jelenlegi lineáris, illetve sugaras térszerkezet főbb elemei I.235
61. kép. A kívánatos főbb, hálóssá alakított szerkezeti kapcsolatok a kompakt várostestben I.235
62. kép. Települési értékvédelem övezetei I.236
63. kép. A világörökség területét érintő szabályozási tervlap (Pécs MJV hatályos települési terve) I.238
64. kép. A világörökségi terület közműellátottsága I.239
65. kép. Az 1976-ban ismert emlékek, tervezési program (Komjáthy Attila – Országos Műemléki Felügyelőség, 1976) I.249
66. kép. Az 1976-os programterv (Komjáthy Attila – Országos Műemléki Felügyelőség, 1976) I.249
67. kép. Komjáthy Attila terve a mauzóleum bemutatására (1978) I.250
68. kép. Az 1. sz. (Péter-Pál) ókeresztény sírkamra Möller-féle védelmének terve, 1910. I.253
69. kép. A Cella Septichora alaprajza Bachman Zoltán tervei alapján I.259
70. kép. A Cella Septichora Látogatóközpont engedélyezési tervének metszete a bejárati szinten keresztül. I.260
71. kép. A Cella Septichora Látogatóközpont: a vízfüggöny az egyik legfontosabb ókeresztény szimbólumot, a vizet teszi a bejárat központi motívumává. I.265

Képek (V. rész)

72. kép. Az 1. [I] sírkamra alaprajza és rekonstruált metszete (Katona Győr 2000, Fig. 12.a-b) II.35
73. kép. Az 1. [I] sírkamra északi falán Péter és Pál ábrázolásával (Gábor 2013, 5. II.35

ábra)

74. kép. Az 1. [I] sírkamra dongaboltozatának festményei (Fotó: Csonka Károly, http://www.pecsorokseg.hu/ cella_septichora_latogato-kozpont) II.35

75. kép. A 2. [II] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 23. ábra) II.41

76. kép. A 2. [II] sírkamra felszíni építménye (Fotó:Cseri László, http://www.pecsorokseg.hu /cella_septichora_latogatokozpont II.42

77. kép. A 2. [II] sírkamra északi oldala (Gábor 2013, 9. ábra) II.42

78. kép. A 3. [III] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 15.a-c) II.44

79. kép. A 4. [IV] sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 16.a-c) II.44

80. kép. Az 5. sírkamra rekonstrukciója (Gábor 2013, 11. ábra) II.53

81. kép. Az 5. sírkamra felülnézetből (Gábor 2007, 13. kép) II.53

82. kép. A 6. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2000, Fig. 18.a-b) II.54

83. kép. A 7. sírkamra alaprajza (Katona Győr 2000, Fig. 19.) II.55

84. kép. A 8. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 22. ábra) II.58

85. kép. A 9. sírkamra alaprajza és metszete (Katona Győr 2013, 22. ábra) II.59

86. kép. A 10. sírkamra alaprajza (Katona Győr 2000, Fig. 22.) II.63

87. kép. A 10. sírkamra 11-12. századi falfestményei (Gábor 2013, 18. ábra) II.64

88. kép. A 11. sírkamra alaprajza és rekonstruált felülnézete (Rajz: Mezős Tamás) II.68

89. kép. A 12. épület alaprajza és metszete (Gábor 2007, 14. kép) II.73

90. kép. A 12. sírépület rekonstrukciós rajza (Gábor 2013, 21. ábra) II.74

91. kép. Ádám és Éva ill. Dániel jelenete a 12. sírkamrában (Gábor 2013, 23-24. ábra) II.74

92. kép. A 13. sírkamra alaprajza (Katona Győr 2013, 25. ábra) II.78

93. kép. A 14. festett ikersír festményei (Fotó: Cseri László, www.pecsorokseg.hu/ apaca_utcai_siremlekek) II.79

94. kép. Az Apáca u. 8. sz. alatti feltárás összesítője a 14., 15. és 16. sz. sírépítménnyel II.83

95. kép. A 16. sírépítmény (Gábor 2013, 15. ábra) II.84

96. kép. A 19. sírkamra felszíni épületének virtuális rekonstrukciója (Gábor 2013, 16. ábra) II.86

97. kép. A 20. sírkamra belseje a festett sírral (Gábor 2013, 17. ábra) II.87

98. kép. A világörökségi terület régészeti és műemléki védettsége II.93

99. kép. Sopianae / Pécs területén ismert késő római sírépítmények II.94

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

CSL	Cella Septichora Látogatóközpont
Étv.	1997. évi LXXVIII. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről
Gondnokság	Világörökségi gondnokság
KEÉ	Kiemelkedő egyetemes érték
ICOMOS	ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület
JPM	Janus Pannonius Múzeum
KET	Kezelési Terv
KKK	Kezelési Kézikönyv
Kötv.	A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LLTK	Lechner Lajos Tudásközpont
MAD	Megalapozó Dokumentáció
Pécs MJV	Pécs Megyei Jogú Város
tdm	turisztikai desztinációs menedzsment
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete)
vö	világörökség
Vötv.	a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény
ZSÖK	Zsolnay Örökségkezelő Nkft.